MIHAIL POLIHRONIADE
și
ALEXANDRU - CHRISTIAN TELL

Domnia lui Carol I

VOLUMUL I

1866 — 1877

VREMEA

MIHAIL POLIHRONIADE
şi
ALEXANDRU - CHRISTIAN TELL

Domnia lui Carol I

VOLUMUL I

1866—1877

1937
VREMEA

www.dacoromanica.ro

Descălecarea

www.dacoromanica.ro

I

DE LA 11 FEBRUARIE LA 10 MAI

După răsturnarea lui Cuza — Contele de Flandra ales Domn — Problemele ce se puneau noului regîm — Atitudinea marilor puteri — Contele de Flandra refuză tronul — Cum află Brătianu şi guvernul provizoriu de Carol de Hohenzollern — Vizita lui Brătianu la Düsseldorf — Prinţul Carol acceptă în principiu — Greutăţile interne şi mişcarea separatistă din 3 Aprilie — Plebiscitul — Greutăţile întâmpinate din partea puterilor — Napoleon al III-lea şi D-na Cornu — Sfaturile lui Bismark — Plecarea Prinţului Carol spre ţară — 10 Mai 1866

In noaptea de 10 spre 11 Februarie 1866, pe la ora 4 dimineaţa, conjuraţii pătrunseseră în palatul domnesc şi siliseră pe Domnitor să semneze următorul act de abdicare:

„Noi Alexandru Ioan I, conform dorinţei naţiunei întregi şi angajamentului ce am luat la suirea pe tron, depui astăzi 11/22 Februarie 1866, cârma guvernului în mâna unei locotenenţe domneşti şi a ministerului ales de popor".

Locotenenţa domnească era astfel alcătuită: General N. Golescu, Colonel N. Haralamb şi Lascăr Catargi, iar până la venirea boerului dela Golăşei din Moldova, interimar D. A. Sturza.

Guvernul provizoriu avea în fruntea sa pe:

Ion Ghica	preşedinte al Consiliului şi ministru de externe.
Dimitrie Ghica	ministru de interne.
Ion C. Cantacuzino	ministru de justiţie.
Petre Mavrogheni	ministru de finanţe.
C. A. Rosetti	ministru de culte şi instrucţie
Maior D. Luca	ministru de războiu.
Dimitrie A. Sturza.	ministru de lucrări publice [1]).

1) Monitorul Oficial No. 32 din 11 Februarie 1866 pag. 145.

www.dacoromanica.ro

Noul regim nu întâmpină nici o împotrivire la înscăunarea lui.

In aceeaşi zi, 11 Februarie 1866, Camera şi Senatul, întrunite împreună în sala de şedinţe a Adunării Deputaţilor sub preşedinţia Mitropolitului Primat, în urma propunerii lui Ion Ghica, aleg prin aclamaţii ca „Domn stăpânitor al Principatelor-Unite Române" pe „Alteţa Sa Regală Filip Eugeniu Ferdinand Maria Clement Balduin Leopold George, Comite de Flandra şi Duce de Saxonia ,sub numele de Filip I".

Insfârşit peste două seri (13/25 Februarie), Alexandru Ioan Cuza, Domnul primei Uniri, era pornit spre graniţa ungurească, prin Predeal.

Marele Domnitor, care a avut fireşte scăderi dar care n'a încetat o clipă de a fi un mare Român, nu se va mai întoarce niciodată în ţara sa pe care atât o iubise.

El însuşi ceruse să fie trecut peste graniţă prin această mişcătoare scrisoare adresată generalului Nicolae Golescu, membru al locotenenţei domneşti:

Domnule Generaru,

„Astăzi fiind ocârmuirea constituită, socotŭ că nu mai urmedză nevoia d'a se prelungi poprirea mea. D-ta scii, că principiulŭ proclamatŭ de corpurile Statului aŭ fostŭ şi este ţelulŭ meu; căci numai unŭ principe străinŭ, dupre á mea părere, póte încheze şui viitoriulu României.

Socotŭ de prisosŭ a mai adăogi că precumŭ ca Prinţŭ Domnitorŭ alŭ României am lucratŭ pururea pentru a realida acésta dorinţă, asemenea şi ca prinţu Românŭ nu voi conteni unŭ minutŭ de a face totŭ ce va atârna de la mine pentru acésta.

Dorescŭ, d-le Generalŭ, dupe împrejurările urmate a mă porni din ţară cătŭ mai îngrabă.

Se trăiască România!

A. I. Cuza [1])

12/24 Februarie 1866, Bucureşti

Dar dacă lovitura reuşise de minune, mai uşor de cât se aşteptau conjuraţii înşăşi, problemele ce se puneau noului regim erau foarte grele.

Din punct de vedere al politicei interne răsturnarea lui Cuza redeştepta poftele şi ambiţiile pretendenţilor la Domnie şi îngăduia,

1) Vezi „Românul" An. 10 din 13 Februarie 1866. Am transcris scrisoarea în savuroasa ortografie a timpului.

www.dacoromanica.ro

mai ales în Moldova, o agitaţie separatistă serioasă care va culmina în sângeroasele incidente de la 3 Aprilie.

Fireşte că marile puteri vecine, Austria şi cu atât mai mult Turcia şi Rusia, încurajau şi susţineau agitaţiunile separatiste. Marea primejdie nu venea însă de aci. Incurcăturile externe şi atitudinea puterilor garante puneau în joc însăşi principiul unirei Principatelor.

Intr'adevăr se ştie că Poarta nu recunoscuse unirea de cât în persoana lui Cuza.

Căderea lui Alexandru Ioan, îi va da prilejul ca, susţinută de Rusia şi Austria, să încerce desfacerea unirei dobândită cu atâta trudă şi atâtea jertfe.

Nu numai atât. In ultimul timp cauza românească pierduse sprijinul necondiţionat al lui Napoleon al III-lea, ba chiar, la un moment dat (1865), acesta propusese Austriei să cedeze Italiei Veneţia şi în schimb să anexeze Principatele române. Planul dăduse greş în urma refuzului Austriei, şi a opoziţiei Angliei, dar el arăta limpede sentimentele lui Napoleon faţă de noi[1]). Noul regim încercase să pună din nou Europa în faţa unui fapt îndeplinit prin alegerea Contelui de Flandra şi să cumme astfel tot deodată poftele şi ambiţiile dinlăuntrul ţării.

Astfel s'ar fi împlinit dintr'odată, printr'o lovitură îndrăzneaţă, ultima dorinţă exprimată de Divanurile Ad-hoc, dinastia ereditară străină.

De astă dată însă lucrurile nu vor mai merge atât de uşor şi greutăţi nebănuite se vor ivi în calea voinţei conducătorilor României.

■

Indată ce se află la Constantinopol de răsturnarea lui Cuza şi de alegerea Domnului străin, Turcia cere imediata convocare a conferinţei celor şapte puteri garante, semnatare ale convenţiei din 1858 pentru organizarea Principatelor.

Conferinţa se întruni la 26 Februarie (10 Martie) şi din prima

1) Vezi în acest sens: N. Iorga „Corespondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er" Gamber-Paris 1923 şi „Politica externă a Regelui Carol I" de acelaş autor.

www.dacoromanica.ro

şedinţă ambasadorul Turciei ceru: 1) „să placă Conferinţei a adopta ca bază a deliberaţiunilor sale Tractatul de Paris din 30 Martie 1856 şi toate actele ulterioare, care fac parte integrantă din acest tractat, şi privesc mai în special Principatele Moldova şi Valachia; 2) să fie înlăturată în mod definitiv din deliberările Conferinţei cestiunea numirei unui Principe străin sub orice formă sau denumire, precum şi principiul eredităţii tronului şi al consultării dorinţelor ţării etc."[1]).

Conferinţa rămânând în continuare nu ia o hotărâre definitivă dar însărcinează pe reprezentanţii puterilor din Bucureşti să informeze guvernul provizoriu al Principatelor, „...că are să se obţie dela orice act, care ar prejudeca decisiunile Conferinţei".

■

Refuzul Contelui de Flandra îngreunează şi mai mult situaţia.

Alegerea Contelui de Flandra nemulţumise nu numai Turcia, Rusia şi Austria ci şi pe Napoleon al III-lea.

Contele de Flandra fiind un nepot al Regelui Ludovic Filip, deci înrudit cu Casa de Orleans pretendentă la tronul Franţei, era privit cu neîncredere de Napoleon al III-lea care ocupase prin lovitură de stat acest tron.

De altfel Contele însuşi nu avea tragere de inimă pentru marea misiune ce-i revenea. Era un om potolit, fără ambiţii politice, iubind o viaţă retrasă. Deaceia la 18/30 Martie guvernul belgian comunică lui Vasile Boerescu, Ludovic Steege şi Scarlat Fălcoianu, delegaţii guvernului provizoriu, că Filip de Flandra nu poate primi coroana ce i-se oferise

Insfârşit, la 23 Martie (4 Aprilie) conferinţa puterilor în a cincea sa şedinţă, hotăreşte în unanimitate a înmâna guvernului provizoriu din Bucureşti următoarea deciziune:

„Adunarea, care are să se întrunească la Bucureşti, este chemată a proceda la alegerea gospodarului. Alegerea nu va putea cădea de cât pe un pământean, în termenii articolului 3 al conven-

1) D. A. Sturdza „10 Mai 1866" comunicare făcută Academiei Române la 7 Mai 1899.

www.dacoromanica.ro

ţiunei din 19 August 1858. Dacă majoritatea deputaţilor Moldoveni din Adunare ar cere, ei vor avea facultatea să voteze separat de Munteni. In cazul când majoritatea moldovenească se va pronunţa în contra Unirii, acest vot ar avea de consecinţă separaţiunea ambelor Principate"[1]).

Aşadar puterile duşmane cauzei româneşti păreau a-şi fi atins ţinta. In rezoluţiunea conferinţei se vorbea făţiş de posibilitatea separării Principatelor abea unite. Bine înţeles Turcia, Rusia şi Austria se bizuiau acum pe ambiţioşii din Principate şi pe separatiştii moldoveni spre a schimba în fapte intenţiile arătate în deciziunea Conferinţei.

■

Dar roata norocului românesc se întoarce. Deşi hotărârea conferinţei fusese luată cu unanimitate, totuşi pe sub mână patru din cele şapte mari puteri ne erau sau favorabile sau erau neutre. Anglia, Italia, Prusia şi Franţa nu se raliau de cât de formă Turciei, Rusiei şi Austriei. In clipa în care la Bucureşti lumea politică începea să-şi piardă cumpătul, când un violent conflict izbucnise între colonelul Haralamb, membru al locotenenţei domneşti, şi Ion Ghica, preşedintele consiliului de miniştri[2]), sosi următoarea telegramă trimisă de Iancu Bălăceanu (14/26 Martie), agentul nostru la Paris:

„Le ministre des affaires étrangères désire savoir quel serait le candidat agrée par la Roumanie, je suis indirectement, mais positivement informé qu'ici on désire — — — (numele era transmis indescifrabil) M'autorisez vous à nommer ici ce candidat agrée par l'Empereur et qui nous assurerait le concours de la France ?".

Telegrama era fără îndoială interesantă, dar telegraful jucase o farsă şi astfel tocmai partea esenţială, numele candidatului, lipsea. Enervarea e la culme în Bucureşti. Ion Ghica telegrafiază imediat lui Bălăceanu să repete numele, Bălăceanu răspunde, şi de astă dată numele e transmis întreg: *Carol de Hohenzollern.*

Insfârşit sosesţe şi o telegramă de la Ion Brătianu: „Aici dis-

1) D. A. Sturdza „10 Mai 1866".

2) Vezi „Convorbiri Literare" Nr. 10 din Octombrie 1914, pag. 975-976 din „Memoriile" Generalului T. Văcărescu.

www.dacoromanica.ro

poziţiuni bune. Anglia are de asemenea convingerea că un Principe străin e posibil. Candidatul Angliei e Hohenzollern".

■

Cum ajunsese Napoleon al III-lea la Carol de Hohenzollern şi cum aflaseră Brătianu şi Bălăceanu de el ?

Carol de Hohenzollern-Sigmaringen era rudă cu Napoleon al III-lea care-l cunoştea şi-l aprecia, trăise chiar scurtă vreme la Curtea Franţei şi la un moment dat se vorbise de o căsătorie între el şi o altă protejată a Impăratului, Principesa Anne Murat. Dar asta n'ar fi fost de ajuns.

Am văzut mai sus că Napoleon al III-lea nu mai arăta mare interes pentru cauza românească, ca odinioară, „iar pe de altă parte relaţiile intime şi de familie ale Bibeştilor cu personagii din Curtea imperială ca Principele Ney şi mareşalul Randon creease în jurul împăratului o atmosferă puţin favorabilă candidaturei unui Prinţ străin" [1]).

Din fericire pentru noi Carol de Hohenzollern era puternic sprijinit la Curtea Franţei. Celebra Hortense Cornu, sora de lapte a Impăratului, prietena lui din copilărie, camarada lui de jocuri şi care avea o mare înrâurire asupra lui, sprijinea activ — probabil chiar că de la ea pornise ideea — candidatura lui Carol de Hohenzollern.

Al doilea sprijin era tot feminin, baroneasa de Franque, amică a familiei de Hohenzollern şi prietenă din copilărie a doamnei Mathilda Drouyn de Lhuys, soţia ministrului de externe al Franţei şi preşedintele conferinţei puterilor garante. Prin baroneasa de Franque candidatura Prinţului de Hohenzollern căpătă aşadar sprijinul doamnei Drouyn de Lhuys şi cum „ce que femme veut..." soţul a fost şi el câştigat.

Şi iată cum interesul pe care trei femei bătrâne îl purtau unui „tânăr de viitor" a avut o hotărâtoare înrâurire asupra istoriei noastre. Hasardul joacă mai mare rol în viaţa oamenilor şi popoarelor decât ar voi să recunoască pedanţii partizani ai determinismului istoric absolut.

---

1) Vezi „Din scrierile şi cuvântările lui Ion C. Brătianu" pag. 582, Bucureşti, Imprimeriile „Independenţa" 1921.

www.dacoromanica.ro

De la Hortense Cornu şi de la Drouyn de Lhuys aflaseră probabil Bălăceanu şi Brătianu de Carol de Hohenzollern şi se grăbiseră să propună candidatura acestuia guvernului din Bucureşti [1]).

De altfel această candidatură prezenta pentru noi multiple avantagii. Prinţul Carol era simpatizat, *personal*, de Napoleon al III-lea şi de Regele Prusiei Wilhelm I-ul, iar familia de Hohenzollern-Sigmaringen era strâns legată atât de Curtea imperială franceză cât şi de Curtea regală prusiană. Aşadar datorită candidaturei lui Carol de Hohenzollern cauza românească obţinea sprijinul — pe sub mână bine înţeles — Parisului şi Berlinului şi prin acestea o atitudine binevoitoare din partea Londrei. Partida era pe jumătate câştigată.

■

Doi oameni o vor câştiga în întregime: Ion Brătianu şi Prinţul Carol însuşi.

Dându-şi seama de dispoziţiunile cercurilor politice franceze, Brătianu plecă în grabă la Düsseldorf, unde Principele Carol-Anton de Hohenzollern, tatăl Prinţului Carol, era guvernator al provinciei renane — spre a căpăta consimţământul Prinţului. Ajunse la Düsseldorf în Vinerea patimilor, la 18/30 Martie 1866, în ziua în care Contele de Flandra notificase oficial refuzul său de a primi coroana Principatelor. A doua zi dimineaţa, 19/31 Martie, fu primit într'o lungă audienţă, de trei ore, de către Prinţul Carol Anton de Hohenzollern.

Brătianu fu invitat la masă şi avu astfel prilejul să cunoască pe Principele Carol. La masă convorbirea a fost foarte vie. S'a vorbit mult despre România. După masă Brătianu vorbi mai mult cu prinţul Carol fără însă a-i face vre-o propunere precisă. Abea la ora 6 seara, solicitând Prinţului o convorbire particulară, îi oferi coroana Principatelor şi îl orientă asupra situaţiei interne şi

1) In „Din scrierile şi cuvântările lui Ion C. Brătianu" la pag. 580—582 se arată că Brătianu auzise de Principii de Hohenzollern încă din toamna lui 1865 dela prietenii săi *Galhau*, prieteni la rândul lor cu Contesa de Franque. Brătianu ar fi sugerat apoi candidatura lui Carol de Hohenzollern vechiului său cunoscut Drouyn de Lhuys şi ar fi aflat pe urmă de la d-na Cornu că această candidatură e agreată de Napoleon al III-lea.

www.dacoromanica.ro

externe a României. „Brătianu făcu cea mai bună impresie asupra prințului și a familiei princiare, atât din cauza exteriorului său simpatic cât și a însușirilor de om de Stat de cari dăduse dovezi în aceste conferințe" [1]). Totuși, deși se arăta dispus a primi coroana, Prințul nu făcu nici o declarație care să-l lege, spunând că nu poate lua vreo hotărîre fără autorizația Regelui Wilhelm.

■

Cu toate acestea, deși memoriile Regelui Carol arată că el nu s'ar fi angajat la nimic în prima conversație avută cu Brătianu, acesta telegrafiază la 20 Martie (1 Aprilie): „Carol de Hohenzollern primește Coroana fără condițiuni. S'a pus în relație cu Napoleon".

Chiar dacă nu s'a legat față de Brătianu în orice caz propunerea delegatului român pare a fi deșteptat un mare interes atât la Prințul Carol cât și la tatăl său. La 24 Martie (5 Aprilie) Prințul și tatăl său se duc la Ramersdorf la castelul baronesei de Franque și o roagă să capete informațiuni precise de la Paris asupra atitudinei Impăratului și a guvernului francez.

Prințul Carol Anton întocmește imediat un memoriu despre propunerile lui Brătianu și însărcinează pe colonelul de Rauch — comandantul regimentului 11 de husari — să-l transmită Regelui Wilhelm al Prusiei. Dar Regele — căruia i se prezintă la 8 Aprilie (27 Martie) și Prințul Carol în audiență — nu atinge decât în treacăt chestiunea românească și nu dă un răspuns hotărît.

■

Intre timp, la București, în ziua de 30 Martie (11 Apriiie) „Locotenența domnească publica o proclamație către popor, recomandând alegerea prin plebiscit a Principelui Carol de Hohenzollern ca „Domnitor al Românilor" cu drept de moștenire, care va domni sub numele Carol I" [2]). La 2 Aprilie consiliul de miniștri publică și el o proclamație în același sens.

Plebiscitul începe la 2 Aprilie și se închide la 8 Aprilie.

---

1) Memoriile Regelui Carol I-ul. Vol. I pag. 20. Editura „Universul".
2) Dimitrie Onciul: „Alegerea Regelui Carol al României" pag. 29.

www.dacoromanica.ro

Carol I-ul împlinea în această zi 27 de ani. Rezultatul plebiscitului este: 685.969 voturi pentru, 224 voturi contra.

Dar înaintea plebiscitului şi în timpul lui s'au petrecut o sumă de lucruri care arată cât de serioasă ajunsese tensiunea politică în Principate şi la ce primejdii era expusă ţara în cazul în care nesi guranţa s'ar fi prelungit.

Indată ce s'a cunoscut la Bucureşti atitudinea nefavorabilă nouă a unora dintre marile puteri, lumea a pornit să-şi iasă din fire.

Când însă începură să sosească informaţiuni precise asupra intenţiunilor contelui de Flandra şi asupra hotărîrei puterilor garante de a nu primi un Prinţ străin, tulburarea cuprinse pe autorii loviturii dela 11 Februarie însăşi.

Ion Ghica, preşedintele de consiliu, se bucura de reputaţia unui om foarte inteligent şi foarte capabil, dar despre caracterul său părerile nu erau tot atât de bune. Lumea politică îl privea cu neîncredere, îl credea în stare să unelteasscă în umbră şi îl bănuia mai ales că intenţionat propusese candidatura contelui de Flandra deoarece ştia că va întâmpina opoziţiunea puterilor şi că s'a înţeles pe sub mână cu Poarta să fie propus el ca Domn pământean.[1])

De aci violenta ciocnire avută cu colonelul Haralamb care-l ameninţase cu împuşcarea. Dar conflictul nu rămâne numai în cadrul Locotenenţei Domneşti, ci se prelungeşte în Cameră.

Generalul Tell, — care împreună cu Ion Heliade Rădulescu. Cezar Boliac şi alţii, rupsese de mult relaţiile cu fracţiunea C. A. Rosetti, fraţii Brătianu, N. Bălcescu, — e în fruntea opoziţiei din Cameră. Generalul Tell dezaprobase categoric atitudinea lui Ion Ghica în timpul exilului (când acceptase să devină Bey de Samos) şi nu-i ierta nici faptul că în conflictul său cu fracţiunea Rosetti-Brătianu sprijinise pe aceştia din urmă. Deaceea, deşi la 11 Februarie luase cel dintâi cuvântul în Cameră spre a declara că guvernul şi armata — adică autorii loviturei de stat — binemeritaseră dela naţiune, se pune acum în capul opoziţiei parlamentare

---

1) General T. Văcărescu „Memorii în „Convorbiri Literare" Nr. 10, Octombrie 1914. Pag. 994.

www.dacoromanica.ro

şi încearcă să răstoarne cabinetul Ghica în care nu mai avea încredere.

In şedinţa Camerei dela 17 Martie o violentă ciocnire, cu ameninţări reciproce, se produce între generalul Cristian Tell de o parte şi prinţul D. Ghica, Beizadea Mitică, ministru de interne, de altă parte. Guvernul ne mai simţindu-se stăpân pe Corpurile Legiuitoare le dizolvă şi fixează noile alegeri pentru Adunarea Constituantă la 17 şi 19 Aprilie.

In sfârşit, trebue să amintim că şi candidatura Prinţului Carol nu încântase pe toată lumea la Bucureşti. Tineretul, atât conservator cât şi liberal, credea că această candidatură susţinută pe sub mână de Franţa „ascundea proiecte de negustorii şi samsarlâcuri pe spinarea ţării noastre" spune generalul Văcărescu. Şi tot generalul Văcărescu ne arată cum a trebuit el şi cu vărul său Gheorghe Manu[1]), care-şi făcuseră studiile în Germania şi cunoşteau din auzite sau chiar personal (Gheorghe Manu[2]) pe Prinţul Carol — să împrăştie svonurile răuvoitoare ce circulau asupra viitorului Domn.

In casa lui Gh. Gr. Cantacuzino, de faţă fiind fraţii N. şi C. Blaremberg, Em. Costacopol, Dr. Iatropol (intimul de mai târziu al familiei Brătianu), I. Fălcoianu, P. Buescu, Văcărescu şi Manu, au dat lămuririle trebuitoare asupra Casei de Hohenzollern-Sigmaringen.

Ulterior sosind în Bucureşti şi Ion Brătianu toată lumea politică a putut fi precis informată asupra rostului nouei candidaturi.

Dar mult mai grave decât aceste ciocniri în cadrul Locotenenţei şi a Parlamentului şi decât nedumeririle lumii politice, au fost evenimentele petrecute la Iaşi în ziua de 3 Aprilie 1866.

Se ştie că în Moldova agitaţia separatistă era susţinută cu hotărîre mai ales de Rusia. Pe de altă parte Iaşul, trecut pe al doilea plan, decăzut din splendoarea lui de odinioară, avea temeinice motive de nemulţumire. Aci se încercă deci lovitura, care fu grăbită în urma anunţării plebiscitului menit să aleagă pe Prinţul Carol.

---

1) Viitorul general şi prim-ministru.

2) Era coleg de regiment cu Principele Carol.

www.dacoromanica.ro

Mişcarea separatistă avea în fruntea ei pe Nicolae Rosetti-Rosnovanu, care urma să fie proclamat Domn al Moldovei, precum şi pe fraţii Moruzzi, pe fraţii Lăţescu, pe cei doi Aslani, pe arnăutul Inge Robert etc. In sfârşit însuşi mitropolitul Moldovei, Calinic Miclescu, prezida comitetul separatist. (Radu Rosetti în „Amintirile" sale dă numeroase detalii asupra personagiilor dramei din 3 Aprilie 1866).

Indată ce se află la Bucureşti de pregătirile separatiştilor se luară măsuri grabnice. Prefect şi comisar extraordinar era un om cu energie şi autoritate, Ştefan Golescu. La faţa locului sosi şi înţeleptul şi hotărâtul Lascar Catargi, locotenent domnesc. Deasemenea fu chemat în grabă generalul prinţ Iancu Ghica, fiul fostului Domnitor sprijinitor al unioniştilor Grigore Ghica. In sfârşit generalul doctor Davila alergase şi el la Iaşi şi se pusese la dispoziţia autorităţilor.

La 30 Aprilie 1866, Duminica, după slujbă, o mare mulţime de oameni, având în frunte pe mitropolit, îmbrăcat în sfintele odăjdii, cu cârja în mână şi mitra pe cap, porni spre palat, unde se aflau locotenentul domnesc şi autorităţile.

In drum se scoteau pietrele pavajului iar mulţimea se înarma cu pari, furci, cângi etc. Erau însă şi numeroşi lefegii de ai lui Rosnovanu bine înarmaţi cu puşti şi revolvere. Conducătorul militar al expediţiei pare a fi fost Todiriţă Lăţescu[1]), care purta în mână un stindard pe care scria: „Trăiască Moldova".

„In dreptul străzei Baston s'a înălţat o baricadă compusă din grilaje de fer rupte de la grădina Mitropoliei şi sprijinite cu pietre, smulse din trotuare. In dosul baricadei se înşirase puşcaşi cu diferite arme de foc printre care şi cu puşti arnăuţeşti". [2])

O şarjă de cavalerie executată de un escadron compus din 60 de soldaţi n'avu nici un rezultat. Soldaţii — care primiseră consemnul să nu întrebuinţeze armele de foc — erau prinşi în puhoiu, daţi jos de pe cai, loviţi, sfâşiaţi. O companie din Regimentul 5 de linie se avântase în urma lor, mai târziu le veni în ajutor

---

1) Vezi descrierea unui martor ocular Grigore N. Ionaşcu „Mişcarea separatistă din Iaşi". Brăila, Tip. Pesternalgioglu 1911.

2) Traian Ionaşcu: Mişcarea separatistă din Iaşi.

www.dacoromanica.ro

şi o companie de jandarmi pedeştri. Cu mare greutate armata se apropia de baricadă. Faţă de agravarea situaţiei Lascăr Catargiu hotărâ să se facă somaţiile legale şi apoi să se tragă în plin. Procurorul general ordonă atunci să se facă somaţiile reglementare şi să se dea cele trei semnale cu goarna. Apoi, la ordinul Locotenent-Colonelului Gherghel, s'a tras o salvă în aer şi cum mulţimea se repezise cu şi mai mare turbare asupra armatei, s'au tras două salve în plin. După salve, infanteria printr'un atac la baionetă a cucerit baricada, a pătruns în palatul Rosnovanu, a arestat aci pe N. Rosetti-Rosnovanu, pe Ceaur Aslan şi pe avocatul Panaite Cristea.

Mitropolitul Calinic Miclescu, uşor rănit, se ascunsese — pare-se — într'o cârciumă din str. Sf. Vineri, îmbrăcat — afirmă generalul Văcărescu — în vestminte femeieşti. Aci fu arestat şi încarcerat apoi într'o sală a spitalului Sf. Spiridon. Deşi încăerările au durat bună parte din zi în tot oraşul, mai ales în mahalaua Tătăraşi, mişcarea separatistă fusese relativ uşor înăbuşită. Agitaţia separatistă în Moldova — mărginită de altfel la câţiva boeri ambiţioşi şi la câţiva târgoveţi nemulţumiţi — va lua sfârşit. Plebiscitul se va desfăşura peste tot în linişte.

Perioada de frământări interne premergătoare venirei Prinţului Carol în ţară poate fi socotită ca încheiată.

■

Să ne întoarcem acum din nou în Germania. Regele Wilhelm şovăe multă vreme să dea Prinţului Carol autorizaţia de a accepta coroana Principatelor. Ii e teamă mai ales că acest fapt ar supăra Rusia de a cărei bună voinţă are acum, în preajma izbucnirei războiului cu Austria, mai mult de cât oricând nevoie. Din fericire d-l de Bismark vedea altfel lucrurile. In ziua de 19 Aprilie (7 Aprilie) învită pe Prinţul Carol să vie să-l vadă deoarece fiind bolnav nu putea părăsi casa. Intr'o lungă convorbire sfătui pe Prinţ să încerce un „fait accompli". Ii spune că n'avea nevoe de o aprobare *directă* a Regelui ci numai de un concediu în străinătate. Apoi îi arătă că sprijinul lui Napoleon e hotărîtor şi că în faţa unui fapt îndeplinit puterile, chiar cele potrivnice, vor fi silite să se încline. Insfârşit sfătui pe Prinţ să caute a câştiga bunăvoinţa Impăratului

www.dacoromanica.ro

Alexandru al Rusiei şi îi vorbi despre o căsătorie posibilă cu vre-o prinţesă rusă.

Bine înţeles atitudinea şi sfaturile unui om ca Bismark, deşi nu ajunsese încă la gloria ce i-o vor aduce războaele din 1866 şi 1870, făcură o mare impresie asupra Prinţului. De acum, deşi Regele Wilhelm nu-şi va da încuviinţarea decât la 6 Mai (24 Aprilie) lucrurile se precipită. De la doamna Cornu — recte Napoleon al III-lea — sosește alt îndemn la „fait accompli" Prinţul de Coroană al Prusiei, viitorul Impărat Friederich, prieten bun al Prinţului Carol e şi el favorabil întreprinderii. Deaceia când la 1 Mai (19 Aprilie) Brătianu, însoţit de Davilla, vine la Düsseldorf să grăbească plecarea Prinţul îi comunică — la 2 Mai — că e şi el hotărît să plece.

Insfârşit la 6 Mai (24 Aprilie) vine şi mult dorita autorizaţie a Regelui Prusiei. La 7 Mai (25 Aprilie) Brătianu — care între timp se repezise până la Paris — revine însoţit de Bălăceanu pentru a fixa cu Prinţul itinerariul. A doua zi Brătianu şi Bălăceanu se reîntorc la Paris iar la 11 Mai (29 Aprilie) Prinţul pleacă spre noua lui patrie.

Firește conferinţa puterilor garante căutase din nou să pună bețe în roate. La 2 Mai (20 Aprilie) votase chiar următoarea rezoluţie: „Guvernul provizoriu din Bucureşti, provocând printr'un recent plebiscit numirea unui principe străin, s'a abătut de la convenţia din 19 August 1858, care prin articolul XIII dă Adunărei sarcina alegerei de Domn.

Conferinţa, referindu-se la hotărârea sa dela 4 a lunei trecute, decide că grija de a rezolva chestiunea menţinerei unirei trebue să fie lăsată Adunărei ce are a se întruni.

Dacă majoritatea, fie a deputaţilor moldoveni fie a deputaţilor munteni, ar cere, şi unii şi alţii vor avea facultatea de a vota separat. In caz când majoritatea, fie moldovenească fie muntenească, s'ar pronunţa în contra unirei, acest vot ar avea de consecinţă separaţiunea celor două Principate.

Această chestiune isprăvită, Adunarea va proceda la alegerea de domn, care, dupe termenii articolului XIII a convenţiunei, nu trebue să se facă decât dintre pământeni.

www.dacoromanica.ro

Consulii sunt însărcinaţi a veghia în comun acord la libera exprimare a voturilor şi a semnala imediat conferinţei orice atingene s'ar aduce acestei libertăţi".

Dar hotărârile conferinţei nu mai aveau acum decât o valoare principială. Franţa şi Prusia sabotau pe sub mână ceiace votaseră în şedinţă publică iar Anglia şi Italia priveau favorabil această sabotare.

Adunarea Constituantă, aleasă între timp, lucrează cu multă dibăcie supunându-se formal rezoluţiunilor conferinţei dar ratificând la 1 (13) Mai 1866, cu 110 voturi şi 6 abţineri din 116 deputaţi prezenţi, rezultatul plebiscitului şi votând totdeodată legea pentru împământenirea familiei princiare de Hohenzollern-Sigmaringen. Astfel — nu fără humor — puteam răspunde Europei că ne-am ales drept Domn „un pământean".

■

In ziua de 29 Aprilie (11 Mai) dimineaţa la ora 10 Prinţul îşi ia rămas bun de la părinţi, apoi de la fraţi şi surori, Despărţirea e grea. Mama plânge. Tatăl abea îşi poate stăpâni lacrămile.

Prin Bonn, Mainz, Darmstadt, Freiburg ajunse a doua zi, 12 Mai, la Zürich şi trage la hotelul „La Sabie". Până aci fusese însoţit de consilierul de cabinet d-l de Werner, aci găsi pe baronul de Mayenfisch. A doua zi sosi de la Paris şi locotenentul român Lenş cu scrisori şi hârtii trimise de Bălăceanu. La 14 Mai (2 Mai) Prinţul şi cu d-l de Werner plecară la St. Gallen şi obţinură de la Landemann-ul Oepli — vechi cunoscut al familiei de Hohenzollern — un paşaport elveţian pe numele de Karl Hettingen „călătorind la Odesa în afaceri" şi având următoarele semnalmente: „ochi albaştrii, păr negru, nas vulturesc ager, mustăţi şi barbă mijindă pe obraji, statură sveltă" după dorinţa Prinţului se înscrisese în paşaport, ca semn particular, o pereche de ochelari. In aceiaşi zi porniră mai departe spre München. La 4 Mai (vom păstra de acum înainte numai stilul vechiu românesc) e la München, la 5 Mai e la Viena iar seara pe la ora cinci la Budapesta. La 6 Mai dimineaţa ajunge însfârşit la Baziaş, ultima staţie de cale ferată spre România.

Călătoria cu trenul fusese grea. Prinţul voiajase cu d-l de

www.dacoromanica.ro

Werner în clasa II-a iar d-l Mayenfisch, cu locotenentul Lenş şi cu cei doi servitori în clasa I-a. Cu toate precauţiunile luate primejdia de a fi recunoscuţi era mare. Cu ajutorul lui Dumnezeu totul se sfârşi însă cu bine... până la Baziaş.

Aci îi aştepta însă o greutate neprevăzută. Din cauza mobilizării trupelor — în vederea războiului cu Prusia — vaporul care făcea cursa Baziaş-Turnu Severin nu putea pleca decât Duminică 8 Mai. Prinţul şi suita fură astfel siliţi să rămână două zile în Baziaş. Bineînţeles „nobilul domn Mayenfisch" se făcea că nu cunoaşte pe „negustorul" Karl Hettingen.

Duminică 8 Mai, dimineaţa, Prinţul se instală pe vapor. La ora 9, pe neaşteptate, sosi şi Ion Brătianu care venea direct de la Paris. Fireşte că nici Brătianu n'a avut raporturi cu „Karl Hettingen".

Vaporul porni la ora 10 dimineaţa iar pe la ora 4 după amiază se zări Turnu-Severin, primul oraş românesc.

Abea acostă vaporul la ponton — cheiu nu exista pe atunci la Turnu-Severin — şi Prinţul Carol coborâ pe pământul românesc.

Aşa dar, la 8 Mai 1866, pe la ora 5 după amiază, Prinţul Carol de Hohenzollern, Domn al Principatelor Unite, debarcă la Turnu-Severin.

Indată ce puse piciorul pe pământ românesc „Ion Brătianu scoase pălăria, făcu front în faţa prinţului său şi-l rugă să se urce în una din trăsurile cari steteau gata. In acea clipă prinţul auzi pe cineva exclamând îndărătul lui: „Pe Dumnezeul meu dacă ăsta n'a fost prinţul de Hohenzollern!" Era căpitanul vaporului care, din fericire, îl recunoscuse cu un minut prea târziu". (Memoriile Regelui Carol I-ul.)

Ajunşi la prefectură, „prefectul rămase ca şi căzut din nori când Brătianu îi spuse cine era tânărul bărbat cu care sosise". După o scurtă plimbare prin oraş dupăce locotenenţa domnească şi guvernul provizoriu fuseseră înştiinţaţi telegrafic de sosirea Prinţului, o trăsură deschisă trasă de opt cai, mânaţi de doi surugii porni cu Domnul şi cu Brătianu spre Bucureşti. Era ora opt seara.

La ora 4 dimineaţa, pe bură şi pe frig, trecură Jiul iar pe la 7 dimineaţa erau la Craiova. O lume nebună, un „ura" care nu se mai sfârşea, o ploae de flori întâmpinară pe Domnitor.

www.dacoromanica.ro

La Slatina, unde au ajuns pe la ora prânzului şi la Piteşti, unde au ajuns pe la ora 6 după amiază, scenele se repetară. La Piteşti se aruncau nu numai flori ci şi porumbei albi care fâlfâiau din aripi pe deasupra capului noului Domnitor.

Noaptea şi-o petrecu la Goleşti unde făcu pentru prima oară cunoştinţă cu mândra boerime a ţării.

Generalul Golescu, membru al locotenenţei domneşti şi prinţul Ion Ghica, fostul bey de Samos „cu maniere de diplomat turc", notează prinţul Carol, îi ieşiră în cale la Piteşti.

La Goleşti îl întâmpină venerabila mamă a Goleştilor „împresurată de nepoţii şi nepoatele sale" printre care prinţul distinge chipul şi privirea ageră a doamnei Davila.

Tot aci cunoscu pe Dimitrie Sturza, conu Mitiţă, credinciosul său sfetnic de mai târziu, în puterea vârstei.

A doua zi dimineaţa, pe la ora 8, Carol I-ul de Hohenzollern, Domn al României, porni spre Bucureşti. *Era 10 Mai 1866.*

Dupăce trecu pe la Ghergani, unde-l întâmpină cu flori familia lui Ion Ghica şi pe la Ciocăneşti unde-i ieşi în cale prinţul Dimitrie Ghica, Beizadea Mitică „o figură frumoasă, impunătoare, cu forme elegante şi care vorbea tot atât de curgător franţuzeşte ca şi nemţeşte" pe la ora 3 după amiază ajunse la Băneasa.

Aci Dimitrie Brătianu, primarul Capitalei, îi prezentă pe o pernă de mătase roşie cheile oraşului.

Mulţimea aclamă frenetic pe Suveran care răspunde cu o scurtă cuvântare în franţuzeşte. In acea clipă porni o ploaie torenţială, „cea dintâiu care stropea şi răcorea ogoarele României, uscate de trei luni de secetă".

Cerul ieşise cu plin înaintea Domnului! Apoi într'un landou de gală, deschis, având lângă el pe generalul Golescu şi pe Ion Ghica, înconjurat de un stat major strălucit de ofiţeri călărind cai pur sânge, porni spre mitropolie.

Un „ura" neîncetat, flori. flori şi iarăşi flori, o mulţime în delir până la mitropolie.

La portalul Mitropoliei îl aştepta Nifon, Primatul României. — „o figură respectabilă de bătrân, cu barbă albă şi în haină bogat împodobită cu aur, cu tiară pe cap şi cu un toiag de argint în mână" — care îi prezentă Evanghelia s'o sărute.

www.dacoromanica.ro

Te Deum-ul s'a slujit de îndată de faţă fiind locotenenţa şi guvernul provizoriu. Dintre membrii locotenenţei Domnul distinge figura liniştită şi cinstită a lui Lascar Catargi.

După Te- Deum, Domnul, însoţit de Mitropolit, de înaltul cler, de locotenenţa domnească, de guvern, trecu pe jos la Cameră spre a depune jurământul.

La intrare îl primi preşedintele Camerei, Manolache Costache Epureanu şi-l conduse la tronul princiar ridicat pe tribună.

Intr'o însufleţire care nu voia să se mai potolească, după o furtună de aclamaţii ce nu se mai sfârşeau, o linişte mormântală coborâ asupra Adunării.

„Mitropolitul puse crucea şi Evanghelia pe masa aşezată în faţa tronului şi învită pe principe să depună jurământul pe legile ţării. Apoi colonelul Haralamb—membru al locotenenţei domneşti—citi formula de jurământ românesc care se comunicase prinţului şi în traducere franţuzească: „Jur de a păzi legile României, de a menţine drepturile sale şi integritatea teritoriului ei". [1])

Prinţul Carol puse mâna dreaptă pe Evanghelie şi rosti cu voce fermă pe româneşte *„Jur!"*.

Domnia lui Carol I-ul începuse şi avea să dăinuiască jumătate de veac.

---

1) „Memorii".

www.dacoromanica.ro

Jur de a fi credincios legilor țării, de a păzi religiunea Românieĭ precum și integritatea teritoriului ei și de a domni ca Domn constituțional.

Je jure d'être fidèle aux lois du pays, de maintenir la religion de la Roumanie ainsi que l'intégrité de son territoire et de gouverner en Prince constitutionnel.

Carol

Textul jurământului

www.dacoromanica.ro

II

CINE ERA CAROL DE HOHENZOLLERN ?

Infăţişarea — Părinţii şi fraţii — Familia — Hohenzollern, Murat şi Beauharnais — Copilăria şi adolescenţa — Studiile — Călătoriile — O dragoste nenorocită — Războiul — Ideile, sentimentele şi felul de a fi.

Cine era acest Carol de Hohenzollern ? Cum arăta ? Nu prea înalt, de statură mijlocie, dar svelt şi bine legat. Avea ochii albaştrii, păr negru, nasul vulturesc, mustăţi mijinde şi barbete. Privirea foarte ageră, mişcările sigure şi vii.

Când a coborât întâia oară pe pământul ţării, la Turnu-Severin : „...avea atârnat de gât o pereche de ochelari, iar peste umăr cureluşa unei mici gente sau poate a unei cutii de binoclu ; hainele îi erau de coloare marou-roşiatice (cum este postavul făcut de călugăriţe) iar pe mână un pled" [1]

■

Carol de Hohenzollern era născut la Sigmaringen în ziua de 20 Aprilie 1839. Fiu al Prinţului Carol Anton de Hohenzollern şi al Josefinei, născută Ducesă de Baden.

Fraţii şi surorile lui erau: Leopold, născut la 22 Septembrie 1835 şi însurat la 12 Septembrie 1861 cu Dona Antonia, Infantă de Portugalia.

O altă soră mai mare era Ştefania, născută la 15 Iulie 1837, măritată la 29 Aprilie 1858 cu Don Pedro V, Regele Portugaliei,

1) Al. Resmeriţă: „Acum 40 de ani". Capitolul „Amintirile Severinenilor".

www.dacoromanica.ro

moartă la 17 Iulie 1859. Un frate mai mic era Anton, născut la 7 Octombrie 1841, mort la 5 August 1866 în urma rănilor primite pe câmpul de luptă de la Königrätz, la 3 Iulie 1866. Al doilea frate mai mic era Frederic, născut la 25 Iunie 1843, însurat la 29 Iunie 1879 cu Principesa Luisa de Thurn şi Taxis.

Insfârşit Maria născută la 17 Noembrie 1845, măritată la 25 Aprilie 1867 cu A. S. R. Principele Filip, Conte de Flandra [1]). Ea a fost mama viitorului Albert I-ul Rege al Belgiei.

Aşadar Carol I-ul era înrudit cu casele de Braganza şi de Coburg, fiind cumnatul Regelui Portugaliei şi unchiul viitorului Rege al Belgiei.

■

Familia de Hohenzollern-Sigmaringen se trăgea din una din cele mai vechi case domnitoare din Europa. După tradiţie se spune că familia de Hohenzollern ar fi o spiţă ba a familiei Colonna — celebra casă nobiliară italiană — ba a vechei familii lombarde a Conţilor de Collalto, ba că ar descinde din Carol cel Mare prin seminţia suabiană a Burchardilor, ba că cel mai vechi străbun ar fi Contele Thassilo de Suabia care trăia pe la anul 800.

Istoriceşte se întâlneşte pentru întâia oară numele Conţilor de Zolre pe la anul 1000, ei fiind menţionaţi în cronica lui Berthold, mort la 1088. Din această străveche spiţă a Conţilor de Zolre se trag atât Markgrafii de Brandenburg, viitorii regi ai Prusiei şi Impăraţi ai Germaniei cât şi Hohenzollernii de Sigmaringen, întemeietori ai dinastiei române. Despărţirea familiei nu s'a produs decât la 1226 când „Conrad I-ul luă burgrafiatul de Nürnberg" şi celelalte posesiuni de curând agonisite şi care mai toate se aflau în Franconia,(linia franconiană, viitorii Regi ai Prusiei) iar fratele său Frederich II păstră comitatul genealogic (de zollern) precum şi celelalte bunuri ale familiei sale, toate situate în Suabia (linia suabiană, viitori Regi ai României).

---

1) Maior C. Negreanu' „Majestatea Sa Regele Carol I", Focşani 1898.

2) L. Schmidt: „Die älteste Geschichte des erlauchten Gesamthauses der Königlichen und Fürstlichen Hohenzollern. Tübingen. 1884-88. 3 vol.

www.dacoromanica.ro

Intre cele două linii — franconiană şi suabiană — au existat întotdeauna strânse legături. Firește primii au ajuns din ce în ce mai puternici pe când suabienii pierdeau din însemnătate politică pe măsură ce Germania evului mediu, a feudalității, făcea loc Germaniei statelor moderne. Alte case germane luară înaintea casei de Hohenzollern Sigmaringen (Sigmaringen după numele castelului strămoşesc) ca putere dar ca vechime şi ca nobleţe ea îşi păstră rangul. Iarăşi trebuie să amintim că pe când Hohenzollernii Markgrafi de Brandenburg şi viitori Regi ai Prusiei îmbrăţişau protestantismul, Hohenzollernii-Sigmaringen rămâneau credincioşi catolicismului.

■

Prin căsătorii Hohenzollernii s'au aliat cu mai toate casele princiare şi nobiliare din Germania.

La începutul secolului al XIX-lea, în momentul epopeii napoleoniene, un sânge vânjos, plebeian, francez, se va amesteca cu străvechiul sânge german al Hohenzollernilor.

Intr'adevăr Karl Anton Friederich Meinrad Fidelis, Principe de Hohenzollern-Sigmaringen — tatăl Prinţului Carol Anton şi bunicul Regelui nostru — se căsători cu Principesa Antonia Maria Murat, fiica fratelui lui Ioachim Murat, cumnat al lui Napoleon I.ul, mareşal al Franţei şi apoi Rege al Neapolului. Aşadar un sânge străin, proaspăt, plebeu [1]) împrospătă anticul sânge princiar. Dar şi prin mama sa, Principesa Iosefina, avea viitorul nostru Rege sânge francez în vine şi se lega de epopeia napoleoniană şi de napoleonizi. Principesa Iosefina de Hohenzollern era fiica marelui Duce de Baden şi a celebrei — prin frumuseţe, spirit şi nefericire — Stéphanie de Bauharnais.

Louise Adrienne Stéphanie de Beauharnais era fiica Contelui Claude de Beauharnais şi nepoata lui Marie Anne Françoise Fanny contesă de Beauharnais şi — pe vremea ei (1738—1813) — cunoscută scriitoare. (A scris „Mélanges de poésies fugitives et de prose sans conséquence" (Paris 1772. 2 vol.) „Lettres de Stéphanie" (roman 1772) „L'Abailard supposé" (roman 1780) etc.)

1) Familia Murat a fost înobilată sub Imperiu, tatăl celebrului Ioachim Murat şi al fratelui său era hangiu.

www.dacoromanica.ro

Această Stephanie de Beauharnais — născută la 28 August 1789 — era nepoată de văr al lui Alexandru Viconte de Beauharnais soţul Josefinei, viitoarea soţie a lui Napoleon.

Când Napoleon ajunse Impărat, îşi ridica nu numai proprii le rude, ci şi rudele soţiei sale care aveau şi avantagiul de a fi de autentică noblete. Nu numai atât, voind să-şi lege dinastia de cât mai multe dinastii „legitime" şi să-şi creeze astfel o clientelă printre micile state germane, adoptă pe tânăra Stéphanie de Beauharnais — nepoată prin alianţă a soţiei sale şi vară de al doilea cu Hortense şi Eugène de Beauharnais — îi decernă titlul de „Fille de France" şi „Alteţă Imperială" şi o căsători la 8 Aprilie 1806 cu Karl Ludwig Friedrich, prinţ moştenitor al Marelui Ducat de Baden.

Căsătoria n'a fost fericită, prinţul moştenitor şi apoi (1811) Mare Duce, nu şi-a iubit niciodată soţia cu care fusese silit să se căsătorească. Cei doi fii pe care Stéphanie i-a avut cu Marele Duce muriseră scurt timp de la naştere în împrejurări care au părut misterioase contemporanilor. Mai ales în epoca romantică au circulat o mulţime de legende asupra morţii acestor doi copii. (Legenda Kaspar Hauser). Fiica ei Josefina, născută la 21 Octombrie 1813 şi căsătorită în 1834 cu Prinţul Carol Anton de Hohenzollern, avu în schimb parte din belşug de fericirea casnică pe care mama ei n'o cunoscuse. Principesa Josefina era o femee bună, timidă plină de ceiace francezul numeşte „charme", foarte legată de soţ şi de copii, admirabilă mamă, adânc credincioasă fără a fi bigotă.

■

Tatălui, Prinţul Carol Anton de Hohenzollern, om de mâna întâi, se cuvine să-i dedicăm câteva rânduri deosebite.

Născut la 7 Septembrie 1811, deveni Prinţ de Hohenzollern-Sigmaringen în urma abdicării tatălui său la 27 August 1848. Revoluţia de la 1848 nu cruţă însă nici minusculul Principat de Hohenzollern-Sigmaringen. In urma ei, la 7 Decembrie 1849, Prinţul Carol Anton — mare senior liberal convins de anacronismul vechei Germanii feudale — cedă coroanei prusiene drepturile sale de suveranitate asupra Principatului de Hohenzollern-Sigmaringen. Acest gest — precursor modest al unităţii germane — avu un mare

www.dacoromanica.ro

răsunet în întreaga Germanie. Inrolat în armata prusiană încă din 1831, General Comandant al diviziei a 14-a deveni la 5 Noembrie 1858, preşedinte de consiliu al Prusiei şi totdeodată general comandant al Corpului 7 de Armată.

Prieten cu Regentul şi apoi viitorul Rege şi Impărat Wilhelm I-ul, era cunoscut pentru părerile sale liberale. Deaceia ministerul său fu supranumit — ce resonanţă junimistă înainte de junimism — al „erei noui". Dar după trei ani şi jumătate de guvernare în spiritul „erei noui" la 17 Martie 1862 în urma conflictului dintre Rege şi Cameră, pe tema bugetului armatei, cabinetul Hohenzollern se retrase[1]). Cancelarul de fier, Bismark, va pune în curând capăt „erei noui" şi va întemeia „Reichul" prin foc şi sabie.

Deşi experienţa sa nu reuşise Prinţul Carol Anton păstră strânse legături cu Regele Prusiei şi un mare prestigiu în ochii poporului. Posesor al unei însemnate averi, căpătă titlul de „Alteţă Regală" şi fu numit Guvernator al Renaniei şi Westfaliei. La 1868 a părăsit această funcţie devenind preşedinte al comisiunei pentru apărarea naţională.

Personalitate impresionantă, om de mare cultură, spirit politic ager, tot atât de bun părinte ca şi soţia sa, a avut până la sfârşitul vieţii sale (2 Iunie 1885) o mare înrâurire asupra Prinţului Carol.

■

Cu o atare ascendentă, crescut într'un mediu familial exemplar, micul prinţ se dovedi curând Hohenzollern mai mult de cât Murat sau Beauharnais. Totuşi sângele francez se cunoştea — mai ales în tinereţe — prin vioiciunea şi fineţa spiritului.

Copil delicat şi timid, era însă foarte sănătos. Primii ani ai vieţii şi-i petrecu sub privegherea unei guvernante franceze, Mademoiselle Picard.

Deseori şedea mai multă vreme fie la bunica sa dinspre tată, Principesa Antonia Maria, la castelul din Weinburg, în Elveţia, între Rin şi lacul Constanţa, fie la bunica sa dinspre mamă, Marea

1) Von Bernhardi: „Die ersten Regierungsjahre König Wilhelms I" (Leipzig 1895).

www.dacoromanica.ro

Ducesă Stéphanie, la Umkirch. La Manea Ducesă Stéphanie, venise deseori vara sa, fosta Regină Hortense cu fiul ei, viitorul Napoleon al III-lea. Aci, singura curte care primea pe fosta regină, Napoleon al III-lea şi sora sa de lapte Hortense Lacroix (măritată cu pictorul Cornu), cunoscură de mici pe Josefina, viitoarea mamă a Domnitorului Carol. De aci strânsele legături şi afecţiunea lui Napoleon al III-lea pentru cei ce-l primiseră în zile de restrişte, afecţiune care se revărsă apoi şi asupra Prinţului Carol.

După ce ieşi din mâinile domnişoarei Picard, tânărul prinţ fu trimis împreună cu fratele său mai mic — sub supravegherea unui preceptor — la Dresda să-şi continue studiile.

Calităţile viitorului Rege începeau să apară la adolescenţ, Serios, muncitor, metodic, hotărît, mândru. Abea termină studiile secundare şi se prezintă la Münster la examenul de cadeţi deşi în calitate de Prinţ n'ar fi avut nevoe să treacă acest examen. După patru zile de examinare foarte severă, fu primit cu menţiunea „bine". (Ce minunată această severă educaţie princiară în care o alteţă regală era primită în şcoala militară după un solid frecuş şi cu simpla menţiune „bine").

Ca răsplată pentru succesul obţinut la examen prinţul Carol Anton îşi trimise pentru întâia oară copilul în străinătate. Însoţit şi supraveghiat de un guvernor, tânărul Prinţ petrecu câtăva vreme în Elveţia şi apoi vizită Veneţia, Milano, Genova, tot nordul Italiei.

Intors din călătorie fu numit, la 1 Ianuarie 1857, sublocotenent al regimentului de artilerie de gardă. Guvernorul său militar, căpitanul von Hagens, primise înnăscutoarele foarte interesante instrucţiuni din partea Prinţului Carol Anton cu privire la educaţia ce trebuia dată Prinţului Carol. A menţine şi a întăci sentimentul religios, dar fără ostentaţie şi manifestări exteriorate. A insista fără preget asupra „point d'honneur"-ului şi a datoriilor carierei militare, făcând abstracţie de toate prejudecăţile lipsite de sens. A înfăţişa fiului meu naşterea sa şi demnitatea principală ereditară în aşa fel încât să-şi găsească în ele singurul său sprijin în conduita sa — ca ofiţer şi ca om de lume; este cel mai bun mijloc spre a obţine o ţinută întotdeauna convenabilă şi modestă şi de a

1) Paul Lindenberg: „Charles I-er Roi de Roumanie" Paris 1913.

www.dacoromanica.ro

întreține adevărata camaraderie. Contraponderea necesară acestor calități consistă într'o energie bărbătească, în credința păstrată propriilor convingeri și în afirmarea propriei sale individualități", Și după alte recomandări sfârșitul: „Numele de „Hohenzollern" este un nume glorios, pe care va trebui să-l poarte întotdeauna cu rezerva și cu modestia potrivite cu măreția sa".

Anul 1857 îl sfârși la Berlin urmând cursurile Școlii de artilerie și geniu.

In fiecare Duminică lua masa cu familia regală bucurându-se mai ales de afecțiunea Prințului Wilhelm (viitorul Rege al Prusiei) și împrietenindu-se cu Prințul Friederich (viitorul Prinț moștenitor și Impărat al Germaniei). Vara luase parte la manevrele diviziei 41 și fusese bine notat de generalul de Moltke.

Anul 1858 aduse pe Prințul Carol Anton la Berlin în calitate de președinte al consiliului de miniștrii. Prințul Carol, care în timpul liber era nedespărțit de tatăl său, avu astfel prilejul să cunoască mai de aproape viața politică și parlamentară. Aceste cunoștințe îi vor fi de folos mai târziu.

In 1861 însoți pe fratele său mai mare, prințul Leopold, la Lisabona, cu ocazia căsătoriei lui cu Infanta Antonietta. Tot în anul 1861, în Noembrie, petrecu mai multă vreme în Sudul Franței și studiă temeinic organizația militară franceză. Apoi, în 1862, se îmbarcă pentru o călătorie mai lungă în Algeria. La întoarcere trecu prin Oran, Gibraltar, Sevila, Toledo și Madrid, unde fu foarte bine primit. De la Madrid plecă peste Pirinei la Paris.

Curtea imperială și familia imperială îl primiră cu brațele deschise. Napoleon al III-lea ținea să plătească nepotului său datoria de recunoștință față de bunica și mama.

Invitat pretutindeni, prințul Carol Anton făcu o foarte bună impresie la Paris și, cum era și firesc, se îndrăgosti de o strălucitoare verișoară, tot o Murat, Principesa Anne Murat.

Reîntors în Germania, urmă câteva semestre la universitatea din Bonn cursuri de literatură franceză și de istorie.

Dar inima îi rămăsese în Franța, deaceea, în Decembrie 1863 reveni la Paris. Stă mai multă vreme la Curtea franceză și se în-

www.dacoromanica.ro

continuu în intimitatea familiei imperiale, la Compiègne. Dragostea e mai puternică ca oricând. Se vorbeşte insistent de reînoirea alianţei între Hohenzollerni şi Murat.

Napoleon al III-lea priveşte cu bunăvoinţă proectul. Se pare chiar că la un moment dat a fost vorba de naturalizarea ca francez a Prinţului şi stabilirea lui definitivă la Curtea Franţei.

Insă frumoasa aventură se termină trist. Casa de Hohenzollern nu acceptă legătura şi nici Napoleon nu insistă. Prinţul trebue să pună capăt visurilor de dragoste şi să se întoarcă la datorie, la Berlin.

Dar şi această aventură romantică, sfârşită trist, îi fu de mare folos.

Napoleon al III-lea îl cunoscuse bine şi se legase de el iar la Berlin, Regele Prusiei Wilhelm I-ul îşi privea cu duioşie ruda. Şi el fusese îndrăgostit în tinereţe de frumoasa principesă Radzivill, şi el fusese silit să renunţe la ea din motive dinastice.

Bătrânul Rege privea cu milă la tânărul Prinţ, îl înţelegea, îl compătimea şi îl simpatiza mai mult ca odinioară.

Iată cum o dragoste nefericită poate fi de folos nu numai unui Prinţ ci chiar Principatelor române, care vor folosi şi ele indirect, foarte pe departe, de pe urma duioşiei pe care doi puternici monarhi bătrâni, o păstrau în fundul sufletului lor, unui tânăr prinţ „nenorocit în amor".

■

Aşadar Prinţul Carol îşi reluă serviciul militar la Berlin, ca locotenent în al doilea regiment de dragoni de gardă.

Anul 1864 cu izbucnirea războiului austro-pruso-danez, aduse mari schimbări în viaţa Prinţului. Dragonii gărzii nu fuseseră trimişi pe front, dar Prinţul se rugă de tatăl său şi de Rege să-i îngăduie să plece. Insfârşit învoirea fu acordată. Inainte de plecare, luându-şi rămas bun de la Rege, acesta îi spuse cu dragoste, părinteşte: „Ia seama, nu fii prea imprudent, gândeştete la părinţii tăi şi... la încă cineva!".

Regele ştia ce zace în inima tânărului Prinţ, şi-şi amintea probabil de tinereţea lui, de minunata Elsa Radzivill, de soarta celor ce sunt viţă de Domnitori şi de renunţările, pe care cel ce cutează să stăpânească pe alţii trebue să şi-le impună sieşi.

www.dacoromanica.ro

Ofiţer de ordonanţă a Kronprinţului Friederich, prietenul şi protectorul său, Prinţul Carol luă parte la asediul şi asaltul cetăţii Fredericia şi la asaltul redutelor din Düppel.

Astfel a cunoscut şi războiul!

Anul 1865 s'a scurs monoton iar în 1866, pe neaşteptate, o ţară de 5 milioane de oameni îi oferi domnia.

■

La 27 de ani Prinţul Carol era un tânăr sănătos, foarte serios, muncitor, ordonat, metodic, stăpân pe el, bun militar, cu mult simţ politic. Făcuse studii solide, călătorise destul, cunoscuse lumea şi viaţa politică, trăise la monotona curte a Prusiei şi la strălucita curte a Franţei, trecuse printr'o mare desamăgire şi făcuse războiul.

O mai bună şcoală pentru un stăpânitor de oameni nici nu se putea închipui.

Avea idei liberale — liberalismul lui fusese rău privit în mediile militare şi nobiliare prusiene — temperate însă de spiritul militar şi de un simţ înăscut al ierarhiei şi al disciplinei. Fără să fie genial şi nici măcar strălucitor avea toate calităţile necesare unui bun monarh, unui mare, foarte mare, *Rege*.

www.dacoromanica.ro

Ce a găsit Carol I în România

www.dacoromanica.ro

III

CONSIDERAȚIUNI ASUPRA PERIOADEI 1829—1866

Generalități necesare — Prepașoptismul — Revoluțiile pașoptiste — Ce se înțelege prin pașoptism — Criticile ce i-se aduc — Apărarea lui — Înfăptuirile lui — Carol I și istoria modernă românească.

După cum într'o piesă de teatru acțiunea e esențială dar și decorul în care se desfășoară e necesar, tot așa într'o lucrare istorică desfășurarea faptelor nu poate fi înțeleasă dacă nu cunoaștem cadrul geografic, moral, instituțional în care iau naștere.

Deaceea am socotit folositor să consacrăm mai multe capitole din lucrarea noastră unei prezentări a României — din punct de vedere geografic, statal, politic, cultural — în clipa descălecării lui Carol I. Și e firesc ca această prezentare să înceapă cu câteva considerațiuni generale asupra epocii ce a precedat pe aceea lui Carol I.

Restabilirea domniilor pământene și descătușarea economică pe care ne-o acordă tratatul dela Adrianopole coincid cu influența ideologiei revoluționare franceze și cu rapida desvoltare a capitalismului. [1])

■

Epoca ocupației rusești, (1829—1834) a Regulamentului Organic și a domniilor lui Mihail Sturza (1834—1849) în Moldova Alexandru Ghica (1834—1842) și Gheorghe Bibescu (1842—1848) în Muntenia este o epocă de prefaceri radicale în toate domeniile.

a) In economie regimul patriarhal dispare. Exportul de grâne și comerțul de grâne desvoltându-se vertiginos marii proprietari de

1) Vezi St. Zeletin „Burghezia română" și E. Lovinescu „Istoria civilizației române moderne" (3 vol. Ed. „Ancora").

www.dacoromanica.ro

pământ încep să producă pentru piață. Consecința directă este mărirea suprafeței cultivabile, perfecționarea metodelor de lucru și a utilajului, îmbunătățirea calității produselor.

Deasemeni deschiderea vechilor căi de comunicație pe Dunăre și pe Marea Neagră are drept urmare o activare foarte importantă a comerțului, o dezvoltare a navigației și a porturilor. Giurgiul, Brăila și Galațul de atunci își iau avântul. In sfârșit banul începe să capete rol precumpănitor.

b) In domeniul social transformările economice au consecințe incalculabile. Dispariția devălmășiei patriarhale dintre țărani și boeri face să apară problema agrară.

Boerul vrea să-și transforme moșiile, pe care le posedă din moși strămoși în devălmășie cu țăranii, în proprietăți individuale quiritare și să mărească suprafețele cultivabile în dauna suprafețelor necesare subzistenței țăranilor. De aci o înrăutățire a situației țăranilor și cererea lor de a li se da pământ, de a fi împroprietăriți.

Iată deci cum apare problema socială în România. Și această problemă agrară, care constitue problema socială a țărilor agricole, domină întreaga viață românească până la 1918.

In al doilea rând dezvoltarea comerțului și navigației, și precumpănirea banului duc la dezvoltarea vieții orășenești și a burgheziei. Breslele de meseriași, de negustori, precum și slujbașii statului erau neînsemnați ca număr și ca importanță. Acum, în chip firesc, prin dezvoltarea comerțului, a meseriilor, a vieții de stat se crează o adevărată burghezie.

c) Noile necesități sociale au însă urmări periculoase din punct de vedere *național*. Inexistența unei burghezii naționale românești face ca noile funcțiuni sociale să fie acaparate de străini. Prin porturi Principatele, mai ales Muntenia, primesc un nou flux de Greci. Navigația pe Dunăre, negoțul de grâne e în bună parte în mâna lor.

Așa dar nu numai aristocrația românească [1]) prin Cantacuzini, Mavrocordați, Mavrogheni, Suți, Caragea, Moruzzi, Rosetti, Costache Negri etc. are un important aflux de sânge grecesc ci și burghezia românească.

---

1) Mama lui Alexandru Ioan Cuza — de pildă — era grecoaică și n'a știut niciodată românește.

www.dacoromanica.ro

Firește Grecii secolului al XIX-lea ca și fanarioții secolelor precedente se asimilează, se amestecă prin legături de sânge cu Românii, iar descendenții lor devin, câte odată, elemente utile sau chiar strălucite ale colectivității românești. Astfel Costache Negri, Philippide, Ion Luca Caragiale, A. D. Xenopol, Dl. N. Iorga, Panait Istrati, au și sânge grecesc în ei. Totuși nu e mai puțin adevărat că această burghezie împestrițată nu numai cu Greci ci și cu Armeni, Germani, Francezi Italieni etc. etc. nu e decât în parte reprezentativă pentru poporul român.

Transformarea economiei patriarhale într'o economie bănească dă însă naștere unui fenomen mult mai grav din punct de vedere național : *invazia jidovească.*

Evreii existau și înainte de această epocă în Principate, însă în număr mic și cu o importanță economică foarte redusă. De îndată ce economia patriarhală a început să evolueze spre economie bănească rostul și numărul lor a devenit covârșitor.

In adevăr se știe ce rol au Evreii în dizolvarea economiilor patriarhale, Werner Sombart l-a înfățișat magistral.

Dat fiind că, din anumite împrejurări istorico-religioase, Evreii au monopolizat meseria de negustori de bani și dat fiind că extinderea comerțului și rolul precumpănitor al banului transformă economia patriarhală în economie capitalistă, în sfârșit, dat fiind că Principatele sunt situate geograficește lângă marele rezervor judaic al Galiției, al Poloniei și al Ucrainei era firească invazia semită. Evreii apar la noi, ca pretutindeni, întâi ca negustori de bani, zarafi și cămătari. Apoi cuceresc extrem de rapid, mai ales că nu întâlnesc rezistența unei burghezii naționale, comerțul, industria și ajung la o dominație financiaro-economică aproape exclusivă. De atunci până azi invazia semită în țara românească a continuat cu furie și s'a întins dela Nord la Sud, Sud-Vest. Din Moldova au trecut în Muntenia până la granița Olteniei. Și această populație, diferită ca rassă, ca religie, ca tradiții, ca spiritualitate, de populația românească, rămâne străină, nu se amestecă cu populația autohtonă, refuză să se asimileze și nici nu poate fi asimilată, pentrucă asimilarea unui atât de mare număr de Evrei ar altera, prin număr, însăși ființa etnică românească.

www.dacoromanica.ro

d) Politiceşte schimbările sunt tot atât de însemnate. Capitalismul şi democratismul merg mână în mână. Principatele româneşti nu constituesc o excepţie de la regulă.

La doi ani după tratatul de la Adrianopol (1831) sub ocupaţia rusească, apare prima constituţie românească, Regulamentul Organic. Pentru prima oară în istoria noastră se încearcă stăvilirea arbitrariului domnesc. Boerimea capătă anumite drepturi politice de jure, nu numai de facto, cum le avea până acum. Parlamentarismul îşi face apariţia în vieaţa noastră.

Evident că Regulamentul Organic este mai mult rezultatul unor influenţe ideologice — care precedau transformarea social-economică — şi unor interese politice, tendinţa Rusiei de a-şi apropia boerimea. Ideologia revoluţionară franceză, care începuse să se infiltreze încă de la începutul secolului, devine stăpânitoare în clasa boernaşilor şi în întreg tineretul boeresc şi burghez care se ridică. Individualismul juridic şi politic se desvoltă paralel cu individualismul social economic. Dar democratismul primar e de tip jacobin, adică aliat naţionalismului primar.

De aceea difuzarea ideologiei revoluţionare franceze unită cu influenţa şcoalei ardelene, unde se trezise conştiinţa romanităţii, duce la deşteptarea conştiinţei naţionale româneşti în mintea şi în sufletul tinerilor boeri şi intelectuali.

Intreaga Europă era agitată de problema naţionalităţilor şi de vreme ce România începea să facă parte din Europa era firesc ca această agitaţie să i-se transmită.

Astfel se face că societăţile secrete care încep să ia fiinţă, francmasoneria, luptă nu numai pentru democraţie dar nu o concep decât coexistând cu unitatea şi cu independenţa naţională.

e) Culturaliceşte asistăm la o eflorescenţă care contrastează violent cu secolul precedent de sărăcie, culturală. Influenţa franceză este aci stăpânitoare.

■

In această situaţie se dezlănţue seria de mişcări revoluţionare din anul 1848. Revoluţia pariziană se transmite întregei Europe. Rând pe rând incendiul izbucneşte în Germania, în Italia, în Austria în Ungaria şi în Principatele Româneşti. Propriu zis noi avem trei

www.dacoromanica.ro

revoluţii: 1) Una în Moldova. Tineretul revoluţionar boieresc în frunte cu Mihail Kokălniceanu, Vasile Alexandri, Alexandru Ioan Cuza, Costache Negri, etc, se întruneşte şi redactează un proect de reforme (Martie 1848) Vodă Sturza îi arestează şi îi surghiuneşte la mânăstiri sau peste graniţă.

Şi cu asta „revoluţia" moldoveană a luat sfârşit. Deci avem de a face mai mult cu un proect de revoluţie.

2) A doua revoluţie este aceea din Muntenia. Aci Ioan Heliade-Rădulescu, fraţii Goleşti, C. A. Rosetti, Nicolae Bălcescu, Ioan Brătianu, Coloneii Cristian Tell şi Magheru izbutesc să pună mâna pe putere, ard Regulamentul Organic şi elaborează un nou proect de constituţie. Armata lui Omer Paşa pune capăt acestei activităţi revoluţionare care durase trei luni (9 Iunie—13 Septembrie, 1848). Aceste două „revoluţii" au un caracter politic.

3) Revoluţia din Ardeal are un caracter naţional şi social. Românii din Ardeal se scoală, cum s'au sculat în atâtea rânduri, împotriva magnaţilor Unguri spre a-şi afirma dreptul la vieaţă. De astă dată însă nu mai este o simplă răscoală ţăranească. Intre Horia şi Avram Iancu au trecut aproape trei pătrare de veac. Rudimente de burghezie românească au luat naştere. Preoţi, profesori, avocaţi, studenţi, negustori, meseriaşi, aşa puţini câţi sunt se află în fruntea ţăranilor.

Aşa se explică de ce revoluţia începe cu un fel de prolog programatic. Poporul e convocat în câmpia Blajului (3 Mai 1848) ca să asculte discursul lui Simion Barnuţiu în care sunt expuse revendicările naţionale româneşti. Deci un fel de „pendant" al proclamaţiei de la Izlaz care se produce peste o lună (9 Iunie) în Ţara Românească.

Iar când Ungurii încearcă să reprime răscoala cu forţa se izbesc de rezistenţa înverşunată a unei armate de ţărani bine condusă şi care ştie pentru ce luptă.

Iată dece valoarea naţională a revoluţiei ardelene, pecetluită cu suferinţă şi cu sânge, apare infinit mai mare decât farsa „revoluţionară" din Moldova sau comedia din Ţara Românească. In istoria Ardealului revoluţia din 1848 înseamnă difuzarea conştiinţei naţionale româneşti până la cel mai umil ţăran. Cu alte cuvinte se formează o conştiinţă naţională în masse. Etapa instinctului naţio-

www.dacoromanica.ro

nal este astfel depășită de poporul ardelean de aproape o sută de ani, pe când țărănimea Vechiului Regat și a Basarabiei nici astăzi n'a ajuns la o stare de deplină conștiință națională.

■

Acestea sunt, cronologiceşte vorbind, revoluțiile pașoptiste. Insă cuvântul pașoptism are o cuprindere mult mai largă. In limbajul curent pașoptismul însumează atât perioada pe care noi am numit-o prepașoptistă cât și perioada posterioară revoluției de la 1848. Propriu zis întreaga epocă de integrare a Principatelor în viața occidentală poartă acest nume. Prin pașoptism se mai înțelege o nouă atitudine de viață, părăsirea stilului de viață românesc tradițional, rupere de tradiție, romantism, arealism, străinism, influență franceză ș. a. m. d.

Dealtfel pașoptiștii înșiși — pe care diferiți publiciști îi cred complect lipsiți de spiritul autocritic — cunoșteau foarte bine defectele operii lor. E de mirare că un pasagiu esențial din cuvântările lui Ion C. Brătianu a scăpat criticilor antipașoptiști. Iată ce spune Ion Brătianu:

„D-lor, noi când ne-am văzut stăpâni pe destinele noastre, noi care priveam pot zice o jumătate de secol dacă nu mai mult, cu jind societățile civilizate, când ne-am văzut în poziținne să dispunem de destinele noastre, să ne croim noi viața noastră socială, cu ochii ațintiți atâta timp asupra societăților civilizate, am voit îndată să ne ridicăm la nivelul lor.

In loc să ne ducem să studiem pe ce căi acele societăți au mers ca să ajungă la un grad de prosperitate așa de mare, să ajungă a avea un mecanism așa de perfect, noi am voit ca cu aparițiunea noastră pe această nouă cale, să facem o bună impresie celorlalte societăți civilizate. Și ne-am apucat să facem ca bădăranul de la țară când crede că are ceva bani și ne-am îmbrăcat în niște haine cari nu erau de talia noastră.

Eu D-lor, zic aceasta cu atât mai mult cu cât și eu am fost unul din acei nenorociți cari au împins această țară spre epoca unde se află. Noi ne-am făcut, cum a zis d. Grădișteanu, educația în societățile cele briliante ale occidentului și am crezut că putem deodată să mergem de frunte cu aceste societăți, fără ca mai întâiu să ne croim căile de producțiune ce și le-au croit acele societăți și ca în urmă încetul cu încetul să primim și hainele lor, și primindu-le să ni le aplicăm în condițiunile de desvoltare în care se află țara noastră. Ne-a plăcut să avem o admi-

www.dacoromanica.ro

nistrațiune judecătorească tocmai ca în Franța, ne-a plăcut să avem o administrațiune militară întocmai ca în Franța, și alte asemenea, fără să ne gândim în ce mod trebuia să îmbunătățim agricultura noastră și să vedem pe ce căi au ajuns Francezii la gradul acela de înflorire în care se găsesc, fără să ne gândim că ajutorul ce au găsit ei în instituțiunile lor de credit a fost principala cauză, care a dat un așa de mare sbor întinsei lor industrii. Noi n'am făcut nimic nici pentru agricultură, nici pentru industrie, nici pentru comerț, — cele trei mari mijloace de activitate socială — ne-a plăcut să clădim fără să punem baze; am ridicat niște stâlpi și am pus un acoperiș minunat, fără să ne gândim mai înainte la bazele edificiului".

Impotriva pașoptismului s'au adus critici aspre. De la Maiorescu și Eminescu încoace puțini au fost oamenii de cultură care în scrierile lor să nu fi rupt vreo lance împotriva pașoptismului și a pașoptiștilor; ca să nu vorbim de cei dinaintea lui Eminescu, oameni de partid, cuprinși de o neîmpăcată ură împotriva celor care — după socotința lor — le-au vătămat interesele și le-au stricat obiceiurile.

Conservatorii de odinioară și antidemocrații de astăzi au criticat și critică în pașoptiști pe creatorii sistemului politic român modern. Acest parlamentarism pseudodemocrat, ipocrit, hibrid, importat. Se arată, cu drept cuvânt, că toate inovațiile politice și juridice au rămas literă moartă deoarece nu se potriveau realității românești. Tradiționaliștii înfățișează cât de falsă este această vieață și această cultură pașoptistă care dăinuește încă. Fără nicio legătură organică cu trecutul, fără fond, fără seriozitate, fără sens. Vieață de împrumut și cultură de împrumut, bonjurism și mitocănie în opoziție cu vieața organică, realistă plină de sens a țăranului. Cam acestea sunt, în rezumat, criticile ce s'au adus și se aduc pașoptismului.

■

Defectul acestor critici, numai în parte fundate, este lipsa de înțelegere istorică. Pașoptismul a introdus forme politice nepotrivite fondului național, a produs o cultură artificială și un stil de vieață hibrid, dar nu din vina lui. Oamenii dela 1848 au făcut ce se făcea pe atunci. Pentrucă nici la 1848 Românii n'au fost liberi să-și chiverniseasică vieața după voia și interesele lor.

www.dacoromanica.ro

Trebue să ne pătrundem foarte bine de un lucru, acela că istoria românească s'a desfăşurat încontinuu sub presiunea externă. Poporul român n'a avut posibilitatea, ca poporul francez de pildă, să trăiască o vieaţă proprie. Abia după 1866 Românii au început să aibă posibilitatea teoretică de a duce o vieaţă independentă. Nici până astăzi însă n'au dus-o şi tocmai acum încep să se întrezărească zorile unei vieţi autentice româneşti.

Lucrul acesta n'a fost înţeles decât foarte târziu. După 1829 Principatele au fost prinse în angrenajul capitalist. Zeletin a arătat cât de puternic şi cât de dominant a fost acest angrenaj.

Ori, capitalismul îşi are un proces de dezvoltare propriu, o logică a sa, o dialectică a sa. Şi dezvoltarea capitalismului s'a făcut în toată lumea după acelaş calapod. Istoria capitalismului este o istorie standard. Dar capitalismul şi democraţia parlamentară s'au născut şi au crescut mână în mână. Democraţia parlamentară individualistă şi liberală este cel mai bun înveliş posibil al capitalismului, cum spune Lenin.

De vreme ce a apărut capitalismul trebuia să apară şi democraţia parlamentară. Lucrul acesta s'a petrecut în toate ţările. Din Anglia, patria capitalismului şi a parlamentarismului, parlamentarismul şi ideologia liberală s'au transmis în Franţa, în Germania, în Italia, în Austria, în Ungaria, în România, în Bulgaria, în Serbia, în Turcia, în Grecia şi până la Tokio. Nu este oare izbitor acest fenomen? Şi nu e izbitor că s'a petrecut în toate ţările enumărate, în acelaş secol?

Cum putem pretinde paşoptiştilor noştri să fi fost altfel decât paşoptiştii întregei lumi? Ei au trăit, au gândit, au activat în momentul lor istoric, conform idealurilor acestui moment istoric. Aceste idealuri romantice, vagi, arealiste, ne apar astăzi fundamental eronate, goale, periculoase. Dar noi judecăm în momentul nostru istoric, cu criteriile noastre de apreciere. Firește, au existat chiar în epoca acţiunei paşoptiste critici acerbe împotriva paşoptismului. Acestea veneau însă dela conservatori, dela paseişti, de la oamenii unui moment istoric depăşit, care au fost învinşi, care trebuiau să fie învinşi.

Aşa trebue pusă chestiunea. Şi aşa se explică de ce regimul politic instaurat de paşoptişti, cu toate criticile fundate ce i s'au

www.dacoromanica.ro

adus, a trăit fără crize grave până astăzi, adică până în momentul în care criza structurală a capitalismului duce fatal, pretutindeni, la distrugerea învelişului politic prielnic lui. Numai astăzi putem năzui la schimbarea acestui sistem politic, pentrucă numai astăzi angrenajul capitalismului mondial nu ne mai poate impune formele necesare intereselor lui. Aşa dar dezvoltarea aceasta neorganică, ieşită din făgaşul istoriei româneşti, ne-a fost impusă de capitalism după cum şi închircirea, încorsetarea dintre 1500 şi 1800 ne-a fost impusă de valul musulman.

Propriu zis de la 1500 nu mai există o dezvoltare organic şi autentic românească.

De altfel organizarea pe acelaş calapod a tuturor naţiunilor a dus pretutindeni la artificialitate, la nepotrivire între formă şi fond, la frământări dureroase. Singură Anglia a fost scutită de asemenea frământări, deoarece singură ea se desvoltase pe linia istoriei sale. Parlamentarismul, individualismul, liberalismul erau elaboratul secolelor de istorie britanică.

Firește că discordanţa dintre formă şi fond e mai redusă în ţările Occidentului european şi ale Europei Centrale, unde, înainte de capitalism exista o vieaţă orăşenească, o burghezie naţională, o cultură urbană, un echilibru organic şi o întrepătrundere seculară între vieaţa orăşenească şi cea ţărănească.

Deasemeni dezechilibrul e mai redus şi la ţările vecine, Serbia şi Bulgaria, unde evoluţia capitalistă n'a fost atât de rapidă şi atât de amplă ca la noi. România n'avea nici burghezie naţională, nici vieaţă citadină, nici cultură urbană iar capitalismul, din cauza condiţiilor economice dela noi, s'a desvoltat mult mai repede şi mult mai complect ca în Serbia sau în Bulgaria. Deaceea totul a fost improvizat, şi vieaţa orăşenească (de aci complecta separaţie între sat şi oraş), şi burghezia şi cultura. Astfel se explică de ce contradicţiile şi nepotrivirile apar mai evidente şi mai caricaturale la noi ca în alte părţi.

In ceeace priveşte cultura nu trebue să uităm că legătura cu trecutul nu se mai putea face şi din cauza hiatusului cultural produs de epoca fanariotă. Deşteptaţi brusc la vieaţă orăşenească, puşi brusc în contact cu strălucita cultură occidentală, fără legătură vie cu formele culturei autohtone româneşti din faza patriar-

www.dacoromanica.ro

hală, era normal ca Românii să împrumute cultura occidentală, mai ales cea franceză, şi s'o localizeze uneori cu o neîndemânare caraghioasă.

Acelaş lucru şi cu stilul de vieaţă. Imprumutat, neorganic, scâlciat. Nu e nici o ruşine s'o recunoaştem! Şi alte popoare au trăit aceaşi aventură. Să ne gândim la Romani, cuceritorii lumei, puşi în contact cu civilizaţia şi cu cultura grecească, devenind imitatorii stângaci ai modelului elen şi neizbutind să armonizeze decât foarte târziu cultura lui Platon şi a lui Sofocle cu rusticitatea şi sobrietatea romană. Să ne gândim la Germania secolelor XVII şi XVIII imitând până la ridicol obiceiurile şi cultura franceză.

Iată deci cum trebue să judecăm epoca paşoptistă şi opera paşoptiştilor. Au făcut ce au făcut pentrucă nu puteau face altfel. Rămâne ca noi, cu alte posibilităţi şi în altă situaţie, să înfăptuim o vieaţă organică a poporului românesc.

■

Dar dacă pasivul paşoptismului e explicabil şi scuzabil nu putem să trecem cu vederea activul său. Capitalismul a însemnat nu numai liberalism, romantism, rupere cu trecutul ci a însemnat şi naţionalism.

Capitalism, democratism, naţionalism asta a însemnat paşoptismul. Paşoptiştii au fost naţionalişti şi naţionalismul lor a fost fecund. Ei au ştiut să profite de noul echilibru al puterilor, de înfrângerea Rusiei la 1856 şi a Austriei pe câmpiile lombarde spre a realiza unirea, dinastia, independenţa.

Mihail Kogălniceanu, Niculae Bălcescu, Ion Brătianu, Vasile Alexandri, C. A. Rosseti, fraţii Goleşti, generalul Tell etc., sunt oamenii care au propovăduit şi au prezidat la realizarea unirii, la aducerea dinastiei străine, la războiul independenţei. Faptele acestea nu se pot uita. Ei au început să construiască, teritorial şi politic, edificiul României Mari, edificiu terminat pe dinafară şi care rămâne să fie întocmit înăuntru.

Şi în sârguinţa lor au fost înţeleşi, ajutaţi, conduşi de cel ce avea să fie Regele Carol I-ul.

Iată dece să nu criticăm fără simţ şi înţelegere istorică, ci să ne facem şi noi, în momentul nostru istoric, datoria cu tot atâtea

www.dacoromanica.ro

rezultate ca şi oamenii ce şi-au început viaţa ca vasali ai Turciei şi şi-au sfârşit-o ca cetăţeni ai Regatului României.

Insfârşit — să nu fim materialişti dar nici să nu închidem ochii în faţa realităţilor materiei — dela pleiada de oameni care au condus poporul românesc între anii 1848—1890 ne-a rămas mare parte din înzestrarea technică a ţării. Căi ferate, şosele, poduri, diguri, edificii publice le avem dela ei, *aproape toate dela ei.* Şi tot dela ei — bun rău — avem statul modern românesc *independent,* cum n'a mai fost de pe timpul lui Ştefan cel Mare.

Regele Carol, era şi el un paşoptist. Avea şi el iluzia progresului, a ştiinţei, a tehnicei.

A însemnat oare acest lucru un rău pentru ţară? Nu! A însemnat întâlnirea — în spiritul timpului lor — a unui mare Domn cu cea mai dezinteresată, mai gata de jertfă, mai nobilă, mai bine pregătită, mai talentată generaţie a istoriei noastre, dela Ştefan cel Mare până la generaţia legionară.

www.dacoromanica.ro

IV

TERITORIUL ŞI POPULAŢIA

Intinderea României — Populaţia ei — Numărul străinilor — Satele şi oraşele — Profesiunea locuitorilor — Biserici şi Mânăstiri.

Mică era ţara şi neînsemnat era poporul peste care avea să domnească Principele Carol. Cu o suprafaţă de 120.973 km. p. faţă de 20.752.765 Km. p. câţi cuprindea imperiul Rusesc din Nord-Estul ţărei, faţă de întinderea de 6.225.060 Km. p. a dublei monarhii Austro-Ungare din Nord-Vestul ţărei, sau faţă de 4.469.616 Km. p., câţi avea împărăţia Semilunei din Sudul ţărei,[1]) era atât de mică încât părea strivită de revărsarea exagerată a celor trei imperii ce o înconjurau cu vechea lor dragoste ocrotitoare, gata s'o înăbuşe cu primul prilej. Era compusă din două provincii distincte, Muntenia cu Oltenia formând împreună Ţara Românească sau Valahia, şi Moldova, cu cele trei judeţe din sudul Basarabiei ce ne fuseseră retrocedate prin pacea dela Adrianopol, formând împreună principatul Moldovei. Din cuprinderea de 24.240.931 de pogoane, câte avea întreaga ţară, numai 12.636.618 pogoane erau terenuri cultivabile. Pădurile însumau un total de 4.029.947 pogoane iar terenurile necultivabile erau 7.574.366 pogoane.[2]) Aproape o treime din întinderea ţării era necultivabilă; a şasea parte din cuprinsul ei era acoperită cu păduri. Jumătatea ce rămânea era cultivabilă, ceeace nu înseamnă că se şi cultiva; în orice caz această întindere era întrebuinţată într'un fel sau într'altul. Având în cuprinsul ei atât de mic munţi înalţi, acoperiţi cu păduri de o de-

1) Almanachul Gotha pe 1866.

2) Analele Statistice ale României pe 1865, pag. 22—23.

www.dacoromanica.ro

sime cunoscută până în depărtări, dealuri, de a căror fructe şi vinuri se mai pomeneşte şi în zilele noastre, şi câmpuri, care erau adevărate grânare pentru întreaga Europă, pământul acesta era menit să adăpostească un neam mai fericit decât sorocise istoria.

Neamul ce-şi adăpostea zilele şi-şi făurea soarta pe pământul atât de dăruit de Dumnezeu, era al nostru. Cuprinzând cu totul 4.424.691 de suflete el se întindea în mod inegal pe întinsul teritoriului, dând o medie de 722 de locuitori de fiecare leghe. Părţile cele mai populate erau cele din jurul oraşelor mari ca Bucureştii şi Iaşii. Ţinuturile moldoveneşti deasemenea aveau o populaţie mai deasă. Judeţele dela munte erau şi ele mult mai populate decât cele dela şes. In schimb întreaga regiune din sudul ţării — dela malurile Dunării — era foarte puţin populată; Mehedinţul, Doljul, Romanaţii, dar în special Ialomiţa şi Brăila, erau aproape pustii. Iată aci tabloul din care se poate constata suprafaţa fiecărui judeţ, populaţia sa şi numărul de locuitori de fiecare leghe pătrată în judeţul respectiv :

	JUDEŢUL	Suprafaţa în leghe	Populaţia	Proporţia populaţiei pe leghe
1	Ilfov	203.519	277.407	1.359
2	Roman	95.605	119.864	1.248
3	Putna	132.349	155.891	1.172
4	Iaşi	178.460	205.648	1.149
5	Botoşani	149.133	167.680	1.117
6	Vaslui	110.429	122.264	1.101
7	Vâlcea	131.240	140.912	1.067
8	Gorj	143.884	145.937	1.013
9	Tutova	115.291	117.463	1.012
10	Muscel	81.050	78.255	954
11	Tecuci	133.619	127.063	948
12	Fălciu	169.705	99.595	905
13	Dorohoi	150.744	144.295	855
14	Prahova	246.463	199.314	806
15	Bacău	243.928	193.250	792
16	Covurlui	134.582	104.830	776
17	Neamţ	202.297	157.599	776
18	Dâmboviţa	184.130	138.693	755
19	Teleorman	182.715	137.580	752
20	Suceava	195 044	133.102	679

www.dacoromanica.ro

	JUDEŢUL	Suprafaţa în leghe	Populaţia	Proporţia populaţiei pe leghe
21	Romanaţi	184.409	129.128	662
22	Dolj	321.103	212.718	660
23	Mehedinţi	277.731	185.631	654
24	Argeş	242.698	150.383	619
25	Vlaşca	193.738	113.759	586
26	Olt	172.392	100.651	582
27	Buzău	247.362	145.030	546
28	Râmnicu-Sărat	165 535	87.643	528
29	Ismail	281.513	132.049	471
30	Cahul	196.444	45.958	233
31	Brăila	300.627	66.490	221
32	Ialomiţa	406.012	87.979	216

[1])

Repartiţia populaţiei pe sexe era destul de curioasă prin predominarea bărbaţilor; din întregul populaţiei 2.276.558 erau bărbaţi iar 2.148.403 erau femei. [2])

Nu avem date precise asupra populaţiei româneşti din acea vreme din punctul de vedere al naţionalităţei. Vom folosi însă pentru o aproximativă lămurire statisticile care deosebesc locuitorii Principatelor după supuşeniile lor. Lămurirea este aproximativă fiindcă încăodată evreii ne vor încurca socotelile; în acea vreme erau împrăştiaţi, ascunzându-se fie printre pământeni, fie printre supuşii diferitelor state europene, sub scutul cărora îşi urmăreau neturburaţi scopul. După protecţiuni locuitorii erau astfel împărţiţi :

Supuşenie austriacă	28.186
„ prusacă	3.658
„ greacă	9.545
„ engleză	2.823
„ rusească	2.706
„ turcă	2.631
„ franceză	1.142
„ italiană	167
Supuşenia altor state	596
Total străini . .	51.427
Pământeni	4.373.534
Totalul locuitorilor	4.424.961

[3])

1) Analele Statistice ale României pe 1865, pag. 20—21.
2) idem. pag. 36-37.
3) idem. pag. 40-41.

www.dacoromanica.ro

Pentru o mai bună înțelegere a situației dăm tabloul repartiției străinilor pe județe :

JUDEȚUL	Numărul străinilor	Totalul populației	Proporția la sută
Ilfov	12.018	277.407	4,3
Brăila	6.309	66.490	9,6
Covurlui	5.288	104.830	5,0
Iași	4.617	205.643	2,3
Ialomița	2.508	87.979	2,9
Prahova	1.771	199.314	0,9
Botoșani	1.448	167.630	0,8
Tutova	1.538	117.463	1,3
Neamț	1.270	157.599	0,8
Bacău	1.180	193.250	0,6
Dorohoi	1.171	144.295	0,8
Vlașca	1.066	113.759	0,9
Buzău	994	145.030	0,7
Dolj	925	212.718	0,4
Putna	909	155.391	0,6
Roman	875	119.364	0,7
Ismail	859	132.949	0,6
Mehedinți	832	185.631	0,5
Suceava	810	133.102	0,6
Tecuciu	782	127.063	0,6
Dâmbovița	692	138.693	0,5
Muscel	532	78.255	0,7
Vaslui	495	122.264	0,4
Fălciu	493	99.595	0,5
R.-Sărat	436	87.643	0,5
Romanați	299	129 128	0,2
Cahul	271	45.958	0,5
Vâlcea	262	140.912	0,2
Gorj	235	145.937	0,2
Teleorman	235	137.580	0,2
Argeș	216	150.383	0,1
Olt	91	100.651	0,1 [1]

Din cercetarea acestor cifre rezultă câteva constatări. In primul rând numărul mic al străinilor. Deabia 1,2% ce se pierd în massa compactă a neamului nostru. Trebuie totuși făcută o observațiune. In afară de acești străini, recunoscuți în mod oficial în afară de sângele și sufletul nostru, mai erau un număr destul de mare de străini ce-și ascundeau aspirațiile și interesele sub masca pământeanului. Este vorba de evreii pe care i-am pomenit deja și asupra cărora vom mai reveni. In al doilea rând se poate constata

1) Analele statistice ale României pe 1865 pag. 40—41.

www.dacoromanica.ro

din tablourile de mai sus locul de aşezare al străinilor. Cele două mari oraşe din aceea vreme, Bucureştii şi Iaşii, capitalele Principatelor, aveau în mod natural un număr mare de străini prin însăşi funcţiunea lor. Porturile noastre, prin care se făcea întreg comerţul nostru cu străinătate, aveau şi ele un însemnat număr de străini. In fine, oraşele din Moldova, în cari sub masca şi avantajele cetăţeniei străine se ascundeau evreii, erau şi ele printre centrele populate de străini.

Pentru o mai complectă înfăţişare a acestei probleme, a străinilor din ţara noastră, să folosim şi statistica care împărţea pe locuitorii pământului nostru după credinţa lor. Iată şi acest tablou :

RELIGIA	Populaţia	Proporţia la sută
1. Creştini:		
Ortodoxi	4.198.862	94,9
Catolici	45.152	1
Protestanţi	28.903	0,7
Armeni	8.178	0,2
Lipoveni	8.375	0,2
2. Necreştini:		
Israeliţi	134.188	3
Mahomedani	1.323	

[1])

De data aceasta putem să ne dăm seama de adevăratul număr al evreilor ce sălăşluiau printre noi. Indiferent de masca protecţiunei sub care se ascundeau, habotnicia îi trăda. Mai târziu, când ne vom ocupa de aspectele naţionale ale situaţiei economice, vom delimita aspectul real al problemei evreeşti din acea vreme; deocamdată ne mulţumim cu această vagă conturare.

■

Popor profund credincios, neamul nostru acoperise întreg întinsul ţării cu mânăstiri şi biserici; fiecare judeţ avea câteva sute de asemenea lăcaşuri care, pe vremea aceea, se umpleau Duminicile cu credincioşii veniţi să se închine Domnului. Erau în total

1) Analele statistice ale României pe 1865 pag. 38—39.

www.dacoromanica.ro

6.658 de biserici ortodoxe. Celelalte religiuni aveau mult mai puține lăcașuri de închinare.

Iată, în tabloul care urmează, numărul bisericilor în raport cu numărul credincioșilor fiecărui cult :

RELIGIA	Nr. credincioșilor	Nr. bisericilor
Ortodoxi	4.198.862	6.658
Israeliți	134.188	276
Catolici	45.152	63
Protestanți	28.903	12
Armeni	8.178	11
Lipoveni	8.375	7
Mahomedani	1.323	3
Total	4.424.961	7.230

[1])

Un alt aspect interesant este acela al așezării populației la sate și la orașe. Din totalul de 4.424.961 al populației de pe întinsul țărei Românești, 3.643.782 locuitori erau la sate și numai 781.179 la orașe. [2]) Aceste cifre ne dau adevărata înfățișare a țărilor românești; pământuri locuite în covârșitoare majoritate de țărani. Țări în care elementul cel mai numeros și cel mai interesant îl forma pătura țărănească. Comunele rurale ajungeau la numărul de 3.018 și trebuie să ținem seamă că fiecare comună rurală era compusă din mai multe sate și cătune — condițiunea esențială a constituirei unei comune rurale fiind existența a cel puțin 100 de familii sau 500 de locuitori. Comunele urbane și târgurile ajungeau la 125; mai toate alcătuiri mici, cu un număr de locuitori neînsemnat și cu un aspect destul de primitiv, cu excepția câtorva orașe numai, ca Bucureștii, Iașul, Botoșanii, Galații, Ploeștii, Craiova, Brăila și alte câteva. Iată numărul locuitorilor orașelor :

1) Analele statistice ale României pe 1865 pag. 47.
2) idem.

www.dacoromanica.ro

ORAŞUL	Nr. locuitorilor	ORAŞUL	Nr. locuitorilor
Bucureşti	141.754	Vaslui	6.547
Iaşi	90.236	R.-Sărat	5.698
Botoşani	37.594	Caracal	5.638
Galaţi	36.107	Tg. Frumos	5.641
Ploeşti	26.468	Târgovişte	5.101
Brăila	25.767	Mihăileni	5.077
Craiova	21.521	Hârlă	4.825
Ismail	20.869	Suliscea	3.975
Bârlad	18.251	Ştirbei (Călăraşi)	3.947
Huşi	17.697	Herta	3.831
Focşani	16.939	Roşiorii de Vede	3.817
P.-Neamţ	16.353	Slănic-Prahova	3.597
Roman	14.981	Odobeşti	3.187
Bolgrad	13.937	Zimnicea	3.183
Fălticeni	12.884	Râmnicu-Vâlcea	3.160
Bacău	12.440	Mizil	3.098
Tg.-Ocna	11.356	Turnu-Măgurele	2.975
Giurgiu	10.557	Cernăuţi	2.946
Neamţ	10.069	Severin	2.925
Băzău	9.027	Ştefăneşti Botoşani	2.924
Dorohoi	8.864	Moineşti-Bacău	2.918
Alexandria	8.496	Curtea de Argeş	2.821
Câmpulung	8.283	Vălени	2.791
Tecuciu	8.003	Câmpina	2.777
Chilia	7.727	Târgu-Jiu	2.661
Piteşti	7.259	Oltenita	2.319
Reni	7.516	Calafat	2.280
Cahul	6.906	etc., etc., etc.	[1])

Câteva constatări se desprind şi din citirea cifrelor de mai sus. Mica diferenţă dintre numărul locuitorilor Bucureştilor şi a Iaşului, între care nu este o deosebire decât de 50.000 de suflete, este prima constatare. Capitală a ţării numai de 6 ani, Bucureştiul nu absorbise încă întreaga viaţă a României, astfel cum o va face mai târziu. Efectele centralizării, care aveau să aducă fosta capitală a Moldovei în pragul ruinei, nu începuseră încă să fie atât de vădite, deşi erau dureros simţite de către toţi acei cari nu fuseseră încă atraşi de puterea centripetă a nouei capitale. Se observă apoi superioritatea numerică a aşezărilor orăşeneşti din Moldova asupra celor munteneşti; cu excepţia a câtorva porturi, ca Brăila şi Giurgiu, sau a câtorva oraşe de mare importanţă, ca Ploeştii şi Craiova, oraşele din Muntenia erau puţin populate. Târgu-

1) Analele statistice ale României pe 1865 pag. 46.

www.dacoromanica.ro

Jiul, Severinul, Călăraşii, Turnu Măgurele, capitale de judeţe, erau mult mai mici şi mai puţin populate decât nişte simple târguri din Moldova ca Mihăileni, Herţa, Suliscea, Hârlău sau Târgu Frumos. In ceeace priveşte puţina desvoltare pe care oraşele româneşti o aveau în acea vreme, ea se explică prin faptul că ele nu dădeau încă posibilitatea de existenţă decât unui număr restrâns de locuitori. Structura economică din acea vreme a Principatelor făcea ca întreaga viaţă românească să se desfăşoare în special la sate. Oraşele nu erau locuite decât de funcţionari, destul de mulţi e drept, de negustori şi de meseriaşi, puţini la număr, şi de boeri, şi mai puţini. Clasa burgheză, care constituie cea mai mare parte a orăşenilor, era încă nedesvoltată în ţările noastre. Avântul pe care ţara îl va lua abia deacum înainte şi întărirea burgheziei, rezultată atât din evoluţia economică normală a ţării cât mai ales din protejarea ei interesată de către partidele politice, vor face ca oraşele să capete o reală importantă şi în consecinţă o mare desvoltare. Eventualitatea existenţei mai uşoare şi posibilitatea câştigului mai mare vor exercita o puternică forţă de atracţie asupra ţăranilor şi-i vor îndemna să se instaleze în oraşe, producând astfel o puternică deplasare a elementului rural.

■

Intreaga această populaţie ce se întindea pe cuprinsul ţării trebuia să-şi găsească un mijloc de lucru pentru a-şi asigura existenţa. Era natural ca într'o ţară „eminamente agricolă", cum era în mod obişnuit caracterizată România înainte de războiu, şi cu o populaţie în atât de mare proporţie aşezată la ţară, ca majoritatea locuitorilor să fie agricultori. Ceeace este însă de un interes deosebit în conturarea, şi din acest punct de vedere, a fizionomiei româneşti din epoca care ne interesează, este aflarea celorlalte profesiuni îmbrăţişate de locuitori, precum şi stabilirea unei proporţii între diverşi profesionişti. Din păcate nu avem o statistică exactă care să ne lămurească definitiv. Singurele date pe care le-am putut găsi se referă nu la locuitori ci la capii de familie; din această cauză nu putem avea cifre precise. Totuşi pentru orientarea noastră şi pentru complectarea aspectului românesc din acea vreme ne vom

www.dacoromanica.ro

folosi de aceste singure date existente. Iată care era aspectul poporului român din punct de vedere al meseriei :

PROFESIA	No. capilor de familie
Agricultori	684.168
Meseriaşi	59.869
Comercianţi	30.417
Calfe	23.192
Funcţionari	22.811
Preoţi	9.702
Profesori	6.066
Călugări	4.672
Călugăriţe	4.078
Bele-Arte	2.156
Advocaţi	318
Medici	272
Moaşe	204
Chirurgi	151
Spiţeri	95
Alte profesiuni dintre care şi servitori	125.815
Total	973.986 [1]

In afară de covârşitorul număr al agricultorilor — 648.168 din 973.986 — mai sunt câteva observaţiuni de făcut. In restul de 289.818 capi de familie, care în fapt formează clasa burgheză, se remarcă marele număr de comercianţi, meseriaşi şi calfe care ajung împreună la cifra de 113.478 capi de familie. Numărul funcţionarilor este deasemenea îndeajuns de ridicat (22.811) dacă ţinem seama pe deoparte de puţina desvoltare pe care aparatul de stat o luase în aceea vreme şi pe de altă parte de faptul că între funcţionari nu fuseseră trecuţi nici militarii, nici profesorii, nici preoţii. Marele număr de preoţi şi călugări, care ajungeau la 18.452 este semnificativ şi ne arată simţul profund religios al poporului nostru. Dar poate cea mai interesantă concluzie se poate trage din numărul extrem de neînsemnat al profesioniştilor liberi, — avocaţi, ingineri, medici, — care cu toţii adunaţi la un loc nu ajungeau să fie mai mulţi de 838. Chiar dacă cifra aceasta ridicolă nu corespunde în totul realităţii — şi vom vedea mai târziu că liberii

1) Analele statistice ale României pe 1865 pag. 42—43.

www.dacoromanica.ro

profesioniști erau ceva mai numeroși — oricâtă aproximație ar putea intra în aceste calcule — este totuși suficient să se pună, alături numărul total de 973.968 al capilor de familie și numărul de 838 al capilor de familie profesioniști pentru a-ți da seama de inexistența acestei categorii în acea vreme. Este încă o vie dovadă a puținei desvoltări a burgheziei române și a primitivității vieței românești din acea epocă.

■

Dacă am încerca acum să tragem câteva concluzii generale din datele de mai sus ajungem la următoarele constatări asupra populației românești din acea vreme :

Poporul român forma o massă compactă și unitară : elementele de alt neam sau de altă religie erau încă în infimă minoritate și puțin periculoase, cu excepția evreească. Populația era destul de redusă față de suprafața ocupată. Așezată într'o proporție extrem de mare la sate față de orașe, țăranii constituiau o covârșitoare majoritate. Principala ocupațiune era agricultura. Burghezia în număr mic față de restul populației, era formată în special din comercianți, meseriași și funcționari; profesiunile libere erau aproape inexistente. Iată caracteristica poporului român la sosirea noului Domn.

www.dacoromanica.ro

V

VIAŢA IN PRINCIPATE

Viaţa ţăranilor — Aspectul satelor — Descrierea diferitelor oraşe din ţară — Cum apăreau Bucureştii în ochii străinilor — Cum trăiau bucureştenii — Clasele sociale.

Din datele precedentului capitol ne-am putut da seama de întinderea şi cuprinderea pământului românesc precum şi de compunerea şi aşezarea neamului ce-l locuia. Să încercăm în paginile acestea să arătăm felul de viaţă al poporului şi aşezările lui.

Cea mai însemnată şi cea mai numeroasă parte a populaţiei româneşti era alcătuită din ţărani. Lipsiţi aproape în întregime de orice proprietate ei duceau o viaţă de cumplită sărăcie. Aceasta îi făcea să depindă de proprietarii de moşii cu care trebuiau să se înţeleagă pentru a-şi putea procura un mijloc de existenţă prin munca câmpului aparţinând marei proprietăţi. Puţini erau acei dintre ţărani care aveau stăpânirea vreunei bucăţi de pământ; adesea ori chiar locuinţele din vatra satului, în care îşi adăposteau nevoile, nu le aparţineau. Această situaţiune îi punea în complectă dependenţă faţă de proprietarii moşiilor şi îi ţinea în mizerie. Prost îmbrăcaţi, insuficient hrăniţi, duceau o viaţă care uimea pe toţi cei ce adânceau realitatea. O anchetă oficială observa că în Gorj în 1862 „două din trei părţi de locuitori sunt lipsiţi de nutriment şi de îmbrăcăminte şi au locuinţe ca animalele" [1], iar în Muscel Doctorul Felix constatase că sătenii mănâncă în cursul unui an în

(1) A. D. Xenopol. Domnia lui Cuza-Vodă, vol. II pag. 201.

www.dacoromanica.ro

medie un miel la 66 de locuitori, un bou la 53 de locuitori, un porc la 120, 2 păsări de locuitor și 227 de dramuri de pastramă. [1]) Hrana obișnuită a țăranilor era mămăliga sau diferite plante și burujeni; în schimb rachiul era consumat în cantități îngrijorătoare.

Este evident că dacă aceasta era situația țăranilor nici așezările lor nu puteau fi mai bune. Dacă la munte — unde climatul aspru îi obliga să-și construiască locuințe care să-i puie la adăpost de greutățile iernei și unde materialul lemnos se găsea ușor — locuințele lor erau socotite ca bune pentru animale, se poate ușor imagina cum trebuie să fi fost adăposturile țărănești dela șes, unde materialul de lucru lipsea cu desăvârșire. Avem o descriere a unor asemenea sate ce se găseau pe drumul dintre Giurgiu și București. Iat-o: „Hărțile arată și sate. Să nu credeți nimic. Este adevărat că sunt câteva colibe, câteva bordee unde se adăpostește poșta. Mai sunt deasemenea câteva colibe joase, fără nici o soliditate, aproape tot atât de șubrede ca și corturile arabe. Se mai găsesc deasemenea adăposturi săpate în pământ. Când zăpada își întinde suprafața albă peste aceste adevărate mușuroaie de cârtiță, totul dispare nivelându-se. Îți trebuie un ochiu foarte ager pentru ca să recunoști după fumul hornurilor aceste aproximative locuințe". [2]) Iată cum apăreau, în ochii unui străin venit pentru prima oară prin părțile noastre, satele românești. Poate să fie multă exagerare, datorită prea marei deosebiri dintre așezările apusene și cele dela noi, în cele scrise de către străinul călător. Totuși, chiar așa fiind, părticica de adevăr ce mai rămâne este suficientă pentru a ne face să vedem cum arătau satele noastre pe vremea aceea.

■

Nici orașele nu par să fi fost cu mult mai civilizate, după impresiile aceluiași călător. Construite fără nici o socoteală, după voia întâmplării și capriciile proprietarilor, lipsite de construcții publice, cu locuințe patriarhale cu un singur cat, înconjurate de grădini fără de sfârșit, cu străzi care înconjurau proprietățile îndreptându-și cursul după neregularitățile curților, fără canalizare și fără

(1) A. D. Xenopol. Domnia lui Cuza-Vodă, vol. II pag. 201.
(2) La Moldo-Valachie par G. Le Cler (Paris 1866) pag. 22.

www.dacoromanica.ro

pavaj, oraşele acestea aveau aspectul unor sate întinse. Dar să lăsăm mai bine tot pe călătorul străin, ofiţer francez venit tocmai dela Paris să ne reorganizeze armata, să ne descrie câteva din oraşele prin care a trecut.

Iată Giurgiul, primul oraş românesc în care străinul a descins: „Câteva grămezi de cărămidă căzută, câteva ziduri prăbuşite, câteva deschizături acoperite cu frunzişuri sau lăsate libere încă dela 1829. Un arc căzut în ruină şi vrând să aibe aspectul unei porţi. Înăuntru oraşului maldăre de gunoaie. Câteva străzi pavate cu pietroaie imense depărtate unele de altele, unele mai sus altele mai jos. Case joase cu un singur etaj, tinde de lemn. Gospodăriile murdare. In jurul locuinţelor imense maidane, cete de câini vagabonzi, de purcei, de gâşte şi bibilice. Toţi călcând în noroi deavalma. Acesta este sătuleţul pe care dicţionarele îl numesc oraş mare şi port de mişcare" [1]).

Ploeştiul, în schimb, este socotit că are un aspect agreabil. Centru comercial de oarecare importanţă pentru animale şi pielărie, oraşul ocupa suprafaţă prea mare, se pare, pentru populaţiunea de 26.000 locuitori. Ceiace avea mai deosebit era pavajul „mai puţin prost decât la Giurgiu şi Bucureşti". [2])

Brăila este un oraş frumos, conceput după un plan sistematic, destul de bine pavat şi având clădiri moderne care reaminteau oraşele maritime din apus. Aceasta s'ar explica, după părerea aceluiaş călător francez, prin marele număr de negustori pe care comerţul de grâne îi atrăgea. Se pare, într'adevăr, că peste 20.000 de străini erau stabiliţi aci; în special greci şi turci. In Brăila exista o bursă precum şi nenumărate magazii de grâne. Morile de vânt, în număr de aproape 1.000, aşezate la marginea oraşului îi dădeau un aspect deosebit. O sală de teatru precum şi o întreagă serie de clădiri frumoase, fireşti într'un oraş comercial atât de important, precum şi un frumos bulevard şi o grădină publică întregeau aspectul civilizat al oraşului. Brăila plăcuse aşa de mult străinului, încât propunea mutarea capitalei aci. [3])

---

1) La Moldo-Valachie par, G. Le Cler, (pag. 19).
2) idem. pag. 54.
3) idem. pag. 64—65.

www.dacoromanica.ro

Oraşul care a plăcut cel mai mult străinului călător a fost Iaşul. Nenumăratele turle, casele albe presărate pe dealuri, colinele încărcate de grădini şi vii, între care apar case zugrăvite în culori aprinse, reamintesc călătorului aspectul Algerului. Străzile principale sunt pavate în cuburi de piatră şi prevăzute cu trotuare. Oraşul fiind aşezat în pantă, apa de ploaie îl face de o curăţenie deosebită faţă de celelalte [1]).

■

Iată acum şi impresiile călătorului asupra capitalei. După părerea sa Bucureştii erau un sat imens, construit la întâmplare, fără nici o aliniere, fără canalizare, fără nici una din cele mai mici amenajări ce se văd în orişice orăşel din apus. Băltoace adânci umpleau străzile fără ca vreodată să fie uscate. Incercările de curăţenie erau zadarnice din cauza insuficienţei mijloacelor. Toate eforturile se reduceau până la urmă în a trasporta murdăria dintr'un loc în altul. Din această cauză cea mai mare parte a anului nu se putea circula pe jos; trăsurile erau absolut necesare. Deaceia se şi găseau într'un număr nemaipomenit de mare, umplând străzile şi pieţile şi încurcând circulaţia. Cei care totuşi erau obligaţi să meargă pe jos încălţau cisme pe care le purtau chiar şi femeile. Intinderea Bucureştilor era atât de mare încât ar fi putut uşor adăposti un milion de suflete; terenul neîntrebuinţat însă era de două ori mai mare decât cel clădit. Cu excepţia a două străzi, în care casele erau mai mult sau mai puţin apropiate, locuinţele erau izolate şi înconjurate de mari întinderi ocupate de grădini şi curţi. Fiecare familie avea casa sa, chiar cele mai sărace. Bisericile şi mânăstirile, în număr de câteva sute, erau înconjurate de grădini mari şi de cimitire nesfârşite. Clădirile erau construite fără nici o socoteală; colibile învecinau palate. De teama cutremurilor, foarte dese, casele nu aveau decât un singur etaj; toate erau construite în cărămidă iar ornamentaţiile erau făcute din ipsos, construcţiunea în piatră nefiind obişuită. Mai toate casele erau vopsite în culori vii, iar stilul lor era italienesc, din cauza originei zidarilor. Erau şi câteva clădiri care reaminteau stilul arab. Sin-

1) La Moldo-Valachie par G. Le Cler, pag. 79—88.

www.dacoromanica.ro

gura clădire monumentală a oraşului era Teatrul, copie a Scalei din Milano. Palatul Domnitorului era cu totul neînsemnat; cea mai mică dintre casele depe bulevardul Strassbourg din Paris depăşea locuinţa mai mult decât modestă a Principelui. Alte clădiri despre care să se poată pomeni nu aveau Bucureştii. Bisericile însă erau nemaipomenit de frumoase; în special bisericile Sft. Spiridon şi Sft. Gheorghe, cu arhitectura lor de-o rară eleganţă şi cu frescele de o valoare reală, impresionaseră pe străin.

Vara însă oraşul lua un aspect cu totul diferit; tot oraşul era acoperit de verdeaţă, care astupa toate murdăriile şi urâţeniile. Arborii nu lăsau să se vadă decât din când în când câte o clopotniţă de biserică sau acoperişul vreunei case mai înalte; ai fi zis, privind din foişor sau depe vreun deal în apropiere, că ai în faţa ta o nesfârşită grădină presărată din când în când cu chioşcuri şi pavilioane.[1])

■

Dacă astfel arătau Bucureştii sub aspectul lor exterior, viaţa ce se scurgea între zidurile sale era dintre cele mai vii şi mai atrăgătoare. Casele boiereşti, atât de puţin arătoase pe dinafară erau de un mare lux şi aveau un număr imens de încăperi. Mobile aduse din Paris şi din Viena, covoare de Smirna şi tapiţerii de Aubusson, porţelanuri de China şi de Sèvres, argintărie bogată, iată ceeace descoperea cel ce călca pragul caselor boiereşti. Încăperile nu se mai sfârşeau; construite pe un teren care nu costa mai nimic şi trebuind să adăpostească, pe lângă stăpânii casei, o întreagă armată de servitori, locuinţele aveau atâtea odăi, cămări şi cămăruţe încât te pierdeai prin ele. In locuinţele acestea balurile, mesele şi petrecerile se ţineau lanţ. Oraşul nu avea o viaţă prea desvoltată; cluburi nu existau, teatrele erau puţine şi nu prea frecventate, iar la cafenele nu prea obişnuia să se ducă lumea. Locuitorii erau deci obligaţi să-şi petreacă timpul liber — şi era mult timp liber pe vremea aceea — în casă şi în familie. Deaci şi desvoltarea mare pe care viaţa mondenă o luase în oraş; vizitele, sindrofiile şi balurile care aveau loc în casele particulare constituiau singura posibilitate de petrecere. Fiecare în clasa lui,

(1) La Moldo-Valachie par G. Le Cler, pag. 25—50.

www.dacoromanica.ro

fiindcă pe vremea aceea clasele sociale nu se amestecaseră încă; boerii nu vedeau decât pe boeri şi burghezii nu puteau vedea decât pe burghezi. Dacă în viaţa politică se amestecaseră clasele între ele, în cea mondenă graniţele se păzeau cu sfinţenie; rareori şi cu multă greutate era admis vreunul dintr'o clasă de jos în casele boiereşti.

Singurul loc de întâlnire şi de amestecare a claselor îl constituiau balurile publice din timpul carnavalului, care aveau loc în sălile teatrelor. De fapt balurile se reduceau la plimbări în sunetul agreabil al valsurilor, polcelor şi mazurcilor, şi la tachinării şi intrigi la adăpostul dominourilor şi al măştilor, căci nimeni nu dansa. Bărbaţii, aşezaţi pe banchetele dimprejurul sălei, aşteptau să fie acostaţi de măştile ce se plimbau în grupuri prin mijloc. Incetul cu încetul conversaţiile se legau, flirturile începeau şi grupurile se formau după cunoştinţe sau simpatii; apoi fiecare se ducea să supeze, fie pe la vreo cunoştinţă fie pe la vreun restaurant la modă, sfârşind astfel mulţumit seara începută.

In afară de aceste singure manifestări ale vieţii exterioare în timpul iernei altele nu mai erau. Vara, în schimb, odată cu căldura şi timpul frumos, se schimba şi felul de viaţă. Lumea începea să iasă, dornică de aer şi de soare, după lunile nesfârşite de iarnă. Plimbări în caleaşcă sau pe jos, partide de călărie sau excursiuni pela mânăstiri sau moşiile învecinate înlocuiau acum sindrofiile şi seratele. Fiecare, după mijloacele şi situaţia sa, se bucura de frumuseţea timpului. Şoseaua Kiseleff era locul de plimbare şi de întâlnire al celor din protipendadă; caleştile plimbau timp de câteva ore în susul şi în josul şoselei frumuseţile oraşului. Cişmigiul servea de loc de distracţie celor care, neavând parale să închirieze un muscal care să-i plimbe la şosea, se mulţumeau să se învârtească în jurul muzicei militare sau a taràfului de lăutari. Mai erau şi grădini în Bucureşti. Era Belevue, un fel de „Mabille", sau „Chateau des fleurs", unde, în fiecare Joie şi Duminică seara, tineretul şi eleganţele oraşului se plimbau ascultând orchestra nemţească, luau câte o zaharica, schimbau o privire sau făceau puţină conversaţie. Era Raşca, un fel de grădină de vară unde, cu lăutarii la ureche, îşi petreceau serile tinerii dornici de viaţă şi amatorii de o mâncare bună. Mai erau şi câteva grădini, adevărate săli de dans în aer liber, în

www.dacoromanica.ro

care întreaga colonie nemţească, cu bunici şi copii, îşi petrecea Duminicile, de după amiază şi până noaptea târziu, jucând dansuri tiroleze, consumând halbe după halbe şi trăgând din pipă. Dâmboviţa era transformată într'un strand imens pe tot parcursul ei prin mijlocul oraşului; dacă treceai pe marginea apei vedeai femei în cămăşi şi copii în pielea goală care, zăpăciţi de călduri, căutau şi ei să se răcorească prin acest mijloc simplu şi primitiv.

■

Am văzut mai sus că societatea românească din oraşe era împărţită în mai multe clase. Jos de tot meseriaşi şi funcţionăraşi; de proveniență modestă, cei mai mulţi fiind copii ai slugilor boiereşti protejaţi de stăpânii în curtea cărora crescuseră, sau fii ai ţăranilor depe moşiile boiereşti. Oameni trăind simplu şi modest, fără pretenţiuni şi fără prea mari greutăţi, considerându-se şi acum, când se găseau oarecum de capul lor, atârnători de foştii lor stăpâni, pe care îi priveau ca protectori; alergând totdeauna la ei când aveau vreun necaz şi gata oricând să servească când li-se cerea.

Venea apoi clasa negustorilor mai însemnaţi, a funcţionarilor mai înalţi şi a profesioniştilor mai răsăriţi. Clasă ce constituia adevărata burghezie; închisă oarecum între simţul său de demnitate care o oprea să frecventeze pe mojicii de jos şi între posibilitatea de a pătrunde în clasele boiereşti, ea ducea o viaţă complect separată de ceilalţi. Totuşi dorinţa lor ascunsă de a pătrunde în clasa boierească, înălţându-se astfel în erarhia socială, îi făcea să-şi împingă copii spre profesiunile libere, cu ajutorul cărora să poată intra, ei cel puţin, acolo unde părinţii nu reuşiseră. Fapt care avu drept consecinţă pierderea negoţului din mâinile noastre, slăbirea clasei negustoreşti şi prea marea afluenţă spre profesiunile intelectuale sau armată, care deschideau toate uşile şi ofereau toate posibilităţile.

Deasupra acestora, clasa marilor bogătaşi, mai toţi stăpânitori de mii de fălci sau pogoane şi de mii de suflete. Urmaşi ai vechii boerimi româneşti, în cea mai mare parte, dar nu toţi. In orice caz amestecaţi în mare cantitate cu sânge străin, în special grecesc. Trăind sub imperiul originei şi mentalităţei orientale, cu

www.dacoromanica.ro

care fuseseră obişnuiţi, şi sub influenţa occidentului, pe care îl văzuseră puţin şi-l înţeleseră prost, boierii adevăraţi dar mai ales cei ce se pretindeau astfel duceau o viaţă greu de înţeles. Născuţi şi crescuţi fără grija zilei de mâine, cei mai mulţi dintre ei nu preţuiau valoarea banului. Fără nici o ocupaţie, puţini erau aceia care ştiau să-şi administreze bogăţiile. Bărbaţii îşi împărţeau vremea între intrigile vieţii publice şi jocurile de noroc; femeile îşi ocupau timpul cu intrigile vieţii private şi cu jocurile dragostei. De o eleganţă vestită, îmbrăcânduse după ultimele modele aduse de croitorii evrei din Viena şi Paris, femeile aveau o singură preocupare, să nu le ajungă bătrâneţea — adică 30 de ani căci atunci erau ele considerate bătrâne — fără ca între timp să nu fi făcut să se vorbească de ele în saloane, prin toalete, capricii şi aventuri. Erau şi altfel de femei, fără îndoială, şi multe dintre ele ar fi dorit poate o altă viaţă; mediul în care trăiau însă, cu mentalitatea orientală ce desconsidera femeia, pe care se grefa o superficială şi rea înţelegere a moravurilor apusene, schimbase şi aci obiceiurile, sucise mintile şi transformase sufletele. Bărbaţii lor, moştenitori ai unor averi imense, neavând obligaţiunea de a munci, îşi umpleau viaţa cu lucruri uşoare, ca jocurile de noroc, sau periculoase, ca politica. Averi întregi şi situaţiuni importante fuseseră năruite din cauza acestei îndoite pasiuni. Lipsa de preocupări serioase şi inexistenţa contactului cu realităţile din ţară îi făcea să piardă pe fiecare zi importanţa pe care averea lor şi greutatea situaţiunei lor sociale le-o dădea. In umbra lor, profitând de banii pe care tot dela ei îi luau prin diverse mijloace, se ridicau de uşurinţa şi de lipsa de seriozitate de care dădeau dovadă şi alte clase, apăreau alţi oameni. Era burghezia, care profitând de desvoltarea economică, de sprijinul politicei şi de nepăsarea boierilor, lua odată cu averea şi influenţa politică şi importanţa socială a vechei clase boiereşti române. Era clasa care începuse de pe atunci să se ridice dar care în tot timpul nouei domnii va precumpăni în conducerea ţării.

www.dacoromanica.ro

VI

MIJLOACE DE COMUNICAȚIE

Șosele — Poștalioane și diligențe — Cum se călătorea — Necesitatea căilor ferate.

Primul lucru care te făcea să vezi, de îndată ce treceai granița dinspre imperiul Austro-Ungar spre Principatele Românești, că te aflai, nu în altă țară dar în altă regiune europeană era starea căilor de comunicații. Inainte de a vedea satele sau de a intra în vreun oraș, mijloacele de comunicații te lămureau.

In primul rând șoselele. Numite astfel dintr'o veche obișnuință, cea mai mare parte dintre ele erau drumuri naturale bătătorite de carele țăranilor care mergeau dintr'un loc într'altul. Starea lor este ușor de închipuit; iată totuși pentru definitivă lămurire mărturia aceluiași călător străin care ne-a lăsat impresiile sale: „Există între Giurgiu și București un drum în proect împodobit cu numele de șosea. Acest drum creeat de imaginație este indicat în hărți; să nu vă încredeți. Este adevărat că există un simulacru de traect indicat prin linia stâlpilor telegrafici și din când în când câte un morman de pietre, dar la atâta se reduce șoseaua." [1]) Asemenea șosele, numite de altfel în chip modest de către oficiali „șosele naturale", legau orașele cele mai importante între ele, plecând evident din cele două capitale către frontiere. Astfel din București plecau patru șosele: prima, care lega orașul cu granița ungurească la Orșova, prin Găești, Pitești, Slatina, Craiova, Turnu-Severin, Vârciorova; a doua, care lega capitala

1) La Moldo-Valachie par G. Le Cler.

www.dacoromanica.ro

de Predeal prin Ploeşti-Câmpina; a treia, care lega Bucureştii cu Giurgiu; şi a patra care unea cele două capitale, prin Ploeşti, Buzău, Focşani, Bacău, Roman. Din Iaşi plecau două drumuri: unul care ajungea până la Galaţi, Reni, prin Vaslui, Bârlad, Tecuci, şi al doilea care ajungea până la graniţa bucovineană dela Marmoniţa prin Botoşani, Dorohoiu. In fară de acestea mai erau şoseaua dealungul Oltului, între Slatina şi Turnu-Roşu prin Râmnicu-Vâlcea, şi drumul dintre Roman—Fălticeni şi Cornu—Luncii. Deosebit de toate aceste drumuri mai importante, care constituiau mijloacele de comunicaţie ale ţării cu străinătatea, mai erau o întreagă serie de drumuri ce legau între ele diferitele oraşe, târguri şi sate. Reţeaua de dumuri era cam aceeaş ca în vremurile noastre; toată strădania anilor următori a fost de a transforma drumurile făcute de întâmplare şi nevoi în şosele construite de tehnica modernă.

■

Invenţia „balaurului cu foc" nefiind încă adoptată în ţara noastră, singurul mijloc de călătorie era acela al diligenţelor. Formate în cea mai mare parte din trăsuri ce nu mai puteau fi întrebuinţate în ţările vecine, ele transportau dintr'un oraş într'altul călători, bagaje şi corespondenţă. Trase de mai multe perechi de cai pipernicíţi, slabi şi prăpădiţi, ce te făceau să te îndoieşti de sfârşitul drumului, diligenţele transportau călătorii dela o staţie la alta. Din distanţă în distanţă, existau hanuri de-ale poştei unde caii erau schimbaţi şi călătorii lăsaţi să se odihnească. Conduse de surugii, în pocnetul biciului şi în sgomotul chiuiturilor, diligenţele porneau peste câmpuri, săreau peste gropi, urcau dealuri şi traversau râuri. Din când în când hăţurile se rupeau; câte o roată sărea, vreun cal se poticnea. Reparaţia se făcea imediat, dacă accidentul nu era prea grav, şi diligenţa pornea din nou cu teama unui nou accident şi în speranţa unui schimb apropiat; dacă întâmplarea era mai rea convoiul înopta pe loc în aşteptarea unui alt transport care să-l scoată din nemişcare. Şi astfel, din post în post, din accident în accident şi din supriză în supriză, călătorii ajungeau în cele din urmă acolo unde nevoile îi trimiseseră. In ase-

www.dacoromanica.ro

menea condiţiuni nu puteai fi sigur, în momentul plecării, nici când ai să ajungi, nici dacă ai să ajungi vreodată la limanul călătoriei. Supus hazardului, de multe ori făceai o săptămână pentru o distanţă pe care altă dată o parcurgeai într'o zi. Supus riscului, adeseori erai atacat de tâlhari sau de animale sălbatice. Mijlocul de călătorie era fără îndoială incomod şi nesigur. In lipsa altuia însă el era întrebuinţat de toată lumea care îşi lua inima în dinţi, îşi făcea cruce şi se lăsa în voia soartei lui şi a capriciilor evenimentelor.

■

Una din greutăţile întâmpinate de cei ce se aventurau să călătorească prin ţară era trecerea râurilor, care se făcea fie prin vad, fie cu bacul, fie pe poduri de lemn. Dacă lucrurile se petreceau normal şi trecerea se făcea în condiţiuni oarecum satisfăcătoare atunci când apele erau mici, când râul se umfla şi apele veneau mari dela munte — în special primăvara sau în timpuri ploioase — trecerea unui râu avea riscurile ei. De cele mai multe ori podurile erau luate de apă iar bacul era înghiţit cu căruţă cu tot. Trecerea fiind cu neputinţă călătorii aşteptau adeseaori zile întregi până când apele, potolindu-se, le permiteau să continue drumul. Se pomeneşte astfel de un Glagoveanu, boer craiovean, care se ducea la Bucureşti să se însoare; apele Oltului fiind însă prea mari pentru a le putea trece, el telegrafie la Bucureşti motivele care îl împiedecau să sosească la timp cu rugămintea de a nu se face nunta fără el.

Dacă acestea erau riscurile şi neajunsurile transportului de călători, se poate uşor înţelege condiţiunile în care se făceau transporturile mărfurilor. Incetineala drumurilor şi scumpirea produsă de mijloacele întrebuinţate, precum şi nesiguranţa ajungerii la destinaţie, făceau ca întreg comerţul să sufere. Cerealele strânse în centrul ţării ajungeau prea scumpe, din cauza costului transportului, la porturile de unde ar fi putut fi trimise peste graniţă şi erau concurate de produsele ruseşti.[1]) Mărfurile venite din străină-

1) La Moldo-Vlachie par G. L. Cler. pag. 204.

www.dacoromanica.ro

tate pentru necesităţile populaţiei se scumpeau şi ele peste măsură. Intreg comerţul şi toată populaţia sufereau din această cauză. Ştirile asupra celor întâmplate la Iaşi ajungeau la Bucureşti mai repede prin intermediul gazetelor din Paris decât direct din fosta capitală a Moldovei. Este evident că întreaga activitate a ţărei era paralizată de insuficienţa mijloacelor de transport. Măsuri trebuiau neapărat luate pentru remedierea acestui rău.

Se încercase în diverse rânduri să se soluţioneze această problemă. Domnitorii Barbu Ştirbey în Muntenia şi Grigore Ghica în Moldova, dându-şi seama de necesitatea introducerii drumului de fier, se străduiseră în tot timpul domniei lor pentru aceasta. Imprejurările însă nefiind prielnice şi fondurile necesare lipsind, ei nu putură realiza ceea ce-şi propuseseră. In timpul domniei lui Cuza s'au dat rând pe rând concesiuni lui Petre Mavrogheni şi Leo Sapieha, pentru exploatarea căilor ferate din Moldova şi Principelui Grigore Bibescu Basarab Brâncovan pentru căile ferate din Muntenia. Aceste concesiuni neputând fi puse în aplicare din cauza lipsei de capital se începură alte tratative şi urmară alte concesiuni, date de data aceasta străinilor, care eşuară şi ele.

Din cauza greutăţilor întâmpinate şi a lipsei fondurilor necesare, mult prea mari pentru veniturile ţării, se căutară alte soluţii pentru îmbunătăţirea mijloacelor de comunicaţie. Felurite propuneri se făcură ; dintre toate reţinem pe acea a luiD. P. Marţian, cunoscutul statistician şi economist care, plecând de la constatarea că cele mai costisitoare lucrări la drumul de fier sunt locomotiva şi cărbunii, propunea introducerea unor trenuri care să circule pe şine, însă să fie trase de cai. Cu alte cuvinte el propunea înlocuirea căilor ferate cu tramvae cu cai ; propunerea deşi atrăgătoare în aparenţă fiindcă rezolva pentru moment problema fără a cere prea mari sume de bani, nu fu totuşi acceptată.

Până la urmă după îndelungate tratative se încheiară două contracte; unul prin care se prevedea construirea unei căi ferate pe valea Siretului, dela Galaţi la frontiera Bucovinei, şi un altul pen-

www.dacoromanica.ro

tru construirea unui drum de fier între Bucureşti şi Giurgiu. Se mai făcu deasemenea un contract pentru construirea a 19 poduri de fier peste râurile mai importante, pentru a asigura astfel regularitatea comunicaţiei pe şoselele existente. Toate aceste trei contracte însă, deşi încheiate în regulă şi cu un început de executare pe teren, fură suspendate din cauza schimbărei de domnie, urmând ca abia după stabilizarea nouei situaţiuni să se reînceapă lucrările.

Aceasta era situaţiunea transporturilor din Ţara Românească la sosirea noului Domn; mijloace de comunicaţie primitive, încete şi nesigure, care paralizau activitatea şi desvoltarea ţărei. Dealtfel primul care se convinsese despre acest lucru era chiar noul Domnitor, care pentru a ajunge în capitala Principatului său fusese silit să umble cu trăsura cu cai timp de două zile pe şoselele noastre. Deaceia şi primele sale eforturi aveau să se îndrepte în această direcţiune şi grija sa de căpetenie în primii ani ai domniei va fi pentru înzestrarea nouei sale patrii cu acest mijloc de comunicaţie care o va aşeza în rândul ţărilor civilizate şi va da un real impuls vieţei economice. Ani de-a rândul această problemă a căilor de comunicaţie va preocupa pe tânărul Domnitor; ani de-a rândul va suferi de pe urma acestei chinuitoare probleme care multă vreme va fi şi prilejul celei mai mari amărăciuni şi obiectul celei mai îndreptăţite mândrii al tânărului Prinţ.

www.dacoromanica.ro

VII

ORGANIZAȚIA STATULUI

Poziția României — Consecințele așezării asupra ei în desvoltarea statului — Congresul dela Paris — Transformările organizației românești dela Unire și până la întronarea dinastiei străine — Cadrul constituțional român — Puterile Domnului — Rolul redus al parlamentului — Cum era administrată țara — Mentalitatea găsită de Domnitorul Carol.

Poporul românesc — a cărui înfățișare și mentalitate ne-am străduit s'o zugrăvim în paginile trecute — avea, din cauza așezării geografice și împrejurărilor istorice, o organizațiune specială ce nu poate fi înțeleasă fără o prealabilă lămurire. Deaceea, înainte de a arăta modul de organizare a Principatelor, să explicăm împrejurările care duseseră la această situațiune.

Principatele românești erau așezate între trei mari puteri — Rusia, Turcia și Austria — în perpetuu conflict din cauza tendințelor lor imperialiste. Turcia, care își continua valul ei cotropitor, încerca să se întindă cât mai mult și cât mai adânc în Europa, ce nu știuse să-i reziste. Rusia, al cărui unic țel în orientul Europei era ocuparea Constantinopolului, își urmărea cu tenacitate planul, profitând de orișice moment prielnic. Austria, a cărei importanță în Apus scădea, căuta să-și refacă imperiul și să recâștige prestigiul prin succesele din Orient. Mult mai mic ca număr și mult mai slab ca forță, poporul român, situat din voia întâmplării în acest punct de răscruce al celor trei puteri, trebuia să sfârșească prin a ceda forței celei mai puternice și mai amenință-

www.dacoromanica.ro

toare, acceptând la început suzeranitatea turcească şi suportând mai târziu stăpânirea reală şi efectivă a Porţei. S'ar fi putut crede că, în această nouă situaţiune, Principatele aveau să se bucure de oarecare libertate şi de o relativă linişte din partea puterilor vecine. Faptele însă nu se petrecură astfel; în această nouă situaţiune, cele două Principate constituiau un punct de contact al imperiului musulman cu cele două mari puteri vecine, Rusia şi Austria. De-aci o întreagă serie de consecinţe. Astfel, pământul românesc era adesea ori teritoriul pe care se dădeau luptele dintre acele puteri — în special în războaiele dintre Ruşi şi Turci — şi se găseau mai totdeauna sub ocupaţie străină în timpul acelor războaie. Dar nu numai atât; înşăşi organizarea şi stăpânirea Principatelor în scurtele perioade de pace erau în funcţiune de rezultatele războaielor. Atât Austriacii, dar în special Ruşii, sub pretextul apărărei creştinilor, inventau obligaţia pentru ei de a se amesteca în organizarea şi conducerea Principatelor şi o impuneau ori de câte ori puteau. Nestabilitatea rezultată şi deasa schimbare a „puterei proteguitoare" erau cu atât mai dăunătoare cu cât ele nu se făceau decât în contra intereselor şi aspiraţiilor neamului nostru. Cele trei puteri vecine nu urmăreau în realitate decât realizarea planului lor de expansiune; dar acest plan începea în mod fatal prin cucerirea pământului nostru. Pentru aceasta ele aveau interesul de a menţine naţiunea românească în stadiul primitiv în care se găsea. Deaceea puterile vecine, amestecându-se, necontenit în viaţa Principatelor, împiedecau prin toate mijloacele încercările de redeşteptare a conştiinţei româneşti şi străduinţele de creare a unui stat naţional român înaintat. Acesta era singurul punct în care erau de acord cele trei cabinete din Viena, Petersburg şi Constantinopol.

Din toate acestea se desprinde concluzia că întreaga organizare internă a Principatelor era în funcţie de evenimentele din afară şi de voinţa puterilor străine. Nu noi eram aceia care hotăram asupra sistemului de organizare al ţărei; el era impus de către puterile vecine, fie prin tratatele de pace care puneau capăt nesfârşitelor războaie dintre ele, fie prin măsurile de organizare ce erau luate de trupele de ocupaţiune. Zadarnice erau pro-

www.dacoromanica.ro

testele noastre, după cum zadarnice erau şi încercările de supunere; puterile vecine, profitând de forţa lor, îşi urmăreau cu tenacitate planul de robire a poporului nostru prin menţinerea lui în stare medievală. In lumina acestui adevăr, întreaga desfăşurare a evenimentelor îşi găseşte explicaţia. Atâta timp cât conflictele se limitau la orientul Europei, hotărârile privitoare la ţara noastră erau luate de puterile ce n'aveau nici un interes să ajute desvoltarea noastră ca naţiune. Soarta ne era deci pecetluită; era indiferent pentru noi dacă ne găseam sub stăpânire turcească sau sub ocupaţiunea rusească, din moment ce asupritorul urmărea acelaş ţel şi avea aceeaşi atitudine faţă de aspiraţiile naţionale. Trebuia ca, printr'o întâmplare fericită, conflictul dintre puterile din orientul Europei să se generalizeze pe întreg continentul pentru ca poporul român să poată spera într'o îndreptare a stării sale nenorocite

Ceeace s'a realizat cu ocazia războiului Crimeii; de data aceasta pacea nu mai avea să fie hotărîtă de către puterile vecine şi „binevoitoare" nouă, ci de către toate marile puteri europene, întrunite în congres la Paris. Era o ocazie unică pentru noi de a încerca să scăpăm de acest „lanţ de bunăvoinţi" ce ne sufoca. Toate sforţările fură făcute de către Românii ce-şi dăduseră seama de însemnătatea momentului şi de raritatea ocaziei; silinţele lor nu fură zadarnice şi dacă nu se obţinu tot ceeace aspiraţiile naţionale doreau, se câştige în orice caz un punct hotărîtor pentru viitorul Ţărei. Cele şapte mari puteri europene luară sub protecţia lor Principatele dunărene, constituindu-se garante pentru existenţa şi integritatea lor teritorială. Din acel moment Ţările româneşti încetau de-a mai forma obiect de compensaţie între Turci şi Ruşi, iar existenţa şi organizaţia Ţărilor nu mai depindeau de aranjamentele dintre Petersburg şi Constantinopol. Poporului român i se recunoaşte dreptul la o existenţă aparte şi la o conducere proprie.

■

După ce am arătat elementele şi împrejurările care hotărau de organizarea statului nostru, socotim necesar ca, înainte de a ajunge la descrierea modului de organizare pe care Principatele îl aveau în momentul sosirei Domnitorului Carol, să ară-

www.dacoromanica.ro

tăm cum s'a ajuns la această organizare, menţionând desfăşurarea evenimentelor şi descriind transformarea organizării statului dela Congresul dela Paris până la debarcarea dela Turnu-Severin. De-o deosebită importanţă, această expunere ne va putea face să înţelegem atât evoluţia statului modern român cât mai ales greutatea situaţiei în care se găsea neamul nostru la începutul nouei domnii. Intreagă această perioadă dela 1856 până la 1866 se caracterizează prin încercările noastre de a smulge, încetul cu încetul — când pe cale paşnică, când prin sistemul faptului îndeplinit — una câte una, măsurile care în ansamblul lor consfinţeau existenţa Românilor ca naţiune şi recunoşteau organizarea naţiunei Române într'un stat autonom.

Congresul întrunit la Paris, pentru lichidarea războiului Crimeii şi încheierea păcii generale, avea să se ocupe, în cadrul nouei organizări a Europei, şi de Principatele dunărene. Două teze căutau să se impună. Prima, a puterilor învecinate, care, cereau menţinerea situaţiei anterioare în vederea realizării planului lor imperial. A doua, a Românilor, cari năzuiau să-şi asigure existenţă aparte şi conducere proprie. Hotărârea nu era uşoară ; puterile nu aveau dreptate şi dreptatea nu avea putere. In cele din urmă se ajunse la un compromis. Constatându-se că Principatele, în momentul acceptării suzeranităţei turceşti, îşi rezervaseră întreaga autonomie interioară şi că numai în decursul timpului acest drept al Principatelor fusese în fapt complect redus, transformându-se cele două Principate aproape în provincii turceşti, Congresul hotărî reinstalarea vechei situaţii. In consecinţă Principatele urmau să rămână sub suzeranitatea Sultanului, însă ele aveau să se bucure, conform vechilor capitulaţiuni, de „o administraţiune independentă şi naţională precum şi de deplina libertate de cult, de legislaţie, de comerţ şi de navigaţie".[1]) Pentru garantarea acestor libertăţi ale poporului român, marile puteri europene îl luau sub protecţia lor, devenind garante ale drepturilor româneşti. Acesta este cel mai important punct câştigat de Români la congresul dela Paris; de-acum înainte Românii nu mai erau nici la cheremul capriciilor ruseşti şi nu mai depindeau nici de bunăvoinţa

1) Tratatul dela Paris. Art. 23.

www.dacoromanica.ro

turcească. Ei se găseau sub protecţia şi garanţia Europei. După ce stabileşte aceste principii pentru viitoarea guvernare a Principatelor, Congresul, considerând că noua situaţiune creiată Principatelor necesită o complectă revizuire a situaţiei şi legilor existente în acel moment, hotărăşte că este necesar să se încheie o convenţiune aparte între Poartă şi Puterile garante, urmând ca apoi Poarta să dea un Hatti-Scheriff, conform stipulaţiunilor acelei convenţiuni, care va constitui legea de organizare a Principatelor Române.

■

Pentru a ajunge însă la o organizare cât mai apropiată de posibilităţile momentului şi cât mai corespunzătoare cu dorinţele pământenilor, tratatul prevedea că această convenţiune separată dintre Poartă şi Puterile garante nu va fi încheiată decât după ce se va fi luat act de cererile reprezentanţilor legali ai Românilor şi după ce se va fi cercetat situaţia la faţa locului. Pentru a cunoaşte dorinţele locuitorilor celor două Principate, tratatul prevedea convocarea imediată, în fiecare din cele două ţări, a câte unui Divan ad-hoc, compus în aşa fel încât să constitue reprezentarea cea mai exactă a intereselor tuturor claselor sociale. Aceste Divanuri aveau să exprime dorinţele populaţiunilor respective în ceeace priveşte organizaţiunea definitivă a Principatelor. In scopul informărei proprii a Puterilor garante, Congresul trimise la Bucureşti o comisiune care avea să examineze starea Principatelor şi să propue bazele viitoarei lor organizaţiuni. Comisiunea trebuia, după ce va fi verificat dorinţele exprimate de către cele două Divanuri prin prisma cercetărilor personale, să înainteze Conferinţei dela Paris propunerile lor pentru noua organizare a Principatelor. Urma ca după aceasta, cele şapte Puteri garante să încheie cu Poarta convenţiunea definitivă. Se urmă întocmai. Divanurile ad-hoc, după o serie de perturbaţiuni provocate de încercările puterilor vecine de a falsifica reprezentarea exactă a curentelor din ţară, votară în ambele Principate aceleaşi puncte care exprimau dorinţele Românilor din cele două părţi ale Milcovului, dorinţi ce se puteau rezuma în:

Unirea celor două Principate într'un singur stat şi sub un singur guvern.

www.dacoromanica.ro

Autonomia țărei și neutralitatea teritoriului.

Principe străin cu drept de moștenire a tronului.

Guvern constituțional reprezentativ și încredințarea puterei legislative unei Adunări obștești care să reprezinte interesele generale ale populației.

Puterile garante, semnatare ale tratatului din 30 Martie 1856, s'au întrunit din nou în conferință — în 19 ședințe — de la 10 Maiu până la 7 August 1858, redactând și iscălind Convențiunea pentru organizarea definitivă a Principatelor Române.

Această Convențiune era departe de a realiza toate dorințele exprimate de reprezentanții legali ai Românilor. Era însă primul pas în calea realizărilor acestor dorințe. Dispozițiunile Convențiunei erau destul de curioase. Căutând să acomodeze dorințele de viață proprie ale Românilor cu tendințele puterilor vecine de păstrare a influenței în Principate s'a ajuns — ca în orice compromis — la soluțiuni bizare și inaplicabile care supărau toate părțile interesate și nu mulțumeau pe nimeni. Cele două Principate se întruneau sub denumirea de Principate Unite Moldavia și Valahia. Ele constituiau deci în drept un singur principat.

Faptul era confirmat prin existența unei armate cu organizare comună ambelor Principate. Prin înființarea unei Comisiuni centrale care avea să pregătească legiuirile comune ambelor provincii. Prin dispoziția precisă că locuitorii celor două Principate vor fi primiți în funcțiunile publice indiferent de origina lor, Moldoveni putând fi numiți în Valahia și Muntenii în Moldova, Prin înființarea unei Curți de Casație și Justiție comună ambelor Principate. Prin faptul că cele două drapele ale Principatelor, deși distincte, aveau să poarte în viitor o banderolă de culoare albastră, pentru a le da caracter comun. Totuși cele două țări aveau fiecare Hospodarul lor, cum numea Convențiunea pe domn. Fiecare țară avea guvernul ei separat. Fiecare țară avea adunarea ei electivă.

www.dacoromanica.ro

In faţa acestei situaţiuni Românii hotărîră să aleagă pe acelaş domn în ambele Principate şi astfel Alexandru Iin Cuza fu ales la 5 Ianuarie 1859 Domn al Moldovei şi la 24 Ianuarie 1859 Domn al Valahiei. Această dublă alegere nu era contrarie literei Convenţiunei. Este cert însă că nu la această situaţiune vroiseră să ajungă semnatarii Convenţiunei dela Paris. Totuşi toate opunerile puterilor interesate sfârşiseră prin a fi înfrânte, şi la 25 August — 6 Septembrie 1859 Puterile semnatare al Convenţiunei dela Paris hotărîră ca în mod excepţional Colonelul Cuza să fie recunoscut ca Domn al Moldovei şi Valahiei. Investitura pe care urma să o dea Sultanul avea să fie dată sub forma a două firmane, pentru fiecare Principat câte unul, pentru ca astfel să rămână bine stabilit principiul separaţiunei celor două ţări. Se menţinea administraţiunea separată şi distinctă pentru fiecare principat în parte iar la viitoarele alegeri de domni, trebuiau să se aleagă câte un domn separat în fiecare ţară. In caz de călcare a clauzelor Convenţiunei, Curtea suverană va putea cere, printr'un comisar ad-hoc însoţit de delegaţii puterilor semnatare, ca aceasta să fie respectată urmând ca în caz de refuz să se avizeze la întrebuinţarea de măsuri colective.[1])

Prin această primă modificare a Convenţiunei dela Paris, ciudăţenia situaţiei se accentuă. Acelaş domn lucra cu două guverne, conducea cu două administraţii, legifera cu două parlamente sancţiona două feluri de legi, comanda două armate.

■

Era evident că situaţiunea nu putea să dăinuească. Mai de vreme sau mai târziu, puterile vecine — singurele care se opuneau la desăvârşirea Unirei — trebuiau să sfârşească prin a ceda. In urma tratativelor duse cu Poarta se obţine, la 24 Noembrie 1861, un firman pentru organizarea administrativă a Princi-

1) Protocolul conferinţei din Paris din 25.VIII/6.IX.1859 în D. A. Sturdza: Insemnătatea dorinţelor rostite de divanul Ad Hoc. (Buc. 1912) pag. 119—120.

www.dacoromanica.ro

patelor Unite, Moldova şi Valahia. In preambul se constată că sistemul administraţiunei fiecăruia din Principate de către un Hospodar separat formează baza organizărei actuale a Moldovei şi Valahiei. Intrunirea excepţională a celor două hospodărate în persoana Principelui Cuza trebue să tragă după sine oarecare modificări ale sistemului administraţiunei. Aceste modificări — consecinţă a recunoaşterei excepţionale a întrunirii celor două Principate sub domnia lui Cuza — şi numai în timpul acestei domnii, aveau şi ele aceeaşi natură excepţională şi vremelnică. In consecinţă s'au luat următoarele dispoziţiuni:

1. Cât timp amândouă hospodoratele vor rămâne întrunite în persoana Principelui Cuza, dânsul va guverna Principatele cu ajutorul unui singur minister pentru ambele ţări.

2. Adunările elective ale Moldovei şi Valahiei se vor întruni într'una singură. Prezidarea acestei adunări se va face în mod alternativ de către Mitropolitul Moldovei şi Mitropolitul Valahiei.

3. Atribuţiunile Comisiunei centrale dela Focşani rămâneau suspendate pe tot timpul duratei guvernului comun.

4. Frontiera dintre cele două Principate rămânea intactă în viitoarea împărţire administrativă.

5. Se instituia un Consiliu provincial pentru fiecare Principat, ce trebuia să fie consultat asupra tuturor legilor şi regulamentelor de interes special al fiecărui Principat.

6. La cea dintâi vacanţă a tronului dispoziţiunile Convenţiunei dela Paris, modificate prin acest firman, vor reintra în vigoare, puterea acestor dispoziţiuni modificatoare încetând de plin drept. Adunarea comună a ambelor Principate va fi imediat disolvată. Se va purcede imediat la efectuarea alegerilor pentru cele două adunări care se vor întruni din nou separat şi vor alege fiecare pe domnitorul ei.

7. Toate dispoziţiunile Convenţiunei dela Paris, afară de acelea care s'au modificat în mod vremelnic, rămân în vigoare. Protocolul din 25 August 1859 cu privire la recunoaşterea Domnitorul Cuza ca domn al ambelor Principate rămânea deasemenea în vigoare. Schimbările introduse prin acest firman nu

www.dacoromanica.ro

aveau valoare decât pe timpul reunirei celor două Principate în persoana Principelui Cuza.[1])

Este interesant de observat atitudinea Puterilor garante faţă de această nouă modificare a Convenţiunei dela Paris. Din cele şase puteri garante, Franţa, Anglia, Prusia şi Italia nu numai că au acceptat fără nici o rezervă modificările din Noembrie 1861, dar gestul acestor puteri, într'o formă diferită, a avut un fond comun: speranţa că această unire vremelnică se va transforma într'o unire definitivă în cazul în care rezultatele ar fi mulţumitoare. Numai Austria şi Rusia au făcut rezerve. Austria, neacceptând unirea vremelnică decât pe timpul domniei lui Cuza şi exprimându-şi în mod categoric punctul său de vedere, că această unire va trebui să înceteze odată cu dispariţia lui Cuza; ameninţând chiar, într'un limbaj diplomatic dar suficient de clar, că înţelege să facă să înceteze Unirea în acel moment prin presiunea armatei. Rusia, refuzând direct să accepte situaţiunea creată prin modificarea convenţiunei şi rezervându-şi aderarea după ce va vedea rezultatele unirei provizorii. Guvernul rus preciza deasemenea că în caz de vacanţă a tronului, situaţia va trebui din nou examinată de către marile puteri. Atitudinea celor două ţări vecine este explicabilă. Unirea le tăia orice posibilitate de manevrare. Forţa pe care noul stat o putea obţine le încurca calculele şi le zădărnicea planurile. Era deci normal ca să nu accepte situaţia cu uşurinţă, aşa cum făcuseră puterile apusene, ce nu aveau nimic de pierdut. In faţa acceptărei de către Poartă a nouei situaţiuni n'au înţeles să reziste. Considerând această situaţie ca provizorie şi-au rezervat însă atitudinea în momentul în care acest provizorat va înceta. Firmanul intră în vigoare şi noua situaţiune fu consacrată în Principate prin instituirea primului guvern comun, sub preşedenţia lui Barbu Catargiu, şi prin întrunirea la un loc a celor două Adunări în Bucureşti, noua capitală a ţărei.

1) Firmanul pentru aranjarea administraţiei Principatelor Unite din 24.XI/7.XII.1861 în Insemnătatea dorinţelor rostite de Divanul Ad. Hoc de D. A. Sturdza pag. 121—124.

www.dacoromanica.ro

Nu trecură nici trei ani dela această ultimă modificare a Convenţiunei şi în urma tratativelor duse între Sublima Poartă şi guvernul român o nouă modificare avu loc, prin Protocolul din 16/28 Iunie 1864 dela Constantinopol. In realitate acest protocol nu face decât să accepte dispoziţiunile prevăzute în Statutul din 2 Maiu 1864 dat cu ocazia loviturei de stat. De fapt toate modificările sunt de ordin politic intern neavând nici o dispoziţiune privitoare la poziţiunea internaţională a Principatelor sau de desăvârşirea unirei. Prin acest protocol:

1. Se întăreşte puterea Domnului care are singur iniţiativa legislativă.
2. Se înfiinţează un Senat numit de către Domn
3. Se înfiinţează Consiliul de Stat
4. Se dă o nouă bază electorală Adunării legislative, prin lărgirea ei

Interesant este faptul că, spre deosebire de primele două modificări, aceasta de a treia nu mai pomeneşte nici de existenţa acestor dispoziţiuni numai pe timpul Domnitorului Cuza, nici de suspendarea lor în momentul schimbărei Domnitorului. Nici Puterea suzerană — în protocolul din 16 Iunie 1864 — nici Puterile garante — în declaraţiile lor de acceptare — numai menţionează vremelnicia acestor modificări şi punerea lor în funcţie de prezenţa Principelui Cuza pe tron.

Aceasta era evoluţia transformărilor organizaţiunei Principatelor; dela hibrida combinaţie a două state cu organizaţiune comună şi cu administraţiune separată, se ajunsese încetul cu încetul la constituirea unui stat unitar, cu conducere, organizaţie şi administraţie unică. Este greu pentru cei din zilele noastre să realizeze însemnătatea nouei situaţiuni. Numai cei ce trăiseră în epoca de sclavie turco-rusă puteau să-şi dea într'adevăr seama de libertatea în care trăiau şi să se bucure de ea.

Să cercetăm acum care era organizarea statului român în clipa sosirei Domnitorului Carol.

Din punctul de vedere al poziţiei sale internaţionale Româ-

www.dacoromanica.ro

nia forma un stat pus sub suzeranitatea Sultanului şi sub protecţia Puterilor garante. Legăturile de suzeranitate erau stabilite în virtutea capitulaţiunilor încheiate de către cele două Principate cu Sultanii Baiazet I. Mahomed II, Selim I şi Soliman II, a şi a Hatti-Scheriffelor ce au consfinţit aceste capitulaţiuni precum şi articolelor 22 şi 23 din Tratatul dela Paris din 30 Martie 1856.

Obligaţiunile Principatelor şi drepturile Curţei suzerane, rezultând din aceste legături de suzeranitate erau următoarele :

Investitura Domnitorilor trebuia să fie dată de către Sultan ;

Principatele trebuiau să plătească Curţii suzerane un tribut anual, fixat la suma de 1.500.000 lei vechi pentru Moldova şi 2.500.000 lei vechi pentru Muntenia ;

Tratatele internaţionale, ce se încheiau de către Curtea suzerană cu puterile străine, erau aplicabile Principatelor în tot ceeace nu atingea imunităţile lor ;

Măsurile de apărare a ţărilor, în caz de atac din afară, trebuiau luate în înţelegere cu Puterea suzerană :

In caz de turburare a ordinei înăuntru Ţărei Curtea suzerană putea lua, în înţelegerea cu Puterile garante măsurile necesare pentru restabilrea ordinei ;

Armata nu putea fi mărită cu mai mult de o treime peste cifrele fixate de regulamentele organice fără prealabila autorizaţie a Porţei:

Organizarea Principatelor trebuia să fie făcută în conformitate cu dispoziţiunile Convenţiunei dela Paris din 1858, sau a eventualelor ei modificări.

In schimb Principatele aveau următoarele drepturi :

Complectă libertate de cult, de legislaţie, de comerţ şi de navigaţie ;

Complectă libertate în administraţie, în afară de orice amestec al Porţei ;

Dreptul de a fi reprezentaţi pe lângă Curtea suzerană prin agenţi de origină şi protecţie română ;

Dreptul de a se bucura de privilegiile şi imunităţile de care sunt în posesie ;

Dreptul de a reclama Puterilor garante, prin reprezentanţii lor

www.dacoromanica.ro

dela Constantinopol, în cazul călcărei acestor imunităţi, după o prealabilă plângere făcută puterii suzerane.

Aceasta era poziţia internaţională a Principatelor şi situaţia lor faţă de Curtea suzerană şi de puterile garante; legături de vasalitate ce se reduceau la o simplă recunoaştere a unei suzeranităţi formale, puse sub garanţia puterilor europene. Fiind sub suzeranitatea Sultanului, România nu avea în mod oficial relaţiuni directe cu celelalte state; necesităţile de informare reciprocă însă făcuseră să se adopte sistemul agenţilor consulari care făceau legătura dintre statul nostru şi puterile europene. Noi nu aveam de cât trei agenţi consulari; la Constantinopol, la Belgrad şi la Paris, Turin şi Londra. Puterile străine aveau reprezentanţi diplomatici fie sub forma agenţilor politici ca Austria, Franţa, Italia, Anglia şi Prusia, fie sub forma consulilor generali pe care îi aveau celelalte ţări.

■

Să trecem acum la descrierea cadrului constituţional şi a organizării statului, astfel cum se găseau ele la începutul nouei domnii.

Prevederile Convenţiunei dela Paris, care împreună cu actele, modificatoare din 1859, 1861 şi 1864 constituiau în totalitatea lor ansamblul dispoziţiunilor constituţionale româneşti, prevedeau principiul cu totul nou în ţara noastră al egalităţii. Românii erau egali înaintea legii; deasemenea nu mai exista nici o deosebire între ei în ceeace priveşte contribuţiile şi admisibilitatea lor în funcţiile publice. Românii de rit creştin se bucurau în chip egal de drepturile politice. Privilegiile, scutirile sau monopolurile, care împărţeau pe Români în clase privilegiate şi creeau nedreptăţi, fuseseră desfiinţate. Se garanta libertatea individuală — nimeni neputând fi arestat decât în conformitate cu legea — precum şi proprietatea — neputându-se face nici o expropriere decât pentru „pricină de interes public" şi cu despăgubirea proprietarului. Acestea erau drepturile şi garanţiile de care se bucurau pământenii. Deosebirea faţă de vechiul regim era vădită; dintr'un sistem, în care categorii întregi de cetăţeni aveau privilegii politice sau sociale şi beneficiau de scutiri şi monopoluri, se trecea dintr'odată la deplină egalitate şi la o complectă libertate Cu o singură restricţie, aceia a pămân-

www.dacoromanica.ro

tenilor de altă credinţă, care nu se bucurau de drepturi politice şi nu aveau dreptul să stăpânească imobile rurale.

■

Puterile publice erau exercitate de către Domnitor împreună cu guvernul său, care constituia puterea executivă, şi de către Adunarea electivă şi Corpul ponderator, care formau puterea legislativă.

Domnitorul era ales pe viaţă; pentru a fi ales el trebuia să fie născut din tată născut român, să aibă 35 de ani împliniţi, să fi ocupat funcţiuni publice sau să fi făcut parte din Adunările legiuitoare timp de cel puţin 10 ani şi să dovedească un venit funciar de 3.000 de galbeni. Odată ales Domnitorul, Hospodarul cum i-se spunea pe vremea aceea, avea drepturi foarte mari. El singur avea iniţiativa legislativă, parlamentul neputând discuta decât proectele ce i se trimeteau spre votare de către Domnitor. Intărea şi promulga legile, putând refuza sancţionarea lor. Intocmea regulamentele necesare pentru explicarea şi executarea legilor iar în timpul vacanţelor parlamentare avea chiar dreptul de-a legifera prin decrete, ce trebuiau apoi ratificate de parlament. Numea Senatul, aproape în întregime, după anumite criterii fixate de statut; numea pe prezidentul Camerei precum şi pe unul din cei doi vicepreziden̦i ai Senatului. Intocmea regulamentele după care se conduceau desbaterile parlamentare. Putea dizolva Camera, cu obligaţia de a face noi alegeri în termen de trei luni. Avea dreptul de graţiere, precum şi acela de a micşora pedepsele în materii criminale. Numea pe episcopi, ce nu se mai alegeau ca până atunci. Numea şi destituia pe miniştri. Toate aceste drepturi erau exercitate de către Domnitor împreună cu miniştrii numiţi de dânsul, formând în complectul lor atribuţiunile puterei executive. Miniştrii trebuiau să contra-semneze actele Domnitorului, fiind răspunzători de violarea legilor şi de risipa banilor publici şi justiţiabili înaintea Inaltei Curţi de Justiţie şi de Casaţie. Drepturile Domnului şi ale puterii executive erau foarte întinse. Nu fusese astfel la începutul regimului Convenţiunii care acordase mult mai puţine puteri Hospodarului şi guvernului său. Se constată însă repede că drepturile

www.dacoromanica.ro

prea întinse ce se dăduseră puterei leguitoare paralizau mersul lucrurilor dăunând țării, și prin Statutul din 1864 s'a acordat mai multă putere Domnitorului, restrângându-se drepturile parlamentului.

■

Puterea legiuitoare aparținea Domnului, Adunărei elective și Senatului. Domnitorul exercita puterea legislativă în primul rând prin faptul că numai el avea dreptul de inițiativă pentru legiferare, el fiind singurul care hotăra asupra proectelor de legi ce erau să fie discutate și votate de parlament. Deasemenea dânsul avea, în afară de posibilitatea refuzului sancționării legilor votate de parlament și posibilitatea de a legifera în timpul vacanței parlamentare bineînțeles sub rezerva ratificărei ulterioare. Adunarea electivă și Senatul aveau un rol redus în conducerea statului; prin restrângerea dreptului de inițiativă legislativă în mâinile puterei executive câmpul de activitate parlamentară era redus, fiind în funcțiune de voința Domnitorului și a guvernului. Corpurile legiuitoare nu aveau decât posibilitatea de respingere sau modificare a legilor propuse de guvern; chiar și dreptul de modificare era supus cenzurei sancțiunei Domnitorului. Modul de recrutare și de compunere al Senatului, a cărui covârșitoare majoritate era numită de către Domnitor, reducea deasemenea puterile parlamentului, dat fiind că orice lege pentru a putea fi promulgată trebuia fi votată de amândouă adunările. Drepturile parlamentului erau stânjenite și prin faptul că regulamentele lor interioare, de care depindeau atât drepturile parlamentarilor cât și modul de lucru al adunărilor, erau întocmite de către guvern precum și prin faptul că conducerea desbaterilor era făcută de către oamenii numiți de Domnitor. Sub directa influență a Domnitorului și într'o complectă dependență față de dânsul, Senatul, în loc de a fi o instituțiune, devenise un instrument. Parlamentul, compus dintr'o adunare ce putea fi oricând dizolvată, și dintr'un Senat, organ al puterei executive, devenise o ficțiune.

■

Adunarea electivă, cum i se spunea Camerei pe vremea aceea fiindcă alegea pe Domnitor, era compusă din 160 de deputați,

www.dacoromanica.ro

aleşi în două colegii, a oraşelor şi al judeţelor, pe câte 7 ani. Colegiile nu erau împărţite după clase sociale ci după criteriul teritorial; locuitorii oraşelor şi cei ai judeţelor, întruniţi în colegii separate, alegeau fiecare pe deputaţii lor. Locuitorii judeţelor alegeau câte doi deputaţi de judeţ iar cei ai oraşelor alegeau câte doi deputaţi de fiecare capitală de judeţ — cu excepţia Bucureştilor care alegea 6 deputaţi şi a Iaşului care alegea 4 — şi câte un deputat pentru oraşele şi târgurile mai mici din cuprinsul judeţului. Erau cu totul 94 de deputaţi ai oraşelor şi 66 deputaţi ai judeţelor. Am precizat mai sus că criteriul claselor sociale şi al averei nu era ţinut în seamă în alcătuirea colegiilor; el era însă întrebuinţat în alegerile dinăuntrul fiecărui colegiu, care se făceau în două grade. Toţi cei ce aveau drept de vot la colegiul teritorial respectiv şi care erau numiţi alegători primari, se întruneau şi alegeau câte un delegat de fiecare 50 de alegători, numit alegător direct; totalitatea alegătorilor direcţi din circumscripţia respectivă alegeau pe deputaţi. Pentru a putea fi alegător primar trebuia să îndeplineşti anumite condiţiuni de cens, mai uşoare; pentru a putea fi ales alegător direct trebuia să îndeplineşti condiţiuni de cens mai grele iar pentru a fi ales deputat condiţiunile ce trebuiau să îndeplineşti erau şi mai grele. Astfel alegătorii primari în colegiul judeţelor erau toţi Românii care plăteau o dare de 48 de lei anual iar în colegiul oraşelor erau toţi cei ce plăteau un impozit de 80 de lei în oraşele până la 50.000 de locuitori şi un impozit de 110 lei în oraşele ce depăşeau acest număr; în afară de acestea mai erau alegători primari comercianţii, industriaşii sau profesioniştii care plăteau un impozit de patentă până la a cincea clasă. Contribuţiunea de 48 de lei ce se cerea locuitorilor dela sate pentru a fi alegători primari, era compusă din contribuţiunea personală de 36 de lei şi darea de poduri şi şosele de 12 lei, impozite obligatorii pentru orice locuitor, indiferent de starea lui materială. Contribuţiunea cerută la oraşe pentru a face parte dintre alegătorii primari era compusă, în afară de impozitul obligatoriu de 48 de lei, dintr'o contribuţiune funciară de 32 de lei în oraşele până la 15.000 de locuitori şi de 62 de lei în oraşele ce depăşeau acest număr. De unde rezultă că la sate absolut toţi locutorii erau alegători primari; la oraşe însă pentru a fi alegător

www.dacoromanica.ro

primar trebuia să ai un venit funciar de 800 de lei anual [1]) în oraşele sub 15.000 de locuitori şi de 1.550 de lei anual în oraşele mai mari, sau să faci parte dintre negustori, industriaşi sau profesionişti. Pentru a fi ales alegător direct, atât în colegiul oraşelor cât şi al judeţelor trebuia să ai un venit de 100 galbeni anual sau să fii intelectual sau pensionar al statului. Pentru a fi ales deputat trebuia să ai un venit de cel puţin 200 de galbeni anual, cu excepţia intelectualilor şi a foştilor ofiţeri superiori sau funcţionarii însemnaţi. Se vede din toate acestea dublul criteriu care a prezidat înfăptuirea legei de compunere şi alegere a Camerei: participarea unei masse cât mai mari de alegători şi selecţionarea lor prin grade succesive de alegere şi prin condiţiuni din ce în ce mai grele care prezentau o garanţie de seriozitate.

■

Senatul însă era compus cu totul după alte criterii; el nu avea decât membrii de drept şi membrii numiţi. Mitropoliţii şi Episcopii ţării, Primul Preşedinte al Curţii de Casaţie şi cel mai vechiu general în activitate erau membrii de drept. Membrii numiţi erau de două categorii; o primă categorie de 32 de senatori era numită direct de către Domn dintre persoanele care au exercitat funcţiuni înalte în stat sau aveau un venit de 800 de galbeni anual. O a doua categorie de 32 de senatori era numită de către Domn dintre membrii consiliilor judeţene, câte unul de fiecare judeţ, dintr'o listă de trei membrii aleşi în acest scop de către consiliile judeţene respective. Mandatul senatorilor numiţi era de doi ani. Prezidentul de drept al Senatului era mitropolitul primat; unul dintre vice-preşedinţi era numit de către Domnitor iar celălalt era ales de către adunare.

■

Să cercetăm acum cum era organizată puterea executivă. Infruntea ei se găsea guvernul, compus din şapte ministere — interne, externe, finanţe, justiţie, răsboiu, culte şi instrucţie publică. In timpul domniei lui Cuza, din motive de economie, internele fuseseră contopite cu lucrările publice şi ministerul justiţiei cu cel al cultelor şi instrucţiei publice; sub guvernul Locotenenţei

1) Impozitul financiar era de 4%.

www.dacoromanica.ro

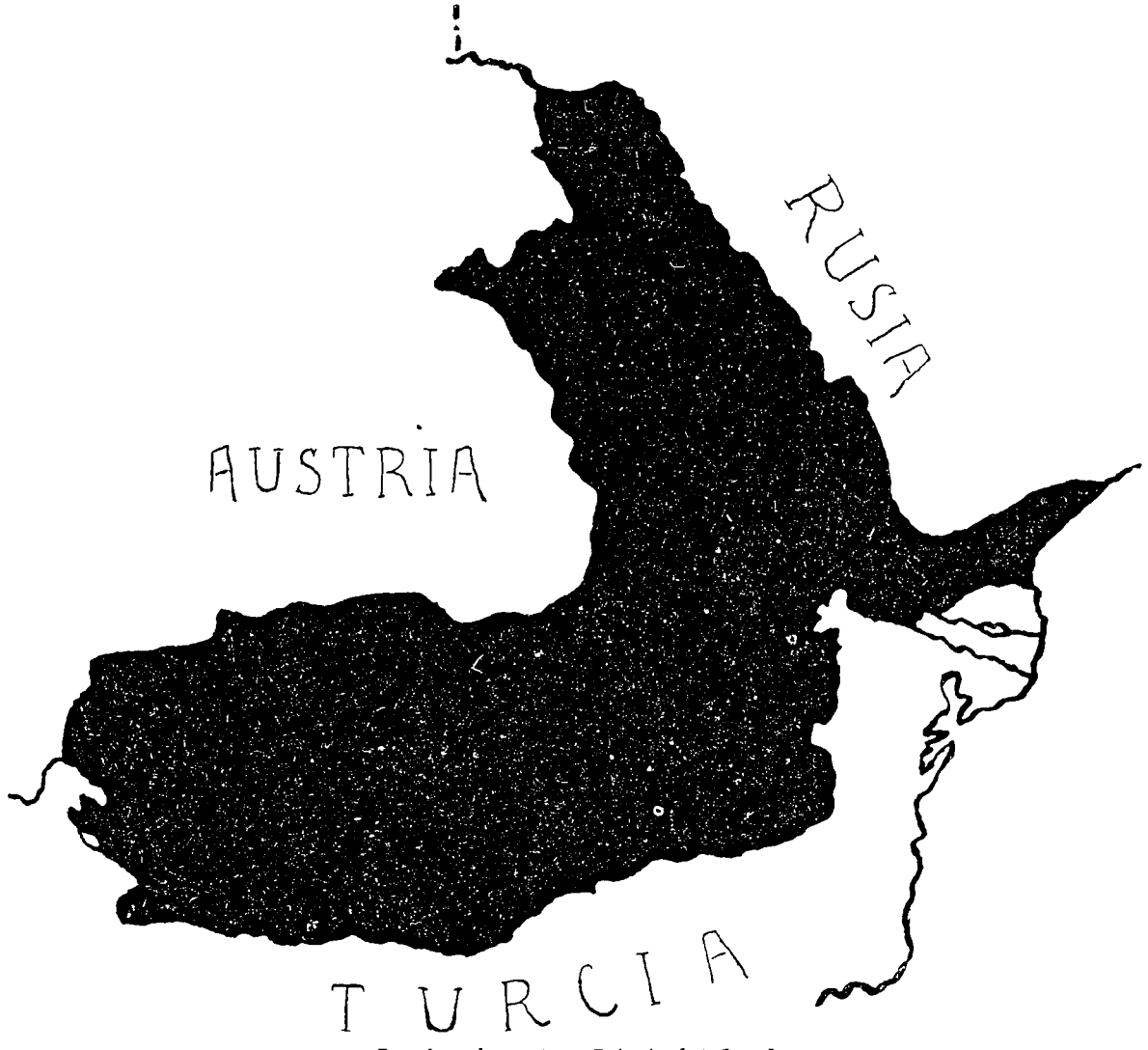

www.dacoromanica.ro

domneşti, însă, ministerele se desfăcură din nou, revenindu-se la vechea formaţie de şapte departamente. Atribuţiunile fiecărui minister erau în linii generale aceleaşi ca şi în timpurile noastre. Cu câteva excepţiuni; astfel ministerul de lucrări publice avea în atribuţiile sale, pe lângă comunicaţiile şi lucrările publice, industria, comerţul şi agricultura, ministerul cultelor avea în sarcina sa îngrijirea domeniilor statului iar ministerul de interne supravegherea teatrelor.

Administraţia ţărei era exercitată de către prefecţi, ajutaţi de consiliul judeţean, în judeţe şi de către primari, ajutaţi de consiliul comunal, în oraşe şi sate. Intregul teritoriu era împărţit în 33 de judeţe compuse din 164 de plăşi care aveau în cuprinderea lor 62 de comune urbane şi 3.018 de comune rurale. Delimitarea judeţelor, precum şi capitalele lor, au rămas, cu neînsemnate modificări, până astăzi.

■

Comunele erau clasificate în urbane şi rurale de către guvern. Comunele rurale erau formate din sate şi cătune; pentru ca o comună rurală să se poată constitui trebuia să fie compusă din cel puţin 100 de familii sau 500 de locuitori, în afară de cazul când sate cu numărul de locuitori mai mic credeau că pot susţine singure sarcinile impuse de lege. Comunele aveau o întreagă serie de obligaţiuni, ca aceea de a întreţine bisericile şi de a plăti pe preoţi şi pe slujitorii bisericilor, de a întreţine şcoalele, de a îngriji de neputincioşi şi de copii găsiţi, de a avea tauri pentru reproducţie şi alte obligaţii mai mărunte. Ele aveau în schimb dreptul de a înfiinţa impozite speciale, ca acela pentru întreţinerea bisericei, obligatorii însă numai pentru cei din religia acelei biserici. Comunele erau conduse de către consiliul comunal, compus din 5 până la 17 membri, şi de către un primar. Membrii consiliilor comunale erau aleşi de către locuitorii comunelor. Primarii, în comunele rurale, erau aleşi de către locuitori şi confirmaţi de către prefect, iar în comunele urbane erau numiţi de către guvern dintre acei consilieri ce obţinuseră cele mai multe voturi.

Primarii erau sub directa autoritate a guvernului, care-i putea

www.dacoromanica.ro

suspenda sau revoca; ca semn distinctiv al funcțiunei lor ei purtau o eșarfă tricoloră la cingătoare.

Județele erau conduse de către consiliul județean, compus din zece membri, comitetul permanent compus din trei consilieri, și prefectul județului. Consiliul județean, ales de către aceeași alegatori ca si ai comunelor și ai Camerii, nu se întrunea decât odată pe an într'o sesiune ce dura numai trei săptămâni; prelungirea ei sau convocarea unei sesiuni extraordinare trebuiau făcute prin decret domnesc. De aceea adevărata administrație și conducere a județului se făcea de către comitetul permanent, ales de către consiliul județean din sânul său, și de către prefect. Acesta era numit de guvern și considerat ca un comisar al său în județ. Sarcinile judetelor erau destul de mari; ele trebuiau să întreție tribunalele, cazarma de jandarmi, închisorile, spitalele și așezămintele de binefacere, să construiască și să întreție șoselele și căile de comunicație, să organizeze și să întreție serviciul de poștă și de scrisori în cuprinsul județului. Pentru a putea face față tuturor acestor cheltuieli, județele aveau drept ca, în afară de subvențiile statului, să impue pe locuitori la contribuțiuni speciale.

Plasele erau conduse de către subprefecți care erau sub directa supraveghere și conducere a prefectului județului; ei aveau și atribuțiuni judecătorești până la înființarea judecătoriilor rurale, subprefectii fiind acei cari judecau toate pricinile date acestor jurisdicțiuni de primă instanță prin lege.

In orașe, unde autoritatea prefecților înceta, ordinea era menținută de catre polițai; aceștia aveau și ei dreptul de a judeca în circumscripția lor până la înființarea judecătoriilor urbane. Cele doua capitale, Iași și București, aveau câte un prefect de poliție. La București prefectura de poliție avea cinci comisariate, câte unul pentru cele cinci culori în care era împărțită capitala, rosu, albastru, galben, verde și negru.

Aceasta era organizația administrației românești; un sistem în care inițiativa si propria administrare cetățenească erau supuse nu

www.dacoromanica.ro

numai unui sever control din partea guvernului dar chiar executate de către reprezentanţii săi. Puterea mare pe care prefectul şi primarul o aveau în conducere, făceau ca influenţa puterei executive să predomine şi în administraţie.

Sintetizând situaţiunea constituţională şi administrativă a statului român în momentul sosirei Principelui Carol putem să o caracterizăm astfel :

drepturi largi şi puteri întinse concentrate în mâna puterei executive,

drepturi limitate şi puteri reduse lăsate poporului şi reprezentanţilor lor.

Aceasta era situaţia formală; astfel fusese şi în realitate în ultimii ani ai domniei lui Cuza. Detronarea sa — înfăptuită în special pentru schimbarea acestei stări de lucruri — adusese după sine o complectă transformare. Nu încă în texte. In fapte însă. Astfel Senatul, care reprezenta amestecul domnitorului în puterea legislativă şi reamintea regimul de autoritate, fusese dizolvat la câteva săptămâni după detronarea lui Cuza, nemai fiind reînoit si deşi Statutul prevedea existenţa a două corpuri legiuitoare Principele Carol nu găsi decât unul singur: Camera.

Semnificativă era în special atmosfera pe care o găsi Principele Carol. Oamenii făcuseră o experienţă şi nu voiau s'o mai repete. Tari pe situaţia lor de revoluţionari victorioşi, conştienţi de puterea lor politică, dornici de o viaţă pe care o întrezăriseră în anii de exil, Românii înţelegeau să păstreze ceeace o noapte plină de riscuri şi luni pline de sbucium le câştigaseră. Consecinţele se vedea în constituţia ce se va vota peste câteva luni, în care prerogativele Domnitorului vor fi restrânse, iar drepturile parlamentului mult lărgite. Epoca ce va urma va fi caracteristică prin existenţa unei reale vieţi parlamentare.

Acesta era situaţiunea constituţională a ţărei pe care a găsit-o Principele Carol. Situaţiune care va adăuga greutăţile ei la cele deja arătate, şi se va încolona împreună cu cele ce vor urma formând împreună acel lanţ de dificultăţi pe care Principele trebuia să le înfrângă pentru ca să poată rămâne în noua lui patrie.

www.dacoromanica.ro

VIII

JUSTIŢIA

Cea mai înapoiată din toate organizaţiunile statului — Necesitatea unificării legislative — Noile legiuiri — Organizarea cea nouă — Influenţele politice şi sociale — Înfiinţarea corpului de advocaţi.

Justiţia fusese alcătuirea cea mai năpăstuită în timpul domniei lui Cuza. Nu atât din rea intenţiune, sau din neglijenţă, cât din cauza împrejurărilor; preocupările politice fuseseră acelea ce ceruseră întreaga atenţie şi toată puterea de muncă a conducătorilor. Dealtfel organizarea justiţiei nu era chiar atât de uşoară; modificarea unei legi nu era suficientă pentru schimbarea unui sistem. Trebuiau în special modificate moravurile şi îndreptaţi oamenii. Trebuiau creeate condiţiuni care să garanteze judecătorilor independenţa faţă de puterea executivă şi care să le dea posibilitatea să judece după cum î-i îndemna conştiinţa. Mai trebuiau deasemenea modificate legiuirile ce nu mai corespundeau cu nevoile timpului. Erau atâtea lucruri de îndreptat în felul de a împărţi dreptatea încât simple reforme parţiale ar fi fost insuficiente; totul trebuia făcut din nou.

Cea mai urgentă dintre aceste măsuri era aceea a organizării. Justiţia era orânduită prin Regulamentele Organice a celor două Principate care prevedeau trei instanţe de judecată. Prima instanţă era compusă din judecători de împăciuire, la sate, Judecătorii de întâia cercetare, în oraşele capitale de judeţe şi o Judecătorie de

www.dacoromanica.ro

p l,1 în capitală. Judecătoriile de împăciuire dela sate aveau menirea sa încerce în pricinele mai mici să împace pe oameni, pentru a nu-i mai face să meargă până la oraş pentru orişice pricină; cei ce judecau aceste neînţelegeri erau ţăranii aleşi de către consătenii lor, în aşa fel încât să fie repreznetate toate categoriile, dela cei mai bogaţi până la cei mai săraci. Judecătorii de întâia cercetare se ocupau cu toate pricinile, de orice natură, din judeţul respectiv; judecătorii erau de meserie de data aceasta. Ei erau numiţi numai pe trei ani, putând fi schimbaţi sau lăsaţi să judece mai departe, la expirarea termenului. In capitala ţării se prevăzuse o judecătorie speciala de poliţie „sub privigherea Agii" a cărei competenţă se rezuma la scandalurile şi neregulile întâmplate în oraş.

A doua instanţă era alcătuită din Divanuri judecătoreşti, care judecau „cu apelaţie" pricinile civile şi criminaliceşti, şi trei Tribunale de comerţ care judecau în apel „pricinile de negoţ".

Inaltele Divane constituiau cea de a treia instanţă; ele erau prezidate de către Domnitor în Moldova şi de către marele Ban în Ţara Românească şi erau compuse din câte 6 boeri; rolul lor era de a supraveghea modul în care s'au judecat pricinele la instanţele prime şi câte odată chiar de a judeca din nou pricina.

Această organizare judecătorească prevăzută prin regulamentele organice a fost menţinută până aproape de sfârşitul domniei lui Cuza, adică până la 4 Iulie 1865 când a intrat în vigoare noua lege de organizare judecătorească. Cu o singură deosebire, a Divanurilor Domneşti cari au fost înlocuite prin Convenţiunea dela Paris prin Inalta Curte de Casaţie şi Justiţie.

■

Prin noua lege de organizare judecătorească Judecătoriile de împăciuire dela sate au fost desfiinţate, fiind înlocuite cu Judecătorii de plasă sau ocoale; acestea însă, spre deosebire de vechile judecatorii săteşti, aveau caracter contencios pentru toate pricinele marunte din circumscripţia respectivă. Judecătoriile de întâia cercetare din capitalele judeţelor au fost transformate în Tribunale, care, judecau în prima instanţă toate pricinele din judeţ şi în apel toate procesele ce veneau dela judecătoriile de ocoale şi plase. Divanurile judecătoreşti au fost transformate în Curţi de Apel, care

www.dacoromanica.ro

erau în număr de patru în întreaga ţară, şi anume la Bucureşti, Iaşi, Craiova şi Focşani. Curtea de Casaţie, cu sediul la Bucureşti, a fost menţinută ca şi mai înainte. Prin noua lege se înfiinţară patru Curţi de juraţi, pentru crime şi delicte de presă, câte una pe lângă fiecare Curte de apel.

Cum înainte de votarea acestei legi judecătoriile de ocoale şi plăsă nu existau, se hotărâse ca până la înfiinţarea acestor instanţe, pricinile ce ar fi trebuit să le fie înfăţişate, să fie judecate de către subprefecţi în plase şi poliţai la oraşe.

Divorţurile nu se mai judecau de către Tribunalele speciale, eparhiale, ca până atunci, ci fuseseră date în competenţa tribunalelor.

Judecătorii erau cu toţii de meserie, cu excepţia judecătorilor comerciali care erau aleşi dintre neguţători. Se păstrase şi în noua organizare vechiul sistem ca pricinele comerciale să fie judecate de către Tribunale mixte compuse din judecători de carieră şi judecători comercianţi, aleşi în mod deosebit după cum Tribunalul respectiv avea sau nu secţiune comercială aparte. La Tribunalele care aveau secţiuni comerciale judecătorii comercianţi erau aleşi pe timp de doi ani de către neguţătorii domiciliaţi în acele oraşe; tribunalele care aveau secţiuni comerciale, şi unde deci aveau loc asemenea alegeri, erau numai cele din Bucureşti, Iaşi şi Galaţi. La celelalte tribunale din ţară judecătorii comercianţi erau luaţi în mod obligatoriu după lista de mai înainte întocmită, în ordinea tabloului; funcţiunea lor era obligatorie şi onorifică fiind însă limitată la durata unui singur proces.

Judecătorii nu mai erau numiţi ca până acuma pe un termen fix; cum însă inamovibilitatea nu exista decât sub forma unui deziderat, ei erau supuşi fluctuaţiunilor politice şi capriciilor puterei executive care, sub diverse pretexte, înlocuia pe cei ce nu plecau.

Gradele şi funcţiunile judecătoreşti erau aceleaşi ca în zilele noastre, cu excepţia Curţilor de apel care aveau în compunerea lor şi membrii supleanţi. In principiu înaintările şi numirile în funcţiunile superioare se făceau în ordine erarhică, trecând din grad în grad şi din funcţie în funcţie; totuşi acest principiu nu era respectat şi adeseaori se făceau numiri direct la Curtea de Apel.

www.dacoromanica.ro

O caracteristică a organizării judecătoreşti din acea vreme o constituia complecta separaţiune dintre Curtea de Casaţie şi celelalte instanţe judecătoreşti; membrii Curţei de Casaţie nu erau recrutaţi dintre judecătorii instanţelor de fond ca în zilele noastre. Pentru a fi numit membru al Curţei era suficient să fi împlinit vârsta de 30 ani şi să fi practicat ştiinţele juridice timp de 7 ani, fie ca advocat, fie ca judecător, fie ca profesor universitar. In asemenea condiţiuni onoarea de a fi consilier al Curţei numai reprezenta răsplata unei vieţi de muncă închinată dreptăţei ci era consecinţa poziţiunii sociale, a legăturilor de rudenie sau a influenţei politice.

■

Din punctul de vedere al legislaţiunei, Principatele-Unite se găseau în aceeaşi situaţiune în care 60 de ani mai târziu avea să se găsească Regatul reîntregit prin alipirea nouilor provincii. Fiecare din cele două principate avea legislaţiunea sa specială; Muntenia era guvernată de codul Caragea iar Moldova de codul Calimachi. In afară de aceste două legi fundamentale, fiecare provincie avea o serie întreagă de alte legi speciale. Opera de unificare, anevoioasă, se făcu treptat în măsura urgenţei nevoilor. Se începu astfel cu legiuirile de unificare financiară, politică şi administrativă. Unificarea codurilor se făcu mai târziu; Codul de comerţ nu fu unificat de cât la 7 Decembrie 1863, prin extinderea în toată ţara a Condicei de comerţ munteneşti din 1850. Codul şi procedura penală fură unificate, primul la 22 Decembrie 1864 şi al doilea la 11 Noembrie 1864. Ele însă nu fură puse în aplicare decât cu începere de la 22 Aprilie 1865. Codul civil fu promulgat la 4 Decembrie 1864, iar codul de procedură civila la 11 Septembrie 1865 [1]). Punerea lor în aplicare fu însă amânată până la 1 Decembrie 1865. Spre deosebire însă de codul comercial, codurile civil şi penal precum şi procedurile lor nu fură unificate prin extinderea în restul ţării a unei legi vechi — ci luându-se ca model pentru cel civil, codul Napoleon şi pentru cel penal, Codul italian, se întocmiră legi noi. Greutatea care mai rămânea, acum după înfăptuirea unificării legislative, consta în adap-

1) Ion M. Bujoreanu. Colecţie de legiuirile României (Buc. 1873).

www.dacoromanica.ro

tarea realităţei la noile principii şi acomodarea noilor legi la realităţile vieţii. Rămânea cu alte cuvinte de înfăptuit contopirea dintre tendinţele de progres, concretizate prin noile legi, cu interesele materiale şi sociale ale timpului.

■

Organizarea judecătorească fiind stabilită şi unificarea legislativă realizată, mai rămânea în preocuparea conducătorilor formarea şi transformarea elementului omenesc care avea să dea noua înfăţişare justiţiei româneşti. Importanţa elementului uman apărea acum în adevărata ei lumină. Ori şi ce instituţiune şi ori şi ce legiuire este în funcţiune de oamenii care o aplică şi de mentalitatea care o suportă. Dacă acesta este adevărat pentru toate instituţiunile în general, evidenţa ei este netăgăduită în justiţie. Rolul mare pe care capacitatea, cinstea şi independenţa celui ce judecă, şi influenţa pe care mediul cu obiceiurile şi mentalitatea sa o au asupra corpului magistraţilor, fac ca justiţia să nu depindă de legile care o guvernează ci de oamenii care o aplică şi de mediul care o influenţează. Din acest punct de vedere împărţirea dreptăţei era deficientă. In primul rând lipsa de pregătire a oamenilor făcea ca magistraţii să se prezinte insuficient sub aspectul capacităţei; existenţa unui titlu juridic era un deziderat, iar nu o condiţiune. Este adevărat că legea de organizare judecătorească condiţiona intrarea în rândul magistraţilor de posedarea unei diplome superioare. Nu toţi magistraţii însă existenţi la acea dată aveau asemenea titluri, iar numărul celor ce posedau asemenea diplome era insuficient pentru complectarea necesităţilor. De aceia legea din 1864, despre admisibilitatea şi înaintarea în funcţiunile judecătoreşti, prevedea în dispoziţiunile sale tranzitorii, e drept, dar nu mai puţin creatoare de drepturi şi confirmatoare de realităţi, că: „persoanele fără diplomă care la promulgarea acestei legi se vor fi găsit ocupând sau vor fi acceptat funcţiuni judecătoreşti ca directori, capi de secţiune în Ministerul Justiţiei, preşedinte de Tribunal, membrii şi procurori şi care vor putea justifica un serviciu de cel puţin de 4 ani se vor putea numi sau înainta ca membrii, supleanţi sau procurori la curţi. Acei care au servit în Ministerul Jus-

www.dacoromanica.ro

tiţiei ca, cap de masă sau grefieri vor putea fi numiţi membrii, procurori sau preşedinţi de tribunal". [1])

In al doilea rând lipsa de ori şi ce siguranţă în posturile ce le ocupau precum şi marea influenţă pe care puterea executivă, în special, şi politica, în general, o aveau asupra întregului organism al statului făceau ca magistraţii să fie părtinitori. Inamovibilitatea nu exista în acea vreme de cât sub forma unui principiu prevăzut în lege dar a cărui aplicare era amânată până la votarea unei legi speciale [2]). Presiunile şi influenţele erau cu atât mai puternice cu cât judecătorii erau mai slabi pregătiţi şi mai prost apăraţi. Din această cauză puţini erau magistraţii care rămâneau în carieră. Prea multe presiuni erau de suportat. Prea multe interese trebuiau menajate. Prea de multe ori ochii trebuiau închişi şi prea de multe ori urechile trebuiau plecate la şoapte. Caracterele se revoltau, inteligenţele se refuzau. Capacităţile se derobau. Şi astfel, cu rara excepţie a oamenilor ce prin poziţia lor nu aveau să se teamă, nu rămâneau să oficieze în altarul dreptăţei decât cei mai slabi pregătiţi, cei mai rău dotaţi şi cei mai puţini demni. Iar templul dreptăţei se transforma adeseori în taraba în care interesele precumpăneau asupra dreptăţei şi ordinele înlocuiau legile. In asemenea condiţiuni destituiri ale unui întreg tribunal, ca cel de Neamţ sau a unei Curţi în totalitatea ei — cea criminală de la Iaşi şi cea civilă de la Bucureşti — destituire făcută de Ministrul de Justiţie Vernescu în 1865, îşi capătă explicaţie.[3])

Totuşi printre magistraţii din acea epocă figurează totalitatea numelor ce au lăsat o dâră în paginile neamului. Titu Maiorescu a fost magistrat. Vasile Boerescu, Theodor Rosetti, Petre Grădişteanu, M. Blaremberg deasemenea. Iar în zilele acestea de sfârşit şi început de domnie, Anastase Stolojan, viitor ministru, era procuror la Curtea din Craiova, N. Gane, scriitorul, era membru la Curtea din Iaşi, Gheorghe Creţianu, poetul, era preşedinte la

1) Ion M. Bujoreanu. Colecţie de Legiuirile României, pag. 765—766

2) Legea pentru organizarea judecătorească (Buc. 1865) art. 103 pag. 19.

3) C. Prodan. Gh. Vernescu, în „Gazeta Tribunalelor" din 20 III 1936 pag. 3.

www.dacoromanica.ro

Curtea din Bucureşti, iar Ludovic Steege şi N. D. Racoviţă, foşti şi viitori miniştri, erau membrii ai Curţii de Casaţie [1]). Rând pe rând însă ei aveau să părăsească cariera în care caracterul şi inteligenţa îi împiedicau să înainteze.

■

Aceeaş grije pentru pregătirea elementului uman au avut-o conducătorii şi pentru ceilalţi factori determinaţi în împărţirea dreptăţii, advocaţii. Şi în rândurile acestora diplomele erau rare. Cei mai mulţi dintre cei ce apăreau la bară erau dintre aceia care înlocuiau ştiinţa legilor cu practica tribunalelor. Pentru a se curma cu aceasta se promulgă la 4 Decembrie 1864 o lege pentru constituirea Corpului de avocaţi. [2]) Se stabileşte prin depoziţiile ei obligaţiunea diplomei pentru practicarea avocaturei; totuşi din aceleaşi considerente ca şi pentru judecători, dispoziţiunile tranzitorii permit înscrierea printre avocaţi, fără examen, a practicanţilor fără titluri şi fără stagiu. Apoi se organizară barourile în toate capitalele de judeţe după listele întocmite până la 6 Iulie 1865.

Astfel Bucureştii aveau 45 de titraţi, 11 stagiari şi 159 de practicanţi, Craiova 3 titraţi 1 stagiar şi 26 de practicanţi. In celelalte judeţe din Muntenia, singurele a căror listă este cunoscută, avem 17 advocaţi la Argeş, 6 la Muscel, 11 la Dâmboviţa, 25 la Prahova, 11 la Buzău, 11 la Râmnicu Sărat, 9 la Brăila, 5 la Ialomiţa, 12 la Vlaşca, 8 la Teleorman, 3 la Olt, 8 la Mehedinţi, 4 la Gorj, 9 la Vâlcea, 4 la Romanaţi, ceace ar face un total de 388 de advocaţi pentru Muntenia. [3]) Proporţia practicanţilor faţă de titraţi este sdrobitoare. Printre advocaţii titraţi din Bucureşti se găseau Vernescu, Pantazi Ghica, Aristide Pascal, primul decan, Gheorghe Costaforu, C. Bozianu, Vasile Boerescu, C. Brăiloiu, Ştefan Fenechide. La Iaşi era Titu Maiorescu, Iacob Negruzi, Gheorghe Mârgescu; la Craiova, Gheorghe Chiţu, Mihail Kogălniceanu, care nu-şi terminase studiile de drept la Berlin, figura printre advocaţii practicanţi iar Alexandru Lahovary, care mai târziu avea să fie

1) Almanahul Român pe 1866 (Buc. 1865).
2) Ion M. Bujoreanu, Colecţie de Legiuirile României, pag. 782—784.
3) C. Prodan. Trecutul Baroului Românesc (Buc. 1934) pag. 16.

www.dacoromanica.ro

gloria partidului conservator şi unul din cei mai mari oratori ai noştri era titrat stagiar.

Epoca era pentru advocaţi plină de glorie şi de foloase. După cum în perioada postbelică am avut o eră de mare prosperitate şi influenţă inginerească, tot astfel în perioada aceia am avut o epocă de influenţă advocaţială.. Puţinătatea celor titraţi, care nu-şi puteau obţine diplomele de cât în străinătate şi superioritatea decurgând din contactul lor cu cultura apuseană îi făcuse să fie stăpâni absoluţi atât asupra vieţei juridice cât şi asupra vieţei publice. Este uimitor să vezi vârsta celor care stăpâneau bara justiţiei şi tribuna parlamentului: Gună Vernescu care fusese deja Ministru şi era unul din cei mai mari advocaţi n'avea decât 37 de ani, Aristide Pascal primul decan nu avea decât 36 de ani. Vasile Boerescu găsise timp până la 36 ani să fie şi ministru şi preşedinte al consiliului de stat. Petre Grădişteanu şi Tache Gianni la 28 de ani erau în plină carieră. Singurii mai în vârstă erau Bozianu şi Mihail Kogălniceanu.

■

Astfel se înfăţişa justiţia românească la acest început de domnie. Cu o legislaţie dintre cele mai înaintate însă cu organizaţie ce sub aparenţele şi formele progresului ascundea viciile vechei mentalităţi şi defectele lipsei de independenţă faţă de năravuri şi moravuri. In această direcţie, a scoaterei magistraturei de sub influenţa politicei, trebuiau îndreptate toate eforturile. Fapt ce din nenorocire nu s'a realizat încă până în zilele noastre.

www.dacoromanica.ro

IX

ARMATA

Armata — Reaua înfăţişare a oştirii — Cauzele — Reînfiinţarea armatei naţionale — Cele două epoci — Perioada Regulamentului Organic şi influenţa rusă — Perioada Convenţiei dela Paris şi influenţa franceză — Organizarea armatei: armata permanentă, miliţiile şi gloatele — Efectivele principiale şi reale — Modul de recrutare — Mentalitatea trupei — Uniforme şi fireturi

Intreaga organizaţiune de stat se baza pe armată. Starea ei însă era încă departe de aşteptări. Explicaţiunea acestei situaţii era simplă; cele două Ţări Române fuseseră împiedicate să-şi constitue o forţă armată care ar fi putut să le pue vreodată în situaţiunea de a-şi apăra teritoriul. Principatele nu mai aveau armate naţionale de peste două secole; ele n'au fost reînfiinţate decât în urma Tratatului de la Adrianopole din 1829. Prin acest tratat se prevedea că: „guvernele celor două Principate bucurându-se, de toate privilegiile unei administraţiuni interioare independente vor putea în deplină libertate să stabilească cordoane sanitare şi carantine în lungul Dunării şi aiurea înăuntrul ţărei unde va fi trebuinţa, fără ca străinii ce vor intra, musulmani sau creştini, să poată fi scutiţi de observarea strictă a regulamentelor sanitare. Pentru serviciul carantinelor, pentru paza siguranţei frontierelor, pentru ţinerea bunei ordine în oraşe şi la sate, pentru observarea legilor şi regulamentelor, pentru toate aceste scopuri, fie care Principat va putea întreţine un număr de paznici strict necesar. Numărul şi întreţinerea acestei miliţii va fi hotărît de Domni-

www.dacoromanica.ro

tori (hospodari) în unire cu divanurile lor respective observându-se vechile exemple". [1]) Acesta este actul de naştere al armatei române moderne. Principiile de organizare ale noilor miliţii fură statornicite prin Regulamentul Organic, ce fu pus în aplicare în 1831. Dispoziţiile nouei organizări erau foarte interesante şi extrem de importante pentru viitoarea desvoltare a oştirei. In primul rând se stabilea principiul că aceste miliţii să fie compuse numai din pământeni. Se dădea cu alte cuvinte acestor formaţiuni caracterul de armate naţionale. Fapt deosebit de însemnat dacă ţinem seama pe de o parte de situaţiunea de până atunci a Principatelor — lăsate la voia întâmplării şi la discreţiunea armatelor ruseşti — şi dacă ne reamintim pe de altă parte excepţionala situaţiune a Principatelor ce se găseau sub suzeranitatea în drept a Turciei şi sub ocupaţiunea în fapt a Rusiei. In al doilea rând se stabileau îndatoririle şi atribuţiunile miliţiilor. Acestea erau limitate la: „paza graniţelor, carantinelor, a vămilor, cordonul sanitar, serviciul dinăuntru, serviciul poliţiei oraşelor şi al judeţelor, ajutorarea pentru împlinirea dărilor". [2]) Din această enumerare se desprinde caracterul acestor miliţii care aveau mai mult aspectul unei poliţii armate de cât a unei adevărate oştiri: Miliţie naţională cu caracter poliţienesc şi cu aspect militar, iată cele trei caracteristce ale nouilor armate româneşti.

De la 1831 data reînfiinţărei armatelor naţionale şi până la 1866, data sosirei Principelui Carol, Armata Română a avut două perioade. Prima perioadă, de la 1831 până la 1858 în care a funcţionat în cadrul Regulamentului Organic; a doua perioadă de la 1859 până la 1866, în care a fost guvernată de Convenţiunea de la Paris. Am analizat mai sus origina, menirea şi caracteristicile armatelor româneşti din prima perioadă, a Regulamentului Organic. Mai ne rămâne numai o observaţiune de făcut. Intreaga perioadă a fost sub covârşitoarea influenţă a armatei ruseşti; atât modul de organizare, cât şi instrucţiunea militară precum şi uniformele şi denumirile gradelor erau influenţate, dacă

1) 'Organizarea Armatei Române de maior Ion Popovici, vol. I pag. 10.
2) idem pag. 15.

www.dacoromanica.ro

nu chiar copiate după cele ale armatei ruse. Era şi firesc să fie aşa. In acele vremuri Principatele, aflate subt ocupaţiune rusească, îşi reorganizaseră întregul aparat de stat, evident după chipul şi asemănarea celor care stăpâneau în fapt. Astfel se explică influenţa rusească asupra tinerei armate româneşti în plină formaţiune. Acestei influenţe îi datorau de altfel cele două armate aspectul lor occidental şi caracterul lor modern.

■

Această perioadă luă sfârşit odată cu terminarea războiului Crimeei. Rusia înfrântă trebui să renunţe la ocuparea Principatelor. Marile puteri întrunite la Paris stabiliră, mai întâi prin Tratatul de la 1856 şi apoi prin Convenţiunea de la 1858, noile condiţiuni de existenţă ale Principatelor Române. Aceste noi condiţiuni au avut în mod fatal repercusiunile lor şi asupra armatelor române: autonomia pe care Principatele o obţinuseră în afară şi libertatea de conducere ce li se recunoscuse înăuntru au schimbat menirea celor două armate, transformându-le din simple unităţi de poliţie administrativă în organisme menite să impue pe calea armelor existenţa statului şi respectul graniţelor.

In această perioadă — a doua de la înfiinţarea sa — armata a avut două obiective de atins. Primul, contopirea definitivă a celor două armate a Principatelor într'una singură. Al doilea, transformarea miliţiei poliţieneşti într'o adevărată armată; modernizarea şi punerea ei la punct cu progresele realizate în arta şi organizarea militară. Această perioadă se caracterizează prin influenţa armatei franceze, explicabilă prin influenţa Franţei asupra întregei ţări, prin puternicul sprijin al lui Napoleon al III-lea şi prin gloria şi reputaţia la care armata franceză ajunsese în urma unor serii de războae fericite. Misiuni de ofiţeri francezi sosesc în ţară. Tineri ofiţeri români sunt trimişi în Franţa. Schimbul acesta de ofiţeri precum şi influenţa misiunilor franceze sosite în ţară au făcut ca, după cum în prima perioadă armata română era copia celei ruseşti, în aceasta a doua perioadă, ea să devie copia armatei franceze. Modul de organizare, instrucţia militară, uniformele, legile organice, toate fură luate după modelul de la Paris.

■

www.dacoromanica.ro

Să cercetăm acum modul în care oştirea era organizată, trupele din care se compunea efectivul armatei şi modul ei de repartiţie.

Oştirea era împărţită în trei elemente :

Armata permanentă, trupele de miliţie şi gloatele.

Armata permanentă forma oştirea propriu zisă. Ea era compusă din trupele de Artilerie, Infanterie, Cavalerie, Geniu, Jandarmerie.

Trupele de miliţii erau compuse din Dorobanţi şi Grăniceri. Ele aveau caracterul vechei Armate de poliţie din timpul Regulamentului Organic; rolul lor era de pază a frontierelor făcută de Grăniceri şi de menţinerea ordinei în interior făcută de Dorobanţi. Instrucţia lor avea totuşi un caracter militar, ele fiind menite ca în caz de război să se alăture armatei permanente.

Gloatele erau formate din toţi locuitorii între 17 şi 50 de ani. In rândul acestora intrau atât cei ce făcuseră armata cât şi acei ce nu fuseseră recrutaţi din lipsă de locuri. Aceştia făceau o sumară instrucţiune în fiecare Duminică pentru a se familiariza cu noţiunile militare şi a putea fi astfel utilizaţi în caz de nevoe. Pentru lămurirea existenţei acestei formaţiuni trebue să se ştie că nu toţi locuitorii făceau serviciul militar ca în timpurile noastre. Numărul total al trupelor ce ni se îngăduise era limitat. Din această cauză numai o parte din tinerii ce împlineau vârsta de recrutare erau luaţi în armată. Ceilalţi rămâneau liberi. Pentru a se remedia acest rău şi pentru a putea totuşi utiliza la caz de nevoe şi pe cei ce n'au făcut stagiul militar s'a instituit această unitate a gloatei. Pe de altă parte, instituirea rezervei, astfel cum este reglementată astăzi, nu era cunoscută pe acea vreme. Ostaşul de îndată ce termina serviciul militar înceta de-a mai avea vre-o legătură cu mili. tăria. Organizarea gloatelor era menită pentru a le menţine spiri. tul militar şi a-i putea astfel utiliza la nevoe. Gloatele ar putea fi comparate cu rezerva de astăzi.

■

Serviciul militar dura şase ani. Din aceştia, 4 ani în activitate şi 2 ani în rezervă. Dorobanţii însă aveau un sistem special ; astfel dacă şi aduceau caii lor, făceau numai 2 ani în activitate şi 4 ani în

www.dacoromanica.ro

rezervă. Serviciul Dorobanţilor era de 10 zile pe lună, restul de 20 zile rămâneau la vatră; pentru acest motiv li se spunea Dorobanţi cu schimbul. Recrutarea se făcea prin tragere la sorţi ; durata prea mare a serviciului militar, care-i rupea 6 ani de acasă, şi faptul că nu toţi locuitorii prestau serviciul militar făcea ca încorporarea să nu fie privită cu prea mult entuziasm, mai ales că oamenii folosind moravurile timpului găsiseră mijlocul de a ajuta sorţii în folosul unora sau altora.

■

Oştirea românească era compusă la începutul anului 1866 din următoarele unităţi :

Armata permanentă

Infanterie :

7 Regimente de linie: I-iul la Bucureşti, 2-lea la Craiova, 3-lea la Bucureşti şi Ploeşti, 4-lea la Galaţi şi Brăila, 5-lea la Iaşi, 6-lea la Ismail, 7-lea la Bucureşti.

Fiecare regiment era compus din două batalioane a câte 4 companii fiecare, cu un efectiv total de 50 de ofiţeri, 1.515 soldaţi şi 12 cai.

1 Batalion de vânători, la Bucureşti, compus din 8 companii, cu un efectiv total de 32 ofiţeri şi 854 soldaţi.

Cavalerie :

2 Regimente de lăncieri: 1-iul la Bucureşti, 2-lea la Iaşi, compus fiecare, din 4 escadroane cu un efectiv total de 86 ofiţèri şi 1.626 soldaţi, 1.404 cai.

Artilerie :

1 Regiment, la Bucureşti, compus din 3 divizioane, fiecare cu 2 baterii, cu un efectiv total de 49 ofiţeri 1.188 — 264 cai cu şea, 480 cai de ham şi 36 de tunuri.

www.dacoromanica.ro

Geniu :

1 Batalion la Bucureşti,
compus din 4 companii, 3 de săpători, una de pontonieri, cu un efectiv total de 20 ofiţeri, 560 soldaţi.

Jandarmi :

1 Divizion, compus din 6 escadroane de jandarmi călări şi 2 companii de jandarmi pedeştri, repartizat astfel: 2 escadroane şi 1 companie la Bucureşti, 1 escadron şi o companie la Iaşi, 1 escadron la Ismail, 1 escadron la Cahul, 1 escadron la Bolgrad.

Pompieri :

1 Batalion la Bucureşti,
compus din 6 companii cu un efectiv total de 28 ofiţeri şi 735 soldaţi.
1 Divizion la Iaşi,
compus din 2 companii cu un efectiv total de 9 ofiţeri şi 220 soldaţi.

Administraţie :

1 Companie, la Bucureşti.

Marină :

1 vapor şi 3 şalupe.

Trupele de miliţii

Dorobanţi :

3 Inspectorate: 1-iul la Bucureşti, 2-lea la Craiova, 3-lea la Iaşi,
cuprinzând un total de 7 divizioane şi 30 de escadroane câte unul din fiecare judeţ, cu excepţia judeţelor din Basarabia, Ismail şi Cahul. Fiecare escadron avea ca efectiv trei ofiţeri şi aproximativ 300 soldaţi; efectivul total era de 40 ofiţeri şi aproximativ 9.300 oameni.

Grăniceri :

4 Inspectorate : 1-iul al liniei Dunării, 2-lea al

www.dacoromanica.ro

liniei uscate, 3-lea al liniei Rusiei, 4-lea al frontierei dinspre Bucovina şi Transilvania.

Inspectoratele erau împărţite în batalioane şi batalioanele în companii. Erau în total 10 batalioane şi 38 de companii.

In afară de aceasta mai erau:

Stabilimente de Artilerie:

Arsenalul de construcţie, la Bucureşti
Fabrica de praf, la Bucureşti
Manufactura de arme, la Bucureşti
Pirotechnia, la Bucureşti
Fonderia de tunuri, la Târgovişte

Şcoale Militare:

Şcoala de ofiţeri, la Bucureşti
Şcoala de scrimă, gimnastică şi a *copiilor de trupă* la Iaşi.

Spitale Militare:

1 Spital de 500 paturi, la Bucureşti
1 Spital de 200 paturi, la Iaşi
1 Spital de 40 paturi, la Craiova
1 Spital de 40 paturi, la Galaţi

Corpul medical era compus din ofiţeri medici, ofiţeri farmacişti, ofiţeri veterinari, puşi sub conducerea unui inspector general — Carol Davila.

Intendenţă Militară:

4 Circumscripţii: 1-a la Bucureşti, 2-a la Iaşi, 3-a la Galaţi, 4-a la Craiova.

Justiţie Militară:

Comisiuni corecţionale ale corpurilor, la fiecare Regiment.
Comisiuni ostăşeşti, criminale, la sediul fiecărei Divizii.
Comisiunea de revizie, la Bucureşti.

www.dacoromanica.ro

Aceasta însă nu corespundea întotdeauna cu realitatea, efectivele erau mai mici, urmând ca ele să fie complectate cu timpul, în măsura posibilităţilor.

Iată tabloul efectivului total real al armatei române la începutul anului 1866 luat după „Almanahul Român pe 1866" (Tip. Ministerului de Război, pag. 189—190):

UNITATEA	OAMENI			CAI		Guri de foc
	Ofiţeri	Funcţionari civili	Trupe	de ofiţeri	de trupă	
A. STAT-MAJOARE						
Ministerul de Răsboi	23	29	—	10	—	—
Stat-majorul Princiar	16	—	—	44	—	—
Stat-majorul General	15	6	—	36	—	—
Stat-majorul de Geniu	7	4	—	15	—	—
Stat-majorul Pieţelor	3	2	—	3	—	—
Intendenţa	13	21	—	23	—	—
Corpul ofiţerilor de intendenţă	13	7	—	—	—	—
Justiţia militară	12	4	—	—	—	—
Serviciul sanitar şi spitale	84	13	—	4	—	—
B. ARMATA						
1. Infanteria						
7 regimente de linie	385	14	10598	84	—	—
1 Batalion de vânători	33	1	857	4	—	—
1 Companie de disciplină	3	—	24	—	—	—
1 Corp al ofiţerilor de ad-ţie	6	4	604	—	—	—
1 Companie sanitară	5	—	350	—	—	—
2. Cavaleria						
2 Regimente de lăncieri	90	4	1390	102	1030	—
3. Artileria						
1 Regiment de Artilerie	52	2	1047	61	792	36
1 Divizie de Artilerie	14	30	303	23	—	60
4. Geniu						
1 Batalion de geniu	29	2	697	4	—	—
5. Jandarmeria						
6 escadroane călări 2 companii terestre	29	—	980	31	630	—

www.dacoromanica.ro

UNITATEA	OAMENI			CAI		Guri de foc
	Ofiţeri	Funcţionari civili	Trupe	de ofiţeri	de trupă	
6. Pompieri						
1 Batalion de şase companii	28	2	735	25	100	—
2 Companii	10	—	220	13	85	—
7. Trenul						
1 Divizion de 2 Escadroane	15	—	310	17	370	—
8. Şcoale						
Şcoala militară de ofiţeri	13	27	150	—	—	4
Şcoala de scrimă şi gimnastică	5	3	35	—	—	—
9. Flotila						
1 vapor şi 3 şalupe canoniere	17	14	370	—	—	12
10. Miliţii						
10 Batalioane de grăniceri	184	92	16618	54	—	—
30 escadroane de dorobanţi	106	6	7930	112	7930	—
	1210	287	43558	665	10937	112

Efectivul redus al trupelor nu dădea posibilitatea răspândirei lor pe toată întinderea ţărei ca în timpurile noastre, când în fiecare oraş se găseşte câte o unitate. In acea vreme numai trupele de Dorobanţi aveau câte o companie în fiecare capitală de judeţ, din cauza funcţiunilor administrative pe care le îndeplineau. Trupele de Grăniceri erau răspândite prin oraşele dinspre frontiere, iar armata permanentă era instalată numai în câte-va oraşe mai mari. Bucureştii aveau garnizoana cea mai numeroasă ; Iaşii veneau în al doilea rând, şi-apoi urmau : Craiova, Ploeşti, Galaţi, Brăila şi Ismail. Acestea erau singurele oraşe de reşedinţă ale trupelor permanente.

Unele regimente însă aveau detaşate şi în oraşele din împrejurimi anumite unităţi. Garnizoana Bucureşti era compusă din 2 regimente de infanterie, 1 regiment de cavalerie şi unul de artilerie, un batalion de geniu, două escadroane şi o companie de jandarmi, un batalion de pompieri, o companie de administraţie, o

www.dacoromanica.ro

companie de dorobanţi, o şcoală militară, patru stabilimente de artilerie şi un spital. Iaşii nu aveau decât un regiment de infanterie, un regiment de cavalerie, un escadron, o companie de jandarmi, o şcoală militară şi un spital. Celelalte garnizoane adăposteau restul unităţilor.

Armata era împărţită din punct de vedere teritorial în trei divizii; una cuprinzând cele cinci judeţe ale Olteniei cu reşedinţa la Caiova, o a doua, cuprinzând judeţele din Muntenia cu reşedinţa la Bucureşti şi o a treia, cuprinzând judeţele din Moldova şi Basarabia cu reşedinţa la Iaşi.

Aceasta era organizarea armatei române la sfârşitul domniei lui Vodă Cuza şi la începutul domniei Principelui Carol. Cele două obiective din această perioadă fuseseră atinse. Unificarea armatelor se făcuse; cele două oştiri se contopiseră într'una şi singură armată română. Organizarea armatei progresase; unităţile poliţieneşti se transformaseră într'un organism militar. Totuşi starea armatei lăsa încă de dorit. Cauzele erau multiple. In primul rând timpul mult prea scurt; trecuseră numai şapte ani de la noua direcţie ce fusese imprimată armatei. In al doilea rând greaua situaţiune financiară: ţara în plină transformare şi reorganizare necesita fonduri pe care nu le avea. In al treilea rând insuficienţa elementului omenesc; ne mai având tradiţia ostăşească oamenii trebuiau reeducaţi. Toate acestea făcuseră ca ţinuta generală a armatei să lase de dorit. Echipamentul era pretenţios şi încărcat, fiind mai de grabă conceput pentru defilări decât pentru bătălie. Copiat după uniformele armatelor străine, el se caracteriza prin opuneri de culori vii — albastru cu portocaliu la uniforma generalilor, pantaloni negri cu jambiere albe la vânători, tunică roşie cu pantaloni albi la cavalerie, — prin fireturi şi zorzoane de diverse forme şi culori diferite, prin pompoane şi egrete, prin tricoarne şi pălării de diferite forme. Echipament scump şi greu de întreţinut, ceeace făcea ca ţinuta trupei să aibe un aspect desordonat. Disciplina nu era încă înfiltrată în rigoarea ei absolută. Ofiţerii sprijininduse, fie pe situaţia lor materială sau socială, fie pe influenţa politică erau greu de condus. Mulţi dintre ei, mulţumindu-se cu aspec-

www.dacoromanica.ro

tele exterioare ale carierei, toată greutate rămânea să fie dusă de puțini ofițeri conștiincioși, dar mai ales de trupă. Acestea, deși prost ținute, deși neobișnuite cu exigențele militare, dădeau însă dovadă prin felul cum își îndeplineau serviciul de calitățile militare ale poporului. Cel care ducea tot greul era soldatul, care, cu toată uniforma ce o purta, rămânea tot țăranul resemnat să suporte și să facă totul. Din nefericire bătaia era dacă nu singurul, principalul metod de educație militară.

Politica își întinsese zona ei de influență și aci. Adeseori numirile și înaintările se făceau după calcule politice și nu după considerente militare. Ofițerilor li se rezervase dreptul de vot și ei îl exercitau intrând astfel în pasiunea luptelor politice.

Onestitatea, rară și în alte domenii, se lăsa dorită și aci. Reaua mânuire a banilor obligase conducerea să plătească direct soldaților hrana în bani pentru a avea astfel siguranța hrănirei trupelor, fiindcă sistemul preparărei hranei la regimente avusese drept rezultat îmbogățirea șefilor și slăbirea soldaților. Economiile realizate prin această originală metodă fură cea mai bună dovadă de felul cum se concepea pe acea vreme mânuirea fondurilor publice.[1]) Lipsa de ținută generală a armatei impusese până și reglementarea portului părului. Astfel toate gradele din armata permanentă trebuiau să poarte numai mustăți și imperiale pe când gradele din trupele de miliții erau obligate să poarte barbă de 5 centimetri. [2])

Iată ordinul:

1. Părul se va purta de toate gradele scurt, mai mare dinainte de cât dinapoi și astfel ca nici odată să nu poată face bucle.

2. Toate gradurile din armata regulată va purta musteți și imperiale care începe sub buza inferioară, pe o lărgime nu mai mare de 3 cm, se va coborâ până la jumătatea bărbiei, iar lungimea rămâne nedeterminată.

3. Toate gradele din miliția țărei, grănicerii și dorobanții, vor purta barba întreagă care însă nu va fi mai lungă de 5 cm.

---

1) La Moldo-Valachie par G. Le Cler, Paris 1866, pag. 225—242.

2) Vezi Maior R. Dinulescu „Evoluția organizării infanteriei române de la 1830—1930" în „Revista Infanteriei" No. 350 An. XXXV. Aprilie 1931.

www.dacoromanica.ro

4. Corpul medical va purta favorite, nu însă şi imperiale.
„Se cuviinţează"
Alexandru Ioan I.

Ministru de război
Florescu.

■

Totuşi cu toată această stare de spirit puţin încurajatoare nu se putea tăgădui că armata făcuse progrese. Sub directa supraveghere a domnitorului Cuza, cu sprijinul misiunilor militare franceze, dar mai cu seamă graţie muncei de fiecare zi a Generalului Florescu, armata se transformase. Dacă pentru ochiul critic de ofiţer german al Principelui Carol, care în necunoştinţa situaţiunilor din ţară judeca totul prin prizma apuseanului, armata constituia o decepţie, pentru cei ce cunoşteau evoluţia oştirei — dar mai ales greutăţile acestei evoluţii — armata era un organism în plin progres.

www.dacoromanica.ro

X.

CULTURA

Cultura trece pe al doilea plan — Situaţia învăţământului — Şcoalele primare — Liceele şi Seminariile — Şcoalele particulare — Şcoalele speciale — Universităţile româneşti — Limba literară — Teatre şi spectacole — Muzee şi Biblioteci.

Mai interesantă şi mai semnificativă pentru înţelegerea şi caracterizarea stării generale de lucruri din Principate este studierea stării culturale a poporului nostru. Mai uşor ne putem da seama despre importanţa acestei cercetări dacă ne reamintim de rolul mare pe care răspândirea culturii l-a avut în transformarea socială şi politică a ţărilor noastre. Nicăeri poate ca la noi învăţătura nu a avut roade atât de puternice şi de rapide. Intreaga perioadă a primilor treizeci de ani ai secolului al nouăsprezecelea, cu revoluţiile ei naţionale şi cu transformările ei sociale, a fost rezultatul credinţelor şi învăţăturilor propovăduite de dascălii Ardealului, descălecaţi la noi. Perioada următoare, cu luptele, comploturile, revoluţiile şi exilurile ei, era rezultatul învăţăturei franceze a Românilor plecaţi peste hotare ca să devie şi ei oameni în rândul oamenilor. Intr'o vreme în care propaganda politică era dintr'un început oprită, singurul mod de răspândire a ideilor de libertate naţională şi de egalitate socială era cel cultural; piese de teatru, poezii, nuvele, satire şi fabule sau studii istorice, fuseseră folosite pentru răspândirea nouilor idei. Redeşteptarea simţământului naţional, cu toate consecinţele asupra cursului istoric al evenimentelor, se datorează acestor încercări

www.dacoromanica.ro

culturale ale tinerilor de curând sosiți din străinătate. Dacă acesta a fost rolul culturei în perioada de transformare a principatelor până la unire, după înfăptuirea acesteia, rolul ei a scăzut. In perioada de frământări politice și sociale și de transformare a formei și a substratului nouei alcătuiri din timpul domniei lui Cuza, preocuparea culturală a cedat pasul simțământului politic. In statul liber ce se întemeiase politica nu mai avea nevoe de mască, iar momentele prin care țara trecea erau prea grave și sguduirile prea puternice pentru ca cineva să se mai poată distrage dela preocupările politice. Evenimentele nu permiteau reculegerea necesară operei culturale iar împrejurările nu mai necesitau mascarea scopurilor politice sub înfățișare culturală. In asemenea condițiuni starea culturală a țărei avea să stagneze dacă nu chiar să dea înapoi.

■

Singura preocupare de ordin cultural ce se mai vedea era aceea a organizărei și difuzărei învățământului, în cadrul general al reorganizărei complecte a noului stat. Căci preocupările culturale de care am vorbit mai sus, și care aveau în fond scopuri politice și sociale, nu influențaseră în mare măsură organizarea învățământului. Școalele erau puține la număr, iar oamenii pregătiți pentru a învăța pe alții, și mai puțini; numai nevoile erau mari. In asemenea situație se începu o adevărată ofensivă culturală. Școale primare fură fondate, gimnazii și licee fură create, Universități și școale superioare fură înființate. In toate orașele și în toate comunele era o adevărată întrecere pentru înființarea de noui așezăminte școlare. Rezultatele se văzură curând în marele număr de școale și așezăminte culturale nou înființate. Fără îndoială că nu toate aceste școale corespundeau cerințelor. In această luptă pentru recâștigarea timpului pierdut ceeace interesa în primul rând era crearea așezământului școlar. Dacă personalul didactic era luat la întâmplare, dacă clădirile erau insuficiente și dacă materialul didactic era inexistent, aceasta nu împiedica școala să fiinteze, să funcționeze și să fie ținută în seamă în statisticele timpului. Transformări și îmbunătățiri aveau să

www.dacoromanica.ro

se facă mai târziu; ceea ce interesa deocamdată era ca şcoala să fie înfiinţată. Câtă apropiere — şi în domeniul acesta al culturei ca şi în multe alte domenii — între epoca următoare primei uniri cu aceea următoare a unirei celei mari din timpurile noastre. Trăim în aceeaşi febră de organizare şi de construire a noului stat, suferim de aceleaşi lipsuri şi ne plângem de aceleaşi rele. Dacă totuşi o diferenţă se simte şi rezultatele diferă, este poate pentrucă sufletele nu mai sunt atât de cinstite, minţile nu mai sunt atât de clare şi intenţiunile atât de curate. Dar să revenim la şcoalele din vremurile vechi şi să vedem tabloul lor la sfârşitul anului şcolar 1864—1865 [1]):

FELUL ŞCOALEI	Nr. şcoalelor	Nr. profesorilor	Nr. elevilor
Şcoale primare rurale	1.988	1.988	61.977
Şcoale primare urbane de băeţi	95	300	16.252
Şcoale primare urbane de fete	70	216	6.308
Şcoale particulare de băeţi	31	95	1.811
Şcoale particulare de fete	38	131	1.536
Şcoale secundare de băeţi	27	281	3.042
Şcoale secundare de fete	4	34	354
Şcoale confesionale de băeţi	24	50	1.522
Şcoale confesionale de fete	7	17	409
Universităţi	2	37	209
Total	2.286	3.149	93.420

Invăţământul era împărţit, ca şi în zilele noastre, în trei clase: primar, secundar şi superior.

Invăţământul primar se compunea din şcoale comune la ţară şi şcoale separate de băeţi şi de fete la oraşe; cursurile durau la ţară şi la oraşe câte trei ani. Materiile ce se predau în toate şcoalele primare erau: citirea şi scrierea, catechismul, noţiuni de higienă, gramatică, geografia, istoria şi dreptul administrativ al ţării, cele patru lucrări de aritmetică, precum şi sistema legală a

1) V. A. Ureche. Anuarul general al Ministerului de Instrucţie Publică pe 1864—1865.

www.dacoromanica.ro

măsurilor şi greutăţilor.[1]) La atâta se reduceau cunoştinţele socotite trebuincioase în viaţă celor ce-şi terminau instrucţia la începutul ei.

■

A doua treaptă a învăţământului, cursul secundar, era compus din mai multe feluri de şcoale: erau gimnazii şi licee pentru băeţi, şcoale secundare de fete, şcoale reale, seminarii, şcoale de bele-arte, conservatorii şi şcoale de medicină. Cursul secundar pentru băeţi se preda în licee şi gimnazii; liceele aveau o durată de 7 ani iar gimnaziile numai de 4. Anul şcolar ţinea dela 1 Octombrie şi până la 15 August; la sfârşitul anului se dădea câte un examen. In toată ţara nu erau decât 5 licee, — Sf. Sava şi Matei Basarab la Bucureşti şi câte unu la Iaşi, Craiova şi Bârlad — şi 4 gimnazii — Gheorghe Lazăr la Bucureşti, Alexandru cel Bun la Iaşi şi câte unu la Botoşani şi Ploeşti. Cele mai multe din ele erau de curând înfiinţate, cu excepţia Liceului Sf. Sava înfiinţat la 1817, a Liceului din Craiova care exista din 1826 şi a Liceului din Iaşi care data din 1830.

Cursul secundar de fete se preda în 4 şcoale, 2 la Iaşi şi câte una la Bucureşti şi la Craiova. Cursurile durau cinci ani; spre deosebire de liceele de băeţi materiile ce se predau nu erau fixate prin lege ci rămâneau să fie hotărîte de către consiliul permanent după posibilităţi şi necesităţi.

La toate şcoalele de fete nu erau înscrise decât un număr mic de eleve, în proporţie cu numărul locuitorilor ţării; este drept însă că multe fete urmau cursurile şcoalelor particulare, unde predarea limbilor străine şi a dexterităţilor, care împreună formau cultura necesară unei fete de societate, se făcea cu mai multă atenţie.

Legiuitorul prevăzuse şi formarea unor şcoale reale unde „să se dea învăţătura trebuincioasă pentru exercitarea unei arţi sau profesiuni" [2]). In acest scop se prevăzuse, prin Legea asupra instrucţiunei, înfiinţarea a trei şcoale de agricultură cu ferme model pentru „iniţiativa practică a agriculturii", a şapte şcoale de indus-

1) Legea asupra Instrucţiunei a Principatelor-Unite Române (Buc.) 1865). Art. 32.

2) Legea asupra instrucţiunei. (Art. 199).

www.dacoromanica.ro

trie, la Bucureşti, Iaşi, Galaţi, Brăila, Craiova, Ploeşti şi Turnu Severin — şi a şapte şcoale de comerţ — în aceleaşi oraşe.

Acest întreg program de înfiinţare a unui învăţământ practic nu se realizase decât în parte. Numai 3 şcoale fuseseră înfiinţate, câte una la Bucureşti, Galaţi şi Brăila. Cu un număr de 127 de elevi şi cu 20 de profesori, această ramură a învăţământului secundar era în plină formaţiune.

Seminariile erau şi ele considerate ca făcând parte din învăţământul secundar; înfiinţate pe lângă episcopiile existente, ele erau în număr de 8; la Iaşi, Bucureşti, Râmnic, Buzău, Argeş, Huşi, Roman şi Ismail. In afară de aceste seminarii ortodoxe, la Iaşi se mai găsea şi un seminar catolic. Seminariile, pe vremuri aproape singurele şcoale din ţară, erau dintre cele mai vechi aşezăminte culturale ale ţării; Seminarul Socola din Iaşi era înfiinţat din 1803, cel din Bucureşti din 1834, iar cele din Râmnic şi Buzău din 1836. Seminariile erau de două grade: cele de gradul I aveau 4 clase şi cele de gradul II aveau 7 clase. Seminariile de gradul I erau destinate să pregătească pe preoţii de ţară; obiectele ce se predau erau în directă legătură cu viitoarea lor misiune.

Seminariile aveau o populaţiune şcolară destul de numeroasă, cuprinzând un total de 818 elevi.

Starea acestor şcoale din cursul secundar, dacă nu era perfectă era în orice caz, pentru timpurile acelea şi posibilităţile existente, mulţumitoare. Profesorii în special erau de o clasă ridicată; Titu Maiorescu, îndreptătorul literaturei şi limbei româneşti, era director şi profesor de pedagogie şi gramatică la Institutul preparandal din Iaşi, Grigore Cobălcescu şi Petre Poni erau profesori la Liceul din acelaş oraş. Ion I. Zalomit, profesor universitar, preda filozofia la Liceul Sf. Sava din Bucureşti, iar Francudi, profesor la Universitatea din Bucureşti, preda limba greacă la Liceul Matei Basarab. Pictori renumiţi ca Teodor Aman, G. Tătărăscu şi Carol Storch erau profesori la Şcoala de bele-arte din Bucureşti, Matei Milo, Flechtenmacher şi Wachmann predau cursuri la Conservatorul nou înfiinţat în Capitala ţării. Doctorii Carol Davila şi Capşa, Turnescu, Felix şi Emanoel Bacaloglu şi Exarcu, erau profesori la Şcoala de Medicină, Farmacie şi Veterinărie.

www.dacoromanica.ro

Invățământul superior era compus din Universitățile din Iași și București; ele erau formate din transformarea claselor speciale ce fiinţau pe lângă liceele din cele două capitale, transformare făcută în chip lent și într'un timp îndelungat, mai întâi în Școale speciale și mai târziu în Facultăți.

Universitatea din Iași, înființată la 26 Octombrie 1860, avea 3 Facultăți: de Drept, de Ştiinţe și de Litere. Durata cursurilor era de 3 ani. Catedrele și profesorii erau următorii:

CATEDRA	PROFESORUL
1) Facultatea de drept	
Drept Roman	Petre Suciu
Drept Penal	Octavi Teodori
Pandecte	Petre Suciu
Drept Comercial și Procedură Civilă	Iacob Negruzzi
Drept Civil	Gheorghe Mârzescu
Drept Public Ad-tiv	Niculae Mandrea
Economie Politică	A. I. Gheorghiu
Medicină Legală	I. Ciurea
2) Facultatea de Litere	
Filozofia	Titu Maiorescu
Istoria Universală	Niculae Ionescu
3) Facultatea de Ştiinţe	
Algebră superioară	N. Ciuleanu
Geometrie	S. Emilian
Geometrie analitică	I. Pop
Fizică și matematici	Ştefan Micle
Mecanica analitică	D. Melic

1)

Numărul studenţilor în anul școlar 1864—1865 — singurul pentru care avem date precise — era de 42 studenți la Drept, 25 la Ştiinţe, 22 la Litere; în total 82 de studenți pentru întreaga Facultate. Până în acel an Universitatea din Iași nu eliberase nici o diplomă de licență; deabia mai târziu se va întâmpla aceasta. Printre profesorii Facultății erau un grup de personalități care aveau să joace un rol însemnat fie în cultura, fie în politica românească; Titu

1) V. A. Ureche. Anuarul general al Ministerului de Culte și Instrucţia Publică pe 1864—1865, pag. 238—239.

www.dacoromanica.ro

Maiorescu, marele critic, reprezentantul cel mai strălucit al Junimismului, Nicolae Ionescu, socotit ca cel mai mare orator al timpului, Iacob Negruzzi, unul din stâlpii Junimei şi cel căruia Convorbirile Literare îi datoresc existenţa şi regulata apariţie, Gheorghe Mârzescu, advocatul şi omul politic liberal.

Universitatea din Bucureşti se înfiinţează la 4 Iulie 1864 prin reunirea a trei şcoale superioare deja existente: Facultatea de Drepturi, înfiinţată în toamna anului 1859, Şcoala Superioară de Ştiinţe, înfiinţată la 8 Octombrie 1863 şi Şcoala Superioară de Litere, înfiinţată la 10 Octombrie 1863. Noua Universitate avea şi ea la rândul ei trei Facultăţi: de Drept, Ştiinţe şi Litere şi Filozofie. Catedrele şi profesorii universităţii erau:

CATEDRA	PROFESORUL
1) Facultatea de drept	
Drept Roman	C. Bozianu
Drept Civil	Gheorghe Costaforu
Drept Comercial	Vasile Boerescu
Drept Constituţional şi Administrativ	D. P. Vioreanu
Drept Civil	Constantin Boerescu
Drept Civil	Aristide Pascal
Drept Roman	Gheorghe Danielopol
Economie Politică	Al. Vericeanu
Drept Penal	Gheorghe Cantilli
2) Facultatea de Ştiinţe	
Geometrie Descriptivă	Al. Orăscu
Geometrie Analitică şi Astronomie	D. Petrescu
Fizică	Emanoil Bacaloglu
Chimie	Alexe Marin
Zoologie şi Botanică	Constantin Exarcu
Geologie şi Mineralogie	Grigore Ştefănescu
Algebră Superioară	Ilie Anghelescu
3) Facultatea de Litere şi Filozofie	
Literatură Latină	Aug. T. Laurian
Istoria Universală critică	Aron Florian
Istoria Filozofiei	Ion Zalomit
Literatura franceză	Ulysse Marsilliac
Istoria şi Literatura Românilor	V. A Ureche
Literatura Elină	Epaminonda Francudi [1]

1) V. A. Urechè. Anuarul general al Ministerului de Culte şi Instrucţia Publică 1864—1865.

www.dacoromanica.ro

Universitatea din Bucureşti era mult mai complectă şi mai importantă ca cea din Iaşi; nu numai numărul catedrelor era mai mare, dar şi personalitatea profesorilor era mai proeminentă. Pe lângă oameni de ştiinţă, ca Grigore Ştefănescu, Emanoil Bacaloglu, Alexandru Orăscu, erau literaţi şi istorici ca Aron Florian, V. A. Ureche şi Treboniu Laurian precum şi advocaţi străluciţi ca Aristide Pascal, Danielopol, Bozianu, fraţii Boereşti şi G. Costaforu; mai toţi aceştia fuseseră sau aveau să devie miniştri, fiind personalităţi de prima mână în politica românească. Rectorul Universităţii era Gheorghe Costaforu, iar Decani: la Filozofie şi Litere August Treboniu Laurian, Alexandru Orăscu la Ştiinţe şi Constantin Bozianu la Drept. Numărul studenţilor în anul 1864—1865 era de 96 la Drept, 2 la Ştiinţe şi 12 la Litere, în total 120. Spre deosebire de cea din Iaşi, Universitatea din Bucureşti avea deja un licenţiat: era Ştefan M. Şoimescu, proclamat licenţiat al Facultăţii de Drept în Februarie 1865.

■

Pe lângă învăţământul public — cu cele trei grade ale sale — de care am vorbit până acum, mai exista în Principate şi un însemnat învăţământ particular. Insemnat nu atât prin calitatea învăţăturii ce se preda cât prin numărul şcoalelor. Format din două mari categorii, prima, aceea a şcoalelor particulare ţinute mai cu seamă de către francezi şi germani, în care copiii de boeri şi burghezi învăţau limbile străine şi bunele maniere — şi o a doua categorie, formată din şcoale confesionale, în care străinii stabiliţi la noi, în special evrei, greci şi armeni, îşi primeau învăţătura în limba maternă şi conform datinelor şi religiei fiecăruia. Instrucţiunea căpătată în şcoalele particulare era aproape nulă; se insista în special asupra limbilor străine care formau obiectele principale de studiu. Cunoştinţele generale şi speciale menite să formeze fundamentul culturei elevilor erau complect neglijate. Nici nu se putea întâmpla altfel fiindcă mai toţi profesorii nu aveau decât câţiva ani de curs secundar, când îi aveau şi pe aceştia. In aceste şcoale particulare îşi făceau educaţia fetele din înalta societate, care se mulţumeau să se poată exprima în câteva limbi străine şi să poată descifra la pian ultima romanţă la modă. Despre seriozitatea şi utilitatea unor ast-

www.dacoromanica.ro

Bugetulŭ Societățiĭ

	Pe annŭ
Appruntamentele a 18 membri actuali, câte 300 lei pe luna	64.800
1800 jetóne de presință a 4 sfanțe unulŭ	28.800
2 Secretarĭ de redacțiune a 1000 leĭ pe lună	24.000
2 Ajutorĭ de secretarĭ a 600 leĭ pe lună	14.400
1 Cassierŭ generalŭ a 600	7.200
4 Scriitorĭ caligrafĭ a 1100	17.200
2 Servitorĭ a 150, carĭ sa fie de cassierĭ	3.600
Pentru mesurĭ istorice	50.000
Pentru missiunĭ lexicografice	30.000
Premiurĭ	30.000
Tipăriri diverse	32.000
Cheltueli de cancellarie, încălțire, lemenare	6.000
Mobilatura (1)	6.000
Adică leĭ trei sute patru mie	304.000

Laurian
Naum Florian
J. Maiorescu
G. Sion
P. I. Cernătescu
I. Hasdeu
Odobescu

(1) Acestŭ numĕrŭ pentru annulŭ întâiŭ.

Proectul de înființare a Academiei Române : Bugetul

www.dacoromanica.ro

fel de instituţiuni este inutil să mai vorbim; ele nu făceau altceva decât să dea pământenilor acea aparenţă de civilizaţie, atât de înşelătoare pentru străinii în trecere pe la noi, şi să le accentueze tendinţa naturală spre superficialitate, atât de dăunătoare vieţei româneşti.

Aceasta era configuraţia învăţământului la acea epocă. In plină formaţiune şi organizare, cu un personal didactic, puţin pregătit în cursul inferior şi strălucit în învăţământul superior, cu un material didactic complect insuficient, cu o populaţie şcolară redusă, dar cu foarte multă bunăvoinţă şi cu un enorm entuziasm care umpleau lipsurile şi creau acea atmosferă de frenezie atât de necesară propăşirei în orişice domeniu, cu atât mai mult în cel cultural.

Dacă privim acum situaţia culturală generală a ţării, va trebui să constatăm în primul rând starea înapoiată a masei populare; cei ce ştiau să scrie şi să citească erau destul de puţini. Mulţi nu cunoşteau decât literele chirilice. Alfabetul latin era atât de puţin cunoscut încât din multe părţi se cerea ca publicaţiile oficiale, pentru care se adoptaseră literile latine, să continue să fie tipărite cu chirilice. Dintre cei cu învăţătură, puţini erau care treceau peste ştiinţa scrisului şi a cititului; cam la atât se reducea cultura celor mai mulţi. Clasele conducătoare însă, formate din boieri şi burghezi bogaţi, aveau adeseaori o foarte frumoasă cultură, căpătată în şcoalele şi Universităţile din Occident. Copii lor erau adeseaori trimişi în străinătate, ceeace avea ca rezultat o formaţiune culturală a clasei conducătoare complect străină. Intreaga pătură de sus era sub influenţa culturii franceze în special; este cunoscut faptul că mai toţi se exprimau în mod obişnuit şi scriau în mod curent franţuzeşte. Acest fel de creştere avu drept rezultat îndepărtarea clasei culte de manifestaţiunile româneşti. Entuziasmul pe care generaţia lui Kogălniceanu şi Alexandri îl arătase pentru teatrul, istoria şi limba românească fură înlocuite cu admiraţia pentru tot ce este străin. Această admiraţie se simţea în toate domeniile.

Limba literară, ca şi cea întrebuinţată pentru vorbirea de toate zilele, era plină de franţuzisme, traduse mai mult prost decât bine

www.dacoromanica.ro

şi întrebuinţate şi cu rost şi fără rost. Reacţiunea ardelenilor şi adepţilor lor, care întrebuinţau latinisme cu tot atât de puţin rost ca şi ceilalţi, făcuse ca frumuseţea graiului românesc să se piardă complect în această amestecătură de cuvinte străine de structura graiului nostru; adeseaori aveai nevoie de dicţionar pentru a înţelege ceeace fratele tău de sânge vroia să-ţi spună.

Literatura suferea şi ea de această pocire a graiului. Dar criza literaturii nu era numai pur formală; treceam deasemenea şi printr'o mare criză de creaţie. Niculae Bălcescu murise, Vasile Alexandri se dedicase politicei, Kogălniceanu încetase de mult de a mai avea vreo preocupare culturală. Dimitrie Bolintineanu era într'o cumplită scădere iar Heliade Rădulescu îmbătrânise prea mult. In locul lor o serie nesfârşită de scriitoraşi care îşi încordau lirele la fiecare pretext dar nu reuşeau decât să înegrească hârtia. Generaţiile noi, cu Eminescu, Haşdeu, Maiorescu, Odobescu, deabia acum se ridicau; în plină evoluţie spirituală ele aveau să însemne paginile de glorie ale epocei ce se va deschide deacuma înainte.

Presa la rândul ei era într'o cumplită scădere. Timpurile în care revistele şi ziarele româneşti erau adevărate focare culturale trecuseră; problemele istorice, educative, literare şi artistice dispăruseră din coloanele lor. Politică, politică şi numai politică; asta era tot ce puteai să mai găseşti în ziarele timpului. „Românul" lui C. A Rosseti, „Trompeta Carpaţilor" şi „Buciumul" lui Cezar Boliac, „Tribuna României" a lui Niculae Ionescu, „Reforma" lui Valentineanu, ziarele ce apăreau în acea vreme, nu aveau timp şi loc de cât pentru evenimentele politice. [1])

■

Teatrul la rândul lui, suferea şi el depe urma acestei pasiuni generale pentru politică ;el mai suferea însă şi din cauza indiferenţei bogătaşilor pentru producţiile naţionale. Teatrul cel mare, astăzi Teatrul Naţional era arendat lui Millo, cel care rămăsese celebru din creaţiile ce le făcuse în canţonetele lui Alexandri şi în special în „Barbu Lăutaru". Imbătrânise însă şi Milo, după cum îmbătrâni-

1) N. Iorga. Istoria Presei Româneşti, Buc. 1922, pag. 117—131.

www.dacoromanica.ro

se şi repertoriul care făcuse gloria tinereţii lui şi publicul se săturase şi de piese şi de interpreţi. Deaceea, poate, sala Teatrului cel mare nu prea era plină şi la cassă nu se prea vedea îmbulzeală. Cu toată subvenţia guvernului şi cu toate avantajele obţinute, teatrul mergea prost. Mai ales decând un grup dintre cei mai buni artişti, în frunte cu Pascali — neîntrecutul interpret a lui Hamlet — îl părăsiseră pe Millo şi formaseră o „Societate dramatică" mutându-se vis-a-vis, la sala Bosel. Lupta dintre cele două trupe era aprigă şi trecea depe scenă în coloanele gazetelor, unde lungi scrisori şi articole de incriminări apăreau mai în fiecare zi. Amândouă teatrele aveau actori buni; Costache Caragiale, Millo, Pascali, Costache Demetriade, Eufrosina Popescu, Matilda Pascali, Maria Constantinescu, Frosa Popescu, Ştefan Velescu şi alţii tot atât de buni, se străduiau în fiecare seară să aducă public şi să atragă spectatori. Ce folos însă, căci piesele jucate erau slabe. „Sugrumătorii din India sau Răsboiul Englezilor", piesă de mare spectacol în 5 acte şi 7 tablouri, tradusă din franţuzeşte, „Hoţia şi Onoarea" sau „Ochiul lui Dumnezeu", dramă în 5 acte, tradusă din franţuzeşte, „Blestemul unui părinte", „Eva sau Omorul", „Hoţii de codru şi Hoţii de oraşe", „Pianul Bertei", „Un pahar de ceai", „Curierul din Lion", „Cele trei orfeline", iată câteva titluri din repertoriul celor două teatre. [1]) Rareori se juca „Dama cu camelii", „Hamlet", „Intrigă şi Amor". Repertoriul era compus numai din melodrame sau din comedii, iar când nici ele nu mai plăceau publicului câte o revistă venea să umple sălile şi să astupe golurile. Concurenţa cea mai mare a celor două teatre o făcea Opera Italiană, cu cântăreţi destul de buni şi cu un repertoriu destul de variat pentru ca să umple sălile; atunci când venea câte o celebritate străină reprezentaţia se transforma într'o manifestaţie mondenă şi nu era cucoană care să ţie la rangul ei să lipsească dela spectacol. Sala Dacia, unde jucau deobiceiu trupele străine venite în turneu, era neîncăpătoare pentru toţi cei ce veneau să vadă dar mai cu seamă să fie văzuţi. Vara, Bucureştiul avea două grădini unde actorii căutau să-şi câştige pâinea, distrând pe cei ce rămâneseră în oraş. Grădina Orfeu, vis-a-vis de Teatrul Naţional şi grădina Union, pe locul unde astăzi este hotelul Sim-

1) Teatrul la Români, de C. Olănescu-Ascanio.

www.dacoromanica.ro

plon, în colţul străzii Câmpineanu, şi unde Bucureştenii îşi petreceau serile. Şi Iaşul avea dealtfel trupa lui de Operă Italiană permanentă, singura care rezista în mijlocul indiferenţei celor ce încă nu se mutaseră, cu casă cu tot, la Bucureşti.

■

Artele plastice erau în plină desvoltare. Theodor Aman, reîntors de patru ani din străinătate, se şi impusese prin talentul său şi-şi împărţea activitatea între Şcoala de bele-arte, al cărei director şi profesor era, şi atelierul din care rând pe rând aveau să iasă schiţele şi compoziţiile lui. Carol Stork renunţase să mai facă pe gravorul în bijuteria lui Resch şi se dedicase sculpturei în lemn şi în piatră. Satmary, şi el profesor, începuse acea serie de desene a costumelor şi obiceiurilor româneşti. Grigorescu, întors din străinătate deabia de doi ani, se găsea încă sub influenţa şcoalei dela Barbizon şi, în lipsa unui post de profesor la şcoala de bele-arte, colinda ţara şi-şi îneca amărăciunea în picturi care mai târziu aveau să-l răsbune de toate suferinţele.

■

Erau şi o serie de aşezăminte de cultură în ţară. Nu prea multe, dar suficiente pentru a constitui un bun început. Două biblioteci publice, una la Iaşi şi alta la Bucureşti; din aceasta din urmă se va forma mai târziu Biblioteca Academiei Române de astăzi. Nu erau prea numeroase cărţile; deabia 29.468 de volume la Bucureşti şi 16.259 la Iaşi. Grija statului pentru complectarea lor şi entuziasmul particularilor făcea însă ca numărul volumelor să crească destul de repede.

In 1864—1865 biblioteca din Iaşi sporise cu 1.641 de volume iar cea din Bucureşti cu 2.217. Cifre care faţă de necesităţile timpului şi posibilităţile momentului erau destul de însemnate. Este interesant, cred, de cercetat cât şi ce se citea în acea epocă. Informaţiuni asupra acestui punct nu avem decât pentru perioada Aprilie—Decembrie 1865, când s'a început să se însemne numărul cititorilor. 1.581 de cititori au citit în aceste 9 luni ale anului 1865 în Biblioteca din Bucureşti:

www.dacoromanica.ro

CATEGORIA CĂRŢEI	Numărul lor
1. Cărţi de istorie	277
2. Ziare şi periodice	170
3. Jurisprudenţe	170
4. Cărţi Filozofice	140
5. Dicţionare	133
6. Romauţe şi Biografii	131
7. Literatură Antică şi Modernă	90
8. Poezii	74
9. Cărţi de Agricultură	48
10. Pedagogie	39
11. Piese de Teatru	37
12. Gramatici	34
13. Diverse	33
14. Politice	30
15. Lucrări Matematice	22
16. Istorie Naturală	22
17. Retorică	20
18. Fizică şi Chimie	18
19. Cărţi Teologice	18
20. Economie Politică	17
21. Voiajuri	14
22. Medicină	12
23. Geografie	11
24 Tehnologie	9

1)

Se mai găseau în Bucureşti un muzeu de antichităţi, — constituit din donaţiunile generalului Mavros, socrul lui Ion Ghica, care adusese tocmai din Egipt o mumie ce se mai poate vedea şi astăzi în Muzeul din fosta casă Macca — şi care fusese inaugurat de câteva luni numai, precum şi un muzeu de Ştiinţe Naturale. Grădina Botanică, fusese deja înfiinţată. Instituţiunea care avea să însemne atât de mult pentru cultura dar mai cu seamă pentru istoria naţională, Academia Română, fusese instituită de către C. A. Rosseti, ministrul de Instrucţie al Locotenenţei Domneşti; în plină perioadă de organizare, însă, ea nu va însemna ceva pentru cultura românească decât după începutul noii domnii. Notarea ei aci nu are alt rost decât acela de a însemna momentul în care cultura românească va intra pe noi făgaşuri, prin activitatea atât de rodnică şi de plină de urmări a acestei instituţiuni în prima ei perioadă.

■

1) V. A. Ureche. Anuarul Ministerului de Instrucţie pe 1864—65.

www.dacoromanica.ro

Cam aceasta era configurația culturală a țărei noastre la începutul nouei domnii. Țară în plină formațiune spirituală, cu o massă aproape complect incultă, cu o pătură superioară, cultă dar restrânsă, formată în străinătate și tributară culturii occidentale, și cu o întreagă serie de instituțiuni și organizații cari corespundeau mai mult iluziei de stat civilizat decât nevoiei simțite a neamului.

www.dacoromanica.ro

XI

FINANŢELE STATULUI

Dezastrul financiar — Cauze şi efecte — Greaua moştenire — Sistemul împrumuturilor — Cum erau aşezate impozitele — Proasta administraţie — Rezultatele.

Dintre toate situaţiunile verificate cu ocazia schimbărei dela 11 Februarie, cea care a îngrijorat cel mai mult guvernul locotenenţei domneşti era a finanţelor statului. Datoria publică ajunsese să covârşească posibilităţile de plată. Veniturile era puţine şi rău încasate. Fondurile necesare pentru cheltuielile curente erau inexistente. Modul de eliberare a Statului de obligaţiunile sale, era emiterea de bonuri de tezaur cu scadenţe scurte. Bonurile, nefiind niciodată achitate, ajunseseră să invadeze piaţa şi să scadă şi mai mult creditul Statului. Pentru această situaţiune financiară acuzaţiuni pătimaşe şi încriminări violente fură făcute fostului Domnitor şi guvernelor sale. Totuşi dacă situaţiunea, astfel cum fusese găsită, era de netăgăduit, vina nu o purtau atâta oamenii cât împrejurările. Un complex întreg de fapte adusese ţara în această gravă poziţiune.

■

In primul rând bugetele deficitare şi datoria publică fuseseră moştenire. Astfel bugetul Munteniei avusese în ultimii ani, anteriori înscăunării lui Cuza, următoarele deficite: în anul 1857; 5.507.097,13 lei vechi iar în anul 1858; 5.030.442,34 lei vechi. In Moldova deficitul anului 1857 era de 1.135.127,27 lei vechi. [1])

1) Istoricul Datoriei Publice a României de Gh. Dobrovici (Buc. 1913) pag. 68 şi 76.

www.dacoromanica.ro

Datoria publică a Munteniei la 1 Ianuarie 1859 era de 20.474.088,13 lei vechi iar a Moldovei de 8.490.028,34 lei vechi [1]).

Din adunarea deficitelor ambelor principate ne putem da seama de situaţiunea exactă găsită la începutul anului 1859 de către Principele Cuza la urcarea sa pe tron. Totalul datoriei publice pentru amândouă ţările era, la 1 Ianuarie 1859, de 28.964.116,47 lei vechi, pe când veniturile lor nu însumau decât 17.895.869 lei vechi, iar deficitele adunate pentru ambele principate erau de 11.673.266,74 lei vechi. Aceasta era moştenirea pe care o primise noul regim: datorie publică covârşitoare, bugete deficitare. Dintr'un început, deci, cele două principate porniseră în noua lor aşezare cu o rea situaţiune financiară, care avea să apese asupra viitoarelor bugete.

■

Pe de altă parte, realizarea neaşteptată a unităţii naţionale chiar sub formă fragmentară, şi obţinerea autonomiei, chiar sub formă aproximativă, născuse în conducători dorinţa de a transforma cât mai repede cele două principate într'un stat modern. Necesităţile realităţii şi aspiraţiunile oamenilor făceau să se caute în toate domeniile înfăptuirea a ceeace până atunci împrejurările împiedecaseră şi oamenii neglijaseră.

Totul trebuia din nou făcut. Multe erau domeniile în care de-abia acum se puneau temeliile unei noi aşezări. In asemenea condiţiuni bugetele nu puteau fi echilibrate decât renunţând la orişice încercare de transformare sau recurgând la capitalul particular. Prima alternativă era greu de acceptat; entuziasmul celor ce-şi văzuseră înfăptuit idealul era prea mare. Dorinţa lor de a înfăptui, ceeace ani de zile constituise sprijinul moral necesar luptătorului era prea puternică. Astăzi, când la bătrâneţe îşi puteau realiza visul tinereţii, prudenţa nu mai putea să învingă dorinţele iar elanul numai putea lăsa pasul judecăţei. Pe de altă parte realităţile erau de aşa natură încât se impuneau hotărârii omeneşti. Armata trebuia reorganizată; drumurile trebuiau refăcute; administraţia trebuia transformată; şcoalele trebuiau înfiinţate; ţăranii trebuiau

1) Istoricul Datoriei Publice a României, de Gh. Dobrovici pag. 36 şi 68.

www.dacoromanica.ro

împroprietăriţi şi grecii isgoniţi din mânăstiri. Toate acestea se cereau înfăptuite şi toate înfăptuirile cereau bani.

Imediata consecinţă a fost urcarea bruscă a cifrei bugetului. Astfel, de unde totalul bugetului era în 1859 de 62.000.000 lei, el se urcă

în 1860 la 118.000.000 lei
„ 1862 „ 124.000.000 „
„ 1863 „ 127.000.000 „
„ 1864 „ 204.000.000 „
„ 1865 „ 158.000.000 „

Bugetul şcoalelor din Moldova se urcă în mod brusc dela 1.700.000 lei în 1859 la 18.000.000 în 1860 [1]).

■

Rămânea a doua alternativă. Imprumuturile. Pentru a putea fi folositoare ele trebuiau să fie făcute pe termene lungi şi în condiţiuni favorabile. Criza financiară însă şi mai ales nestabilitatea politică nu ofereau nici o garanţie. Greu se puteau găsi în asemenea condiţiuni banii trebuincioşi pentru realizarea visurilor şi pentru satisfacerea necesităţilor. Nenumăratele încercări eşuară, iar puţinele care reuşiră, obţinute pe termene extrem de scurte — 1 an sau chiar numai câteva luni — erau făcute să încurce şi mai mult situaţia. Incercările de a găsi sumele trebuincioase fură nenumărate. Mai toate însă dădură greş. Astfel în 1859, în chiar momentul suirii pe tron a lui Alexandru-Cuza, simţindu-se nevoia de a se găsi sumele de bani necesare pentru nevoile urgente ale statului, se făcu apel la particulari pentru realizarea câte unui împrumut de 8.000.000 lei în fiecare principat. Subscrierile însă nu atinseră de cât suma de 3.151.924,27 lei vechi în Muntenia şi 415.136.64 lei vechi în Moldova [2]).

In acelaş an un împrumut de 200.000 galbeni lansat în ţară pentru ajutorarea comerţului, precum şi un împrumut de 60.000.000

1) A. D. Xenopol. Domnia lui Cuza-Vodă vol. II pag. 185 şi 191.
2) Datoria Publică a României de Gh. Dobrovici paginile 78-79 şi 68 - 71.

www.dacoromanica.ro

lei pentru creearea unor Bănci de scont şi circulaţie, ce trebuia contractat în străinătate, nu putură fi realizate negăsindu-se banii necesari. [1]) In 1860 un împrumut de 5.000.000 lansat în Muntenia pentru înzestrarea armatei fu acoperit numai în parte [2]) iar în Moldova împrumutul, necesar pentru plata ratelor a împrumuturilor anterioare şi pentru conversiunea lor, fu realizat numai pentru 2.645.000 lei [3]). In 1861 încercarea de a se găsi o sumă de 4.000.000 în Muntenia, necesară pentru plăţile curente, nu putu fi realizată, iar în Moldova apelul făcut pentru găsirea unei sume de 7.000.000, necesară aceluiaşi scop de acoperirea nevoilor zilnice, nu realiză decât 2.000.000 ce trebuiau însă plătite în cincisprezece luni.[4]) Situaţia continuă să fie tot aşa de grea şi după contopirea celor două guverne a principatelor şi realizarea unei singure administraţiuni pe tot cuprinsul ţării. Imprumuturile nedând rezultatele dorite şi cheltuelile trebuind să fie achitate, se recurse la diverse expediente. Se începu cu confiscarea tuturor sumelor depuse la tribunal, în special pentru minori, care fură considerate ca împrumutate statului şi imediat cheltuite. Se continuă cu emiterea de bonuri de tezaur. Insfârşit, cum nici acestea nu fură suficiente, se recurse la contractarea unui împrumut extern, împrumutul Stern, în valoare nominală de lei 61.372.000 lei vechi, din care statul a încasat în mod real 48.142.767 lei vechi sau lei noi 17.797.921.635 [5]). Acest împrumut a fost întrebuinţat pentru acoperirea deficitelor bugetare şi plata diverselor datorii. Se mai contractară încă două împrumuturi în străinătate, care însă spre deosebire de celelalte fură încheiate pentru construirea unor poduri de fier şi construcţia căii ferate dintre Bucureşti şi Giurgiu. Din cercetarea tuturor acestor împrumuturi — fie a celor reuşite fie a celor eşuate — se poate constata că, cu excepţia ultimilor două,

---

1) Datoria Publică a României de Gh. Dobrovici pag. 71—72.
2) idem pag. 72—73.
3) idem pag. 80—81.
4) idem pag. 73—75 şi 42—83.
5) idem pag. 87—49.

www.dacoromanica.ro

făcute cu scop constructiv, toate celelalte împrumuturi fuseseră necesare pentru cheltuelile normale ale statului.

■

Aceasta nu se datora numai tendinţei de transformare a ţărei şi de punere a ei în pasul celor apusene, sau numai proastei situaţiuni financiare moştenite. Una din principalele cauze era insuficienţa veniturilor provocată atât de defectuosul mod de aşezare a impozitelor cât şi de prostul metod de a se realiza veniturile statului.

Sistemul impozitelor era ilogic. Impunerile erau egale pentru toţi locuitorii iar nu proporţionale cu averea fiecăruia.

Această situaţiune era considerată ca un mare progres şi dăinuia numai de câţiva ani. Până în 1859 nu erau impuse decât clasele de jos. Boerii cu ranguri civile şi militare şi fiii lor, boerii de neam şi fiii lor, postelnicii şi fiii lor şi asidoţii nu plăteau nici o dare, fiind consideraţi ca privilegiaţi. Deabia în cursul anului 1589 cele două guverne hotărîră impunerea tutulor locuitorilor, ceeace se admise de către adunările legiuitoare.

Este semnificativ faptul că această impunere a clasei privilegiaţilor nu se făcu din motive financiare ci din consideraţiuni politice, pentru ca astfel, prin egala impunere, să se concretizeze principiul egalităţii absolute, înscris în convenţiunea dela Paris.[1]) Totuşi nu a fost uşor ca scutiţii să fie convinşi să renunţe la acest aspect al privilegiului. Domnitorul însuşi, în mesajul de deschidere al adunării Moldovei din 1861, mărturiseşte că „greutatea cea mai mare a fost de a se iniţia ţara la un sistem de dări, bazat pe egalitate, pe când până acum era bazat pe privilegiu." [2]) Posibilitatea ca un privilegiat să fie impus părea aşa de extraordinară în cât un boer din Roman, Theodor, declară, sub propria iscălitură, că „preferă să fie spânzurat decât să plătească birul".[3])

1) Finanţele României dela Regulamentul Organic până astăzi, 1831 — 1905, de Th. Aslan (Buc. 1905) pag. 86.

2) A. D. Xenopol. Domnia lui Cuza-Vodă vol. II pag. 188.

3) idem.

www.dacoromanica.ro

In asemenea condiţiuni şi cu o astfel de mentalitate era natural ca veniturile statului provenite din impozitele directe să fie mult mai mici decât ar fi fost posibil cu o aşezare logică a acestor impuneri. Cinci erau impozitele directe din acea vreme. Primul, impozitul personal, în suma de 36 lei anual, pe care îi plăteau toţi locuitorii statorniciţi în sate, târguri şi oraşe, fără excepţie de condiţie socială sau de profesie, dacă aveau vârsta de 25 ani şi deplinătatea facultăţilor fizice. Al doilea impozit, numit pentru poduri şi şosele, era de 12 lei anual şi era plătit de aceiaşi, Al treilea impozit, fonciar, era de 4% asupra venitului net al oricărei proprietăţi nemişcătoare, fără nici o excepţiune. Al patrulea impozit, patentele, privea pe negustori şi profesionişti; această impunere se împărţea în două categorii.

Negustorii erau impuşi în mod proporţional, după negoţul pe care îl făceau şi după numărul populaţiei din oraşul unde-şi exercitau negoţul. Profesioniştii se impuneau proporţional cu câştigul, Astfel advocaţii, arhitecţii, medicii, inginerii, actorii erau impuşi cu o sumă de 10% din chiria ce o plăteau pentru locuinţă. Arendaşii se impuneau cu 20% din arendă. In afară de acestea mai exista al cincilea impozit, numit de transmisiune, prin care se impuneau cu încă 10% asupra venitului net, toate proprietăţile de mână moartă care prin imposibilitatea de a fi trecute din mână în mână aduceau statului dacă nu o pierdere, un minus de venit.[1]) Se poate uşor vedea din cele de mai sus defectuozitatea sistemului de impunere. Aceeaşi contribuţie personală plătită şi de către nevoiaşul mahalalei şi de către advocatul milionar. Aceeaşi impunere de 4% asupra venitului şi asupra pogonului ţăranului din fundul satului şi asupra zecilor de mii de hectare ale bogătaşului stăpânitor.

Două consecinţe decurgeau din aceasta: greul impunerilor era suportat de către sărăcime, iar Statul nu obţinea suficiente venituri. Acest din urmă fapt, în special, era de natură să îngreuneze situaţiunea financiară şi se adăuga şi el la cauzele care aduseseră statul într'o criză atât de gravă.

■

1) Condica de contribuţiuni directe Buc. 1863.

www.dacoromanica.ro

Dar statul nu percepea numai impozite directe. Veniturile se compuneau şi dintr'o întreagă serie de impozite indirecte ca: taxele de import-export, accizele sau taxele asupra tutunului şi băuturilor spirtoase, taxele asupra proceselor şi vânzărei de imobile şi mobile, taxele poştale şi de timbru, exploatarea sării, etc. Aci nu mai era vorba atâta de modul de fixare a impozitelor cât mai ales de modul de administrare.

Cu aceasta atingem adevărata rană. Finanţele erau prost administrate. Ca şi întreg restul ţării. Astfel, pentru a da câteva exemple, salinele care erau în exploatarea statului au costat în 1860 1.171.120 lei iar în 1861 3.972.471 lei. Sporul de venituri în acest an fiind numai de 995.000 lei, a rezultat un deficit în exploatarea salinelor în anul 1861 de 1.895.451 lei. Şi astfel exploatarea unui monopol de stat, în loc să aducă beneficii, producea pagube.[1]) Proasta administraţie nu se vedea însă numai în insuficientul mod de percepere a veniturilor sau de administrare a bunurilor. Chiar în lucrările făcute de stat ea apărea în mod evident. In 1862 costul unui metru de şosea, lucrat în regie de către stat, costa 899 lei. In 1863 el se urcă la 1133 lei, continuă mersul ascendent în 1864 la 1706 lei, pentru a ajunge în 1865 la 3145 lei.[2]) In patru ani preţul se împătrise aproape.

Lipsa de prevedere se adăugase şi ea. Astfel legea de pensii ce se votase avea condiţiuni atât de bizare încât nimic nu te mai poate mira. In Muntenia, civilii după opt ani şi militarii după şase ani puteau eşi la pensie cu jumătate de leafă, iar după douăzeci şi patru de ani, civilii, şi după optsprezece ani, militarii, puteau eşi la pensie cu leafa întreagă. [3]) Proasta administraţie se invedera deci sub cele trei aspecte ale ei: lipsă de prevedere, inexistenţa controlului, rea mânuire a fondurilor.

■

In asemenea condiţiuni rezultatele erau de prevăzut. Cu o situaţiune deficitară — ca cea moştenită, — cu necesităţile de cheltueli ale statului în plină formaţie, cu proasta aşezare a impunerilor—

1) A. Xenopol. Domnia lui Cuza-Vodă vol. II pag. 187.
2) idem pag. 193.
3) idem pag. 193.

www.dacoromanica.ro

datorită menajamentelor şi aranjamentelor — cu reaua administraţie — consecinţă a împrejurărilor şi a oamenilor — şi cu lipsa de credit — rezultată a tuturor celor de mai sus — era logic ca situaţiunea să se înrăutăţească, criza să se agraveze şi panica să apară. Deficitele se adunară cu alte deficite. Datoria publică se adăuga la altă datorie publică. Şi astfel la 11 Februarie 1866, Statul se găsea cu o datorie publică de 34.133.249 lei, din care 20.625.535 lei, imediat exigibili.

Iată care era situaţia financiară a Statului român în aceste zile de început de domnie.

www.dacoromanica.ro

XII

SITUAȚIA ECONOMICA

Agricultura, fundamentul economiei românești — Alte bogății: animalele și pădurile — Inexistența industriei naționale — Importul și exportul nostru — Mișcarea în porturi.

Prin natura ei situația economică este făcută să lămurească aspectele cele mai felurite ale unui popor. Sunt atâtea lucruri pe care le poți descifra dintr'o citire mai atentă a cifrelor anoste și searbede, înșirate în chip atât de exasperant de regulat în coloanele acelea drepte ce parcă nu mai au nici un sfârșit, încât începi să înțelegi cum oameni atât de simpatici și de agreabili pot să împace caracterul lor cu ocupația atât de antipatică de economist. Câte lucruri nu poți afla dacă cauți să intri în miezul lor și dacă ceri cifrelor ceeace ele lasă să se înțeleagă și nu ceeace ele reprezintă. Din obiectele ce un popor consumă îți poți da seama de gradul său de civilizație. Din ceeace produce poți descoperi bogăția lui. Din modul cum produce poți vedea propășirea lui. Din produsele ce importă poți să-i constați lipsurile și necesitățile. Din repartiția bunurilor poți să ghicești situația sa socială. Din forțele care stăpânesc economia poți să realizezi poziținea sa națională. Nu vom intra însă în toate detaliile. Ne vom mulțumi ca în rândurile ce urmează să desprindem, din maldărul de cifre și de date pe care sârguința altora le-a fabricat și curiozitatea noastră le-a descoperit, cele strict necesare pentru a lămuri două probleme pe cari le-am socotit necesare pentru înțelegerea situațiunei economice și sociale a țărilor noastre în acea epocă. Și anume:

www.dacoromanica.ro

Starea şi natura producţiei româneşti;
Situaţiunea naţională, rezultând din situaţiunea economică.

■

Ţară cu un sol extrem de fertil, care dădea locuitorilor posibilitatea unei vieţi liniştite, fără epuizarea efortului continuu şi cu iluzia unei oarecari independenţe — cel puţin faţă de lucruri dacă nu de oameni — la care se adăuga inclinarea de peste tot şi de totdeauna a primitivului de a nu se lega nici sufleteşte nici materialiceşte decât de pământ, România era ceeace se numeşte o ţară agricolă. Agricultura forma în ţările româneşti nu numai principala ocupaţiune a locuitorilor şi cea mai însemnată sursă de venituri ci însăşi fundamentul economic al ţării. Din 24.240.931 de pogoane, câte cuprindea întreaga ţară, 16.693.565 de pogoane reprezentau terenurile cultivate cu cereale, grădinile şi viile, pădurile şi izlazurile. Din acestea, 4.442.924 pogoane erau arături, 5.845.135 de pogoane erau întrebuinţate ca izlaz de păşune; fâneţele se întindeau pe 1,848.775 de pogoane, grădinile pe 308.477 de pogoane, viile pe 191.307 pogoane, iar pădurile cuprindeau 4.029.947 de pogoane.[1])

Starea agriculturii era primitivă. Modul de cultivare era din cele mai rudimentare. Pământul era atât de fertil încât nu cerea nici un efort de muncă sau de îngrijire specială. Ingrăşămintele se ardeau şi, din lipsă de întrebuinţare, bălegarul, în loc să producă prin vinderea lui pentru îngrăşăminte, costa, deoarece trebuia să se plătească oameni care să-l transporte şi să-l svârle. In pământurile virgine cultivarea grâului era imposibilă. După spusele lui Ion Ghica, trebuia să se cultive mai întâi, timp de cel puţin trei ani, porumb, pentru ca să mai sece din puterea pământului; altfel tulpina crescută prea înaltă s'ar îndoi sub greutatea ei şi spicul n'ar putea să coacă. [2])

1) Analele statistice ale României pe 1865 pag. 22—23.
2) La Moldo-Valachie par. G. Le Cler.

www.dacoromanica.ro

Cu condiţiuni atât de uşoare de trai şi cu o aproape complectă lipsă de necesităţi a ţăranului, primitivitatea aşezării şi exploatării agricole, se explică dela sine. Şi dacă mai era nevoe de o dovadă în plus aceasta ne-o face statistica puterilor lucrătoare din agricultură. 684.168 de ţărani lucrau câmpul cu 1.200.000 de animale de tracţiune. Ei nu aveau ca instrumente de muncă decât 338.869 de care şi 150.510 pluguri, iar maşini perfecţionate nu erau decât 804 în toată ţara.

Cerealele cele mai mult cultivate erau grâul şi porumbul; acestea formau şi principala bază a exportului. Celelalte cereale se cultivau mult mai puţin, depăşind cu puţin consumaţiunea internă. Dintre plante, fasolea şi lintea erau cele mai cultivate. Iată un tablou care ne va edifica atât asupra cantităţilor cultivate în 1865 cât şi asupra cantităţilor realizate în cursul acelui an:

SEMANATURA	INTINDEREA SEMANATA	CANTITATEA PRODUSA
	MUNTENIA	
Porumb	1.096.473 pogoane	1.091.670 chile
Grâu	313.731 „	275.560 „
Orz	268.127 „	200.560 „
Mei	160.253 „	89.860 „
Secară	12.315 „	9.631 „
Rapiţă	10.811 „	7.688 „
Ovăz	48.773 „	44.274 „
Hrişcă	—	1.351 „
Fasole, linte	—	5.157.222 ocale
Cânepă	—	736.803 „
In	—	344.343 „
Tutun	—	409.171 „
Cartofi	—	733.154 „
Vin	—	3.036.166 vedre
Raehiu de prune	—	6.882.038 „
Rachiu de cereale	—	299.431 „
Fân	—	653.962 care de măsurat
Gogoşi de mătase	—	8.469 ocale
Sămânţă de viermi de mătase	—	166 dramuri
Miere	89.412 stupi	198.740 ocale
Ceară	—	33.225

www.dacoromanica.ro

SEMNĂTURA	INTINDEREA SEMĂNATA	CANTITATEA PRODUSĂ
	MOLDOVA	
Porumb	235.315 fălci	291.636 chile
Grâu	193.799 „	252.125 „
Orz	64.061 „	65.409 „
Secară	26.226 „	26.580 „
Ovăz	25.715 „	33.931 „
Mei	14.156 „	9.415 „
Rapiță	1.580 „	336 „
Hrișcă	—	2.272 ocale
Fasole, linte	—	1.103.256 „
Cânepă	—	668.309 „
In	—	286.881 „
Tutun	—	127.517 „
Cartofi	—	4.541.768 ocale
Vin	—	1.307.109 vedre
Rachiu de prune	—	147.327 „
Rachiu de cereale	—	355.434 „
Fân	—	461.840 care de măsurat
Gogoși de mătase	—	539 ocale
Sămânță de viermi de mătase	—	128 dramuri
Miere	—	61.771 ocale
Ceară	—	16.074 „ 1)

După ce se îndestulau necesitățile interne surplusul de cereale era exportat, constituind principalul articol de export.

Iată câteva date al exportului de cereale pe perioada 1861—1865, în comparație cu totalul exportului.

ANUL	EXPORTUL DE CEREALE	TOTALUL EXPORTULUI
1861	195.612.873	273.603.607,53
1862	219.894.090	307.777.386,20
1863	236.841.569	326.475.924
1864	304.884.984	401.005.807
1865	213.566.144	301.236.116
1861-65	1.170.799.660	1.610.098.840,73

1) Analele statistce ale României pe 1865 pag. 226—238.

1) Analele statistice ale României pe 1865 pag. 26—27, pag. 139.

www.dacoromanica.ro

O altă mare bogăţie a ţării o constituiau animalele, înglobând un număr total de 9.903.226, din care aproape jumătate erau oi. Cirezile de boi şi turmele de oi erau vestite până în depărtări iar păşunatul era una din ocupaţiunile principale ale ţăranului. A cincea parte din teritoriul ţării era izlaz de păşune; din totalul de 24.240.931 de pogoane, 5,845.135 pogoane erau destinate păşunatului. Numărul animalelor în 1865 era:

DENUMIREA ANIMALELOR	NUMARUL LOR
Boi	1.078.970
Vaci	863.216
Gonitori mânzaţi şi viţei	517.303
Tauri	200.600
Bivoli şi bivoliţe	91.079
Cai, iepe şi mânzi	506.104
Asini şi catâri	7.635
Oi	4.824.900
Capre	424.077
Porci	1.088.737
Totalul animalelor . . .	9.602.389

1)

Din acestea s'au tăiat 99.642 boi, 125.924 vaci, 10.658 viţei, 262.660 berbeci şi oi, 606.972 miei şi iezi, 100.508 ţapi şi capre, 324.707 râmători.[2])

Cea mai mare parte din animale se consumau în ţară.

■

Din numărul acesta o mare parte se exporta. Astfel exportul animalelor vii sau tăiate precum şi a produselor şi fabricatelor de animale era următorul:

1) Vezi la pag. 138.

2) Analele statistice ale României pe 1865 pag. 250.

www.dacoromanica.ro

ANUL	EXPORT DE ANIMALE	TOTAL EXPORT
1861	62.669.471	273.603.607,53
1862	66.360.173,71	307.777.386,20
1863	65.674.242	326.475.924
1864	65.445.712	401.005.807
1865	60.083.573	301.236.116
1861-65	320.233.171,71	1.610.098.840.73

O altă mare bogăţie o formau pădurile. Din exploatarea lor rezulta lemnul de foc, întrebuinţat mai ales în ţară; exportul în străinătate era redus, prezentând următoarele cifre:

ANUL	Export de lemne şi fabricate	Total export
1861	3.871.198,37	273.603 607,53
1862	3.145.020,36	307.777.386,20
1863	3.172.060	326.475.924
1864	5.009.903	401.005.807
1865	6.141.587	301.236.116
1861-65	21.339.768,73	1.610.098 840,73

Ţară agricolă, ţară producătoare de materii prime, România ar fi trebuit să devină şi o ţară industrială. Având materii prime din abundenţă şi pe un preţ foarte scăzut, având mână de lucru suficientă şi ieftină, era natural ca industria să se desvolte la noi. Lipsa de fier şi cărbune, lipsa de capital — de care ţările noastre au suferit şi suferă încă — şi condiţiile politice — cu nesiguranţa pentru orişice aşezământ care isvora din acestea — făcuseră ca industria să fie inexistentă în Principate.

Un început se găsea totuşi în ţară. După statisticile oficiale am fi ajuns la 12.867 de stabilimente industriale în 1863. Dacă cercetăm însă natura acestor instalaţiuni, capacitatea lor productivă şi forţele lor motrice ne dăm uşor seama că toate aceste stabilimente fuseseră trecute ca industrii, numai din pasiunea omului pentru încadrări şi din mania clasificării. Majoritatea acestor aşa zise stabilimente industriale nu erau decât ateliere pentru confec-

www.dacoromanica.ro

ționarea lucrurilor trebuincioase păturei țărănești și instituțiuni pentru fabricarea alimentelor necesare întregei populațiuni. Din totalul de 12.867 de instalațiuni industriale erau:

FELUL INDUSTRIEI	Numărul stabilimentelor
1. Mori	6.771
2. Poverne	1.687
3. Olării	622
4. Ferăstrae	608
5. Vărării	463
6. Pive și dârste	417
7. Brutării	378
8. Tăbăcării	233
9. Cărămidării	226
10. Brânzării	220
11. Covrigării	212
12. Lumânării și săpunării	145
13. Bragagerii	100
14. Zalnanale	78
15. Fabrici de bere	72
16. Fabrici de gaz și ulei	58
17. Tipografii și litografii	27
18. Petrării	23
19. Fabrici ale statului	14
20. Fabrici de postav	4
21. Diferite industrii	509
Total	12.867

1)

Adevăratul aspect al industriei reese în mod evident din tabloul de mai sus. Formată din ateliere și mici instalațiuni menite să producă obiectele strict necesare modestelor pretenții ale vieții țărănești sau să furnizeze alimentele necesare vieții de toate zilele, această încercare de început de industrie este de fapt o industrie casnică. Despre caracterul modest al acestui început de industrie ne putem da seama și după numărul lucrătorilor întrebuințați, care se ridică la totalul de 28.352, ceeace dădea o medie de doi lucrători de fiecare întreprindere „industrială". Un alt criteriu care ne poate complecta adevărata înfățișare a industriei este și

1) Analele statistice pe 1863 pag. 94—137.

www.dacoromanica.ro

natura forței motrice cu care acele instalațiuni funcționau; din totalul de 12.867 stabilimente industriale 5.126 erau puse în mișcare de apă, 2.105 de vânt, 496 de cai, 118 de boi și 171 de aburi; 4.867 instalațiuni aveau cuptoare și 668 aveau hornuri [1]). Insfârșit pentru a complecta și a lămuri în chip definitiv exacta situațiune a industriei dăm mai jos un tablou, din care să se vadă valoarea materialului brut, lucrat de fiecare industrie în parte și valoarea producțiunei rezultate:

INDUSTRIA	Valoarea materialului brut lucrat	Valoarea fabricantului produs
1 Mori	109.733.923	152.432.952
2 Poverne	16.382.199	24.490.095
3 Brutării	15.573.926	23.316.400
4 Zalhanale		
5 Lumânării și săpunării	5.902.181 5.808.892	7.567.290 7.607.810
6 Diferite industrii	3.766.103	6.623.932
7 Tăbăcării	1.905.108	2.493.186
8 Pive și dârste	1.617.947	2.308.929
9 Fabrici ale statului	1.350.012	1.977.050
10 Covrigării	1.329.276	1.979.830
11 Fabrici de gaz și ulei	1.323.730	2.089.553
12 Ferăstrae	1.037.713	2.298.459
13 Brânzării	951.877	1.054.249
14 Fabrici de bere	882.292	2.158.567
15 Fabrici de postav	540.000	1.346.600
16 Tipografii și litografii	485.618	856.730
17 Cărămidării	301.667	1.688.076
18 Bragagerii	186.415	513.619
19 Vărării	139.911	377.802
20 Olării	87.019	384.758
21 Petrării	38.665	182.925
TOTALUL . . .	169.344.474	243.748.848

1)

Cu o astfel de industrie este evident că întreaga consumație internă era departe de a fi satisfăcută. Dacă pătura rurală putea să-și găsească aproape toate cele necesare între produsele fabricate în țară, populația orășenească avea nevoie pentru îndestula-

1) Analele statistice ale României pe 1863 pag. 136—137.

www.dacoromanica.ro

rea ei de o întreagă serie de obiecte ce nu se găseau decât dincolo de hotarele noastre. Toate aceste obiecte erau importate, constituindu-ne pe noi tributari străinătăţii pentru sume importante. Iată ce obiecte s'au importat în anul 1865 la noi:

Marfa importată	Valoarea în lei	Marfa importată	Valoarea în lei
I. Obiecte străine			
1. Materii de aţă şi bumbac	25.313.451	32. Pălării bune	860.280
2. Zahăr	10.883.132	33. Flanele	685.954
3. Bumbac netors	8.888.264	34. Ciorapi	682.807
4. Fierării	8.166.610	35. Ceprăzărie	663.933
5. Haine bune	8.126.787	36. Stafide	636.073
6. Metale	6.941.580	37. Instrumente	623.942
7. Piei	5.439.995	38. Ceaiu	615.540
8. Mătăsuri felurite	5.435.681	39. Chibrituri	595.484
9. Materii felurite	5.234.490	40. Brânză	555.354
10. Postav	4.632.909	41. Barişe	555.066
11. Încălţăminte	3.759.530	42. Apă minerală	534.101
12. Sticlării felurite	3.681.973	43. Rachiu de lux	517.852
13. Unt de lemn	2.625.884	44. Pălării ordinare	496.336
14. Sforărie	2.583.450	45. Mănuşi	488.113
15. Orez	2.582.838	46. Aromate	480.447
16. Marşanderii	2.114.895	47. Lămâi	477.163
17. Trăsuri	1.953.272	48. Cărţi de citit	450.712
18. Cafea	1.846.556	49. Vin de lux	437.405
19. Văpseli	1.565.392	50. Parfumerii	413.703
20. Peşte de mare	1.482.989	51. Săpun	411.928
21. Bumbăcel	1.428.503	52. Cămăşi ordinare	405.466
22. Hârtie de scris şi tipar	1.486.578	53. Ată	396.041
23. Mobile	1.188.248	54. Oglinzi	376.955
24. Maşini	1.137.123	55. Ceasornice	355.651
25. Bijuterii felurite	1.081.765	56. Cămăşi bune	328.124
26. Cojocărie subţire	984.464	57. Portocale	285.436
27. Masline	931.577	58. Muşama	277.680
28. Curelărie	928.718	59. Smochine	274.546
29. Minerale	928.305	60. Migdale	263.448
30. Rom	921.581	61. Obiecte de librărie	257.135
31. Porţelane	900.838	62. Argintării	245.970
		63. Şaluri	217.451
		64. Nasturi	214.349

www.dacoromanica.ro

Marfa importată	Valoare în lei	Marfa importată	Valoarea în lei
65. Halva	186.803	78. Ţigări de havana	73.069
66. Covoare	179.464	79. Tutun	73.053
67. Icoane	178.395	80. Evantaiuri	66.021
68. Perii	174.092	81. Umbreluţe	59.549
69. Jucării	170.005	82. Cerneală	54.777
70. Pomadă	140.274	83. Cărţi de joc	32.691
71. Crinoline	138.275	84. Ciocolată	31.645
72. Butonii	135.177	85. Vânaturi	27.921
73. Pepteni	117.913	86. Flori artificiale	10.560
74. Umbrele de ploaie	111.940	87. Cacao	9.423
75. Lămpi	108.890	88. Creioane	6.630
76. Bastoane	80.159	89. Medalii	3.075
77. Peruccherie	78.371		

II. Obiecte de care produce şi ţara

1. Grâu	12.454.250	10. Legume	404.011
2. Animale	6.851.704	11. Vase de pământ	330.125
3. Lânărie felurită	3.347.798	12. Făină uşoară	327.725
4. Ceară galbenă	1.559.487	13. Uleiu	293.960
5. Lumânări de ste- arină	1.027.368	14. Icre roşii	261.512
6. Cojocărie groasă	673.088	15. Scrobeală	187.035
7. Vase de lemn	556.580	16. Cărbuni de pământ	143.099
8. Icre negre	495.757	17. Păcură	78.025
9. Var	432.916	18. Smoală	65.663
		19. Lumânări de seu	18.720 [1]

In schimbul tuturor acestor mărfuri importate, ţara românească exporta imense cantităţi, care întreceau cu mult importul.

Structura economică a ţării lăsa să se întrevadă uşor care va fi caracteristica exportului nostru. Este evident că nu puteam exporta decât materii prime, deoarece numai aceasta produceam. Cerealele şi animalele formau baza exportului nostru. Dăm mai

(1) Analele statistice ale României pe 1866 pag. 62—70

www.dacoromanica.ro

jos o listă a obiectelor pe care le exportam în 1865, împreună cu valoarea mărfurilor exportate:

Marfa exportată	Valoarea în lei	Marfa exportată	Valoarea în lei
I. Obiecte produse de ţară			
1. Grâu	120.261.200	15. Fasole	1.647.003
2. Porumb	72.501.600	16. Sămânţă de in	1.427.614
3. Lână	21.872.343	17. Gaz	1.334.636
4. Animale	18.884.720	18. Păcură	1.325.740
5. Orz şi ovăz	14.641.704	19. Unt de vacă topit	1.112.700
6. Piei de animale	6.767.478	20. Meiu	1.047.060
7. Secară	5.114.080	21. Fructe	588.124
8. Lemnării	4.454.212	22. Gogoşi de mătase cu gândaci	476.325
9. Sare	3.761.897	23. Rapiţă	544.793
10. Seu	3.598.802	24. Miere	454.237
11. Cerviş	2.205.626	25. Vin vechiu	236.740
12. Făină de grâu subţire	1.801.596	26. Vin nou	215.565
13. Rachiu spirt	1.877.320	27. Legume	127.808
14. Fabricaţii de lemnării	1.687.375	28. Hrişcă	500
II. Obiecte străine şi fabricaţii indigene			
1. Materii de ată şi bumbac	649.853	2. Fructe orientale	529.338
		3. Materii de lână	385.446

1)

■

Intensul comerţ cu străinătatea, — care se făcea atât prin importarea obiectelor de care aveam nevoe în consumaţia noastră zilnică, cât şi prin exportarea surplusului de materii prime după satisfacerea consumaţiei interne,—se făcea în special prin porturile noastre. Drumuri de fier nu existau pe vremea aceea; şoselele erau prea proaste şi distanţa era prea lungă pentru ca să se încerce transporturi pe uscat. Cu excepţia ţărilor imediat apropiate, ca Austria şi Rusia.

1) Analele statistice ale României pe 1866 pag. 48—59.

www.dacoromanica.ro

In 1865 intraseră în porturile noastre — Giurgiu, Călăraşi, Brăila, Galaţi, Reni, Chilia şi Ismail — un număr de 3.063 de vapoare cu o capacitate totală de 539.638 de tone. Numărul vaselor eşite în acelaş an din porturile noastre era de 3.064, cu o capacitate totală de 534.937 de tone. Ceeace redă adevăratul aspect al comerţului nostru maritim cu străinătatea este indicaţia locului de unde veneau şi unde se duceau aceste vapoare. Veniau de pe malurile Dunării 589 de vapoare, din porturile Mării Negre 879, de pe malurile Bosforului 1.073 vapoare, din insulele Arhipelagului 119 vapoare, din Mările, Adriatică şi Mediterană 285 de vapoare şi din depărtările oceanului 118. Plecau în schimb din porturile noastre pentru a se opri pe Dunăre chiar, 772 de vapoare, mergeau până în Marea Neagră 548, iar spre Bosfor se îndreptau 649 de vapoare. Arhipelagul primea 136 de vapoare, Adriatica şi Mediterana 763 de vapoare, iar oceanul 196.[1])

■

Bilanţul exportului şi al importului ne era favorabil nouă; produceam prea mult şi necesităţile noastre erau încă destul de mici, pentruca cumpărăturile din afara graniţelor să întreacă valoarea cantităţilor exportate. Din tabloul de mai jos se poate vedea balanţa favorabilă a comerţului nostru cu străinătatea pe o perioadă de 5 ani:

ANUL	EXPORT	IMPORT	EXCEDENT
1861	273.603.607.53	179.290.715	94.312.894,53
1862	307.777.386,20	174.923.849	132.853.573,20
1863	326.475.924	194.775.167	131.700.757
1864	401.005.807	212.711.566	188.294.241
1855	301.236.116	183.705.504	117.530.612
1861-65	1.610.098.840,73	945.406.801	664.692.039,73

Pentru o mai bună lămurire a comerţului nostru cu străinătatea dăm mai jos o serie de tablouri din care se poate vedea importul şi exportul nostru cu diferite ţări europene, pe o perioadă

1) Analele statistice ale României pe 1866 pag. 172—173.

www.dacoromanica.ro

de 5 ani şi apoi un bilanţ al acestui comerţ într'un tablou recapitulativ. Iată-le:

EXPORT

ŢARA	1861	1862	1863	1864	1865
Turcia	88.897.039,27	117.509.479,16	137.292.864	183.273.401	237.319.472
A ust a	64.290.257,19	68.859.383,04	55.726.677	64.504.004	55.479.730
Rusia	6.306 090,07	6.832.619,16	5.384.537	4.379.712	4.588.466
Franţa	39.690.876,—	37.813.418,28	55.290.507	59.395.479	2.670.574
Italia	11.309.627,—	10.100.208,20	21.156.934	37.692.590	367.827
Anglia	38.961.474,—	23.306.457,36	37.672.161	32.817.315	704.861
Alte ţări	24.148.235,—	43 355.821,—	13.952.244	18.943.306	105.186
Total	273.603.607,53	307.777.386,20	326.475.924	401.005.807	301.236.116

1)

IMPORT

ŢARA	1861	1862	1863	1864	1865
Turcia	21.322.578	27.836.900	36.319.685	31.600.236	18.681.965
Austria	78.975.039	89.646.957	101.141.008	108.337.154	78.070.908
Rusia	5.989.738	5.390.317	8.163.457	13.312.905	17.842.574
Franţa	18.328.440	20.527.389	21.437.289	28.816.470	30.132.548
Italia	1.998.539	802.317	761.734	559.699	1.777.963
Anglia	44.096.458	27.190.722	24.334.084	27.545.337	34.082.612
Alte ţari	8.579.923	3.529.247	2.617.910	2.539.765	3.116.934
Total	179.290.715	174.923.849	194.775.167	212.711.566	183.705.504

1)

BALANŢA IMPORTULUI ŞI EXPORTULUI

ŢARA	Total import	Total export	Excedent import	Excedent export
Turcia	135.761.364	764.292.255,43	—	628.530.891,43
Austria	456.171.066	308.860.051,23	147.311.014,77	—
Rusia	50 698.991	27.491.433,23	23.207.557,77	—
Franţa	119.242.136	194.860.854,28	—	75.618.717,28
Italia	5.900.252	80.627.186,20	—	74.726.934,20
Anglia	157.249.213	133.462 268.36	23.786.944,64	—
Alte ţări	20.383.779	100.504.792	—	80.121.013

1)

1) Analele statistice ale României pe 1861—1866.

www.dacoromanica.ro

Ajunşi la capătul expunerei noastre, să conchidem. Economia românească din acea vreme, oglindă fidelă a societăţei primitive, se găsea încă în faza patriarhálă. Agricultura forma nu numai fundamentul economic al ţării dar aproape unicul mijloc de existenţă. Industria, redusă la cele mai apropiate şi elementare transformări absolut necesare vieţei, se rezuma la câteva instalaţiuni lipsite de orişice însemnătate. Comerţul, silit să se adapteze şi el împrejurărilor şi mediului în care se desvolta, se caracteriza prin intensul schimb internaţional ce-l făcea între materiile prime, produse de ţară, şi obiectele fabricate, aduse de peste graniţă.

Acesta era aspectul economiei româneşti din punctul de vedere al producţiei sale; să cercetăm, în paginile ce urmează, aspectul naţional al economiei noastre.

www.dacoromanica.ro

XIII

PROBLEMA NAȚIONALĂ

Acaparareа economiei românești de către străini — Evreii, pericol național — Numărul lor — Modul lor de așezare — Cucerirea orașelor românești — Cum procedau — Strigăte în pustiu

Cercetând situațiunea economică a țării Românești sub aspectul național, vom avea surprize. Ar fi fost natural, — față de imfima proporție a străinilor ce se găseau pe meleagurile noastre, în raport cu populația țării și față de faptul că marea bogăție a țării și fundamentul ei economic în același timp, agricultura, se găsea în mâinile pământenilor,—ca și întreaga economie românească să le aparție. Economia românească era însă, încă de pe vremea aceea, în mâini străine de interesele și aspirațiile noastre. Dacă agricultura propriu zisă, adică cultivarea pământului, era încă în mâini românești — grație legilor care interziceau stăpânirea de către străinii de altă religie a pământurilor rurale — comerțul era însă în întregime în mâini străine.

Elementul românesc, îndrumat pe alte căi, neavând capitaluri, cu ideia rușinei comerțului înrădăcinată și lipsit de legi protectoare, era sdrobit în lupta liberă a comerțului de către străini. Faptul era explicabil. In primul rând, în treapta evolutivă în care

www.dacoromanica.ro

se găsea, el nu ajunsese încă să aibă toate acele calităţi pe care comerţul ţi-le cere. Negustoria fusese considerată din toate timpurile o meserie ruşinoasă. Românul era agricultor sau funcţionar. Tendinţa fiecăruia de a deveni boer, în sensul orăşanului, cu o viaţă comodă, şi lipsită de risc, a făcut ca mai toţi să devie funcţionari. „Credinţa Românului era că cine învaţă carte, trebuie să fie funcţionar, şi visul său, îndată ce se apuca de învăţătură era funcţiunea, cu hotărârea de a întrebuinţa toate mijloacele spre a înainta, a se boeri şi a se chivernisi. A fi lipcan, postăvar, peptănar, bancher, tăbăcar, tâmplar, ferar, curelar, era privit, dacă nu ca o desonorare, dar ca un ce foarte scăzut, foarte umil, de către biurocraţi şi de clasele înalte ale societăţii". [1])

Lipsiţi de calităţi înăscute, rău îndrumaţi şi slab apăraţi, pământenii nu puteau în lupta liberă şi plină de riscuri pe care o prezenta comerţul, să ţie piept elementelor străine. Lupta apărea cu atât mai grea, când ştim că ei aveau de înfruntat dibăcia şi spiritul negustoresc, pretutindeni recunoscut, al grecilor, armenilor şi ovreilor. Căci aceştia erau cei ce stăpâneau comerţul românesc.

Primejdia pe care o prezenta acapararea comerţului de către străini nu era numai acela al pierderei unui element atât de important al economiei naţionale din mâinile pământenilor. Primejdia se agrava prin specularea acestora de către străinii stăpâni ai comerţului nostru. Profitând de adevăratul monopol ce-l instituiseră asupra acestei ramuri a economiei, străinii de neam şi de religie căutau prin toate mijloacele să stoarcă cât puteau mai mult şi, profitând de superioritatea lor, speculau pe naţionali.

Am arătat mai sus că străinii cari deţineau puterea economică erau fie Greci, fie Armeni, fie Evrei. Dintre aceste trei naţii, Grecii şi Armenii sfârşiau mai totdeauna prin a se asimila şi a se integra în marea massă a pământenilor. Numărul lor mic îi făcea să se piardă şi, rând pe rând, prin legături de familie şi graţie influenţei mediului, ei sfârşiau prin a se confunda cu băştinaşii, considerându-se şi purtându-se ca Români. Nu acelaş lucru se petrecea cu Evreii cari, atât din cauza aşezării lor în masse compacte cât şi din cauza prea marei deosebiri de fire, religie şi obi-

1) A. D. Xenopol. Domnia lui Cuza-Vodă vol. II pag. 183.

www.dacoromanica.ro

ceiuri, se socoteau şi se comportau ca străini. Deaceia ei erau şi rămâneau o masă distinctă în mijlocul poporului nostru. Problema Evreilor dela noi din ţară este însă mult prea importantă pentru a nu ne opri asupra ei, măcar în treacăt. Ne vom întâlni de atâtea ori, în paginile care urmează, cu nemulţumirile provocate în sânul poporului de existenţa şi activitatea lor şi cu greutăţile cauzate desfăşurărei politice, de încercările lor de consolidare a situaţiunei lor interne prin imixtiunea puterilor străine, încât este mai bine să lămurim dela început datele problemei, arătând adevărata situaţiune.

Pericolul evreesc avea un dublu aspect. Primul rezulta din marele număr al celor ce se găseau printre noi şi mai ales din cauza aşezărei lor compacte, care făcea ca anumite ţinuturi ale ţărei să fie în complecta lor stăpânire. Al doilea aspect al problemei evreeşti la noi în ţară era acela al stăpânirei economice. Să le cercetăm pe rând.

■

Am văzut, în capitolul închinat populaţiei şi teritoriului ţării, că populaţia evreiască era cea mai numeroasă dintre cele străine de pământul neamului nostru. Totalul evreilor din Ţara Românească se urca la 134.188 din totalul celor 4.424.961 de locuitori, ceeace reprezintă o proporţie de 3%. Ceeace însă agrava această proporţie era modul repartiţiei lor, absolut inegală pe cuprinsul teritoriului, şi a aşezărei lor în mase compacte. Instalaţi în special în Moldova, ei erau aproape necunoscuţi în Muntenia, unde nu pătrunseră încă. Bineînţeles cu excepţia Bucureştilor care, servind de capitală, atrăgea pe toţi cei ce vroiau să facă afaceri; deci în primul rând pe Evrei. Disproporţia aşezărei era aşa de mare încât, de unde în unele judeţe ale Moldovei, ca Iaşul de pildă, ei erau în număr de 36.348 dând o proporţie de 17,7% la o populaţie de 205.648, în Romanaţi, ei erau numai de 17 la o populaţie de 129.128 de locuitori. Iată mai jos câteva date statistice asupra repartiţiei Evreilor pe judeţe, în comparaţie cu totalul locuitorilor, precum şi proporţia lor faţă de totalul locuitorilor judeţelor şi proporţia Evreilor stabiliţi la oraşe:

www.dacoromanica.ro

JUDEŢUL	Nr. Evreilor	Nr. Locuitorilor	Proporţia în judeţ la sută	Proporţia la oraşe la sută
1. Iaşi	36.348	205.648	17,7	36
2. Botoşani	21.187	167.680	12,6	39
3. Dorohoiu	11.052	144.295	7,6	50
4. Neamţ	9.309	157.599	5,9	31
5. Suceava	8.529	133.102	6,4	55
6. Bacău	7.309	193.250	3,8	25
7. Ilfov	5.944	277.407	2,2	5
8. Roman	5.651	119.864	4,7	32
9. Covurlui	4.305	104.830	4,2	10
10. Ismail	4.224	132.949	3,2	8
11. Făiciu	3.879	99.595	3,9	18
12. Putna	3.428	155.891	2,2	13
13. Tutova	3.229	117.463	2,8	15
14. Vaslui	3.211	122.264	2,7	32
15. Cahul	1.721	45.958	3,7	18
16. Tecuciu	1.485	127.063	1,7	11
17. Brăila	1.095	66.490	0,4	4
18. Prahova	618	199.314	0,3	2
19. Dolj	505	212.718	0,2	2
20. Vlaşca	235	113.759	0,3	2
21. Râmnicul Sărat	224	87.643	0,1	4
22. Mehedinţi	116	185.631	0,1	2
23. Buzău	103	145.030	0,1	—
24. Argeş	106	150.383	0,1	1
25. Ialomiţa	78	87.979	0,1	1
26. Vâlcea	76	140.912	0,1	1
27. Dâmboviţa	58	138.693	0,0	1
28. Teleorman	48	137.580	0,0	—
29 Olt	33	100.651	0,0	1
30. Gorj	21	145.937	0,0	—
31. Muscel	19	78.255	0,0	—
32. Romanaţi	17	129.128	,	—

1)

Din aceste date se poate vedea uşor aşezarea Evreilor în ţara noastră; cea mai mare parte din ei repartizaţi în Moldova, într'un număr îngrijorător, puţini în Muntenia şi aproape deloc în Oltenia.

Această repartiţie a Evreilor explică dealtfel şi atitudinea maselor şi în special a oamenilor politici faţă de această problemă. De unde mai toţi oamenii politici moldoveni erau, indiferent de opiniunile lor politice, antisemiţi — cu excepţia lui Petre Carp — majoritatea oamenilor politici munteni şi olteni erau, dacă nu favorabili cel puţin indiferenţi faţă de problema evreiască. In lumina cifrelor de mai sus explicaţia e simplă. In Moldova pericolul evreilor

1) Analele statistice ale României pe 1865 pag. 38—39.

www.dacoromanica.ro

era aşa de mare încât, indiferent de convingerile politice care îi separau, oamenii se găseau alături pentru salvarea neamului. In Muntenia, unde pericolul evreiesc nu exista încă, realitatea nu obliga credinţele şi elanurile sufleteşti să ţină seamă de ea. Atât de adevărat este aceasta încât în decursul întregei istorii româneşti atitudinea organizaţiunilor politice va fi în funcţiune, nu de convingerile lor ci de locul de origină şi de condiţiile localnice ale punctului de plecare.

Se mai poate vedea, în tabloul de mai sus, proporţia Evreilor aşezaţi la oraşe. Cu aceasta atingem o altă faţetă a aşezării evreieşti în ţările noastre. Evreii sunt instalaţi mai totdeauna şi în marea lor majoritate în oraşe. In aceste aşezări pot ei mai uşor să-şi câştige existenţa şi să speculeze pe pământeni. Din tabloul de mai jos se poate vedea numărul Evreilor aşezaţi la oraşe faţă de totalul Evreilor din judeţul respectiv în Moldova :

JUDEŢUL	Totalul evreilor din udeţ	Evrei aşezaţi în capitala udeţului
1. Dorohoiu	11.052	8.700
2. Botoşani	21.187	19.400
3. Suceava	8.529	6.800
4. Neamţ	9.309	7.500
5. Iaşi	36.348	34.300
6. Roman	5.651	4.200
7. Vaslui	3.211	2.300
9. Bacău	7.309	5.400
9. Fălciu	3.879	3.100
10. Tutova	3.229	2.500
11. Tecuciu	1.485	800
12. Putna	3.428	2.500
13. Covurlui	4.305	2.600
Total	121.922	100.100

1)

Dacă ţinem seamă şi de faptul că pe lângă oraşele capitale de judeţ se mai găseau în fiecare district câte un târg, două, în care Evreii erau aşezaţi deasemenea în număr mare, vedem că mai toată populaţiunea evreiască era aşezată în oraşe. Iată numărul Evreilor aşezaţi în oraşele Moldovei faţă de creştini :

1) Din lucrările statistice ale Moldovei. Populaţia pe 1859—60.

www.dacoromanica.ro

ORAŞUL	EVREI	CREŞTINI
1. Iaşi	34.300	40.200
2. Botoşani	19.400	19.200
3. Dorohoiu	8.700	7.200
4. Piatra	7.500	13.600
5. Fălticeni	6.800	4 300
6. Bacău	5.400	15.600
7. Roman	4.200	8.400
8. Huşi	3.100	12.300
9. Galaţi	2.600	20.300
10. Bârlad	2.500	12.900
11. Focşani	2.500	15.500
12. Vaslui	2.300	4.900
13. Tecuciu	800	8.500

1)

Deşi datele nu sunt decât din 1859-60, nemai corespunzând situaţiunei din 1865-66 care ne interesează în mod special, sunt totuşi suficiente pentru a ne înspăimânta şi pentru a ne face să înţelegem că pericolul evreiesc nu este o gogoriţă, exploatată de agitatori interesaţi, ci o tristă realitate menită să deschidă ochii şi celor mai orbi dintre orbi. Iaşii, vechea capitală a Moldovei creştine, avea aproape acelaş număr de Evrei şi de Creştini. Dintr'o statistică a tinerilor înscrişi la recrutare reese că în anul 1860 se găseau la Iaşi 1.488 de creştini şi 1.375 de evrei apţi de a face serviciul militar.[1]) Oraşele din nordul Moldovei erau adevărate citadele evreieşti: la Dorohoiu, Botoşani şi Fălticeni, românii creştini erau minoritari. Primejdia evreiască însă nu data de prea multă vreme; Evreii n'au început să se instaleze în ţinuturile noastre decât dela începutul secolului XIX-lea. Deatunci însă graţie invaziunei continue şi a rapidei înmulţiri, caracteristică acestui neam, numărul lor a crescut uimitor de repede, ajungând la situaţiunea îngrijorătoare din epoca care ne preocupă. Nu avem date precise asupra mersului invaziunei evreieşti în ţara noastră decât pentru judeţele moldoveneşti; numai cei ce se simţeau ameninţaţi se îngrijeau să strângă date pentru a arăta pericolul ce-i ameninţa. Vom da deci şi noi acest tablou numai cu privire la ţara Moldovei, soco-

1) Din lucrările statistice ale Moldovei (populaţia pe 1859—60) pagina 109.

www.dacoromanica.ro

tindu-l suficient de explicit prin el însuşi pentru a mai fi nevoe să insistăm :

JUDEŢELE	1803	1849	1859—1860
1. Dorohoiu	150	1.197	11.052
2. Botoşani	624	1.9 5	21.187
3. Suceava	166	670	8.529
4. Neamţ	135	634	9.309
5. Iaşi	606	4.226	36.348
6. Roman	117	562	5.651
7. Vaslui	29	269	3.211
8. Bacău	15	504	7.309
9. Fălciu	56	219	3.879
10. Tutova	30	204	3.229
11. Tecuci	11	110	1.485
12. Putna	5	288	3.428
13. Covurlui	18	238	4.305
Total	1.962	11.056	124.867

1)

Aceasta era situaţia problemei evreieşti din Ţara Românească sub aspectul ei numeric.

Pericolul evreiesc nu se prezinta însă numai sub acest aspect. Mai era şi acela al dominării vieţii economice. Ei stăpâneau întreaga economie a ţării. Dacă nu direct, în orice caz prin căi deturnate, reuşiseră să conducă şi să se folosească de întreaga activitate care, în complexul ei, formează viaţa economică a unei ţări. Intreg negoţul era în mâinile lor. In oraşe toate prăvăliile şi la sate toate cârciumile erau evreieşti. „La Fălticeni în 1859, scria „Steaua Dunării", pe uliţa mare la deal nu mai rămăsese Români decât Economul Eftimie, Starostele Trăsnea şi alţi câţiva; încolo tot jidani şi iar jidani".[2]) Aceasta nu se petrecea numai la Fălticeni. In toate oraşele şi târgurile moldoveneşti şi în multe din oraşele munteneşti situaţia era identică. Sistemul lor era simplu. Aşezaţi cârciumari la sate şi bancheri şi negustori la oraşe ei profitau de lipsa de capital de care clasele româneşti au suferit totdeauna, pentru ca, pe deoparte, să le cumpere ieftin produsele

1) A. C. Cuza. Studii economice-politice. Bucureşti 1930, pag. 244.
2) A. D. Xenopol. Domnia lui Cuza-Vodă în vol. II pag. 173.

www.dacoromanica.ro

muncei şi să le vândă scump mărfuri de speculaţie, iar, pe de altă parte, să-i împrumute cu dobânzi împovărătoare. Astfel prin socotelile pe care ştiu să le încurce şi mai ales să le încarce, sfârşiau prin a ruina rând pe rând pe creştinii cari din naivitate sau din nevoie intrau în contact cu ei. „Lipitorile satului" îi botezase Vasile Alexandri, într'un moment de indignare. Lipitori, fără îndoială, dar nu numai ale satelor, ale tuturor oamenilor. „Evreii care au pus mâna şi pe meserii şi pe comerţ au aservit toate valorile şi toate clasele societăţii, dela cei mai bogaţi proprietari până la cei mai săraci ţărani. Un Moldovean nu poate să se nască, să trăiască sau să moară, fără ca ei să nu aibă vreun profit oarecare. Numărul Evreilor care trăesc după urma muncei şi producţiei noastre, este într'o proporţie înspăimântătoare faţă de populaţia indigenă.

Un nor de lăcuste pare că s'a asvârlit pe câmpiile noastre înfloritoare şi pe recoltele noastre bogate. Suntem mai exploataţi decât sunt împreună Chinezii şi Indienii".[1]) Exploatând tot atâta de crud şi pe bogătaşi ca şi pe cei săraci şi pe boieri ca şi pe golani, Evreii nu aveau în acel moment decât un singur ţel: acela al îmbogăţirei. Găsiseră o ţară dăruită de Dumnezeu, nişte locuitori ce se lăsau uşor jumuliţi şi condiţiuni de trai mult mai avantagioase ca în ţările învecinate. Şi în Rusia populaţiunea putea fi uşor exploatată; acolo însă organizaţiunea de stat era mai conştientă şi poporul mai puţin răbdător. In Austria, unde imperiul avea o atitudine mai binevoitoare, locurile erau ocupate şi economia era în stăpânirea popoarelor indigene. Aci ei găseau totul; bogăţii de acaparat, oameni de exploatat, şi o conducere care putea fi intimidată, atunci când nu se lăsa coruptă. Poziţiunea socială şi situaţiunea politică nu-i interesau pe vremea aceea. Primul obiectiv era îmbogăţirea. Prima lor cerere era să fie lăsaţi în pace, pentru ca la adăpostul imunităţei străine să-i sărăcească pe ceilalţi şi să se îmbogăţească dânşii. Eforturile şi străduinţele lor se îndreptau spre. garantarea unei libertăţi de fapt, iar nu spre obţinerea unei egalităţi de drept. Dealtfel nici nu însemna mare lucru pe vremea aceea cetăţenia română pentru străinii ce se considerau ei înşişi în afară de legile şi datinile pămân-

1) P. A. M. Progrès et liḃérté (1861), pag. 123.

www.dacoromanica.ro

tului. Din contră. Mai toţi preferau să rămână cu cetăţeniile graţie cărora trecuseră graniţa, pentru ca la adăpostul lor să-şi poată ajunge mai uşor scopurile. Deabia mai târziu, când ţara a luat un avânt nebănuit şi când verificarea tradiţionalei indulgenţe româneşti le-a dat siguranţa pe care până atunci o căutau peste hotare, au început Evreii să se agite pentru legalizarea situaţiei lor, cerând de data aceasta să fie consideraţi ca Români. Ca şi cum ar fi suficientă o schimbare de punct de vedere, pentru a modifica credinţele, pentru a înlătura apucăturile şi a transforma rassa.

www.dacoromanica.ro

XIV

VIAŢA POLITICĂ

Scurtă explicare a situaţiei politice — Partidul naţional — Cele două curente: liberal şi conservator — Politica în timpul domnului Cuza — Coaliţia monstruoasă — Idei, sentimente şi credinţe — Situaţia politică la 10 Mai 1866 — Mişcarea separatistă — Fracţiunea liberă şi independentă — Viitoarea grupare a ramurilor politice.

Ne mai rămâne acum, pentru întregirea tabloului ce ni l-am propus, să arătăm înfăţişarea vieţii politice din acea epocă. Viaţa publică românească, sub aspectul ei social şi politic, fusese vreme îndelungată în stăpânirea unei singure clase: aceea a boierilor, care — fiind în acelaş timp şi stăpânii efectivi ai pământurilor şi ale sufletelor de pe moşiile lor şi deţinând în acelaş timp şi toate dregătoriile — aveau în mâinile lor şi toate bogăţiile şi întreaga conducere. Este drept că situaţia aceasta era atenuată prin dependenţa noastră de suzeranitatea turcească şi prin poziţia noastră supusă capriciilor ruseşti. Totuşi, în marginile în care situaţiunea noastră internaţională şi poziţiunea noastră geografică le-o permiteau, boierii — stăpânitori de pământuri şi de ţară — guvernau, pe moşiile lor şi în cele două capitale, conform intereselor lor de clasă. În contra acestei atotputernicii, ideile revoluţiei franceze începură să lupte, prin glasul celor ce cunoscuseră, în anii de studiu din ţările civilizate, binefacerile libertăţii, şi cu sprijinul tuturor celor ce începuseră să-şi dea seama de anomalia situaţiei. Şi astfel se crea o mişcare liberală dusă de boiernaşi şi de burghezi şi sprijinită de

www.dacoromanica.ro

acei dintre marii boieri care, ameţiţi de frumuseţea ideilor, uitaseră că printre primii loviţi vor fi şi ei. Se născuseră deci cele două curente. Acel al novatorilor — care vroiau să schimbe situaţia din ţară după chipul şi asemănarea celei din apus, transformând astfel Principatele Române într'o Belgie a Orientului — pe care îl vom numi liberal. Şi acel al păstrătorilor — care deţinând şi bogăţiile şi puterea căutau să-şi menţie moşiile, pentru a putea continua să-şi exercite aceeaşi influenţă politică, şi să păstreze puterea politică, pentru ca să fie siguri că nu li se iau moşiile — pe care îl vom numi conservator. Două erau problemele care îi despărţeau; pentru soluţionarea lor se dădeau luptele. Prima, aceea a proprietăţii rurale. A doua, a democratizării vieţii publice. Ar fi fost natural ca cele două curente să se cristalizeze în partide şi afinităţile de interese să se închege în tovărăşii politice. Fapt care n'a avut loc; partidele politice au apărut la noi în ţară cu mult mai târziu. Fenomenul îşi are explicaţia lui. Pe lângă lipsa spiritului civic, nu trebueşte uitat că toate aceste reforme nu aveau să fie înfăptuite de către organele noastre de stat, ci ele urmau să fie hotărîte şi admise de către puterile străine care hotăreau asupra aşezării noastre. In asemenea condiţiuni, crearea unui partid care să lupte şi să convingă înăuntrul ţării era inutilă, din moment ce aproape toate hotărîrile veniau din afara hotarelor. Dar însăşi această situaţiune excepţională avea drept consecinţă trecerea celor două probleme mai sus pomenite pe un plan secundar, atenţiunea tuturor fiind îndreptată în direcţia, dacă nu chiar a unei complecte independenţe naţionale, în orice caz a unei recunoaşteri a dreptului de existentă şi de proprie guvernare a neamului, în cadrul şi în marginile vechilor capitulaţiuni. In jurul acestei idei s'a strâns mai toată suflarea românească, dela marii proprietari — stăpânitori a sute de mii de fălci, — până la micii burghezi, — lefegii sau negustori. Cum atât problema proprietăţii rurale cât şi aceea a lărgirei vieţii politice erau menite să aducă desbinări şi să provoace rupturi, interesul pe care cu toţii îl aveau de a se prezenta uniţi şi solidari în cererile lor faţă de ţările străine, îi făcuse pe cei mai aprigi radicali să amâne discutarea acestor puncte spinoase până după definitiva rezolvare a problemei naţionale. Aşa se explică unanimităţile obţinute în Divanurile

www.dacoromanica.ro

Adhoc; astfel se lămureşte dubla alegere a lui Alexandru Ion Cuza. Prin obţinerea reformelor acordate de către Convenţia dela Paris, aranjate după nevoile ţării prin forţata lor interpretare, se putea crede că menirea partidei naţionale era sfârşită şi că de-acum înainte, cele două cauze de desbinare, de soluţionarea cărora depindea desvoltarea însăşi a statului, vor fi din nou luate în discuţie, partidul naţional desfăcându-se din nou, pe problemele sociale în cele două ramuri ale sale, liberală şi conservatoare.[1]) Aşa s'a şi întâmplat. Odată Unirea, în mod provizoriu dar efectiv, făcută, legea agrară şi legea electorală fură puse în discuţie şi provocară desbinări care merseră până la scandaluri şi agitaţiuni care duseră până la atentat. Cele două curente luară poziţiuni făţişe unul contra altuia, înfruntându-se la tribuna Camerei, insultându-se în coloanele ziarelor şi încăerându-se pe străzile Capitalei. Poziţiunile extreme în care cele două curente se fixaseră făceau imposibilă prezenţa lor în conducerea ţării, ceeace obligă pe Domnitorul Cuza, pe deoparte, să soluţioneze cele două probleme singur, iar pe de altă parte, să-şi aleagă oamenii de guvernământ dintre moderaţii care înţelegeau că nu se guvernează după rigiditatea ideilor ci după realitatea faptelor. Aceasta însă excludea dela conducere atât curentul liberal cât şi cel conservator, care se vedeau sortite să devină din actori, spectatori şi din conducători, conduşi. Cum cele două probleme care separaseră până atunci cele două curente potrivnice, încetaseră de a mai fi un punct de discuţie între ele, prin soluţionarea lor forţată cu ocazia loviturei de stat dela 2 Mai 1864, ne mai având nici un motiv de desbinare şi găsindu-se amândouă curentele în aceeaşi disgraţie, unirea lor din nou era fatală. Dar cum o problemă de interes naţional, ca acel al Unirei, nu se mai putea pune, ele îşi mascară ura contra Domnitorului Cuza, sub dorinţa de realizare a ultimului punct din cererile Divanului Ad-Hoc, ce nu fusese încă împlinit: dinastia străină. Şi iată cum, exasperaţi de guvernarea personală a lui Cuza — ce se accentua din ce în ce mai mult — şi de ignorarea lor în conducerea ţării — ce se vădea din zi în zi — partizanii celor două curente refăcură partidul naţional şi dădură lovi-

1) A. Xenopol. Istoria Partidelor Politice pag. 550—570.

www.dacoromanica.ro

tura de stat din 11 Februarie 1866, înlocuind dinastia națională cu cea străină.

■

In această situație găsi Domnitorul Carol viața politică românească la sosirea sa.

Deoparte, victorioasă și atotstăpânitoare „coaliția monstruoasă", cum fusese numită unirea celor două curente în lupta lor contra lui Cuza. Formată din radicali extremiști — ca Ion Brătianu și C. A. Rosseti — din liberali moderați — ca frații Golescu, Ion Ghica și Dimitrie Sturza —, din conservatori moderați ca Ion Cantacuzino, Costache Epureanu și din conservatori extremi — ca Dimitrie Ghica, Lascar Catargiu și Petre Mavrogheni —, ea cuprindea aproape totalitatea oamenilor politici din acea vreme.

De altă parte, distruși, inexistenți, temându-se să apară și împiedecați să participe, la viața publică, foștii colaboratori ai Domnitorului demis: Kogălniceanu, Kreţulescu, Generalul Florescu.

■

Mai exista un curent, în Moldova, care profitând de răsturnarea lui Cuza și de punerea în discuție a eventualității desfacerei unirei prin alegerea din nou a unui Domn separat la fiecare din cele două tronuri, căuta să speculeze nemulțumirile moldovenești provocate de excesiva centralizare care începuse încă de pe vremea aceea și care avusese drept consecință decăderea Iașului și trecerea pe planul al doilea a Moldovenilor. Curentul, inițiat de ambiția bolnăvicioasă a unui Rosseti Răsnovanu care se vroia Domn și puternic susținut de agenții și fondurile rusești — al căror interes de desfacere a Unirei era evident, — profitând de starea de nemulțumire a Moldovenilor ce se credeau părăsiți în doleanțele lor și de starea turbure a țării, ce se credea înșelată în aspirațiile ei — încercase chiar o răscoală populară care să proclame desfacerea Unirei. Înăbușirea ei în sânge făcu să înceteze imediat și mișcarea însăși; curentul însă continuă multă vreme, întreținut de o infimă minoritate ce-și canaliza nemulțumirile

www.dacoromanica.ro

pentru normala decădere a provinciei lor în acest mod. Acest curent va agita spectrul separatismului ori de câte ori va avea revendecări de satisfăcut, ca un mijloc de presiune față de guvernul din București care uita prea repede sacrificiile și nevoile Moldovei.[1])

Tot la Iași exista „Fracțiunea liberă și independentă", singura organizație politică constituită ca atare. Compusă din adepți ai învățatului transilvănean Simion Bărnuțiu ea pornea dela ideile acestuia, care susținea că poporul românesc nu este numai coborîtor din Romani dar un continuator al strălucitului popor Roman. Consecințele pe care Bărnuț le trăgea din această premiză erau extrem de interesante; astfel el susținea că guvernul constituțional nu este potrivit pentru români, care trebuesc să se constitue într'o republică cu funcționari aleși. Bărnuț mai susținea că rezolvarea problemei rurale trebuește făcută după legea agrară a Grahilor. Deasemenea el susținea că Românii au dreptul de a da afară pe străinii care le-ar împiedica interesele agricole, industriale sau comerciale. Acestea erau teoriile politice ele lui Bărnuț; în politica practică însă „Fracțiunea liberă și independentă" s'a remarcat prin antisemitismul ei și prin categorica opunere la alegerea Domnitorului străin. Cele mai multe din voturile care s'au dat în contra ratificării plebiscitului ce proclama pe Principele Carol de Hohenzollern ca Domn al României, au fost acelea ale Fracțiunei dela Iași [2]).

Acesta este tabloul situației politice la sosirea Domnitorului Carol. Imensa majoritate a oamenilor politici luând parte activă sau aprobând întru totul acțiunea coaliției monstruoase, care dusese la schimbarea tronului și la răsturnarea situației politice. In umbră o infimă minoritate, compusă din foștii colaboratori ai Domnitorului, din partizanii separatismului moldovean și din adepții ultra romani ai lui Bărnuț ; toate trei grupările, separate una de alta și în concepții și ca sentimente și ca acțiune.

1) A. Xenopol. Istoria Partidelor Politice pag. 482—500.
2) idem pag. 504—506.

www.dacoromanica.ro

Era evident însă că această situaţiune nu putea să dăinuiască; Coaliţia Monstroasă, odată scopul ajuns, prin detronarea Domnitorului Cuza şi înscăunarea Principelui Carol, trebuia să se desfacă din nou, astfel după cum partidul naţional — format în pripă de câteori nevoia o cerea — se desfăcea — imediat ce pericolul trecuse sau ideia ce-l unise fusese realizată. Fiecare din componenţii săi urma să reia poziţiile pe care nu le părăsise decât temporar. Pentru a ne da seama deci de evoluţia oamenilor politici, din momentul procesului de lichidare, şi de modul în care ideile şi sentimentele politice se vor cristaliza în organizaţiuni constituite, trebue să cercetăm care era situaţiunea socială şi stadiul politic al Principatelor în acel moment.

■

Doleanţele de ordin naţional fuseseră rând pe rând şi în chip nesperat realizate; mai rămânea numai să se obţie recunoaşterea suirei pe tron a Principelui Carol din partea puterilor interesate. Marile probleme de ordin social şi politic — chestiunea rurală şi legea electorală — fuseseră soluţionate de doi ani şi oricare ar fi fost sentimentele oamenilor politici faţă de aceste înfăptuiri, ele nu mai puteau fi modificate. Ceeace se dăduse, cu forţă sau de bună voie, era bun dat. Dar nu numai atâta. Rezolvarea problemelor rurală şi electorală, fusese astfel făcută de către Cuza şi Kogălniceanu, încât multă vreme încă ele vor fi scoase dela ordinea zilei — populaţia mulţumindu-se cu reformele obţinute, care pentru timpurile în care fuseseră date şi pentru concepţiile din acea epocă păreau o victorie nesperată. Deci nici pe tărâm naţional, nici în domeniul social, nici în câmpul politic nu mai exista putinţă de deosebire între oamenii politici, nemai fiind posibil pentru acele vremuri să se mai ceară vreo reformă care să poată fi socotită suficientă pentru a înjgheba un organism politic. Liberalii îşi dăduseră seama de acest lucru încă din timpul domniei lui Cuza, când prin realizarea reformelor dela 1864 tot programul lor politic, şi deci toată platforma lor electorală, fusese realizat prin lovitura de stat. Deaceea ei, legându-se de modul în care aceste reforme au fost făcute şi de tendinţa Domnitorului înspre un regim din ce în ce mai personal, scoaseră înainte principiul practicei democratice şi al guvernării parlamentare, pe care

www.dacoromanica.ro

îşi întemeiară şi-şi justificară faţă de opinia publică atitudinea de dârză opoziţie şi poziţiunea de complotişti. Este ceeace se numeşte în zilele noastre lupta pentru principiile constituţionale; Coaliţia Monstroasă dela 1866 se găsea, indiferent de resentimentele personale şi de interesele de clică, pe aceeaşi linie cu Frontul Constituţional din zilele noastre. Ideia care dăduse posibilitatea liberalilor de a fi totuşi în opoziţie atunci când guvernul le realiza programul, aceea a practicei politice, le va da şi de data aceasta posibilitatea să se desfacă din acea uniune naţională în care se găseau. Şi astfel cele două curente potrivnice, ce se găseau din nou unite în momentul de faţă, se vor separa din nou. De data aceasta nu pe motive de diferenţă programatică ci pe cauze de eficacitate practică. Aceeaşi ideie, aceeaşi lege poate fi aplicată în chipuri diferite după ideile fundamentale şi după sentimentele permanente care împreună constituesc concepţia personală şi definesc atitudinea politică a celui ce guvernează. Pe această deosebire de concepţie generală se vor desface din nou cei ce se uniseră temporar; pe această afinitate de atitudine politică se vor uni în mod definitiv cei cu aceleaşi idei şi cu aceleaşi sentimente. Aceasta va constitui fundamentul nouilor partide politice; în lipsa ideilor deosebite, sentimentele şi practicele diferite.

■

Cu această premiză câştigată, uşor vom putea de pe acum descifra drumurile pe care vor apuca oamenii noştri politici. Dimitrie Ghica, Petre Mavrogheni, Lascăr Catargiu, Generalul Florescu, — oameni ce socoteau că reformele deja înfăptuite reprezentau prea mult pentru mentalitatea şi obiceiurile din acea vreme şi cari căutau în practica guvernamentală şi un mod de corijare a reformelor prea înaintate şi un mod de educare a maselor — vor forma cadrele partidului conservator. Ion Brătianu, C. A. Rosseti, fraţii Goleşti — oameni ce credeau că reformele schimbă faţa lucrurilor prin însăşi aplicarea lor, indiferent de starea de înapoiere sau de înaintare a poporului şi care trăiau încă în utopia realizărei brusce a Republicei Franceze pe malurile Dunărei — aveau să formeze bazele partidului liberal. Intre aceste

www.dacoromanica.ro

două grupuri de personalităţi, între aceste două culturi de microbi politici extremi, se plasau toţi cei pe care cumineţenia firei sau răspunderea guvernării îi făcuse ca, încetul cu încetul, să lapede extremismul ideilor pentru mijlocia faptelor. Aceştia erau moderaţii: Mihail Kogălniceanu, Ion Ghica, Vasile Alexandri, Generalul Tell, Niculae Kreţulescu, Vasile Boerescu, Gheorghe Costaforu, Dimitrie Sturza şi atâţia alţii cari, sau se vor alipi vreuneia din cele două grupări mai sus amintite, sau se vor anexa vreuneia din personalităţile care îi vor subjuga şi lega, sau vor evolua între cele două grupuri după necesităţile momentului şi capriciile caracterului. Şi pe lângă aceşti moderaţi vor mai suferi puterea de atracţie a celor două grupări şi curentele oarecum constituite ca cel separatist Moldovean şi cel francţionist Bărnuţian. Şi aceştea, rând pe rând, în bloc sau fiecare separat, vor sfârşi prin a se integra în cele două mari curente ce se vor constitui în puternice partide de guvernământ.

Până atunci însă va mai trece timp şi politica românească se va caracteriza încă mulţi ani prin confuzia de idei, prin amestecul de persoane şi — în lipsă de altceva — prin ridicarea sentimentelor la înălţimea unei doctrine.

Caracterizând în câteva cuvinte viaţa politică dela începutul domniei Principelui Carol, vom spune că toate forţele politice serioase din întreaga ţară erau unite, fie prin participarea activă, fie numai prin acceptarea aprobativă, în vederea schimbărei Domnului şi definitivărei dinastiei. Forţele politice, momentan unite, se vor redesface iarăşi în cele două clasice curente — liberal şi conservator — deosebindu-se însă, nu printr'o diferenţă programatică ci printr'o deosebire de atitudine. Cele două curente vor sfârşi prin a se constitui în două partide de guvernământ, atrăgând şi înglobând în ele atât personalităţile izolate cât şi slabele forţe organizate.

www.dacoromanica.ro

XV

...ŞI CAŢIVA OAMENI

Fraţii Brătieni — Costache Rosetti — Cei trei Goleşti — Ion Ghica, Bey-ul de Samos — Mitiţă Sturdza — Dreapta Românească: Lascăr Catargiu, Beizadea Dimitrie Ghica, Petre Mavrogheni, Generalul Tell — Un izolat: Mihail Kogălniceanu

Am arătat în capitolele precedente care era situaţia ţărei la sosirea Domnitorului Carol; din cuprinsul lor se desprind greutăţile pe care avea să le întâmpine. In încercările sale de îndreptare a situaţiei şi de punere a statului pe făgaşul cel bun, Domnul avea să se sprijine pe o întreagă serie de oameni. In special bărbaţii politici erau acei care aveau să joace un rol hotărâtor în viitoarea evoluţie a statului. De modul cum avea să se înţeleagă Domnitorul cu ei şi de chipul cum avea să-i întrebuinţeze, depindea în mare parte reuşita întreprinderei sale. Cum la tot pasul, în paginile care urmează ne vom întâlni cu aceşti oameni, este bine să ştim dintr'un început gândurile, faptele şi sentimentele lor; deaceea în rândurile care urmează vom arăta în puţine cuvinte activitatea publică a câtorva din fruntaşii vieţii româneşti.

■

Incepem cu **Ion Brătianu**; nu atât pentru rolul jucat până acuma, ci mai cu seamă pentru importanţa pe care deacuma înainte o va căpăta în politica românească. Născut la 2 Iunie 1821 la Piteşti dintr'o familie de boernaşi din Argeş, primele cunoştinţe le primi dela dascălii francezi şi greci pe care tatăl lui îi adusese în casă pentru instrucţia copiilor aşa cum se obişnuia pe acea

www.dacoromanica.ro

vreme. Trecu după aceea la şcoala română deschisă în Piteşti de către Simonide, elevul lui Lazăr; aci împreună cu tovarăşii săi de şcoală, fraţii Bălceşti, îşi formă credinţele româneşti care aveau să-i servească mai târziu drept bază în tot ce avea să întreprindă. In 1835, în vârstă de abia 14 ani, el trebui să se supună obiceiului timpului şi să intre în armată fiind încorporat ca iunkăr; curând însă fu înălţat la gradul de prapurcic, cum erau denumiţi sublocotenenţii, după numirile ruseşti sub a cărei influenţă se găsea armata pe vremea aceea. Armata însă nu-l atrăgea. Silit fiind, se făcuse ofiţer cu gândul de a se lăsa cu primul prilej de această carieră, pentru care nu simţea nici o vocaţie. In 1839 reuşi să înduplece pe tatăl său şi părăsind armata se duse la Paris să studieze; aci el urmă cursurile şcoalei politechnice precum şi cursurile marilor învăţaţi de la College de France şi strânse legături de prietenie cu ceilalţi Români veniţi la studii. Firea sa însă îl împingea spre politica, ce avea să-i prindă întreaga viaţă şi activitatea sa se îndreptă în special în această direcţie. Intrând împreună cu Rosseti în lojile francmasonice ei reuşiră să intereseze pentru cauza României marile personalităţi franceze care luptau pentru isbânda ideilor democratice. In acelaş timp el strânse legăturile cu tinerii Români veniţi în cetatea lumină pentru studii şi reuşi să formeze împreună cu ceilalţi Munteni şi Moldoveni un grup hotărât să lupte la întoarcerea sa în ţară pentru cauza naţională. In 1848, când toată Europa încerca să se descătuşeze, se întoarse în ţară şi luă parte la pregătirea şi înfăptuirea revoluţiei muntenești. După sfârşitul celor câteva luni de iluzie a unor vremuri mai bune, exilat după pământul pentru care luptase, se întoarce la Paris şi-şi reia activitatea sa, intrând în contact cu oamenii zilei, scriind memorii şi publicând articole, intrând în societăţi secrete; luptând prin toate mijloacele şi pe toate căile, împreună cu toţi ceilalţi compatrioţi, pentru acelaş ideal comun, descătuşarea neamului de sub suzeranitatea turcească şi protecţia Ruşilor. Amestecat într'un complot „de l'Hipodrome et de l'Opera comique" fu condamnat la 16 Ianuarie 1854 la 3 luni închisoare pentru complicitate în atentatul lui Orsini contra lui Napoleon al III-lea. Inchis în casa de sănătate a doctorului Blanche, pentru a scăpa de efectuarea pedepsei, el fu eliberat în 1856. Permiţân-

www.dacoromanica.ro

du-li-se în fine, după 9 ani de zadarnice încercări, exilaţilor să se întoarcă în ţară, Ion Brătianu ajunse pe pământul, pentru care nu încetase să lupte şi să sufere, la 8 Iulie 1857. Aci el găsea răscolirea produsă de hotărîrea Congresului dela Paris de a întreba Principatele asupra viitoarei lor organizări. Impreună cu ceilalţi exilaţi, care înţelegeau ca şi el însemnătatea momentului, luptară cu toţii cot la cot în ţară şi în Divanurile Ad-hoc şi sfârşiră prin a realiza minunea autonomiei, consfinţită prin Convenţia dela Paris, şi a unirei, realizată prin îndoita alegere a lui Alexandru Ion Cuza. La începutul nouei domnii fu iarăş pe primul plan, fiind chiar ministru; curând însă se făcu spărtura dintre Cuza şi stânga, în fruntea căreia se găsea Brătianu. Puternica opoziţie manifestată prin discursuri aprige în adunare şi articole violente în Românul şi consfinţită prin arestarea fruntaşilor şi suspendarea ziarului, sfârşi prin închegarea „coaliţiei monstruoase". Brătianu era unul din fruntaşi. El fu trimes în toamna anului 1865 în apus pentru a pregăti terenul debarcărei lui Cuza şi aducerii unui Principe străin. El fu acela care convinse şi determină pe Principele Carol, după sugestia Impăratului Napoleon, să accepte tronul ce i se oferea. El fu acela care îl aduse în ţară pe noul Domnitor, înşelând privegherea austriacă. El fu acela care îl salută primul pe Principe, ca Domnitor al ţării Româneşti, în momentul debarcărei sale la Turnu Severin. Activitatea sa — însemnată şi până acuma — va lua însă curând o atât de mare importanţă încât va determina în întregul ei desvoltarea şi orientarea României; dar despre aceasta vom vorbi mai târziu şi mai pe larg, în cuprinsul volumului.

■

Mai mare cu trei ani ca fratele său, **Dumitru Brătianu,** născut în 1818, avea să joace un rol mai şters dar nu mai puţin frumos decât al fratelui său mai mic. Incepându-şi studiile în casă şi continuându-le la colegiul Sf. Sava, el pleacă la Paris în toamna anului 1835, în vârstă de 17 ani pentru a studia dreptul. Timp de 12 ani el locuieşte la Paris unde studiază, complotează şi visează, împreună cu ceilalţi Români, făurirea în patria lor a unei stări de lucruri pe care numai înflăcărarea adolescenţei şi naivitatea tinereţei o poate imagina. Frământările europene ale anului

www.dacoromanica.ro

1848 îl aduc şi pe el în ţară pentru pregătirea revoluţiei la care luă parte. Reacţiunea îl exilă şi pe el ca şi pe toţi ceilalţi revoluţionari; plecat în apusul primitor, noua patrie a revoluţionarilor din întreaga lume, după un scurt popas la Paris, se instalează la Londra unde îşi îndeplineşte rolul de misionar al durerilor române. Intors în ţară odată cu toţi ceilalţi exilaţi în 1857 ia parte intensă la desbaterile Divanurilor Ad-hoc; trimes împreună cu Niculae Golescu la Paris spre a explica şi susţine hotărârile Divanului faţă de puterile întrunite la Paris să hotărască de soarta Principatelor, desfăşură o activitate din cele mai rodnice. Intors în ţară pentru a lua parte la votul dela 24 Ianuarie 1859, care realiza pe cale deturnată dorinţele pentru care el luptase în apus, Dimitrie Brătianu este unul din susţinătorii Domnului Cuza la începutul domniei sale. Ministru de externe în primul guvern a lui Cuza şi ministru de interne în scurtul guvern de 40 zile a lui Niculae Golescu din 27 Maiu 1860, trece şi el împreună cu stânga din care făcea parte în opoziţie acerbă contra Domnitorului. Ca şi fratele său face parte din „coaliţia monstruoasă" şi noul guvern instaurat în zorii zilei de 11 Februarie îi încredinţează Primăria capitalei. Demnitate în care, cu cheile oraşului pe perna de mătase roşie, avea să întâmpine la Băneasa pe noul Domnitor spunându-i: „Fă din această frumoasă ţară sentinela înaintată a libertăţilor moderne, bulevardul nebiruit al civilizaţiei occidentale". Cuvintele nu reprezintă numai exprimarea literară a unor urări de circumstanţă ci mărturisirea — cu atât mai sinceră cu cât momentul era mai solemn — a gândurilor sale intime şi a năzuinţelor sale permanente; libertatea şi civilizarea neamului său sunt ideile pentru care avea să militeze întreaga-i viaţă. Gândurile lui intime, mari şi generoase, precum şi modul său de exprimare grandiloquent şi bombastic caracterizează omul; o fiinţă blândă până la iertare şi cinstită până la naivitate crezând în îndreptarea relelor pământeşti prin bunătatea firei omeneşti.

Strâns legat de ei, dar mai ales de Ion Brătianu, era **Costache Rosetti**; într'atâta, încât erau socotiţi ca adevăraţi fraţi siamezi, cele două capete ale hidrei colectiviste. Născut în 1816 la Bucu-

www.dacoromanica.ro

reşti, Rosetti era şi el, ca mai toţi cei de care ne ocupăm astăzi, boer. Spre deosebire de ceilalţi însă era sărac. După ce-şi termină studiile la Sf. Sava, intră în 1833, la vârsta de 17 ani, în armata ce deabia fusese înfiinţată. Nici Rosetti însă, ca şi prietenul său Ion Brătianu, nu era făcut pentru cariera armelor; Byron, Lamartine şi Voltaire îl preocupau mai mult decât regulamentele militare şi instrucţia recruţilor. Demisionă deci din armată şi se dădu cu totul literaturei. Setea de cultivare şi dorinţa de perfecţiune care aveau să-l caracterizeze până la bătânețe, îl făcură să renunţe şi la postul de Poliţai al Piteştilor şi la acela de Procuror în Bucureşti şi într'o bună zi îşi luă şi el sborul spre oraşul care îi atrăgea pe Românii din toate părţile şi din toate clasele, după cum lumina prea puternică atrage insectele. Lumină pentru mintea şi pentru sufletul lui căuta Rosetti la Paris. Lumină pentru mintea lui o găsi la cursurile şi în studiile pe care le făcu; lumină pentru sufletul lui găsi în înţelegerea şi dragostea ce se legă între el şi ceilalţi Români. In propaganda făcută de studenţii români în favoarea cauzei noastre, Rosetti era unul din cele mai active elemente. Câştigă oameni ca Edgar Quinet şi Michelet, convinge pe masoni să se ocupe de cauza noastră; întrebuinţând toate mijloacele, prin articole, prin discursuri, prin discuţii, prin nesfârşite pledoarii, luptă şi învinge. Până în ziua în care, banii sfârşindu-se, trebuie să ia înapoi drumul spre ţară. Funcţiile îl aşteptau aici; înrudit cu toţi mai marii ai zilei, în strânse legături cu întreaga protipendadă, ar fi putut uşor ocupa orice slujbă înaltă la care inteligenţa, cultura, puterea de muncă şi situaţia socială l-ar fi îndrituit. El numai înţelegea însă acest fel de a servi ţara. Vroia să împărtăşească şi el la rândul lui celor de aici frumuseţile care îl transformaseră. Se făcu deci — în râsul lumii şi spre ruşinea familiei — negustor. Deschide o librărie la care adaugă o tipografie şi pe care le complectează cu un cabinet de lectură. Aci în tovărăşia lui Winterhalter, propagă el ideile de libertate, în afară şi înăuntru, a poporului român. Aci în tovărăşia celorlalţi tineri, dornici de o viaţă şi de o lume nouă, pregăti revoluţia dela 48. Odată cu isbucnirea ei, adevărata menire a lui Rosetti apăru; el scoase gazeta revoluţiei numită „Pruncul Român". Exilat la rândul său se instalează la Paris, unde desfăşoară o puternică

www.dacoromanica.ro

activitate publicistică; „România Viitoare", „Republica Română", „Apelul la toate partidele", „Epistole către Domnitorul Stirbey" şi altele asemenea, văzură lumina tiparului şi împrăştiară adevărul. Anul 1857 aduce cu el sfârşitul exilului şi reîntoarcerea în ţară. Un nou câmp de activitate şi o nouă posibilitate de cheltuire a forţelor şi de răspândire a credinţelor sale începea pentru Rosetti. El fu acela care, în fiecare zi prin pana lui, în fiecare seară prin verbul lui şi în fiecare clipă prin fiinţa lui întreagă, se cheltui pentru isbândirea visului lor din tinereţe. „Românul", după cum îşi întitulase atât de simbolic ziarul, era tribuna dela care se răspândeau ideile de redeşteptare naţională. Entuziasmul său nu mai cunoaşte margini în momentul alegerei lui Cuza; ministru timp de 40 de zile în guvernul dela 27 Maiu 1860 al lui Nicuae Golescu, el trece curând după părăsirea guvernului în opoziţia stângei contra Domnului. Pe primul plan în toată această perioadă, prin articolele din „Românul" şi prin discursurile din Cameră, el este cel care suferă cel mai mult. „Românul" este suspendat; celelalte ziare pe care le scoate în loc, au rând pe rând aceeaşi soartă. El însuşi este de câteva ori arestat; măsuri care în loc să-l domolească îl îndârjesc. In „coaliţia monstruoasă" este unul din factorii hotărîtori. In complotul detronărei este unul din fruntaşi. In noaptea deciziunii este cel care juca în sunetul muzicei, menită să ascundă sgomotul maşinelor ce imprimau manifestul complotiştilor. In guvernul revoluţionar este ministrul care urmăreşte cu tenacitate lichidarea trecutului şi începutul unor vremuri noui; în această calitate şi într'o astfel de atitudine îl găsi Domnitorul Carol pe C. A. Rosetti la sosirea sa în ţară.

■

Din acelaş grup de prieteni, cunoscuţi pe vremea aceea sub numele de roşii, făceau parte şi cei trei *Goleşti*. Ştefan şi Niculae erau fiii marelui logofăt Dinu Golescu iar Alexandru era văr cu cei doi fraţi. Dintre ei **Ştefan Golescu** era cel mai mare. Născut în 1809 la Câmpu-Lung, după ce-şi făcu studiile în Elveţia, sau Svitzera cum i se spunea pe atunci, începu prin a fi şi el ofiţer în proaspăta armată română, ocupând apoi diverse funcţiuni publice. Ia parte la Revoluţia dela 48 şi urmează şi el în exil soarta

www.dacoromanica.ro

prietenilor săi politici; se întoarce în țară odată cu ceilalți și luptă alături de ei atât la realizarea aspirațiilor naționale prin Unirea Principatelor, cât și la detronarea lui Cuza și aducerea Domnitorului străin. Strâns legat prin legături de prietenie și prin comunitate de idei de Brătieni și Rosetti, el trebuește încadrat, ca și ceilalți doi Golești, dealtminteri, în aceeași categorie de luptători.

■

Fratele său **Niculae Golescu**, născut tot la Câmpu-Lung în 1810 urmează și el aceeași cale: începe prin a face studiile în Elveția și intră apoi în armată. Curând însă părăsește oștirea, pentru a fi numit în 1839 Prefect al Poliției Bucureștilor și apoi ministru de externe, Procuror General la Curtea de Apel și mai târziu Director în Ministerul de interne. Membru al Locotenenței Domnești, împreună cu Eliade și Tell, în revoluția dela 48, este exilat împreună cu ceilalți revoluționari și se stabilește la Paris, unde lucrează pentru cauza românească. Reîntors în țară ia parte împreună cu ceilalți la toate evenimentele politice care au dus la alegerea lui Cuza. Președinte al guvernului de 40 de zile din 27 Maiu 1860, el trece, împreună cu întreaga stângă, în opoziția a cărui sfârșit va fi noaptea de 11 Februarie. Membru al Locotenenței Domnești, împreună cu Lascar Catargiu și colonelul Haralamb, dela 11 Februarie până la 10 Maiu, el fu cel care conduse pe Principele Carol să depună jurământul de Domn.

■

Vărul lor **Alexandru Golescu**, născut în 1818, își face studiile la colegiul Sf. Sava și urmează apoi timp de trei ani cursurile Școalei Centrale din Paris, de unde se întoarce în țară în 1840. Părtaș al Revoluției dela 48, al cărei secretar și agent la Paris a fost, este exilat și forțat să rămâie în străinătate până în 1857, când se întoarce și împreună cu verii lui lucrează pentru realizarea idealului comun.

■

Din același grup, deși mai retras din cauza personalității sale mai puternice și a caracterului său mai curios, făcea parte și *Ion Ghica*. Născut în 1814 își face primele studii în țară și pleacă apoi

www.dacoromanica.ro

la Paris unde urmează cursurile Şcoalei Centrale. Intors în ţară la 1841, deşi muntean, este numit profesor la Academia Mihăileanu din Iaşi, unde funcţionează până la 1843; este primul muntean ce ocupă un post important în Moldova şi în această situaţie el se împrieteneşte cu tinerii moldoveni, cu care mai târziu avea să se regăsească alături în lupta naţională. In 1843 se reîntoarce în Bucureşti unde prin scrierile şi prin activitatea sa ajută la difuzarea ideilor înaintate şi pregătea spiritele pentru evenimentele ce aveau să urmeze. Reprezentant al revoluţiei dela 48 pe lângă Sublima Poartă şi exilat, la rândul lui, el reuşeşte să câştige într'atât încrederea Turcilor încât în 1852 este numit Bey de Samos, adică guvernator al acestei insule. Intors în ţară, după ridicarea interdicţiei, Ghica, căruia căimăcănia îi interzisese exercitarea drepturilor cetăţeneşti sub pretextul că-şi pierduse calitatea de român prin acceptarea postului dela Samos, apare pe primul plan al politicei după alegerea lui Cuza. Prim-ministru al noului Domnitor atât în Moldova cât şi în Ţara Românească, pe vremea guvernelor separate dinainte de 1862, el sfârşi prin a se ralia opoziţiei contra Domnitorului şi a intra în complotul care avea să sfârşească cu detronarea sa. Noul regim îl instală ca Prim-ministru şi ministru de externe, situaţie în care avea să joace un mare rol ducând toate tratativele, prin intermediul reprezentanţilor extraordinari ai ţărei, cu puterile străine în vederea acceptărei alegerei Domnitorului Carol. De o întinsă cultură şi cu un real talent literar, puse în serviciul unei inteligenţe puţin obişnuite, Ion Ghica era temut atât pentru calităţile lui cât şi pentru firea sa pe care unii dintre prieteni o găseau pe cât de nehotărîtă pe atât de ascunsă şi nesigură.

Dimitrie Sturdza se apropia şi el din ce în ce mai mult de acelaş grup, prin admiraţia lui nețărmurită față de Ion Ghica şi prin neîmpăcata ură ce o purta Domnitorului Cuza. Născut la Miclăuşeni la 10 Martie 1832 el îşi face studiile în Germania, cu acea meticulozitate şi pedanterie care avea să-i caracterizeze întreaga viaţă. In viaţa publică intră la 24 de ani, în 1857, ca membru al Divanului Ad-hoc din Moldova care, ghicindu-i calităţile

www.dacoromanica.ro

şi bănuindu-i maniile, îl alege secretar al său, delegându-l cu redactarea proceselor verbale. Secretar al lui Cuza şi rudă al lui, el îndeplineşte câtva timp funcţiunea de ministru de culte în guvernul Moldovean a lui Ion Ghica, dela 5 Martie 1859 până la 26 Aprilie a aceluiaşi an. Arestat pentru două articole scrise în contra guvernului, este condamnat şi închis la mânăstire; după câteva săptămâni însă este iertat de pedeapsă şi liberat. Dela 17 Ianuarie până la 22 Maiu 1861 este din nou ministru, al lucrărilor publice de data aceasta. Ruptura dintre el şi Cuza este definitivă însă acum şi omul „mare în lucruri mici şi mic în lucruri mari", după cum îl caracterizase Maiorescu, va urmări cu ura lui neiertătoare pe fostul Domnitor până şi dincolo de mormânt. Părtaş al complotului dela 11 Februarie el este numit în noul guvern ministru de lucrări publice şi timp de o zi Locotenent Domnesc ad-interim până la sosirea lui Lascăr Catargiu dela Golăşei.

Boierul dela Golăşei, cum i se spunea lui **Lascăr Catargiu** era născut la Iaşi în 1823. Prefect de judeţ însă din vremea domniei lui Sturdza, el fusese propus — pentru calităţile lui şi pentru propaganda ce o făcuse în vederea Unirei, candidat la Tronul Moldovei în 1859. Renunţă însă în favoarea lui Cuza, care putu astfel întruni majorităţile necesare. In timpul domniei acestuia se ţinu în rezervă, primind numai demnităţi ca aceea de a prezida adunarea. Făcând parte din coaliţia care răsturnă pe Cuza el fu unul din Locotenenţii Domneşti care ţinu frânele Statului până la sosirea noului Domn; în această calitate reprimă mişcarea separatistă din Aprilie dela Iaşi, când nu se dete în lături să înăbuşe în sânge o mişcare ce o socotea periculoasă ţării. Caracterizează această acţiune întreaga sa fire; puţin cultivat, aproape incult chiar, însă cu un bun simţ puţin obişnuit, de o putere de muncă rară şi de o energie nebănuită la omul cu înfăţişarea atât de blândă şi de patriarhală.

Din aceeaşi clasă a marilor boieri făcea parte şi **Principele Dimitrie Ghica.** Fiu al Domnitorului Grigore Ghica, din care cau-

www.dacoromanica.ro

ză i se spunea „beizadeaua" — căci astfel erau numiți fiii Domnitorului în țările noastre, titlul de Principe neexistând — el era născut la 31 Maiu 1816. Trimes în Germania, unde făcu studii foarte serioase, la întoarcere întră ca ofițer de cavalerie în garda imperială rusă, unde nu stătu însă multă vreme. Părăsi Curtea Țarului și întreprinse o lungă călătorie în Europa până în 1846, când se întoarse în mod definitiv în țară. In 1854 fu numit membru al Curții de Apel și apoi Prefect de poliție; în 1857 este ales primar al orașului București și membru al Divanului Ad-hoc unde luptă pentru realizarea dorințelor țării. După alegerea lui Cuza este din nou numit membru al Curții de Apel și din nou ales primar al Bucureștiului și deputat în adunare. In timpul guvernelor separate el fu de mai multe ori ministru și timp de un an președinte al consiliului. Intră apoi în opoziția puternică ce se formase în contra lui Cuza, în calitatea lui de reprezentant autentic și intransigent al dreptei conservatoare, împreună cu Lascăr Catargiu, și ia parte, la detronarea lui Cuza. Influențat de anii din tinerețe, petrecuți la Curtea Rusiei, el reprezenta în politica românească curentul înțelegerei cu Rusia și susținea cu toată tăria caracterului său și cu autoritatea situațiunei sale excepționale, ideile conservatoare.

Tot din grupul dreptei făcea parte și **Petre Mavrogheni**, născut în 1819. Studiile și le face ca mai toți Românii la Paris; întors în Moldova pe când domnea încă Mihai Sturdza, ocupă mai multe funcții la stat. In 1849 este numit prefect la Galați; după aceea i se încredințează ministerul de finanțe, iar sub domnia lui Grigore Ghica este ministru de externe și lucrări publice. In timpul Divanelor el luptă alături de ceilalți unioniști care-i propun chiar candidatura la domnie. După alegerea lui Cuza se retrage din viața politică, ocupându-se cu finanțele și străduindu-se să introducă căile ferate în țară. Intră în complotul pentru răsturnarea Domnitorului și este numit ministru de finanțe al guvernului dela 11 Februarie 1866. Financiar de mari resurse, om politic cu frumoase însușiri, Mavrogheni este cel căruia îi incumbă totdeauna rolul de a pune ordine în finanțele statului.

www.dacoromanica.ro

Tot printre conservatori trebuieşte socotit şi **generalul Tell.** Născut la 12 Ianuarie 1808, el urmează cursurile sub directa supraveghere a lui Gheorghe Lazăr, care a locuit un timp în casa părintelui său. Ia parte ca nacialnic în războiul Ruso-Turc din 1828 iar la înfiinţarea armatei permanente româneşti, intră în rândurile ei. Infiinţează împreună cu Bălcescu şi Ion Ghica, Societatea „Dreptate Frăţie", în care se organizează revoluţia dela 48; cu batalionul ce-l avea sub comanda sa, proclamă la Islaz revoluţia, fiind numit ministru de războiu şi apoi Locotenent Domnesc, împreună cu Golescu şi Eliade. Exilat, împreună cu ceilalţi revoluţionari, lucrează în străinătate pentru cauza românească şi încearcă în timpul războiului Crimeiei să creeze o armată românească, care alături de aliaţi, să lupte contra Rusiei, sperând astfel ca pe această cale să se poată obţine o îmbunătăţire a Ţărilor Româneşti la conferinţa păcii. Este ceeace Ceho-Slovacii au realizat mai târziu în ultimul războiu european; din nefericire încercarea a eşuat. Intors în ţară în 1857 ia parte alături de ceilalţi naţionalişti la luptele pentru unire. Ministru de instrucţie publică în 1863 şi sprijinitor a lui Cuza cu ocazia loviturei de stat din 1864, trece şi el în curând în opoziţie. Nefăcând parte din complotul pentru detronarea lui Cuza, el îl aprobă şi-şi dă asentimentul său, continuând totuşi a se ţine în rezervă faţă de noul regim, fiind contra Domnitorului străin. In această postură îl găseşte sosirea Domnitorului Carol.

In aceeaşi situaţie de rezervă faţă de noul regim, deşi retras de doi ani de zile dela conducerea statului, se găsea **Mihail Kogălniceanu,** căruia învingătorii nu-i iertau lovitura de stat. Născut la Iaşi la 6 Septembrie 1817, el îşi făcu studiile mai întâiu la Iaşi şi apoi în Franţa, pe socoteala Domnitorului Mihail Sturdza. In 1835, Sturdza îl trimite la Berlin, unde Kogălniceanu publică o serie de studii asupra istoriei şi literaturei româneşti. In 1838 el se întoarse la Iaşi, unde luă parte intensă la mişcarea culturală. La 1843 este numit profesor de istorie naţională la Academia Mihăileană, unde pronunţă discursul de inaugurare din 26 Noembrie, în urma căruia cursul este suspendat. Ia parte la revoluţia dela 48 a Moldovei şi după eşuarea ei îşi îndreaptă din nou activitatea

www.dacoromanica.ro

spre istorie. In Divanurile Ad-hoc personalitatea lui se reliefează în asemenea măsură încât îi depăşeşte pe toţi; lupta lui pentru unire se încununează cu alegerea lui Cuza. In timpul domniei acestuia, Kogălniceanu devine primul sfetnic şi realizatorul tuturor marilor înfăptuiri, fruct al unirei celor doi oameni. Secularizarea averilor mânăstireşti şi împroprietărirea ţăranilor sunt cel puţin în aceeaşi măsură, opera lui Kogălniceanu cât sunt a lui Cuza. Preşedinte al Consiliului de Miniştri dela 11 Octombrie 1863 până la 26 Ianuarie 1865, Kogălniceanu încetează la această dată colaborarea lui cu Domnitorul şi amărât, izolat între supărarea Domnului şi ura opoziţiei, el stă la o parte, uitându-se cum se năruiesc toate în jurul lui. In această poziţie de izolare l'a găsit începutul nouei domnii. Nepriceput de unii, ignorat de alţii, urât de mai toţi, el ispăşea păcatul de a-şi fi iubit prea mult ţara.

■

Aceştia erau câţiva dintre oamenii din primul plan, în momentul sosirei Domnitorului Carol. Trecutul, ideile şi simţimintele le-am arătat; în paginile ce urmează rând pe rând, îi vom analiza şi pe ceilalţi oameni ce-şi vor face apariţia în cursul timpului.

www.dacoromanica.ro

Anii turburi

www.dacoromanica.ro

XVI

PRIVIRE GENERALĂ ASUPRA EPOCEI 1866—1871

Singura epocă de parlamentarism în istoria românească — Ce se înțelege prin parlamentarism — Parlamentarismul și regimul partidelor — Instabilitatea ministerială — Interpelări, chestiuni prealabile, discursuri interminabile — Emfaza epocei — Rolul Prințului Carol în înfăptuirile acestei perioade.

Cei cinci ani care se scurg de la răsturnarea lui Cuza — 11 Februarie 1866 — și până la înscăunarea guvernului Lascăr Catargi, în 11 Martie 1871, constituesc una din epocile cele mai interesante și cele mai puțin cercetate ale istoriei moderne românești.

Epocă nebuloasă, contradictorie, frământată, dar având totuși o fizionomie caracteristică. E singura perioadă parlamentară, singura perioadă de parlamentarism *pur*, din istoria politică românească.

Firește parlament a existat și înainte de 1866 și după 1871 și mai ființează chiar în zilele noastre, având la bază astăzi votul universal, de care era atât de departe atunci.

Totuși numai atunci, între 1866—1871, parlamentul românesc a avut o viață autonomă și a constituit cu adevărat supremul factor de putere politică în România.

S'a întâmplat în acești ani un fenomen curios, un fenomen care precede parlamentarismul francez din timpul celei de a treia republici, fenomenul atotputerniciei parlamentului.

Cum s'a ajuns la această situațiune?

www.dacoromanica.ro

In primul rând trebue să avem în vedere structura socială a adunărilor elective ce s'au succedat între anii 1866-1871. Marea majoritate a membrilor parlamentului sunt boeri [1]) cărora li s'au adăogat câţiva liber profesionişti care au asimilat repede ceiace Mihail Kogălniceanu numea: „boerismul". Ori aristocraţiile — fie de sânge fie de funcţiuni — au pretutindeni aceleaşi caracteristici: rassă, curaj, demnitate, simţ al onoarei dar şi individualism anarhic, spirit de intrigă, oportunism de ambiţie şi de interese.

Deaceea aristocraţiile — afară de rari dar strălucite excepţii, ca la Roma, la Veneţia, în Anglia, unde tradiţiile şi instituţiunile naţionale au fost mai puternice ca indivizii — nu-şi dau măsura în bine, de cât acolo unde sunt strunite de o puternică dinastie.

La noi, repet, ca pretutindeni, boerimea în decursul istoriei s'a bătut şi şi-a vărsat din belşug sângele pentru ţară dar a intrigat, a complotat, a răsturnat Domni, a nedreptăţit pe ţărani. In porniri le ei, era însă oprită de autoritatea absolută a Domnului. Ori iată că, în ultimii ani, puterea Domnului nu mai e absolută. Libertăţile şi garanţiile politice moderne o îngrădesc. Cine se foloseşte în primul rând de aceste îngrădiri? Ţărănimea? Nicidecum! Ea nici nu ştie să se folosească de noile drepturi şi nici nu poate, deoarece mizeria materială nu-i îngădue să se mişte. In schimb, se va folosi din plin boerimea şi, mai târziu—după 1877—burghezia ce se ridică. Iată deci boerimea bogată, cultă, obişnuită cu mânuirea treburilor publice pusă la adăpost de arbitrariul domnesc. Nimeni n'o mai tae, nimeni n'o mai surghiuneşte, nimeni nu-i mai poate lua cu sila averile.

Şi această boerime capătă o instituţiune care-i aparţine la început cu desăvârşire: *adunarea legiuitoare*. Legile electorale fac ca parlamentul să fie o adunare compusă aproape exclusiv din boeri. Adunarea compusă din oamenii cei mai avuţi, mai bine pregătiţi, mai cu vază ai ţării, devine astfel în mod firesc, factorul decisiv de putere politică.

Dar boerimea e ambiţioasă, intrigantă, individualistă. De aci

1) Boeri nu în înţelesul unei aristocraţii de sânge ci mai ales în sensul de aristocraţie de funcţiuni. Paşoptiştii ca şi oamenii de la 1866 erau mai toţi fii de *căftăniţi*.

www.dacoromanica.ro

nesfârşite combinaţii şi contracombinaţii, schimbări de ministere, dizolvări de adunări. Numai în momentele când interesele ei directe sunt în joc, boerimea e unitară.

Astfel boerimea rezistă cu hotărîre tuturor încercărilor făcute de Cuza-Kogălniceanu pentru a da pământ ţăranilor.

Până la urmă, Cuza e *silit* să ajungă la 2 Mai, să dea o lovitură de stat, să instaureze din nou absolutismul domnesc, pentru a putea înfăptui ceva. Marile înfăptuiri ale domniei lui Cuza se fac astfel *după* 2 Mai.

Dar boerimea, înfrântă o clipă, îl răstoarnă la 11 Februarie. Să nu ne înşelăm. 11 Februarie, cu toată frazeologia democratică, cu toată sinceritatea lui C. A. Rosetti, cu toate cuvintele mari şi pompoase care l-au înconjurat, se *încadrează în realitate, perfect, în lungul şir de răsturnări de domnii înfăptuite de boerime.*

In această situaţie vine Carol I-ul.

Ce putere avea să aibă Carol I-ul în faţa parlamentului boeresc?

El nici nu voia şi nici nu putea să repete un 2 Mai. Sentiment dinastic nu exista în ţară [1]). Tradiţie de stabilitate domnească iarăşi nu. Pentru ţărănime şi popor era cu totul un necunoscut. Prin urmare era absolut dezarmat — la început — în faţa atotputerniciei parlamentului.

El nu se putea sprijini — şi vom vedea cu câtă abilitate o va face în clipele grele — decât pe prestigiul numelui Casei de Hohenzollern.

Dar parlamentul nu era numai atotputernic ci avea o viaţă *autonomă*. Dela Domnitor nu putea primi impulsuri iar partidele erau abia în curs de formaţiune. Iată un fapt de o importanţă capitală. Partidul liberal, partidul *roşu* cum i se spunea atunci, abia începea să se înfiripe în jurul lui Brătianu şi al lui Rosetti. Existau însă o mulţime de personalităţi şi de fracţiuni liberale independente. Cât despre boerimea conservatoare nici măcar embrionul de partid ce se formase la liberali nu se arăta încă. Această lipsă de disciplină colectivă, de organizaţie, de şef, de idei directoare, dă

1) Titu Maiorescu „Istoria contimporană a României" Bucureşti Socec 1925 pag. 14.

www.dacoromanica.ro

vieţii parlamentare un caracter cu totul autonom. In parlament sunt indivizi, personalităţi, cu ideile, ambiţiile, interesele lor. Fireşte unii sunt partizanii moderaţiunei, a evoluţiei lente, a privilegiilor averii, alţii sunt înflăcăraţi, vor toate drepturile, ţinta lor e să se ajungă cât mai curând la republică şi la vot universal. Aceste deosebiri sunt însă foarte vagi, pe idei atât de largi încât fiecare le dă înfăţişarea pe care o vrea.

Mai târziu, când partidele vor lua cu adevărat fiinţă, această autonomie a vieţii parlamentare va dispare treptat. Parlamentarii vor urma directivele partidelor, vor asculta de şefi şi chiar de ordine.

Deocamdată însă avem în Principate o viaţă parlamentară cum o vom întâlni apoi în istoria celei de a treia republici. In Franţa până astăzi, partidele — afară de cele de stânga — nu s'au putut închega temeinic. De aci un joc de combinaţii individuale, o nestabilitate ministerială uimitoare, o succesiune de crize, o frământare sterilă. Parlamentul duce o viaţă proprie. răstoarnă ministere, interpelează, agită.

Iată caracterul epocei 1866—1871, s'ngura epocă de **parlamentarism pur**, în istoria României. După 1871 va începe **regimul partidelor**, parlamentarii ca atare încetează de a fi atotputernici şi independenţi, parlamentarismul românesc pur a luat sfârşit.

Ceiace sare în ochi de la prima privire în perioada 1866—1871, este instabilitatea ministerială. In cinci ani s'au schimbat nu mai puţin de 10 miinistere şi s'au dizolvat de 6 ori corpurile legiuitoare.

Desbaterile parlamentare erau mult mai dramatice, mai pline de pitoresc şi de neprevăzut ca astăzi, actorii îşi luau rolul în serios. Chestiuni prealabile, interpelări, chestiuni personale, voturi de blam date ministerelor, discursuri interminabile, majoritatea pline de emfază şi bombastice.

Guvernul Lascăr Catargiu, de la 1871, a trebuit să răspundă în 19 şedinţe la 30 de interpelări[1]). Iar Petre Carp caracteriza astfel, în memorabila şedinţă de la 15 Martie 1871, parlamentul românesc:

1) George D. Nicolescu. Parlamentul român. 1866—1901 pag. X.

www.dacoromanica.ro

„Dacă vom studia puțin istoria parlamentului României, aș putea zice, deși mărturisirea este întristătoare, că deprinderea discuțiunilor serioase nu am avut-o niciodată. Dacă ne uităm la ceiace s'a petrecut în această sacrosanctă incintă, cum zice d. Nicolae Ionescu, nu vedem de cât o dedare perpetuă la niște frământări fără rezultate, la niște vociferări fără temeiu și la răsturnări reciproce de ministere..."

Incidentele caragialești sunt foarte numeroase, astfel de pildă „chestia clopoțelului" care a contribuit să producă o criză de guvern. Reproducem din lucrarea lui G. D. Nicolescu „Parlamentul Român" scena petrecută în ședința din 26 Ianuarie 1870:

„S'a iscat următorul incident: Camera a hotărât prelungirea ședinței după orele 5, pentrucă oratorul care vorbea să nu fie întrerupt în mijlocul discursului sau a înțeles permanența ședinței până la terminarea întregei discuțiuni?

Gr. Bălănescu a fost de părerea ultimei ipoteze iar I. Văcărescu, contra. Președintele a cerut ca Adunarea să lămurească, dar sgomotul reîncepe. Voci cer ridicarea ședinței, pe motivul că Adunarea n'ar mai fi în număr. In acel moment, mulți deputați au părăsit incinta și miniștrii i-au imitat.

Președintele Camerei, constatând plecarea miniștrilor, declară ridicată ședința, în mijlocul aplauselor și sgomotului.

Deodată însă, președintele consiliului reintră în sală,[1]) se urcă repede la tribună și luând clopoțelul din mâna președintelui spune tare: „nu intră în obiceiurile mele să dosesc de la postul meu".

In fața acestui fapt, Președintele Adunărei a zis: Să fie constatat, D-lor, că Președintele Consiliului a luat clopoțelul din mâna Președintelui Adunării; mâine voiu consulta Adunarea asupra acestui caz (sgomot mare). A doua zi, 27 Ianuarie, după deschiderea ședinței, președintele a declarat că „în urma atentatului produs eri, biuroul întreg nu mai poate funcționa și că privește acest atentat ca făcut demnității Camerei. „Imediat membrii biuroului au părăsit locurile lor". Au urmat explicații, contra explicații, scuze, moțiuni, contra moțiuni și la sfârșitul ședin-

1) Președintele Consiliului era prințul Dimitrie Ghica, Beizadea Mitică.

www.dacoromanica.ro

ţei ministerul a declarat că şi-a înaintat demisia, Suveranului, care i-a primit-o.

Alt incident caracteristic atmosferei parlamentare de atunci : scrisoarea de demisie din Camera dela 1869, a lui C. A. Rosetti — *Berlicoco* cum îl botezaseră adversarii. Iată câteva pasagii: „Am spus, D-le Preşedinte, am spus între altele, alegătorilor mei din Brăila şi ei au răspuns că ne unim în credinţele noastre, că alegerile de la Martie 1869 sunt „drama jucată la Forlimpopoli de către Il Passatore".

Am zis că primesc a fi reprezentantul lor „în faţa naţiunei şi a Europei dar nu în faţa majorităţei actuale a Camerei şi a miniştrilor lui Popa Tache". Scrisoarea urmează pe acelaş ton.

După citirea ei, Grigore M. Sturdza a depus următoarea moţiune: „Propunem să se invite guvernul a da d-lui Rosetti un loc la Balamuc sau la Golia".

De altfel acest ton şi această emfază era caracteristică întregei epoce.

Nicolae Fleva putea spune, fără să râdă nimeni: „sugrumători ai poporului, plecaţi capul, dacă nu voiţi, ca leul deşteptat să vi-l sfărâme" [1]).

Dar adevărata culme a emfazei a atins'o Dumitru Brătianu, în proclamaţia dată cetăţenilor bucureşteni cu ocazia plebiscitului de la 1866. Reproducem aci părţi din această proclamaţie:

Români,[2])

In mai puţin de două luni aţi trăit mai mult de doi secoli... Voi născuţi numai ieri la viaţa libertăţii, aţi devenit învăţătorii lumii civilizate. De sute de ani bătrâna Europa se frământă ca să găsească măsura libertăţii ce se cuvine popoarelor şi voi acuma i-aţi arătat că numai libertatea deplină, întreagă, poate da ordinea, tăria şi fecunditatea unui popor. Frumoasa noastră revoluţiune a sforţat admiraţiunea lumii. Europa uimită de înţelepciunea patriotismului vostru, a suspens cursul lucrărilor sale şi aşteaptă tot dela voi şi numai de la voi, de la voi singuri, astăzi poporul mesia al întregii omeniri gemânde de nedrept şi pâlpâinde de speranţe." Şi mai departe: „Români, voi mai cu samă Bucureşteni, arătaţi-vă ceiace sânteţi, înainte mergători ai popoarelor! voi, care prin a voastră unanimitate aţi uimit Eu-

1) Nicolae Fleva „Apărarea făcută celor 41 acuzaţi" Bucureşti, 1871.
2) Radu Rosetti „Amintiri din prima tinereţe" pag. 7-8.

www.dacoromanica.ro

ropa, voi care prin credinţa voastră aţi deschis bolţile ceriului; nu îngăduiţi ca soarele să apuie înainte de a fi săvârşită opera voastră; devansaţi astăzi pasurile sale şi soarele libertăţii în veci nu va mai apune pe pământul României".

Firește sunt şi oameni care în vorba şi în scrisul lor izbutesc să se dezbare în mare parte de emfaza epocei. Cuvântările şi scrierile unui Barbu Catargiu, Mihail Kogălniceanu, Ion Brătianu, sunt minunate.

Totuşi epoca e bombastică, emfatică şi confuză.

Parlamentul atotstăpânitor se joacă, se pierde în frământări sterile, răstoarnă guverne, iar lumea politică, obişnuită cu schimbările de Domni, e gata să-l trimită peste graniţă şi pe Carol de Hohenzollern. In această situaţie apare ca un salvator Lascăr Catargiu şi inaugurează era cabinetelor lungi, a autorităţii guvernamentale, a regimului partidelor.

■

Să nu se creadă însă că în aceşti cinci ani nu s'au făcut şi unele lucruri temeinice pentru ţară.

In primul rând, s'a dobândit recunoaşterea de către Europa a dinastiei străine, piatră de temelie a României moderne.

In al doilea rând, s'a inaugurat, prin construcţia căilor ferate, seria de mari lucrări publice cari vor caracteriza timpul lui Carol I-ul.

In al treilea rând, s'a păşit la o solidă organizare şi înarmare a oştirei.

Dar toate înfăptuirile acestea sunt datorite în bună parte impulsului, stăruinţei şi hotărîrei Domnitorului.

Lumea politică şi parlamentară va pune în aceşti cinci ani o mulţime de piedici în calea voinţei lui de realizare.

Lipsit de putere politică, lipsit de prestigiu personal, folosind numai autoritatea numelui său, Prinţul Carol îşi va impune punctul său de vedere riscându-şi tronul.

Până la sfârşit va învinge!

Să intrăm acum în studiul mai amănunţit al „anilor turburi", începând prin a vedea cum au recunoscut puterile „faptul îndeplinit".

www.dacoromanica.ro

XVII

PUTERILE RECUNOSC FAPTUL INDEPLINIT

Bismark a avut dreptate — Amenințările Turciei și hotărârea conferinței puterilor garante — Jocul d-lui de Bismark — De ce ne-a sprijinit Napoleon ? — Londra și Italia acceptă faptul îndeplinit— Viena e prinsă în războiul cu Prusia — Indignare la Petrograd, totuși până la urmă Rusia își schimbă atitudinea — Războiul pruso-austriac și speranțele noastre — Negocierile cu Poarta, propuneri și contra propuneri — Revolta din Creta, fierberea din Serbia și atitudinea guvernului turc—Acordul româno-turc și vizita Prințului Carol la Constantinopol — Puterile recunosc oficial pe noul Domnitor.

Sfatul dat de Bismark Prințului Carol s'a dovedit a fi bun. „Faptul îndeplinit", sprijinit pe sub mână de Prusia și de Franța, produce confuzie la Viena, Petrograd și Constantinopol, pe când Anglia și Italia îl acceptă fără nici un fel de greutate.

Prințul Carol, prin venirea sa neașteptată în Principate, punea puterile dușmane nouă în mare încurcătură.

Intr'adevăr pentru ași impune voința Turcia, Rusia și Austria ar fi trebuit acum să ocupe militărește Principatele.

Lucrul era greu, aproape imposibil de realizat. Austria prinsă în conflictul cu Prusia, nu se putea mișca. Rusia nu-și vindecase încă rănile căpătate în războiul Crimeii și nu pornea la o acțiune care, pe lângă opoziția puterilor occidentale, atrăgea și pe aceia a Berlinului. Firește, amândouă vor protesta și vor împinge Turcia la fapte decisive dar ele nu vor pune în mișcare aparatul lor militar.

www.dacoromanica.ro

Turcia, putere suzerană, având drepturi istorice recunoscute de puterile garante asupra Principatelor, nestânjenită în mişcările sale ca Austria şi Rusia, bucurându-se chiar — până la o anumită limită — de bunăvoinţa Angliei şi a Franţei, va adopta o atitudine mult mai energică faţă de gestul Prinţului Carol.

A doua zi după intrarea solemnă a Prinţului în Bucureşti la 11 Mai, în consiliul de miniştri se citeşte depeşa reprezentantului României la Constantinopol, Alexandru Golescu. Golescu raportează că Poarta e foarte iritată, că e decisă să ocupe milităreşte Principatele şi că va face un demers în acest sens pe lângă Conferinţa de la Paris [1]).

Situaţia pare atât de serioasă încât consiliul de miniştri hotăreşte mobilizarea imediată a trupelor româneşti. Reprezentantul României la Paris, I. Bălăceanu, primeşte ordinul să aducă la cunoştinţa Impăratului mobilizarea armatei şi să arate că Turcia nu poate ocupa Principatele fără aprobarea tuturor marilor puteri şi numai în urma vre-unor tulburări.

Hotărîrea Turciei era serioasă căci la 13 (25) Mai, Savfet Paşa, reprezentantul turc, protestează la conferinţă împotriva ocupării tronului românesc de către Prinţul Carol de Hohenzollern şi arată că Inalta Poartă nu vede alt mijloc de cât intervenţia militară spre a obliga Principatele să respecte drepturile puterei suzerane şi hotărârile Conferinţei.

Puterile garante refuză însă, în unanimitate, să recunoască dreptul Turciei de a ocupa milităreşte Principatele şi se mărginesc să prescrie consulilor la Bucureşti să nu aibă nici o relaţie oficială cu guvernul Prinţului Carol. In fond deci Conferinţa, de vreme ce nu lua nici o măsură de constrângere, accepta faptul împlinit. Bismark avusese dreptate.

Totuşi la Bucureşti situaţia continuă a fi considerată ca serioasă. Consiliul de miniştri, prezidat de Domn la 16 Mai, hotăreşte concentrarea batalioanelor de graniceri şi dorobanţi şi deschide un credit de 8 milioane spre a pune armata pe picior de război.

Incordarea va dăinui toată vara. La 25 Mai Dumitru Bră-

1) „Memoriile Regelui Carol I" Vol. I pag. 73.

www.dacoromanica.ro

tianu e trimis în Serbia „spre a sonda terenul" în eventualitatea unei agresiuni turceşti şi a cumpăra pulbere şi muniţiuni. Insfârşit la 30 Mai trupele părăsesc Capitala şi iau poziţie la circa 30 de km. de Bucureşti, în lagărul de pe Sabar, pentru a fi gata de luptă.

■

Să revenim acum la atitudinea celorlalte puteri şi în primul rând la Bismark.

Am văzut că în bună parte Cancelarul de Fier a fost acela care a deşteptat în Prinţ voinţa de a primi cu orice preţ Coroana Românească şi tot el a fost acela care i-a sugerat tactica faptului îndeplinit.

Firește că nu numai simpatia pentru un tânăr de viitor şi ataşamentul faţă de Casa de Hohenzollern au determinat pe realistul Bismark să împingă pe Prinţul Carol la „fait accompli".

Războiul între Prusia şi Austria era gata să izbucnească şi Bismarck îşi ţesea cu dibăcie reţeaua politică şi diplomatică.

Se înţelesese cu Italia, tratase cu anumiţi emisari unguri care vor veni şi pe la noi, însfârşit izbutise să adoarmă vigilenţa lui Napoleon al III-lea şi să capete mână liberă din partea Rusiei.

Prezenţa unui Prinţ de Hohenzollern, în preziua războiului, la Bucureşti, creia noui îngrijorări Austriei. Ea putea să se teamă de o incursiune românească în Ardeal şi deci trebuia să distragă trupe de pe front şi să le lase în Transilvania. Pe de altă parte, cunoscând secretul Impăratului Franţei şi sentimentele lui binevoitoare faţă de Prinţ, Bismark nu numai că nu întâlnea opoziţia Parisului ci dimpotrivă se lega cu el — în acest moment hotărâtor pentru Prusia — spre a duce la bun sfârşit întreprinderea îndrăzneaţă a Prinţului Carol.

Aşadar, sprijinind pe Carol de Hohenzollern, Cancelarul de Fier neliniştea serios Austria şi găsea un nou punct de contact cu politica napoleoniană. Iată motivele, imediate, care dictau atitudinea lui Bismark, fără să mai vorbim de prestigiul adăogat Casei de Hohenzollern şi de perspectivele ce se deschideau în viitor politicei sale.

■

www.dacoromanica.ro

Dar de ce susţinea Napoleon al III-lea cauza unui Hohenzollern?

Motivele personale, simpatia ce o purta Prinţului, influenţa doamnei Cornu — le-am arătat la începutul acestei lucrări. Ele însă nu explică totul, căci au existat şi cauze politice.

Politica Franţei sub Napoleon al III-lea, mergând mână în mână cu a Angliei în problema Orientului, avusese drept ţintă să pună stavilă progreselor Rusiei spre Constantinopol.

Ori iată că trecuseră zece ani de la războiul Crimeii, Rusia îşi revenise de pe urma înfrângerii, veleităţile ei în Peninsula Balcanică începeau să apară din nou, cu atât mai mult cu cât Austria şi Prusia se găseau în conflict şi deci în imposibilitate de a se ocupa de problema Orientului.

O Românie unită, puternică, la gurile Dunării, putea să fie un pion de manevră folositor în mâna politicei franceze.

Se ştie că una din cauzele pentru care Franţa lăsase pe Cuza să cadă era politica de apropiere faţă de Rusia, pe care o dusese în ultimul an.

In afară de aceasta, în conflictul pruso-austriac Napoleon socotea că victoria va fi de partea Austriei sau că, în cel mai bun caz pentru Berlin, războiul va fi lung şi nedecis. In această ipoteză Napoleon îşi propunea să intervină ca mediator şi nădăjduia că, având un Hohenzollern în coastă, Austria va fi mai maleabilă.

Pe de altă parte Napoleon voia să fie agreabil şi Casei de Hohenzollern, pentruca astfel fructuoasa mediaţiune visată să meargă mai uşor.

In al patrulea rând, nereuşind propunerea făcută Vienei de a renunţa la Veneţia în schimbul Principatelor, Napoleon revenise la politica naţionalităţilor, dragă inimei sale, şi-şi reluase rolul de protector al României. Insfârşit imperiul intrase în faza sa liberală şi Impăratul nu putea să se opună dorinţelor liber exprimate de un popor latin.

Acesta e complexul de motive politice care, adăogându-se celor personale, a adus pe Napoleon al III-lea să dea un ajutor atât de hotărâtor Prinţului Carol şi implicit cauzei româneşti.

Deaceia, când vestea intrării triumfale a noului Domnitor în Bucureşti a sosit la Paris, Napoleon al III-lea — dacă ne luăm

www.dacoromanica.ro

după telegrama lui Bălăceanu primită de guvernul român la 11 Mai — a fost mulţumit, în schimb Drouyn de Lhuys s'a arătat foarte supărat. Căci Napoleon al III-lea îşi avea adesea politica lui personală, de care miniştrii săi nu erau întotdeauna informaţi. Drouyn de Lhuys ştia de aprobarea principială pe care candidatura lui Carol de Hohenzollern o avea din partea împăratului, dar nu ştia nimic de tactica faptului îndeplinit, socotind-o ca o ofensă adusă puterilor garante.

Bietul ministru de externe al Franţei e pus într'o poziţie penibilă. In ziua de 10 (22) Mai, când toate puterile fuseseră informate de plecarea Prinţului din Germania fără să cunoască încă intrarea lui în Bucureşti, Drouyn de Lhuys telegrafiază ambasadorului Franţei la Petersburg, de la Tour d'Auvergne, „Vous pouvez affirmer hautement que le prince est parti à notre insu".

In schimb Impăratul, căruia d-na Cornu îi aduce la cunoştinţă sosirea Prinţului la Bucureşti, are altă atitudine. Emile Ollivier povesteşte scena în monumentalul său „Empire libéral" vol. VIII pag. 84: „Dès qu'elle fut informée de son entrée à Bucarest, elle se rendit aux Tuilleries. Avant même qu'elle fut assise, l'Empereur s'écria „Eh bien, l'affaire de Charles? Comment cela s'est il passé? J'ai été bien étonné et l'on m'a mis—cela sur le dos" — Elle lui raconta ce qu'elle savait. — „C'est fait, dit-il, Charles accepte la souveraineté, j'espère que les choses s'arrangeront".

■

Anglia, fără să se preocupe prea mult de Principatele noastre, privea cu simpatie ultimele evenimente. Imperiul britanic avea mari interese pe Dunăre şi apariţia Rusiei la gurile ei le-ar fi stânjenit considerabil. Deaceia consolidarea statului român era socotită ca favorizând interesele comerciale britanice. Apoi, la Londra, mai mult ca la Paris, opinia publică simpatiza cu un Prinţ liber ales şi deci nu putea să nu aprobe fapta lui îndrăzneaţă. Presa britanică ne-a fost de la început binevoitoare[1]). Italia trecuse prea de curând prin situaţii similare României ca

1) „Memoriile Regelui Carol I", Vol. I pag. 87.

www.dacoromanica.ro

să nu le înțeleagă. In al doilea rând, dușmană a Austriei și aliată a Prusiei în războiul gata să se dezlănțuiască, câștiga și ea de pe urma greutăților resimțite de Austria prin instalarea unui Hohenzollern în coasta ei.

Bine înțeles Viena și Petrogradul aveau alte păreri.

Austria a considerat intrarea Prințului în București ca un act comis împotriva ei. Mobilizarea trupelor române i se pare îndreptată mai mult contra ei de cât contra Turciei. Cabinetul austriac a făcut observații în acest sens la București.

Ingrijorările Vienei erau în bună parte întemeiate. In sufletul pașoptiștilor trăia încă vie ideia unirei celei mari și mulți se gândeau că Principatele românești ar putea folosi războiul prusoaustriac spre a dobândi alipirea Transilvaniei și a Banatului sau cel puțin autonomia lor. (Radu Rosetti „Amintiri" Vol. III). Probabil că și Prințul Carol nu îndepărta cu totul aceste gânduri din mintea sa.

Pașoptiștii mai nutreau și vechile iluzii ale lui Bălcescu privitoare la o înțelegere și o acțiune comună între Români și Unguri. Așa se explică dece C. A. Rosetti prilejuește Prințului, într'o grădină, o întrevedere secretă cu generalul maghiar Türr[1]). (7 Iulie 1866). Türr, recomandat de personagii influente din Paris și Berlin, unde văzuse înainte de izbucnirea războiului pe Bismark,[2]) luptase toată viața împotriva Austriei și acum pregătea o răscoală în Ungaria. El voia să vadă dacă nu s'ar fi putut înțelege „cu poporul vecin român". In memoriile sale, Prințul spune că n'a putut să refuze miniștrilor săi această întâlnire, care trebuia să rămână secretă, dar cu atât mai rezervat a fost față de generalul Türr.

Cu toată redactarea voit confuză e clar că intențiunile au existat și e semnificativ că C. A. Rosetti, membru al cabinetului și doctrinarul pașoptismului radical, a fost acela care a prezentat pe generalul Türr.

1) Memoriile Regelui Carol I" Vol. I pag. 114.
2) Jehan de Witte „Quinze ans d'histoire".

www.dacoromanica.ro

La 21 Iulie, (2 August) un nou general ungur, Eber, vine cu aceleaşi intenţiuni la Prinţ.

Ce s'ar fi întâmplat dacă războiul între Austria şi Prusia ar fi durat mai multă vreme e greu de spus. Armata noastră era într'o stare de plâns, finanţele de asemenea. Problema nu s'a putut însă pune serios deoarece, chiar în timpul conversaţiilor secrete cu generalii maghiari, armistiţiul dintre Prusieni şi Austriaci se încheiase şi curând urmă pacea.

Austria, care în timpul războiului fusese silită să se dezintereseze de Principate, nu putea acum, după înfrângere, să provoace noui complicaţiuni în Orient. Până la sfârşit va accepta deci şi ea faptul îndeplinit.

Petrogradul a ajuns la aceiaşi concluzie, deşi la început părea că va reacţiona cu hotărîre. Un colaborator al lui Gorceacov, Prinţul Mestcherski, spune în memoriile sale (Vol. II pag. 52) că ministrul rus i-a declarat categoric: „Mon-cher, nous sommes à la veille d'une guerre".

Influenţa lui Bismark era însă prea puternică la Petersburg — unde fusese ambasador al Prusiei — şi relaţiile Ţarului cu Regele Prusiei prea cordiale pentruca Rusia să nu fie stânjenită în veleităţile ei de rezistenţă.

De altfel Bismark sfătuise pe Prinţ să încerce cu orice preţ o apropiere de Rusia.

In sfârşit. e probabil că Bismark lăsase să se înţeleagă la Petersburg că noul regim va fi foarte prevenitor faţă de Rusia. Iată dece, cu toată neîncrederea, Rusia nu va face o opunere prea simţită. In Conferinţa puterilor de la 13 (25) Mai votează şi ea rezoluţia prin care se contestă Turciei dreptul de a ocupa milităreşte Principatele. Abea la 4 Iunie delegatul rus încearcă în Conferinţa Puterilor o manevră ostilă României propunând ca „Inalta Poartă să trimeată un comisar în principatele dunărene, iar puterile garante să-i alăture un delegat din partea lor". Turcia declară, că primeşte orice propunere, cu scopul de a îndepărta din Principate pe Prinţul de Hohenzollern. Dar Franţa, Prusia, Anglia şi Italia o resping.

www.dacoromanica.ro

Aceasta-i ultima manevră vizibilă a Rusiei împotriva noastră. Mai târziu ne va sprijini chiar la Constantinopol.

■

Văzând că nu poate întrebuința forța, Poarta știe că, mai curând sau mai târziu, va trebui și ea să recunoască noul regim din România.

Imediat ce sosise în țară, Prințul scrisese Sultanului o scrisoare în care-l asigura că va menține legăturile seculare dintre Turcia și România. Conducătorii politicei turcești știau însă bine ce se ascunde sub aceste formule și-și dădeau seama că, dacă dinastia străină prinde rădăcini, România nu va întârzia să devină independentă. Neputând să izgonească pe Carol de Hohenzollern Turcii amânau recunoașterea, în speranța că vor găsi mai târziu un prilej favorabil.

Ion Ghica, trimis să negocieze recunoașterea, se întoarce la 3 (15) Iulie cu un proect scris al condițiunilor în care Turcia ar fi dispusă să primească noul regim.

Proectul turc cuprindea o serie de dispoziții defavorabile, mai ales condițiunea de a menține numele „Principatele Unite ale Valachiei și Moldovei", (art 2), aceia ca principiul alegerii Domnului să rămână în picioare (art. 4), armata să nu poată fi sporită peste numărul fixat prin convențiunea de la Paris (art. 5), interdicția de a decerna decorațiuni românești și de a bate monedă (art. 12), însfârșit expresiunea: provincii „care fac parte integrantă din imperiul său" (al sultanului).

Consiliul de miniștrii declară însă inacceptabile condițiunile turcești și redactează contra-propuneri prin care se cere numele de România sau Principatele Unite Române, se accentuează principiul eredității, se dă o redactare mai puțin categorică articolului privitor la sporirea armatei, se suprimă complect interdicția de a conferi decorațiuni sau a bate monedă, însfârșit se evită expresiunea „parte integrantă". Contrapropunerile românești sunt la rândul lor declarate inacceptabile de către Poartă.

Tensiunea turco-română persistă toată vara și negocierile asupra condițiunilor recunoașterii suferă. Intre timp, producându-se o

www.dacoromanica.ro

criză ministerială, Ion Ghica devine din nou preşedinte de consiliu, la 13 Iulie, ca cel mai capabil de a duce la bun sfârşit tratativele cu Turcia, datorită relaţiilor şi trecerii personale pe care o avea la Constantinopol.

■

Dar poziţia guvernului turc slăbeşte pe fiecare zi. Presiunile lui Napoleon al III-lea la Constantinopol se înmulţesc. La 29 August (10 Septembrie) Dumitru Brătianu, ce fusese trimis în misiune la Paris, raportează că Napoleon al III-lea i-a spus: „La Turquie doit reconnaître le prince sans conditions". Cu câteva zile înainte Drouyn de Lhuys fusese înlocuit la ministerul de externe francez cu Marchizul de Moustier, până atunci ambasador al Franţei la Constantinopol, bun cunoscător al problemei Orientului şi binevoitor cauzei româneşti, cel puţin la început.

Marea Britanie seconda şi ea discret sforţările Franţei. Austria, învinsă, nu mai conta pentru moment. La Petrograd victoria Prusiei, asigurările Principelui Carol, influenţa lui Bismark duseseră la schimbarea politicei agresive într'una conciliantă.

Generalul Conte Ignatieff — celebrul şi influentul ambasador la Poartă — ne sprijinea activ şi declara lui Dim. Sturdza, trimis după Ion Ghica la Constantinopol: „Poarta trebue să împlinească toate dorinţele Principatelor dunărene şi să înceteze cu copilăriile şi depănările de vorbe, fiindcă evenimentele din Creta îi cresc peste cap".

Evenimentele din Creta, la care făcea aluzie Contele Ignatieff, au jucat un rol important în recunoaşterea noului regim român.

Pe la mijlocul lui Iulie, Cretanii se răsculaseră împotriva stăpânirii turceşti cerând alipirea la Grecia sau autonomia.

Răscoala, susţinută de Grecia şi probabil pe sub mână de Rusia, luase un aspect grav. Trupele turceşti trimise spre a o înăbuşi erau rând pe rând respinse.

Efervescenţa cuprinde toate popoarele balcanice. Serbia se mişcă şi la 21 Septembrie pretinde Turciei să retragă ultimele garnizoane turceşti. In Bulgaria spiritele încep să fie agitate.

Fireşte mâna Rusiei e peste tot. După zece ani de la războiul Crimeii, în urma înfrângerei în două războaie consecutive a Aus-

www.dacoromanica.ro

triei, în preziua unui conflict pruso-francez, având mână liberă din partea lui Bismark, simte că se apropie momentul când va putea porni din nou spre Constantinopol.

Probabil că şi deaceia căuta să-şi apropie România, poartă de intrare în Balcani.

Prinţul Carol şi guvernul român sezisează îndată importanţa revoluţiei din Creta pentru mersul tratativelor recunoaşterei.

Prinţul scrie în memoriile sale la 21 August: „Şi mai însemnată pentru recunoaşterea din partea Turciei poate să ajungă revoluţia din Creta: Candioţii, sprijiniţi de Grecia cu bani, arme şi voluntari, au proclamat unirea lor cu această ţară..."

Fireşte că această încurcătură stingherește foarte mult Poarta, care e încă în conflict cu România. Prinţul ştie să folosească bine această împrejurare. Primeşte pe prinţul Ipsilanti, trimisul grec la Paris, dă impresia că ar putea trata cu el; lasă să se strângă bani de la Grecii din România pentru răsculaţii din Creta şi face ca aceasta să se ştie la Constantinopol[1]), comunică Porţii „în cazul când răscoalele creştinilor s'ar întinde în Turcia, lui, ca domnitor al unui stat creştin, i-ar veni foarte greu să se mai ducă la Constantinopol; deaceea ar trebui să se grăbească şi mai mult sfârşirea chestiei recunoaşterei". Insfârşit, după ce Marchizul de Moustier sugerase să nu se folosească forma rigidă a unui tratat ci aceia mai maleabilă a unui schimb de scrisori, la 8 Octombrie 1866, cinci luni dela intrarea Prinţului în ţară, acordul cu Turcia e încheiat.

A doua zi, la 9 Octombrie, Prinţul pleacă prin Giurgiu-Rusciuc-Varna la Constantinopol, spre a primi firmanul de investitură din mâna Sultanului.

Dar înainte de a părăsi Bucureştii, pela ora două după amiază, are satisfacţia de a vedea la palat, într'o audienţă colectivă pe consulii străini care vin, în mare ţinută, să-l felicite arătând astfel, oficial, că întreaga Europă recunoaşte dinastia străină.

Călătoria o face pe iachtul sultanului, „Issedin", trimis înadins

1) „Memoriile Regelui Carol I" vol. II pag. 62.

www.dacoromanica.ro

la Varna. Pe tot teritoriul imperiului e primit cu respect iar la Constantinopol cu strălucire. Imbinând cu dibăcie calitatea de Domn al Principatelor Române cu acea de membru al Casei de Hohenzollern, care căpătase de curând o nouă glorie, Prințul Carol știe să ocolească toate formalitățile supărătoare și să apară mai mult ca Prinț suveran decât ca vasal.

E primit de Sultan, se fac parăzi în cinstea lui, însuși fiul Sultanului Prințul Iusuf Issedin, e pus să-și prezinte batalionul lui Carol de Hohenzollern, miniștrii turci îi arată un prevenitor respect.

Cum se întoace roata istoriei! Cât trebue să se fi bucurat în raclele lor Voevozii care odinioară erau siliți să se prosterne în fața Padișahului și să-i ție frâul când încăleca. Deaceia nu-i de mirare că populația creștină a Constantinopolului l-a privit ca un adevărat Basileu și, cu ocazia vizitei sale la patriarhie, l-a întâmpinat cu strigăte de „zito, zito“ [1]) ce nu voiau să se mai sfârșească.

Peste două săptămâni, la 22 Octombrie, întors la București, Carol de Hohenzollern putea fi mulțumit de primele cinci luni ale domniei sale.

1) „Să trăiască, să trăiască“ pe grecește.

www.dacoromanica.ro

XVIII

GUVERNELE LASCAR CATARGIU ŞI ION GHICA

Politica externă şi politica internă — Formarea cabinetului Catargiu — Camera Constituantă — Inverşunarea împotriva cuziştilor — Invalidarea lui Mihail Kogălniceanu — Situaţia militară şi financiară — Frământările pe tema nouei Constituţiuni — Agitaţia antisemită — Guvernul Ion Ghica — Sarcina nouei formaţiuni ministeriale — Călătoria Prinţului în Moldova — Alegerile pentru Cameră din Octombrie 1866 — Viaţa şi moartea ministerului Ghica — Politica externă — Guvernele Lascăr Catargiu şi Ion Ghica.

Am arătat în capitolul precedent cum s'a ajuns la obţinerea recunoaşterei puterilor şi s'a văzut rolul important pe care l-a jucat personal Prinţul în atingerea acestui rezultat.

Lucrul trebue reţinut, deoarece constitue una din caracteristicele întregei domnii al lui Carol I-ul: Domnul şi mai apoi Regele va avea cuvânt hotărâtor în conducerea politică externă a ţării; deasemenea în ceiace priveşte armata.

Faptul e explicabil. Parlamentul, deşi atotputernic, lăsa mână liberă Prinţului în aceste domenii. Se ştia cât de mare însemnătate avusese persoana Prinţului, numele şi relaţiunile lui la înfăptuirea ultimei dorinţi a divanurilor adhoc: dinastia străină.

Numele şi relaţiunile personale pe care le avea Prinţul constituiau şi de acum înainte un capital preţios pentru politica externă a ţării. Aşa se explică cuvântul hotărâtor pe care l-a căpătat dela început Prinţul în această materie.

Acelaş lucru se poate spune şi despre politica militară. Prinţul era soldat, făcuse războiul, aparţinuse unei armate admirabile ca spirit militar şi organizare. Avea deci un prestigiu militar care s'a vădit imediat şi pe care nimeni nu i l-a contestat.

www.dacoromanica.ro

Insfârşit chestiunile militare şi externe erau în ochii Domnului atât de însemnate încât n'ar fi vrut în ruptul capului să renunţe la stăpânirea lor.

Cu totul altul era rolul Suveranului, mult mai redus, în politica internă.

Aci nici nu cunoştea oamenii şi situaţia, nici n'avea prestigiu şi popularitate, nici nu avea câmp liber fiindcă se izbea de ambiţiile, interesele, ideile lumei politice.

Deaceea — la început mai ales — rolul său în politica internă e foarte şters. Se mărgineşte să înregistreze şi să prezideze; abea târziu, mult mai târziu, impulsurile vor porni şi dela el.

Chiar în seara intrării noului Domn în Bucureşti, la ora 10, se adunară la palat foştii Locotenenţi domneşti şi membrii guvernului. Ion Ghica prezintă demisia cabinetului spre a îngădui Domnitorului să-şi alcătuiască întâiul său guvern.

După trei ore de sfat — consiliul a durat până la ora unu noaptea — noul minister era astfel constituit:

Lascăr Catargiu (Moldovean, Conservator).	Preşedinte al Consiliului şi Ministru de Interne
Ion C. Brătianu (Muntean, liberal).	Ministru de Finanţe.
Petre Mavrogheni (Moldovean, conservator).	Ministru de Externe.
C. A. Rosetti (Muntean, stânga extremă).	Ministru de Culte şi Instrucţie.
Ion Cantacuzino (Muntean, centru).	Ministru de Justiţie.
General Ion Gr. Ghica (Moldovean, dreapta moderată).	Ministru de Războiu.
Dimitrie A. Sturdza (Moldovean, centru).	Ministru de Lucrări Publice [1]).

Am reprodus calificările din memoriile Regelui deoarece ele redau corect fizionomia politică a noului guvern. In definitiv el reprezenta aceeaşi formulă politică ce dusese la 11 Februarie: coaliţia *albilor* şi a *roşilor*. Această coaliţie se impunea la 10 Mai

1) Decret 809 din 11 Mai 1866. Monitorul Oficial No. 103 din 12 Mai 1866, pag. 455.

www.dacoromanica.ro

când trebuia să se obţină recunoaşterea noului regim şi să se voteze Constituţia — tot atât de mult ca la 11 Februarie.

Bine înţeles compoziţia ministerului reflecta în parte şi structura Camerei Constituante. Camera Constituantă, aleasă între 9—17 Aprilie, se întrunise pentru prima oară la 28 Aprilie. Ea avea o coloratură net conservatoare.

Faptul se vădeşte clar din rezultatul votului pentru alegerea preşedintelui. Votarea a avut loc la 9 Mai. Din 120 de votanţi Manolache Costache Epureanu — conservator — a întrunit 74 de voturi iar Ion C. Brătianu 46.

Sentimentele Camerii erau expresia credincioasă al lui 11 Februarie: voinţa de a aduce cât mai degrabă prinţul străin pe tronul românesc.

Deaceea când, la 1 Mai, — spre a satisface hotărîrea conferinţei puterilor — Camera a fost chemată să se pronunţe asupra unirei şi a Prinţului străin, a fost cu 109 voturi faţă de 6 abţineri pentru unire şi prinţ străin, deşi împotriva acestuia vorbiseră Nicolae Ionescu şi Dimitrie Tacu, (fracţioniştii modoveni) Ioan Lecca şi celebrul Ioan Heliade-Rădulescu.

Un alt sentiment bine definit al Camerii era înverşunarea împotriva cuziştilor.

Imediat după 11 Februarie, în urma votului dat de Cameră şi Senat, se începuse urmărirea ultimului guvern al lui Cuza, ministerul dela 14 Iunie 1865, compus din: Nicolae Kreţulescu, General Ion E. Florescu, Nicolae Rosetti-Bălănescu, General Savel Manu şi Dimitrie Cariagdis, pentru „violări de Constituţiune şi de legi şi pentru risipă de bani publici."

In urma amnistierei de către Prinţul Carol a foştilor miniştri discuţiunea e reluată şi în Constituantă, la 11 Iunie 1866, când se votează numirea unei comisiuni parlamentare de anchetă cu aceeaşi misiune, de a cerceta violările de legi şi risipirile de bani.

Dar mult mai semnificativă e îndoita invalidare a lui Mihail Kogălniceanu; marele scriitor, orator şi om de stat fusese ales de judeţul Fălciu. Insă un numeros grup de deputaţi, în frunte cu Nicolae Blaremberg, propusese următoarea moţiune în şedinţa din 30 Aprilie:

www.dacoromanica.ro

„Considerând că Mihail Kogălniceanu, ca ministru la 2 Mai şi prin lovitura de stat, s'a găsit culpabil de un sperjur şi un atentat în contra legilor, subscrişii, propunem ca Adunarea României, fără a mai cerceta titlurile alesului, în interesul demnităţei acestui corp şi al moralităţei publice să-l respingă din sânul său".

Nicolae Blaremberg,[1]) susţinându-şi moţiunea, spune următoarele: „D-lor nu e trebuinţă să vă spun eu, cine e omul care vine să bată astăzi la uşa Adunării. Numele său, care şi astăzi răsună dureros în inima fiecăruia, are să fie înregistrat de historie (sic) şi historia imparţială va repeta negreşit, cu noi, va zice ca şi moţiunea noastră, că omul acesta a întins mâna lui sacrilegie, asupra legilor ţărei, asupra libertăţilor publice." Cu toată apărarea Generalului Tell şi cu tot apelul lui Ion Ghica, după numirea unei comisiuni de anchetă, la 4 Mai, Camera votează cu 71 voturi contra 42 invalidarea lui Mihail Kogălniceanu „pentru cauză de imoralitate publică recunoscută de ţara întreagă."

Ales din nou de către colegiul orăşenesc din Galaţi, Mihail Kogălniceanu e pentru a doua oară invalidat de Camera Constituantă.

Acestea erau sentimentele Camerii în momentul venirei noului Domnitor. Să părăsim acum pentru o clipă lumea politică şi să vedem, pe scurt, care era situaţia militară şi financiară a ţării.

•

Cititorii ştiu din partea a doua a acestei lucrări („Ce a găsit Carol I-ul în România") cât de puţin pregătiţi eram milităreşte şi financiarmente, spre a susţine o criză serioasă. Totuşi ameninţă-

1) *Nicolae Blaremberg*, ziarist, avocat, om politic va juca un rol însemnat în viaţa publică românească sub Carol I-ul. Descendent al unei familii nobile de origine flamandă — Van Blaremberg — ajunsă apoi în serviciul Rusiei, tatăl lui Nic. Blaremberg, ofiţer de geniu în armata rusă venise cu trupele Ţarului în România, se însurase aci cu o Românca — sora domnului Alexandru Ghica — devenise Român şi avusese drept fiu pe Nicolae Blaremberg, născut la 1837. In Camera Constituantă, Blaremberg era deputat de Braila şi s'a impus repede ca „leader". Om cinstit, cult, talentat, dar turbulent şi veşnic nemulţumit, va fi un perpetuu opozant. (Vezi Christodul I. Sulliotis. „Nicolae Blaremberg". Brăila 1894).

www.dacoromanica.ro

rile turceşti puteau oricând să se preschimbe în fapt. Am arătat că se votase un credit de 8 milioane destinat armatei şi că se ordonase mobilizarea trupelor. Insă nu numai organizarea materială a oştirei era defectuoasă ci şi moralul foarte slab.

Intr'adevăr la 20 Mai (1 Iunie) Prinţul notează următoarele în jurnalul său: „Batalioanele de graniceri d'alungul Dunării se răzvrătesc şi nu vor să înainteze. Ele afirmă că guvernul nu poate să le întrebuinţeze la altceva decât la paza judeţelor şi a hotarelor lor". Fenomen grav, ce din nenorocire îşi găsea corespondentul în adresa colectivă a ofiţerilor (22 Mai) prin care se cerea noului Domn să scoată din oştire pe ofiţerii ce participaseră la răsturnarea lui Cuza. Deci răzvrătire jos, demersuri colective cu caracter cominatoriu sus.

Adresa ofiţerilor mai arăta pe lângă aceasta şi sentimentele armatei, în plus creia o serioasă tensiune cu guvernul şi Camerile compuse din oamenii lui 11 Februarie.

Prinţul Carol izbuteşte să potolească agitaţia ofiţerilor convocându-i la Palat şi ţinându-le o cuvântare prin care, după ce declară că ştie să aprecieze sentimentul ce a dat naştere memoriului lor, le arăta că o „rugare colectivă dobândeşte uşor aparenţa unei presiuni morale" şi sfârşea cu cuvintele: „...nu uitaţi că am venit ca să creiez un viitor şi nu să-mi întemeiez activitatea pe un trecut pe care nu-l cunosc şi nici nu vreau să-l cunosc".

Totuşi deşi agitaţia se potoleşte, fără ca ofiţerii să obţină satisfacţie, fenomenul indică o stare de spirit vecină cu un început de anarhie militară.

■

Situaţia financiară continua a fi disperată. Imprumutul intern lansat de Mavrogheni, după 11 Februarie, dăduse rezultate foarte slabe; abia se obţinuseră 6.249.332 în loc de treizeci de milioane cât se ceruse. [2]).

Brătianu venit la Finanţe în cabinetul Catargiu, se gândeşte la un moment dat să facă faţă nevoilor tezaurului prin emiterea de hârtie monedă. Proectul se depune la Cameră, dar în faţa opo-

1) Mesagiul Locotenenţei Domneşti şi al guvernului adresat Camerii Constituante la 28 Aprilie 1866. Monit. Oficial No. 93/1866.

www.dacoromanica.ro

ziţiei ce o întâmpină Brătianu e silit să-l retragă. Işi dă şi demisia asupra căreia revine însă a doua zi (31 Mai). Guvernul trebue să emită bonuri de tezaur, care se plasează greu, să reducă salariile şi să ia măsuri aspre pentru strângerea impozitelor. Camera votează un proect de lege prin care „emolumentele şi diurnele de verice categorie ale tuturor pensionarilor şi funcţionarilor statului vor fi supuse, dela 1 Iulie şi până la 31 Decembrie 1866, peste reţinerea de 10% privitoare la pensiuni, la o reducere de 20%, dela 300 lei inclusiv în sus". Taxele de import se ridică dela 5% la $7\frac{1}{2}\%$; însfârşit, prin legea dela 15 Iuliei 1866, guvernul este autorizat să vânză până la concurenţa sumei de 27 milioane lei, bunuri mici de ale statului, care nu aveau un venit mai mare de 500 de galbeni..." [1]) Bine înţeles aceste măsuri produc nemulţumiri şi nu uşurează, imediat, tezaurul statului.

Goana după împrumut reîncepe. De astă dată se duc tratative în străinătate.

Negocierile împrumutului, purtate de Bălăceanu, merg greu. Prinţul într'o scrisoare personală face apel la Napoleon rugându-l să sprijine un împrumut românesc pe piaţa Parisului. Impăratul răspunde însă că până după recunoaşterea noului regim de către Turcia nu poate fi vorba de împrumut.

In sfârşit, în Octombrie, după ce tratase cu casele Lefevre din Londra şi Erlanger, care puseseră condiţiuni foarte grele, Bălăceanu încheia un împrumut cu casa Oppenheim din Paris.'

Intre timp Camera începuse discuţia nouei Constituţiuni. Pe această temă armonia guvernamentală se strică. Prima chestiune pe care se ciocnesc albii cu roşii este aceia a Senatului. [2]) C. A. Rosetti vrea o singură Adunare legiuitoare iar în Cameră N. Ionescu şi P. Cernătescu susţin acest punct de vedere pe care-l combat N. Blaremberg, Aristid Pascal, Manolache Costache Epureanu, Al. Golescu. Domnitorul stăruind şi el a se admite sis-

1) „Istoricul partidului naţional-liberal de la 1848 şi până astăzi". Bucureşti 1923. pag. 75.

2) Vezi G. G. Meitani. Studii asupra Constituţiunii Românilor. Bucureşti. Tipografia Miulescu.

www.dacoromanica.ro

temul bicameral, liberalii cedează, însă cu condiţiunea ca votarea budgetului să fie rezervată exclusiv Camerei. Mare controversă iarăşi pe tema dreptului de veto al Domnitorului; majoritatea Camerei ar fi dorit să nu se acorde capului statului de cât dreptul de veto *suspensiv* pe când Prinţul şi majoritatea miniştrilor, cer dreptul de veto *absolut*. Camera acordă, după multe frământări, veto absolut.

Altă controversă pe chestia colegiilor electorale. Proectul prevedea patru colegii. Nicolae Ionescu propune numai două, unul urban şi altul rural. Camera menţine cele patru colegii.

Dar chestiunea care deslănţue cea mai mare patimă este aceia a drepturilor Evreilor.

Infiltraţiunea evreiască începuse în Moldova de pe timpul lui Mihai Sturdza. Acum Evreii acaparaseră deja comerţul şi meseriile. Pe fiecare zi invazia evreiască sporea şi plaga începea să se întindă spre Moldova de Jos şi Muntenia. Evreii însă — potrivit obiceiurilor străvechi şi a legilor în vigoare, ce nu permiteau împământenirea de cât creştinilor — n'aveau drepturi politice, nici nu puteau intra în profesiunile libere, nici nu puteau dobândi bunuri rurale. De aci strădania lor de a căpăta posibilitatea împământenirii. Paşoptiştii munteni le făgăduiseră de mult egalitatea de drepturi. In proclamaţia din 9 Iunie 1848 şi anume în punctul 21 se spunea categoric: „Emancipaţia Israeliţilor şi drepturi politice pentru orice compatrioţi de altă credinţă".[1])

Acum în preajma statornicirei noului regim constituţional, Evreii se pun în mişcare. Fondatorul „Alianţei Israelite" Crémieux, vine din Paris, vizitează pe Prinţ (2 Iunie) şi-şi pune în joc toată influenţa spre a obţine ca prin noua Constituţie Evreii să nu mai fie excluşi de la împământenire.

Prinţul, necunoscând situaţia ţării, liberal convins, e de acord. Miniştrii, în special Rosetti şi Brătianu, deasemenea.

Guvernul propune în Cameră următorul text constituţional: „Confesiunea nu e o piedică pentru împământenire în România. In

---

1) Din scrierile şi cuvântările lui Ion C. Brătianu. Vol. I, pag. 7. Bucureşti. „Carol Göbl". 1903.

www.dacoromanica.ro

ce privește pe israeliți o lege specială va regula treptata lor admitere la naturalizare".

„Un strigăt de groază trece prin Moldova" exclamă Prințul în notele sale după ce relatase proectul guvernului.

Proectul întâmpină o înverșunată opoziție în Cameră. Dar agitația în țară e mai mare. „Trompeta Carpaților", gazeta lui Cezar Boliac, foarte răspândită, duce o violentă campanie antisemită. Capitala e și ea cuprinsă de indignare. In ziua de 18 Iunie, pe când Camera discuta art. 7, o mare mulțime se adună în fața Parlamentului protestând cu vehemență împotriva proectului guvernamental. Față de rezistența Camerii și mai ales speriat de violența mișcării de stradă, Ion Brătianu declară că retrage articolul 7. Camera îl ovaționează dar mulțimea înfuriată coboară dealul Mitropoliei, se răspândește în oraș, atacă pe Jidani și distruge până în temelii sinagoga mare, de curând construită.

La 21 Iunie, opinia publică dobândește satisfacție. Camera înlocuește vechea redactare a art. 7 cu următoarea: „Insușirea de Român se dobândește, se conservă și se pierde potrivit regulilor statornicite prin legile civile. *Numai străinii de rituri creștine pot dobândi împământenirea*".

Crémieux fusese învins, dar vom vedea că se va răzbuna în curând și că România va avea imens de suferit de pe urma presiunilor evreești.

Insfârșit la 29 Iunie discuțiile asupra Constituțiunei luând sfârșit Camera votează în unanimitate — cu 91 de voturi — noua Constituție. [1])

A doua zi Domnitorul depune — cu mare solemnitate — jurământul pe Constituție.

Noul pact fundamental dota România cu cele mai liberale instituțiuni din întreaga Europă.

Drepturile monarhului reduse la minimum; libertățile individuale, de presă, de întruniri garantate; două Camere cu drepturi foarte mari; pedeapsa cu moartea abolită, juriul pentru crime și delicte în contra persoanelor și a statului și pentru procese de presă.

---

1) Constituțiunea și Legea Electorală. Ediție oficială. 1867. Pag. 7.

www.dacoromanica.ro

In schimb legea electorală reducea foarte mult „țara legală". Alegătorii erau împărțiți în patru colegii. In colegiul 1 nu votau decât „acei cari au venit fonciar de trei sute de galbeni inclusiv în sus" (art. 3).

Art. 4 „Fac parte din al doilea colegiu, aceia care au un venit fonciar de trei sute de galbeni în josu până la 100 inclusiv".

Colegiul al III-lea cuprindea pe comercianții și industriașii „care plătesc către stat o dare anuală de 80 lei" plus profesioniștii liberi, funcționarii, pensionarii toți scutiți de cens. (art. 5)

Infârșit gloata țărănească forma colegiul al IV-lea. Acest colegiu nu alegea direct — ca cele trei precedente — ci prin delegați, un delegat la 50 de locuitori. [1])

Alegătorii pentru Senat erau împărțiți în două colegii. Colegiul I-ul era rezervat celor cu un venit funciar rural de *minimum* 300 galbeni. Colegiul al II-lea al proprietarilor *urbani* cu un venit dela 300 galbeni în jos. Deci massele nu contribuiau cu nimic la alegerea Senatului.

Astfel de pildă, într'o alegere parțială pentru Senat din 1867, găsim următorul raport de validare: [2])

„DOMNILOR SENATORI,

Comisiunea D-voastră însărcinată cu verificarea titlurilor D-lor senatori din nou aleși, întrunindu-se la 3 Aprilie 1867 în majoritate de 4 membri, a luat în cercetare dosarul privitor la alegerea făcută de colegiul II al județului Covurlui în persoana D-lui Ștefan Pherikyde. Subsemnatul raportor, are onoare a supune la cunoscința D-voastă resultatul deliberațiunilor ei.

Din dosar s'a văzut că acest colegiu s'a întrunit la ora și ziua fixată de lege, din 71 alegători ce se văd în lista oficială numai 16 a luat parte la vot, și acești alegători au ales cu unanimitatea voturilor pe D. Ștefan Pherikyde".

Raportul conchide la validare.

Așadar cu 16 voturi din 71 de votanți devenea cineva reprezentant al colegiului.

Constituanta îndeplinindu-și menirea e dizolvată la 6 Iulie. Nici guvernul nu o mai duce mult. Intre Lascăr Catargiu și

1) Legea Electorală, promulgată la 28 Iulie 1866.

2) Monitorul Oficial pag. 696 ședința din 3 Aprilie 1866.

www.dacoromanica.ro

Brătianu-Rosetti înțelegerea e din ce în ce mai grea. *Albii* și *roșii* nu se mai împacă. Lupta fracțiunilor — partide propriu zise nu existau încă — se întrevede înverșunată. Criza ministerială izbucnește la 13 Iulie iar la 15 Iulie Ion Ghica formează noul guvern.

Cabinetul Ion Ghica e astfel alcătuit: [1])

Ion Ghica		Președinte al Consiliului
	și	Ministru de Interne
Petre Mavrogheni		Ministru de Finanțe.
Ion C. Cantacuzino.		Ministru de Justiție.
George Știrbey		Ministru de Externe.
General Ion Gr. Ghica		Ministru de Războiu.
Dimitrie A. Sturdza		Ministru de Lucrări Publice
	și interim	Ministru de Culte și Instrucție.

La 19 Iulie Ion Strat se numește la Culte, [2]) interimatul lui Sturdza încetând.

Noua formațiune ministerială, prin plecarea simultană a lui Catargiu-Brătianu-Rosetti, are un caracter mult mai neutru.

Sarcina nouei echipe este în primul rând de a obține recunoașterea. Deaceia și fusese ales Ion Ghica. Fostul Bey de Samos avea relații prețioase la Constantinopol, mai ales cu ministrul de externe, Ali Pașa.

Apoi, datorită aspectului său neutru, guvernul Ghica trebuia să prezideze alegerile. Insfârșit să contracteze un împrumut și să facă față, în măsura posibilului, grelei situațiuni financiare.

■

Puțin timp după formarea ministerului, la 9 August, Prințul întreprinde o lungă călătorie în Moldova. Aci erau cei mai credincioși partizani ai fostului regim iar separatismul era încă de temut.

Călătorul trece prin Buzău, Râmnicul-Sărat, Focșani, Adjud, Căiuți, Onești, Tg. Ocna, Slănic, Bacău, Roman, Piatra, Văratec, Agapia, Neamțu, Fălticeni, Botoșani, Cotnari, Hârlău, Tg. Frumos, Podul Iloaei, Iași, Huși, Vaslui, Bârlad și înapoi prin Focșani—Urziceni. Călătoria a durat 17 zile, Prințul a cunoscut 11

1) Decret No. 1151 și 1152 din 15 Iulie 1866. Monitor No. 155 din 16 Iulie 1866.

2) Decret No. 1162 din 19 Iulie. Monitor 158 din 20 Iulie pag. 717.

www.dacoromanica.ro

județe din cele 14 ale Moldovei de atunci; s'au parcurs cu trăsura circa 1500 Kilometri și s'au folosit vre-o 3000 cai de poștă.[1])

Această lungă vizită, culminând cu ședera de o săptămână la Iași, a câștigat Prințului multe inimi. Nu atât în popor, care l-a cunoscut numai din goana cailor, ci în boerime, adică în categoria socială a țării cea mai interesantă politicește. De la Adjud, unde petrece noaptea în casa lui H. A. Balș și a soției sale născută Sturdza, trage la toate curțile boerești însemnate.

La Căiuți e musafirul lui Răducanu-Rosetti și a soției sale, fiica fostului domnitor Ghica. [2]) De aci a trecut la Tg. Ocna la Costache Negri. Vizită politică de deosebită importanță. Costache Negri fusese prieten și sfătuitor al lui Cuza și-i rămăsese credincios. Zăvorești prințului Moruzi îl primesc ca oaspe. Insfârșit la Iași Domnul trage în palatul Mavrogheni. E înconjurat, sărbătorit de întreaga boerime moldovenească. Singură familia Roznovanu „a avut prostul gust să nu se prezinte și să nu-și ilumineze măreața casă din fața Mitropoliei". Mai târziu însă lucrurile se vor schimba, și Domnul, când va veni la Iași, va trage statornic în palatul ce rămăsese întunecat la prima lui vizită.

Dar călătoria în Moldova a avut darul să-l familiarizeze, de visu, pe Prinț cu o problemă care-i va creia de multe ori serioase încurcături în decursul lungei sale domnii.

Cunoaște însfârșit populația jidovească a Moldovei. Marele senior liberal care — la 18 Iulie — nu înțelegea pornirile „barbare" ale supușilor săi, începe să le priceapă.

Focșanii îi dau prilejul să-și întâlnească pentru întâia oară supușii „de rit mozaic" și în „Memorii" (vol. II pag. 19), consemnează despre ei primele impresii: „Acești neplăcuți conlocuitori ai Moldovei se înfățișează aci întâia oară Prințului, și el începe a înțelege cum a putut ajunge atât de puternică antipatia locuitorilor țării împotriva acestui neam străin". La pag. 21 (vol. II din „Memorii") Domnul revine: „Pe lângă pacostea din acest an a recoltei proaste, Moldovenii însă mai au și una constantă în satele lor: evreul; numai el e cârciumar și băcan, îmbie pe țărani

1) „Memorii" Vol. II pag. 46.
2) Vezi în Radu Roseti „Amintiri" Vol. 29 Primirea Domnului.

www.dacoromanica.ro

să-i bea rachiul falşificat şi e totdeauna gata să dea avansuri, ca să prinză apoi cu totul în mâinile sale pe datornici". La Iaşi, Domnul străin înţelege dintr'o ochire toată jalea bătrânei capitale căci: „Evreii locuesc o mahala separată din partea de jos a oraşului, dar se întind tot mai sus şi *se înmulţesc grozav, pe când populaţia românească scade*".

■

Intre timp guvernul Ghica căuta să-şi ducă sarcina la bun sfârşit. Tratativele cu Poarta am văzut că s'au terminat cu bine. Negocierile pentru împrumut se vor încheia şi ele cu un succes, dar oneros.

In politica internă însă lucrurile se complică. Campania electorală prezintă unele aspecte curioase. Deşi cabinetul are o nuanţă mai mult de cât moderată, totuşi se pare că roşii, la Bucureşti, şi fracţionistii, la Iaşi, se bucură de o toleranţă prea părtinitoare.

A făcut Ion Ghica jocul roşiilor? A fost numai lipsit de autoritate? E greu de spus! In orice caz trebue să constatăm că ori de câte ori a avut puterea în mână Ion Ghica a izbutit să lase o îndoială asupra purtării sale.

Reputaţia de om abil nu i-a folosit. Dimpotrivă. In politică suprema abilitate e să pari naiv.

Ori şi în Februarie 1866, şi în Octombrie 1866, şi în Martie 1871 — după cum vom vedea — Ion Ghica a lăsat impresia de a fi jucat un joc dublu.

Partidul roşu încearcă să prindă temeinic teren în Muntenia şi dacă se poate să monopolizeze Capitala. Bandele de bătăuşi, în frunte cu vestitul Mircea Mălăerul, condus din umbră de cunoscuţii electori liberali Gr. Serurie şi Ciocârlan, intră în funcţiune cu lozinca „să dea în ciocoi". [1])

Insfârşit alegerile se fac în zilele de 29, 30, 31 Octombrie şi 7 Noembrie pentru Cameră iar la Senat în zilele de 3, 4, 5 Noembrie.

Domnul dorise aceste alegeri cât de libere, scrisese la 23 Octombrie lui Ion Ghica o scrisoare prin care cerea să nu se exercite asupra alegătorilor „nici o umbră măcar de influenţă administra-

1) Gazeta „Ordinea" supliment la No. 37 din 1866.

www.dacoromanica.ro

tivă". Rezultatele alegerilor vor fi însă o surpriză neplăcută. Guvernamentalii — conservatori şi moderaţi — iau o treime din locuri, liberalii o altă treime iar cuziştii şi separatiştii ultima treime.

Semnificativă era mai ales persistenţa cuzismului. Cuza rămăsese în sufletul ţărănimii. Radu Rosetti ne povesteşte în „Amintirile" sale (vol. III pag. 5 şi 6) cum s'a făcut plebiscitul: „...s'au strâns (ţăranii) la primărie şi au silit pe notar să scrie următorul text oficial modificat: „Noi subsemnaţii locuitori ai comunei Căiuţul, *nu* alegem ca Domnitor al Românilor pe Principele Carol-Ludowic de Hohenzolern, care va domni sub numele de Carol I", sub care text şi-au pus degetele pe crucea însemnată de notar în dreptul numelui fiecăruia.

Intrebaţi asupra motivelor hotărârii lor, au răspuns că nu au avut nici un temeiu de nemulţămire împotriva lui Cuza care li-a dat pământurile şi i-a scăpat de boeresc şi nu vor să aleagă pe *Hopânţol*, un Neamţ pe care nu-l cunoaşte nimene". Şi Rosetti adaugă că are serioase temeiuri să creadă că în multe sate s'a întâmplat la fel, iar administraţia ori n'a ţinut voturile negative în seamă ori pur şi simplu a schimbat pe *nu* în *da*.

Aceasta fiind starea de spirit, era firesc ca partizanii fostului Domn să pătrundă atât de numeroşi în Cameră.

Kogălniceanu este ales în trei locuri. In cursul acestei legislaturi va avea ocazia să fie arbitrul situaţiei politice.

Confuzia lumei politice e la culme. Domnul, conservatorii, liberalii, sunt egal de nemulţumiţi.

Totuşi de o dizolvare a Camerii şi de noui alegeri nu poate fi vorba. Deaceia guvernul Ghica rămâne la putere încercând să treacă bugetul.

Parlamentul se deschide la 15 Noembrie. Prinţul citeşte mesagiul, în franţuzeşte, îndemnând pe deputaţi la conlucrare. Camera alege apoi drept preşedinte pe Lascăr Catargiu, dar acest vot nu constitue propriu zis o indicaţie politică, ci exprimarea încrederii în autoritatea boerului de la Golăşei.

Dezbaterile Camerii iau de la început un caracter violent şi pasionat.

Bine înţeles Blaremberg — împreună cu V. Mareş, Alex. Lahovari, Aristide Pascal, A. Sihleanu — în urma sfidărei pe care

www.dacoromanica.ro

le-o aruncă Mihail Kogălniceanu [1]) — cere din nou invalidarea lui pe temeiul că datorită celor două voturi de invalidare pentru „nedemnitate" voturi date de Constituantă, ar exista „autoritatea lucrului judecat". [2])

Discursul lui Blaremberg, interesant ca argumentare erudită sprijinită pe precedente istorice, termină plin de emfază ridicolă:

„D-le Kogălnicene, poporul român a încetat de a fi mut, şi el ne strigă desemnându-te: iată ucigaşul libertăţilor noastre publice!"

După discursurile lui Costa-Foru, Boerescu, [3]) Petre Grădişteanu, N. Ionescu vine replica lui Kogălniceanu şi însfârşit votul de validare.

Situaţia politică e tot mai tulbure. Lipsa de autoritate a lui Ghica se face simţită. Insuşi Brătianu, într'o audienţă comună pe care o au la Domnitor în ziua de 19 Decembrie, reproşează lui Ghica lipsa de energie.

A doua zi Ion Ghica îşi dă demisia iar la 21 Decembrie anunţă retragerea sa, Camerii.

Criza de guvern e lungă. Nimeni nu vrea să ia sarcina unui nou minister, urmând să guverneze cu o Cameră în care nu se poate forma o majoritate stabilă.

Astfel că Ion Ghica e silit să-şi retragă demisia iar la 28 Decembrie anunţă Camerii: „Domnilor, după cum vă făcusem cunoscut în şedinţa trecută, noi ne dedesem demisiunea; ieri Măria Sa ne-a invitat să ne reluăm portofoliul; noi ne-am socotit datori a ne conforma cu această dorinţă a Măriei Sale".

După vacanţă se reia la Cameră discuţia bugetului şi cu această ocazie împrumutul Oppenheim, încheiat în Octombrie, e supus unor violente critici.

Bălăceanu îl încheiase fără a avea o împuternicire în perfectă regulă („Memorii" vol. III pag. 3—4) iar condiţiunile lui erau oneroase. Pentru *18 milioane*, cât încasam efectiv, ne obligam să plătim în 23 de ani *34 de milioane*.

---

1) Monitorul Oficial . Şedinţa din 25 Noembrie 1866.

2) Monitorul Oficial No. 26 Noembrie 1866.

3) Discursul lui Boerescu a remarcabil. Clar, cumpănit, logic. Vezi, B. Boerescu „Discursuri Politice" Vol. I Socec 1910 pag. 98—107.

www.dacoromanica.ro

In urma unor violente discuţiuni şi serioase frământări Camera votează totuşi înscrierea în buget a anuităţilor împrumutului.

Intretimp situaţia politică internă mergea spre clarificare. Roşii duceau tratative cu „maiştii". [1]) Peste puţin se închee între Kogălniceanu — capul „maiştiilor" — şi Rosetti-Brătianu „pactul de la Concordia". [2]). Brătianu, activ susţinut de Domnitor, având posibilitatea unei majorităţi parlamentare, în urma pactului de la Concordia, se pregăteşte să ia puterea.

Guvernul de tranziţie Ion Ghica nu mai are rost. La 20 Februarie Petre Grădişteanu atacă ministerul şi la sfârşit propune: „...a se da domnilor miniştrii un vot de neîncredere".

Dezbaterile sunt violente. Ion Ghica se apără fără convingere arătând că criza ministerială e latentă încă dela deschidera Camerilor.

La 21 Februarie Camera, cu *59* de voturi contra *56* din *115* votanţi, dă vot de blam ministerului.

■

Inainte de a urma mai departe firul politicei noastre interne să aruncăm o scurtă privire asupra politicei externe de la recunoaştere (Octombrie 1866) şi până la căderea lui Ghica.

Victoria Prusiei va avea, indirect, însemnate repercursiuni asupra poziţiei României.

La Paris ostilitatea împotriva a tot ceiace-i prusian şi Hohenzolern devine din ce în ce mai evidentă. Opinia publică franceză începe să se mire că Napoleon a putut ajuta un Hohenzollern să ocupe tronul românesc. [3])

Pe de altă parte Prinţul e prusian, e Hohenzollern, vrea să reformeze armata pe tipul prusian. Deaceia cere la Berlin să se trimită câţiva ofiţeri prusieni care să instruiască trupele române, deşi aci era o misiune militară franceză. Mare supărare la Paris.

Firește deocamdată sunt numai frecuşuri pe care Prinţul caută să le aplaneze cât de repede.

---

1) Aceasta era porecla dată cuziştilor, deoarece fuseseră autorii loviturei de stat de la 2 Mai 1864.

2) După numele hotelului unde se negociase.

3) Vezi „Revue des Deux-mondes" din 15 Iunie 1866. Cronica semnată Eugène Forcade.

www.dacoromanica.ro

Napoleon scrie la 18 Decembrie lui Carol I-iul o scrisoare prietenească. Baronul d'Avril — reprezentantul Franței — folosește, primul dintre diplomații străini, expresia „România".

Totuși iritarea Parisului crește, spre a deveni în curând periculoasă tânărului Domnitor.

Până și căsătoria surorei sale cu contele de Flandra — fostul ales al Camerilor române după 11 Februarie — se resfrânge rău în opinia publică franceză asupra sa. In același timp se redeschide problema Orientului. Rusia sondează diplomaticeşte terenul în Europa în vederea unei noui ofensive spre Constantinopol. Grecii, tot prin Ipsilanti, încearcă să realizeze „o apropiere între România și Grecia pentru reînoirea răscoalei din Creta".

Prințul respinge, momentan, propunerile grecești, dar subscrie la colecta făcută de Ipsilanti pentru Cretani.

In orice caz problema Orientului preocupă în cel mai înalt grad pe Prinț. Deaceia îl vom vedea trimițând în Ianuarie pe Bălăceanu la Atena să sondeze terenul în vederea unei confederațiuni a statelor balcanice. Cantacuzino, agentul nostru la Belgrad, primește aceleași instrucțiuni plus misiunea de a se duce și la Cetinge spre a atrage Montenegro-ul în combinație.

Sugestiile românești sunt pretutindeni bine primite. La Atena Trikupis acordă o deosebită importanță propunerilor lui Bălăceanu.

Așadar se schițează o politică balcanică îndrăzneață, România așezându-se în fruntea micilor state creștine. [1])

Această acțiune diplomatică va aduce însă și ea unele neplăceri Prințului. Le vom studia la timpul lor.

---

1) Vezi N. Iorga „Politica Externă a Regelui Carol I":

www.dacoromanica.ro

XIX

INTAIA GUVERNARE A LUI ION BRATIANU

1 Martie 1867 — 16 Noembrie 1868 — Personalitatea lui Ion Brătianu — Părerile Domnitorului despre el — Puterile şi Ion Brătianu — O mare guvernare — Armata şi Căile ferate — Greutăţile parlamentare şi noile alegeri — Problema Orientului şi soarta Transilvaniei — Problema evreiască şi nenorocirile ce le aduce pe capul ţării — Presiunea puterilor determină căderea lui Brătianu.

La 1 Martie 1867, după o criză ministerială complicată, se formează guvernul Creţulescu, astfel alcătuit:

C. Al. Creţulescu		preşedinte al consiliului
	şi	ministru de justiţie
Ştefan Golescu		ministru de externe.
Ion C. Brătianu		ministru de interne
Dumitru Brătianu		ministru de culte şi instrucţie
	şi interimar	ministru de lucrări publice
Al. Văsescu		ministru de finanţe
General T. Gherghel		ministru de război [1])

Se încercase, în urma demisiei lui Ion Ghica, realizarea unui guvern de concentrare, în care conservatorii să dea sprijin majorităţii liberale. Combinaţia nu reuşise însă din cauza refuzului conservatorilor.

Constantin Al. Creţulescu, conservator moderat, mare boer,

1) Decret No. 275 din 1 Martie 1867. Monitor Oficial No. 49 din 2 Martie 1867. pag. 343.

www.dacoromanica.ro

era o personalitate ştearsă, fără activitate politică, menită să slujească drept paravan lui Ion Brătianu.

Acesta era în realitate „sufletul ministerului" [1]) şi conducătorul lui, dar nu apărea singur pe arenă ca să nu „sperie Europa".

Intre 1 Martie 1867 şi 16 Noembrie 1868, sub guvernele Creţulescu, Ştefan Golescu şi Nicolae Golescu, se poate spune că adevăratul cap al ministerelor, adevăratul conducător, a fost Ion Brătianu. Era prima guvernare a omului care mai târziu va fi numit, cu oarecare dreptate, „Bismark-ul României".

Intr'adevăr Brătianu mai fusese ministru, jucase în ultimii ani un rol însemnat în politica ţării, pentru întâia dată însă, în complect acord cu capul statului, stăpânea efectiv guvernul şi-şi putea da măsura ca realizator.

■

In plină maturitate fizică şi spirituală, după douăzeci de ani de viaţă politică, Ion Brătianu prelua conducerea ţării.

Soarta îl făcuse să treacă prin multe şcoli. Fusese rând pe rând: ideolog, agitator, conspirator, revoluţionar, exilat, închis, propagandist, parlamentar, ministru, colaborator la o lovitură de stat, diplomat, şef de partid. O şcoală politică mai complectă nici că se putea închipui. Acum, trecut de patruzeci şi cinci de ani, păstra încă cel mai frumos stigmat pe care-l poate purta un om politic: stigmatul ideii. A ideii pentru care luptase şi suferise. Dar paşoptismul său nu avea rigiditatea ce o întâlnim la Rosetti. Vârsta, viaţa, temperamentul, răspunderea guvernării, vor transforma pe ideolog în om politic. Nu-şi reneagă ideile dar nici nu se închide în turnul lor de fildeş. Inteligenţa lui vie, suplă, nuanţată — ce minunată ni se relevă ea în discursurile lui din aceea vreme — capătă pe zi ce trece un sens realist mai accentuat. Realismul acesta îl va învăţa că spre a înfăptui trebue să stăpâneşti iar ca să stăpâneşti trebue să ai în jurul tău oameni disciplinaţi, organizaţi, încadraţi.

Sectarismul său de partid, scăderile guvernărilor lui, din acest realism derivă.

---

1) Expresia e a prinţului Carol.

www.dacoromanica.ro

Inteligența sa realistă, voința puternică, autoritatea și ambiția, se vor îmbina la el cu un uimitor spirit de organizare, cu o putere de muncă, cu o grijă a detaliului, care vor lipsi fiului său Ionel Brătianu.

Insfârșit, temperamentul său stăpânitor se unea cu un farmec, un magnetism personal, simțit de toți cei ce l-au apropiat.

O mare personalitate politică, având și ultima caracteristică a oamenilor de stat, acea favorizare a soartei, acel joc propice a imponderabililor — de care făcea atâta caz Bismark — acel dram de noroc fără de care inteligență, voință, ambiție nu duc la nimic.

■

Ion Brătianu, poseda pe atunci — cum n'o va mai avea poate niciodată — deplina încredere a Suveranului său.

El fusese primul dintre Români care-l apropiase, el avusese un rol hotărâtor la venirea Prințului în țară, cu el vorbise întâia oară despre oamenii și împrejurările de la noi.

Părerile Prințului despre Brătianu, consemnate în „Memorii", sunt interesante de cunoscut. Ele aruncă o lumină vie nu numai asupra epocei ce o studiem acum ci și asupra guvernării liberale dintre 1876—1888.

„...I. Brătianu, acum ca și mai înainte, îi este cel mai simpatic din toți bărbații de stat ai țării și în care se încrede mai mult ca în oricare altul" („Memorii" vol. III pag. 46).

Dintr'o convorbire cu un trimis al lui Napoleon, Desjardins, bănuitor față de Brătianu: „După convingerea sa intimă", (a Prințului) „Brătianu e unul din cei mai capabili bărbați de stat ai României, care se sprijinește pe clasa de mijloc și pe mica proprietate, dar nu lingușește nicidecum instinctele rele ale mulțimei" („Memorii" vol. III pag. 77).

Aceleași păreri le avea un foarte bun judecător, cunoscător de oameni, cu multă experiență politică, admirabil sfătuitor, cum ni se arată în corespondența schimbată cu Prințul Carol, tatăl său, prințul Carol-Anton de Hohenzollern. In „Memorii" (vol. III pag. 113) fiul rezumând o scrisoare a tatălui, scrie: „Brătianu i s'a părut și de astădată bărbat de mare talent, de o adevărată

www.dacoromanica.ro

cultură a inimei şi de o inteligenţă ageră, şi are convingerea că e cu adevărat devotat Domnitorului său".

Stăpân pe sine, având încrederea domnitorului, conducător al singurei fracţiuni politice pe cale de organizare, secondat de cel mai de temut agitator şi gazetar al epocei — C. A. Rosetti, — dispunând, peste câteva luni, de o majoritate parlamentară compactă, Ion Brătianu pornea la o mare guvernare.

Şi deşi a durat puţin, deşi a căzut înainte de vreme, deşi a făcut greşeli, guvernarea lui Ion Brătianu a fost mare. Mare prin realizările ei, mare prin problemele pe care le-a răscolit, mare prin anticipările ei.

Din nenorocire, puterile nu aveau despre Ion Brătianu bunele păreri ale Prinţului Carol.

Pentru Napoleon, Brătianu rămăsese un mazzinist incorigibil, ce fusese amestecat odinioară într'un complot îndreptat împotriva vieţii sale.

Pentru Austria era şeful unui partid care nutrea veleităţi asupra Ardealului.

Pentru restul Europei era un „roşu", conducătorul uneia din cele mai radicale organizaţii politice din Europa, omul „revoluţiei permanente".

Iată dece cabinetul Creţulescu a fost primit cu neîncredere de puterile garante. Această neîncredere, pe care diferite împrejurări o vor accentua, se va schimba la sfârşit într'o presiune puternică; ea va determina căderea lui Brătianu.

Firește, realizările mai bine zis marile începuturi de înfăptuiri s'au făcut numai datorită strânsei conlucrări între capul statului şi şeful guvernului. Organizarea şi înarmarea oştirei, iniţierea reţelei de căi ferate, se datoresc impulsului şi stăruinţei domneşti, unite cu puterea de înfăptuire, cu abilitatea politică a lui Brătianu.

De cum venise în ţară, Prinţul se preocupase de starea oştirei. Am văzut că nu era deloc înfloritoare. Puţină, prost înarmată, cu moralul scăzut, astfel se înfăţişa armata la venirea Prinţului Ca-

www.dacoromanica.ro

rol. In schimb, ceiace sărea în ochi şi izbise neplăcut pe noul Domnitor, era luxul lipsit de gust, aurăria uniformelor ofiţereşti.

Acţiunea Prinţului Carol, bine secondat de Brătianu care va fi o bucată de vreme ministru de război, se va exercita în cinci direcţiuni: numărul ostaşilor şi a unităţilor, armele, capacitatea corpului ofiţeresc, moralul, aspectul exterior.

In toate aceste direcţiuni se va face simţit un nou spirit, o nouă metodă.

De la începutul nouei guvernări se prezintă Camerii un proect de organizare a armatei. Potrivit acestui proect armata permanentă numără 20.000 de oameni şi 10.000 rezervişti.

Miliţia (dorobanţii şi grănicerii) vre-o 30.000 de oameni. Gloatele circa 50.000 de oameni. [1])

Numărul unităţilor creşte şi el considerabil într'un an.

Fiecare regiment de infanterie capătă un batalion în plus — al treilea. Se formează un regiment de infanterie nou (al 8-lea. La 6 August 1868). Se mai alcătuesc 33 de batalioane noui de miliţie (dorobanţi şi grăniceri). [2]) „Spre a împlini lipsa de ofiţeri se înaintează 150 de subofiţeri la gradul de ofiţeri". Curând apoi, la 21 August 1868, se înfiinţează un al doilea regiment de artilerie, un batalion de geniu, un batalion de tren. Mai târziu se vor adăoga două noui regimente de cavalerie.

Dar nu numai din punct de vedere al numărului şi al unităţilor creşte armata română. Inarmarea ei continuă cu febrilitate.

In Martie 1867 se comandă la Krupp două baterii de artilerie. Armata nu avea însă nici puşti moderne. Oştirea noastră nu poseda pe atunci de cât 15.000 de puşti Minié, restul erau arme vechi de diferite calibre şi sisteme .„Muniţia este atât de puţină, încât aproape s'ar putea zice că nici nu există". Deaceia, în Septembrie 1867, se comandă în Prusia puşti cu ac ,după sistemul cel mai modern. Peste un an va sosi, prin Rusia şi vom vedea cu ce peripeţii, primul transport de puşti cu ac, al doilea va veni şi el curând. In total 20.000 de arme moderne. Pe urmă vom mai aduce şi arme americane „Peabody".

---

1) „Memorii" Vol. III pag. 52 şi vol. IV pag. 52-53.

2) „Memorii" Vol. IV pag. 71, 74, 78.

www.dacoromanica.ro

O altă chestiune care preocupă permanent pe Suveran este capacitatea profesională a corpului ofițeresc. Inspecțiile pe care le face, arată Prințului Carol că trupele „nu sunt obișnuite cu mișcări tactice și ofițerii nu pricep comanda".

Misiunea militară franceză, ce se mai afla încă în România, deși compusă din ofițeri destoinici, nu făcuse mare lucru. Ofițerii francezi se plânseseră de la început Prințului Carol că „se face prea puțin uz de serviciile lor". Prințul n'avea însă încredere în misiunea franceză. Cu toate greutățile imense întâmpinate, el va aduce ofițeri prusieni — von Krenski, von Sanden — spre a reorganiza oștirea.

La 2 și 3 Octombrie 1867 au loc primele manevre regulate ale armatei române. Manevrează, pe câmpul Cotrocenilor, două regimente de infanterie, un regiment de cavalerie, un batalion de vânători, trei baterii cu câte patru tunuri.

Se constată mari lipsuri dar și progresele făcute. La sfârșitul manevrei ofițerii sunt chemați la „critică".

Moralul armatei cată a fi și el ridicat. Prințul încearcă să dezbare oștirea de orice spirit de partid, e aspru dar drept, păstrează un contact strâns cu corpul ofițeresc, pretinde o disciplină severă.

Insfârșit, aspectul exterior al armatei e și el schimbat. Noile uniforme „sunt cu mult mai simple decât cele vechi, bogatele fireturi de aur pentru ofițeri sunt desființate, infanteria primește bluze albastre, pantaloni și mantale sure; cavaleria, care până acum era echipată ca ulanii, primește uniforme de husari; artileria bluze cafenii, pantaloni și mantale sure". [1])

Incet, încet, noua armată română se formează. Pe zi ce trece, mai numeroasă, mai bine înarmată, mai bine comandată, mai încrezătoare în forțele ei, oștirea se pregătește să-și joace rolul hotărâtor pentru România modernă, în fața Plevnei.

In această epocă suveranul e înțeles, ajutat, secondat admirabil de Brătianu. Șeful partidului roșu va fi chiar, în ultimele luni ale guvernării sale (6 August — 16 Noembrie 1868) ministru de război. Și Prințul comentează într'un chip extraordinar de elogios trecerea lui Brătianu la ministerul de război: (Memorii. Vol.

1) „Memorii" Vol. IV pag. 5.

www.dacoromanica.ro

IV, pag. 74—75) „....prin trecerea la noul său post Brătianu dobândeşte un câmp de activitate care-i va ocupa toată energia şi marele său talent de organizaţie". Iar apoi, vorbind de faptul că e civil, arată că lucrul acesta s'a petrecut şi în alte ţări când s'au făcut reforme însemnate în armată, şi dă drept pildă pe Arago în Franţa şi pe Cavour în Italia.

Apropierile sunt mai mult de cât măgulitoare pentru Brătianu!

■

Tot în timpul guvernărei lui Ion Brătianu s'a făcut şi începutul în materie de căi ferate.

Apariţia căilor ferate schimbase aspectul Europei. Formidabila ascensiune economică ce caracterizează veacul al nouăsprezecelea, nu se poate concepe măcar fără căi ferate.

Toate statele Europei apusene şi centrale se acoperiseră de o reţea de căi ferate.

Bine înţeles importanţa lor nu scăpase nici conducătorilor României. Incă de la 1862 se începuseră negocieri cu diferite case străine pentru construcţia de linii ferate în România. Dar crizele politice, penuria financiară, lipsa de perseverenţă împiedecaseră înfăptuirea acestui mare proect.

Sub Cuza se concesionase lui Iohn Trevor Barkley şi Iohn Staniforth numai construcţia liniei Giurgiu-Bucureşti.

Lucrările începute se împotmoliseră însă din lipsă de credite. Deaceea s'a făcut o nouă concesiune în 1867, după venirea lui Brătianu la putere.

Odată cu venirea lui Carol de Hohenzollern, lucrurile se schimbă însă cu totul.

Prinţul e hotărât să doteze cât mai curând noua sa patrie cu o reţea de căi ferate. Brătianu are aceleaşi păreri. Se fac sondagii în Occident şi se primesc trei oferte: a fraţilor Waring din Londra, a austriacului Offenheim şi a unui consorţiu german, condus de dr. Bethel Henri Strusberg. Condiţiunile oferite, acordurile încheiate, partea lor tehnică şi financiară le vom expune atunci când vom studia celebra „afacere Strusberg". Deocamdată e de ajuns să ştim că porţiunea de cale ferată Suceava-Iaşi-Roman a fost

www.dacoromanica.ro

atribuită consorţiului Offenheim iar linia Bucureşti-Ploeşti-Buzău-Brăila-Galaţi-Tecuci-Roman şi linia Bucureşti-Piteşti-Slatina-Craiova-Turnu-Severin, deci aproape întreaga reţea de cale ferată, a fost concesionată consorţiului Strusberg.

După furtunoase discuţii, în urma unei violente opoziţii, după ce s'a dovedit de vajnicii oratori — şi prin presă — că ţara nu-i încă coaptă spre a se avânta în asemenea colosale întreprinderi, că ar fi mai bine să se construiască şosele decât căi ferate, că falimentul ne ameninţă în urma acestei nebuneşti aventuri, Camera a votat în ansamblu proectele de concesiune — la 27 Mai 1868 — „cu 79 de voturi contra 23, din 107 votanţi, fiind şi 5 abţineri, printre care Petre Mavrogheni, George Vernescu şi preşedintele Adunărei, A. Fătu". [1])

La Senat discuţiile au început abia la 17 Septembrie a aceluiaşi an. Nicolae Ionescu — celebrul Nicolae Ionescu căruia Maiorescu îi va aplica o meritată lecţie în „Oratori, retori şi limbuţii" — are grijă să interpeleze cabinetul cu o zi înainte de începerea discuţiei generale. Oratorul îşi exprimă temerea că introducerea căilor ferate ar putea să dăuneze creditului public, perfecţionărei agriculturei, dezvoltărei comerţului şi chiar... progresului moral şi intelectual al ţării.

Ion Brătianu îi răspunde pe loc, într'un discurs plin de bun simţ, de ironie, de vervă. [1])

Proectul se votează cu 39 voturi din 44 de votanţi.

Legea apare în Monitorul Oficial No. 214, din 22 Septembrie 1868, iar concesiunile — Offenheim şi Strusberg — în Monitorul Oficial No. 216 din 25 Septembrie.

Un mare act în istoria României moderne !

Fireşte căile ferate vor da prilej străinilor să ne fure, să ne escrocheze, să ne calomnieze. Afacerea Strusberg va învenina un deceniu politica ţării. Dinastia însăşi va fi periclitată. Dar peste câţiva ani cea mai mare parte a reţelei noastre de căi ferate va fi construită.

---

1) George D. Nicolescu, 1866—1901. Parlamentul Român pag. 42.

1) Monitorul Oficial No. 216 din 25 Septembrie 1868 reprodus şi în „Din scrierile şi cuvântările lui Ion C. Brătianu", vol. I. pag. 473—842.

www.dacoromanica.ro

Cine își mai aduce astăzi aminte de frământările de atunci ? Căile ferate însă ne slujesc și astăzi !

■

Să nu se creadă că marile înfăptuiri — reorganizarea oștirei și căile ferate — s'au făcut într'o epocă de calm politic. Dimpotrivă, anii 1867—1868 sunt printre cei mai sbuciumați ai istoriei noastre contemporane.

Am văzut în capitolul precedent că „roșii" ajunseseră la un acord cu „maiștii". Camerile au putut așadar să lucreze votând: concesiunea căii ferate Giurgiu-București, legea pentru organizarea armatei etc. Apoi, la 13 Aprilie 1867, Brătianu s'a grăbit să închidă parlamentul până în toamnă, spre a avea liniște. Dar n'a avut liniște, pentrucă măsurile luate spre a stăvili adevărata invazie evreiască în Moldova, provoacă o violentă campanie a presei evreești în întreaga lume și intervenția finanței semite pe lângă marile puteri. Presiunile combinate ale Franței, Austriei și Angliei, silesc pe Suveran să se despartă temporar de Brătianu. La sfârșitul lui Iulie (28) Brătianu demisionează. Intregul guvern îl urmează la 5 August.

Prințul încearcă formarea unui nou guvern sub președenția lui Bozianu, care nu primește. Criza durează aproape două săptămâni și abia la 17 August se alcătuește șubredul minister Ștefan Golescu [1]) cu :

Ștefan Golescu	președinte al consiliului și ministru de interne
Ludovic Steege	ministru de finanțe
Al. Teriachiu	ministru de externe
Colonel Gh. Adrian	ministru de răsboi
Anton I. Arion	ministru de justiție
Dimitrie Brătianu	ministru de lucrări publice

Ministerul suferă o serie întreagă de remanieri. Demisionează Steege, Anton Arion, Teriachiu; intră ca noi miniștrii Dim. Gusty Grigore Arghiropol.

1) Decret 1186 din 17 August 1867. Monitorul Of. No. 185 din 18 August pag. 987.

www.dacoromanica.ro

In 27 Octombrie însă, socotind că satisfacţia dată marilor puteri a fost suficientă, Prinţul recheamă pe Brătianu la finanţe. Guvernul, care şi până acum lucra sub sugestia sa, intră din nou în deplina sa stăpânire.

Corpurile legiuitoare se întruniseră la 25 Octombrie şi de îndată criza izbucneşte. In şedinţa din 31 Octombrie 1867 Manolache Costache Epureanu pune chestiunea relaţiilor dintre Cameră şi minister întrebând pe ce formaţie parlamentară se sprijină cabinetul. Camera nu se pronunţă deocamdată ci trece la ordinea zilei, dar Brătianu, ştiind ce-l aşteaptă, o ia înainte. Stăpân pe guvern, având încrederea coroanei, vrea să aibă şi o Cameră docilă.

Intr'un lung jurnal al Consiliului de miniştrii argumentează că, dată fiind împărţirea Camerei în 3 fracţiuni, nici o majoritate nu se poate forma şi sfătueşte pe Domn să dizolve Corpurile Legiuitoare. Domnitorul aprobă jurnalul Consiliului de miniştri şi dizolvă Camerile la 1 Noembrie.

Noile alegeri s'au făcut în Decembrie iar Corpurile legiuitoare s'au întrunit la 3 Ianuarie 1868.

Alegerile au prilejuit un mare succes partidului roşu. El are acum majoritatea în Cameră şi majoritatea în Senat. S'ar părea că era guvernărilor omogene de partid poate începe. Evoluţia politică va fi însă alta.

Dizolvarea Camerilor şi modul cum s'au făcut alegerile — alegerile „influenţei morale" cum le numea Brătianu, [1]) a „influenţei imorale" cum le porecliseră adversarii — exasperaseră opoziţia. Manolache Costache Epureanu. Aristide Pascal, generalul Florescu, Cezar Bolliac [2]) au suferit molestări. Conservatorii şi liberalii moderaţi luptă împreună împotriva roşiilor. Se întemeiază atunci gazetele *„Ţérra"* şi „Pays Roumain" ca să ţină piept „Românului". Redactorii lor sunt Nicolae Blaremberg, Aristid Pascal şi Petre Carp. Campaniile de presă devin extraordinar de violente şi nu cruţă nici pe Domn. Dar adversarii din afară sunt mult mai periculoşi de cât cei dinăuntru. Chestia ovreiască persistă şi se complică acum cu aceia a bandelor bulgare.

---

1) Frédèric Damé „Histoire dela Roumanie contemporaine" pag. 185
2) Christodul I. Suliotis „Nicolae Blaremberg" pag. 267.

www.dacoromanica.ro

Ştefan Golescu apărându-se împotriva acuzaţiilor guvernului austriac, acesta se declară ofensat şi pretinde satisfacţie. Ştefan Golescu e silit să demisioneze la 1 Mai. Locul său e luat de generalul N. Golescu iar guvernul ia formaţia :

General N. Golescu	preşedinte al consiliului şi ministru de externe
Ion C. Brătianu	ministru de interne şi interim ministru de finanţe
Colonel Gh. Adrian	ministru de războiu
Dimitrie Gusty	ministru de culte şi instrucţie
Anton I. Arion	ministru de justiţie
Panait Donici	ministru de lucrări publice

Intre timp Senatul încetează de a mai fi docil lui Brătianu. Campaniile de presă, nemulţumirea puterilor, şi-au produs efectul asupra maturului corp.

O primă ciocnire între guvern şi Senat se produce pe tema unor declaraţiuni a ministrului de justiţie cu privire la modul cum înţelege Curtea de Casaţie să-şi îndeplinească datoria. Cu *25* de voturi contra 22 Senatul votează o moţiune al lui Costaforu, ostilă ministrului de justiţie.

A doua zi Camera se solidarizează cu ministrul de justiţie şi dă un vot de încredere guvernului, care — mulţumit cu atâta — nu se retrage nici nu dizolvă Senatul. Insă dacă guvernul n'are nimic cu Senatul, Senatul are ce are cu guvernul. La 31 Mai, pe o temă absurdă, Senatul cu *32* voturi contra *8* şi *14* abţineri dă vot de blam cabinetului.

Ministerul depune demisia în mâna Domnitorului. Camera dă însă un nou vot de încredere cabinetului cu *70* de voturi contra *20* şi *15* abţineri. Atunci Domnitorul acordă dizolvarea Senatului. In toamnă noul Senat e mult mai favorabil cabinetului. Presiunea puterilor e însă irezistibilă şi Brătianu se retrage la 16 Noembrie 1868.

1) Decret 668 din 1 Mai 1868. Monitor 98 din 2 Mai 1868 pag. 613.

www.dacoromanica.ro

Mai multe erau cauzele de nemulţumire ale marilor puteri, ele pot fi totuşi împărţite în două categorii: politica externă şi chestiunea evreiască.

La începutul acestui capitol am arătat că trecutul lui Brătianu înspăimânta puterile.

Trebue să ne dăm seama că guvernul liberal era pe atuncia unul din cele mai *roşii* din lume. Rusia, Austria, Turcia erau monarhii absolute, la Berlin trona Bismark, la Paris Napoleon al III-lea inaugura cu timiditate imperiul liberal.

Presupusul mazzinism al lui Brătianu supăra mai ales Austria devenită acum monarhie dualistă. Unele exuberanţe de limbaj a „Românului" precum şi naţionalismul verbos al roşiilor trezeau suspiciuni la Viena şi Budapesta. Să nu uităm că tocmai în aceste momente Ungurii — împăcându-se cu Viena — căpătau curent hotărâtor în monarhie.

Cancelarul de Beust ne era duşman neîmpăcat iar Austria se bucura de sprijinul total al lui Napoleon. [1]) Intr'adevăr după războiul din 1866 apropierea dintre Paris şi Viena devenea din zi în zi mai strânsă.

Pe de altă parte Parisul avea şi motive directe de nemulţumire. Stăruinţa prinţului Carol, susţinut de Brătianu, de a aduce ofiţeri prusieni supără enorm. Guvernul francez crede, cu oarecare dreptate, că influenţa lui încetează de a mai fi hotărâtoare la Bucureşti. Marchizul de Monstier spune categoric ambasadorului prusian la Paris, d-lui de Goltz: „Mais vous voulez donc nous supplanter en Roumanie?".

Diferite nedibăcii, ca de pildă o declaraţie stângace a ministrului de război Gherghel — care-şi va da demisia — asupra misiunei militare, stârnesc şi mai mult nemulţumirea cabinetului francez.

Dar ceiace va irita nu numai Austria şi Franţa ci Anglia şi Turcia, va fi politica românească în chestia Orientului.

Se socotea pe atunci, şi la noi şi aiurea, că un război de eliberare a popoarelor creştine de sub jugul peninsulei va izbucni în curând.

---

1) N. Iorga „Politica externă a Regelui Carol I" pag. 59.

www.dacoromanica.ro

Evenimentele ce s'au desfăşurat abia în 1877 erau aşteptate cu aproape zece ani înainte. Şi nu numai Rusia era bănuită că va dezlănţui războiul ci şi micile popoare creştine.

Balcanul fierbea. Creta era în plină răscoală, armatele turceşti se dovedeau neputincioase, Grecia cu greu se stăpânea, Muntenegrul era gata de luptă. La Belgrad, prinţul Mihai, o mare personalitate politică, [1]) îşi ţinea poporul încordat în vederea războiului de eliberare.

Grecii, Sârbii, Muntenegrinii sondau încontinuu terenul la Bucureşti, ne solicitau să participăm la lupta împotriva inamicului secular spre a ne dobândi neatârnarea.

Am văzut că Ipsilanti fusese pe la noi, Bălăceanu se dusese la Atena, Cantacuzino ajunsese până la Cetinge. Ipsilanti vine din nou la Bucureşti iar la 1 Aprilie 1867 însuşi prinţul Mihai al Serbiei e primit solemn în Capitală. Prinţul Mihai discută foarte deschis cu prinţul Carol, arătând interesul pe care l-ar avea atât România cât şi Serbia de a rupe legăturile de vasalitate faţă de Turcia. Prinţul Carol e de acord, însă declară că deocamdată nu e gata. Relaţiile cu Serbia, cu Muntenegrul, cu Grecia continuă a fi ultra cordiale. Mai mult, la 20 Ianuarie 1868 se încheie un tratat cu Serbia, e drept fără stipulaţiuni precise, dar din a cărui patru articole reese strânsa prietenie dintre cele două state. Şi mai mult. De la Berlin vin sfaturi insistente pentru o apropiere de Rusia. [2]) De vreme ce prinţul Carol şi Brătianu credeau în dezlănţuirea unor evenimente hotărâtoare în Orient, dată fiind şi violenta ostilitate austriacă, firește că o apropiere de Rusia li se părea necesară. Rusia, în urma insistenţelor Berlinului, îngăduise ca puştile prusiene să treacă pe teritoriul ei spre România. In Ianuarie 1868 o misiune românească formată din Ion Cantacuzino şi episcopul Melchisedec pleacă în Rusia, unde văd pe Ţar şi pe Gorceacov, sunt foarte bine primiţi şi asigură pe Ruşi de sentimentele binevoitoare şi recunoscătoare ale Domnului şi poporului român.

Insfârşit încă din 1867 încep mişcări insurecţionale în Bulgaria. România adăposteşte mulţi Bulgari; bande bulgare se for-

1) N Iorga „Politica externă a Regelui Carol I" pag. 66—67.
2) Scrisoarea lui Birmark din 27 Februarie 1868.

www.dacoromanica.ro

mează pe teritoriul român şi trec Dunărea în ţara lor, care însă e o provincie turcească. Autorităţile româneşti închid ochii. [1])

Poarta prinde imediat de veste. Reclamaţii la Bucureşti, circulări către marile puteri, cereri de anchetă.

Anglia, protectoarea imperiului otoman, temându-se de orice tulburare care ar putea favoriza înaintarea Ruşilor spre Constantinopol protestează violent. Austria nu lasă să-i scape prilejul de a ne ataca din nou. Franţa, solidară cu Anglia şi Austria în chestia Orientului, protectoare a Turciei, ostilă Rusiei — care cochetează cu Berlinul — trimite note foarte aspre.

In acelaş timp campanie violentă de presă şi parlamentară a opoziţiei. Petre Carp îşi face debutul în Cameră — la 1 Februarie 1868 — interpelând guvernul în chestiunea bandelor bulgare. Carp e categoric „— ...politica ce urmează guvernul e periculoasă, constituind un act de înaltă orbire..." [2])

Degeaba se va apăra Brătianu negând faptele. Puterile sunt bine informate.

Evident politica hotărâtă, activă, pe care o duc prinţul Carol cu Brătianu, anticipează pe cea de la 1876—1877. Deocamdată însă le poate frânge gâtul. In ţară politica aceasta poate fi atacată ca nebunească, filo-rusă, panslavistă [3]), lucrul n'are prea mare importanţă. Puterile au însă forţa de a ne impune punctul de lor vedere.

Căci: activitatea în Balcani, înarmarea — contele Beust spunea că România a devenit un arsenal — apropierea de Rusia, chestiunea bandelor bulgare scoteau din sărite Turcia, Austria, Franţa şi Anglia.

Şi cine erau eroii acestei perturbări europeene, cine ameninţau să deschidă problema Orientului, cine tulburau, pacea Turciei şi a Austriei ? Nişte mazzinişti incorigibili, nişte radicali neastâmpăraţi, nişte conspiratori permanenţi, d-nii Rosetti-Brătianu.

Iată primul motiv de supărare a marilor puteri.

1) „Memorii" Vol. IV pag. 19.

2) C. Gane. „P. P. Carp", Vol. I. pag. 119.

3) Vezi Sava N. Şoimescu broşurile foarte vioaie — „Chestiunea Orientului 1868" şi „Politica d-lui Rosetto-Brătianu."

www.dacoromanica.ro

Al doilea este chestiunea evreiască.

Ne amintim tulburările antisemite care se produseseră în momentul votării Constituţiei. Evreii nu dobândiseră drepturi dar infiltrarea lor, extrem de numeroasă, în Moldova continua.

Nemulţumirea Moldovenilor creştea iar „fracţiunea liberă şi independentă", mişcarea liberalo-antisemită de la Iaşi a elevilor lui Barnuţiu, devenea puternică. Alegerile din Noembrie 1866 îi confirmau puterea. Ori Brătianu venind la guvern în Martie 1867 n'are majoritatea în Cameră. Se aliază deci cu „maiştii" şi cu „fracţioniştii". Era firesc însă ca întovărăşindu-se cu fracţioniştii să asculte unele din plângerile lor. Asta nu explică în totul — cum o face Maiorescu în introducerea la discursurile sale (vol. I. pag. 19) — politica antisemită a lui Brătianu. Adevărul este că invazia evreiască în Moldova luase atari proporţii încât un om de guvern cu simţul răspunderii trebuia să încerce măcar s'o stăvilească. La 23 Aprilie, Brătianu, în calitate de ministru de interne, publică o circulară către prefecţi, prin „Monitorul Oficial" cerându-le să ia măsuri pentru a opri „inundarea" României, prin toate graniţele ei, de „vagabonzi". Cuvântul „Jidan" nu e pronunţat dar evreimea din întreaga lume se mişcă, campaniile în presa străină împotriva „persecuţiilor" din România pornesc, intervenţiile finanţei evreeşti pe lângă guvernele marilor puteri, deasemenea.

Circulara punându-se în aplicare, presiunile puterilor încep. Franţa, Anglia şi Austria fac observaţii la Bucureşti. Campania gazetelor ovreeşti şi intervenţiile „Alianţei Israelite" determină pe Napoleon al III-lea însuşi să trimită, la 14 Mai, următoarea depeşă: „Je ne dois pas laisser ignorer à S. A., combien l'opinion publique s'émeut ici des persécutions dont on dit les israélites victimes en Moldavie. Je ne puis croire que le gouvernement éclairé de Votre Altesse autorise des mesures şi contraires à l'humanité et à la civilisation".

Prinţul răspunde că nu e vorba de nici o persecuţie „Les mesures que la gouvernement a cru devoir prendre n'ont rien d'exceptionnel et rentrent dans le droit commun". [1]).

Brătianu se apără viguros publicând în Monitor toate dispo-

---

1) „Memorii" Vol. III pag. 74—75.

www.dacoromanica.ro

ziţiunile, neabrogate, ale legilor moldoveneşti care nu dau voe ovreilor să arendeze pământuri şi cârciumi. El arată că n'a făcut decât să reamintească prefecţilor aceste dispoziţiuni legale.

La Paris campania antiromânească continuă cu furie.

Ziarul „Patrie" publică o scrisoare a lui Crémieux — preşedintele „Alianţei Israelite" — atacând cu violenţă guvernul român. Acuzaţiile de „persecuţie", „medievalism", „obscurantism", „progrom" revin împotriva celor ce nu făceau decât să-şi apere ţara de o năvălire străină.

Doamna Cornu, alarmată, scrie şi ea Prinţului, punând în legătură măsurile antisemite cu apropierea de Rusia şi prezice o catastrofă. Sugerează că numai demisia ministerului ar putea calma opinia europeană. Prinţul îşi susţine ministrul şi campania presei evreeşti continuă. „Le Siècle" care ne apărase la început, cumpărat de Evrei, publică o nouă scrisoare al lui Crémieux şi o depeşă a comunităţei israelite din Iaşi, care spune că „persecuţiile" pe faţă au încetat dar pe sub ascuns continuă şi Evreii de la Iaşi se miră că pot fi trataţi de „vagabonzi", când strămoşii lor sunt pe aceste meleaguri de pe vremea lui Titus [1]), adică înaintea Românilor.

Napoleon, într'o nouă scrisoare adresată prinţului Carol, la 20 Iunie 1867, scrie iarăşi „L'affaire des israélites a vivement impressionné le public, parce qu'il a vu dans cette persécution, digne d'un autre age, le désir de flatter les mauvais instincts de la foule".

Ingrijorat de campaniile presei, de dispoziţiile puterilor, prinţul Carol-Anton se duce la Paris şi are o convorbire intimă cu Napoleon. Se convinge că acesta vrea retragerea lui Brătianu. Prinţul Carol-Anton scrie fiului său: „E o necesitate de înaltă politică a se supune împrejurărilor care nu se pot stăpâni". Şi prinţul adaugă „Chestia evreiască a scos din sărite întreg Parisul. Presa e stăpânită prin bani evreeşti şi nu lasă să iasă la iveală nimic ce ar prezinta chestiunea într'o altă şi mai bună lumină". („Memorii" vol. III, pag. 93).

Presiunile concomitente din partea Angliei şi Austriei dovedesc prinţului Carol gravitatea situaţiei. Brătianu trebue să se retragă, la 28 Iulie îşi dă demisia.

---

1) Această teză a fost de multe ori susţinută, ultima oară de Bercovitz fiul bancherului falit şi astăzi reprezentantul României în Palestina.

www.dacoromanica.ro

Peste câteva zile soseşte la Bucureşti un „inspector al umanităţii" în persoana baronetului Moise Montefiori, introdus oficial de consulul general englez. E primit de Domnitor şi „trebue să mărturisească că, după cele ce a putut afla, n'au fost nici un fel de persecuţiuni în ţară".

De altfel cu aceleaşi păreri plecase din ţară un alt „inspector" Desjardins, trimis de Napoleon cu o misiune savantă dar şi cu aceia de a vedea ce se petrece. Desjardins şi-a publicat impresiile şi iată ce spune între altele: „Les juifs sont des étrangers sur le sol roumain, non seulement par la langue et les moeurs, mais même par l'esprit. Ils tiennent à rester des étrangers. Ils n'envoient pas leurs enfants à l'école roumaine, qui leur est ouverte gratuitement: tout le petit commerce est entre leurs mains: le lait, la viande, les fruits, l'eau-de-vie surtout dont ils ne boivent pas et qu'ils frelatent avec du vitriol, trompant les Roumains, empoisonant du même coup la ville et la campagne... Dans la Moldavie, le Juif est aussi tailleur, cordonnier, horloger, ferblantier; mais surtout usurier. Il prend jusqu'a 50 pour 100 d'intéret par mois. Ce peuple ne veut ni servir, ni s'instruire, ni cultiver, ni payer; il ne veut participer à aucune charge, ne fait aucun sacrifice, ne se soumet même pas aux lois de police, aux règlements d'hygiène, et, avec ses 800.000 bras, ne saisit ni la pioche, ni la charrue, ni le fusil: mais l'argent".

După 3 luni, la 27 Octombrie, Suveranul socotind că agitaţia puterilor s'a calmat, recheamă pe Brătianu — care între timp fusese la Paris unde încercase să recâştige încrederea cercurilor guvernamentale franceze — oferindu-i ministerul de finanţe.

Alegerile „influenţei morale" au loc în Noembrie, fracţioniştii înregistrează un nou succes. Preşedinte al Camerei e ales un fracţionist Fătu, de la Iaşi. Presa evreiască reîncepe campania.

In Martie, 31 de deputaţi moldoveni, în frunte cu preşedintele Camerii, propun un proect de lege prin care: a) Evreii nu se pot stabili în oraşe decât cu autorizarea consiliului comunal iar în sate de loc; b) li se interzice cumpărarea de imobile rurale sau urbane; c) sunt opriţi de a lua în arendă moşii, hanuri, mori, cârciumi şi nu vor putea vinde mâncare sau băutură de cât coreligionarilor.

O nouă explozie a presei mondiale evreieşti.

www.dacoromanica.ro

Prinţul Carol-Anton alarmat scrie iarăşi fiului său: „Acum chestia evreiască e iar la ordinea zilei. Această chestie e un „noli me tangere", căci Evreii au bani şi presa întreagă".

La începutul lui Aprilie 25 de familii de evrei austriaci sunt expulzate.

Consulii generali, englez, francez, austriac, prusian, protestează susţinând că s'au petrecut „barbarii".

Ştefan Golescu, ministru de externe, adresează o circulară reprezentanţilor puterilor arătând că n'a fost nici un „progrom" şi că ştirile sistematic duşmănoase guvernului român emană de la consulatul austriac din Iaşi.

Austria socoteşte scrisoarea lui Golescu ca o ofensă şi cere imediată reparaţie. Toate puterile sprijină Austria. Ştefan Golescu trebue să demisioneze. Inlocuitorul său, generalul Golescu, cere scuze cabinetului austro-ungar pentru pretinsele ofense.

Dar Evreii vor capul lui Brătianu şi-l vor avea !

Marchizul de Moustier, ministrul de externe al Franţei, sugerează insistent demisia ministerului fiindcă „nu mai are încrederea Franţei".

Prinţul Carol răspunde foarte demn că Brătianu are încrederea sa.

Prinţul Carol-Anton trimite noi sfaturi fiului său caracterizând admirabil situaţia: „Chestia evreiască a intrat într'un stadiu care a deşteptat cea mai încordată atenţiune a Europei întregi. Am mai arătat mai înainte că toate afacerile evreieşti sunt un *noli me tangere*. Acest fapt e un simptom bolnăvicios al Europei, dar trebue primit ca fapt, căci nu poate fi schimbat întru nimica, pentrucă întreaga presă europeană e stăpânită de finanţa evreiască. Cu un cuvânt plutocraţia evreiască e o mare putere, a cărei favoare poate avea efecte foarte avantagioase, a cărei disgraţie însă e primejdioasă !"

Anglia trimite şi ea o notă aproape insultătoare pe tema „jertfelor fanatismului român".

Nota acuză pe Brătianu şi întreg ministerul pentru „excesele" de la Bacău. Prinţul e făcut şi el responsabil pentru „violarea articolului 46 din tratatul de la Paris" în care se garanta egalitatea tuturor cetăţenilor fără deosebire de rassă şi de religie.

www.dacoromanica.ro

Opoziția folosește prilejul spre a ataca guvernul. Carp la Cameră și N. Ionescu la Senat. La 26 Aprilie 1868 Carp își face debutul ca filosemit, atitudine pe care va păstra-o până la sfârșitul vieții, când — după câte spune biograful său dl. C. Gane, față de felul cum s'au purtat Evreii în timpul ocupației germane — și-a revizuit părerile favorabile despre ei.

In aceiași ședință Brătianu răspunde lui Carp [1]: „Onorabilul dl. Carp a adaos că înaintea venirii mele la putere, chestiunea aceasta nu exista în România. Numai acei ce nu trăesc cu inima și cu sufletul în România, numai aceia pot zice asemenea cuvinte".

Petre Carp n'a trăit nici odată cu inima, cu sufletul, cu instinctul ci numai cu minunata dar seaca lui rațiune. Deaceia superba lui inteligență și caracterul său tăiat în bronz n'au dat toate roadele pentru țara lui, pe care atât a iubit-o.

Toamna aduce o agravare a situației; campanie în presa franceză, în cea austriacă, în cea germană; discursuri în Camera Comunelor.

Acum încep să vină sugestii pentru demiterea lui Brătianu și de la Berlin. Contele Keyserling — consulul general prusian la București — preocupat probabil de sănătatea lui Brătianu arată că ar putea fi trimis „într'o călătorie de recreație".

Sugestiile prusiene se repetă în două rânduri, ultima oară într'o formă foarte presantă. Tot acum Austria publică o carte roșie cu notele diplomatice schimbate pe tema României. (Corespondenzen des K. K. gemeinsamen Ministeriums des Aeusseren. 1868)

România e foarte prost înfățișată.

Prințul simte că iritarea puterilor pe tema politicei externe și a chestiunei evreești nu mai poate fi calmată fără retragerea ministerului.

Presiunile Prusiei mai ales au izbutit să-l impresioneze. Timp de un an jumătate a făcut totul spre a și menține la putere pe omul în care are încredere și stimă. A fost tenace, a fost abil, a fost loial, a fost cu adevărat *Domn*.

---

1) „Din scrierile și cuvântările lui Ion C. Brătianu" Vol. I. pag. 433—446.

www.dacoromanica.ro

Vom vedea că Brătianu — din nenorocire — nu-i va plăti cu aceiaşi monedă.

Despărţirea între Prinţul Carol şi Brătianu e prietenoasă, deşi cu anumite umbre şi reticenţe din partea şefului roşiilor. Brătianu promite sprijinul său noului guvern Ghica-Kogălniceanu; astfel nu va fi nevoe de dizolvarea Camerilor

Textul demisiunei e semnificativ:

„Am fost mândri şi fericiţi de încrederea cu care Alteţa Voastră, chemându-ne la minister, a bine-voit a ne da ocaziunea de a pune devotamentul nostru în serviciul Patriei şi Tronului. Acest devotament însă ne face a crede, Măria Ta, că este în interesul Patriei şi al Tronului să dăm ocaziunea mai multor bărbaţi de Stat eminenţi, să înconjure Tronul mai de aproape şi să poată, prin luminile, experienţa şi patriotismul lor, conduce naţiunea cu puteri nouă, spre destinurile sale, d'aceea depunem în mâinile Măriei Tale, demisiunile noastre".

In ziua de 16 Noembrie 1868 guvernarea lui Ion Brătianu ia sfârşit.

Realizări însemnate a numărat această guvernare, intenţii mari deasemenea. Nu le-a putut duce pe toate la capăt, ba chiar a dat naştere datorită lor unei agitaţii periculoase ţării. Totuşi când n'a înfăptuit a anticipat sau a pus probleme mari României.

Abia după opt ani, la 1876, Brătianu va reveni la putere spre a duce la bun sfârşit unele din anticipările primei guvernări. Dar nu pe toate. Chestia evreiască mai stărue şi astăzi !

Deocamdată, mişcaţi printr'un inexorabil destin istoric, cei doi oameni care se cunoscuseră, se înţeleseseră, se preţuiseră — Domnul şi Ion Brătianu — se vor ciocni cu violenţă.

Roşii vor încerca să dărâme ceiace contribuiseră să clădească: *dinastia.*

www.dacoromanica.ro

XX

ASALTUL IMPOTRIVA DINASTIEI

Noul guvern — Sprijinul pe care i-l acordă roşii — Satisfacţia puterilor — Apropierea de Turcia şi Austria — Liberalii pornesc la atac — Dualitatea Rosetti—Brătianu — Dizolvarea Camerei şi ameninţările roşiilor — Călătoria prinţului Carol în Rusia, la Viena şi Paris — Căsătoria Prinţului — Disensiunile dintre Kogălniceanu şi Boerescu — Politica externă — Căile ferate — Inverşunarea împotriva Domnitorului — Retragerea cabinetului Ghica şi formarea guvernului A. Golescu — Slăbiciunea cabinetului Golescu — „Cloşca cu pui" — Războiul franco-german şi repercusiunile lui în politica românească — „Republica" ploeşteană — Prinţul vrea să abdice —Căderea guvernului Manolache Costache Epureanu — Ministerul Ion Ghica — Afacerea Strusberg — Scrisoare către „Augsburger Allgemeine Zeitung" — Campania antidinastică atinge apogeul — Incidentele dela sala Slătineanu — Lascăr Catargiu preia puterea

In ziua de 16 Noembrie 1868 demisionează guvernul generalului N. Golescu şi ia fiinţă ministerul Dimitrie Ghica astfel alcătuit:

Dimitrie Ghica		Preşedinte al Consiliului
		Ministru de Externe
	şi interim	Ministru de Lucrări Publice.
M. Kogălniceanu		Ministru de Interne.
Alex. G Golescu		Ministru de Finanţe.
Vasile Boerescu		Ministru de Justiţie.
Colonel A Duca		Ministru de Război.
Al. Papadopol-Calimachi		Ministru de Culte şi Instrucţie.

1) Decret No. 1814 din 16 Noembrie 1868. Mon. Of. 259 din 17 Noembrie 1868, pag. 2273.

www.dacoromanica.ro

Cabinetul se formase repede având sprijinul lui Brătianu care-şi dădea seama că nu poate rezista indefinit presiunilor coalizate ale tuturor puterilor.

Probabil însă că socotea retragerea lui temporară, aşa cum fusese în Iulie 1867, deoarece avea încrederea Domnului şi majoritatea în ambele corpuri legiuitoare.

Înţelegere deplină domneşte la început între Brătianu şi Ghica-Kogălniceanu. Faptul se vădeşte clar cu ocazia discuţiei la mesaj. Brătianu, ales preşedinte al Camerii, rosteşte un mare discurs prin care apără guvernarea sa de atacuri, explică politica dusă şi cere să se susţină guvernul Ghica-Kogălniceanu. El declară categoric: „Negreşit că, dacă vom înţelege cum trebue să ne arătăm în faţa lumei, atunci niciodată nu ne vom lua la luptă inutilă şi individuală, ci din contră vom veni şi *vom da tot concursul nostru, fără rezervă, fără nici o rezervă, guvernului de astăzi...*" (Discurs rostit în Cameră la 29 Noembrie 1868).

Kogălniceanu răspunde în numele guvernului şi după ce copleşeşte cu laude cuvântarea lui Brătianu, face câteva declaraţiuni menite să asigure puterile dar în acelaş timp menţine unele puncte de vedere ale predecesorilor. De pildă vorbind de Unguri spune: „Vecinii noştrii Unguri să nu-mi ceară să am mai puţină simpatie pentru fraţii noştri de acelaş sânge, pentru Românii de dincolo de Carpaţi, decât am avut în 1860 pentru Unguri". Vorbind apoi de problema evreiască declară: „Domnilor, constituţia noastră opreşte colonizarea ţării noastre de către străini, chiar creştini. Sper că nu ni se va cere ca ţara noastră să fie populată de colonii evreieşti".

Puterile sunt foarte mulţumite de plecarea lui Brătianu. Napoleon nu-şi ascunde deloc sentimentele şi scrie prinţului Carol la 5 Martie 1869 între altele: „j'avoue à Votre Altesse que tant que M. Bratiano à été chef de votre cabinet, nous avons craint qu'il n'engageat votre gouvernement dans des aventures qui auraient pu troubler la paix de l'Europe". Iar lui Strat, agentul nostru la Paris, împăratul îi declară, în Februarie 1869. „Que le gouvernement entre dans la voie conservatrice, qui est la seule bonne pour les inté-

www.dacoromanica.ro

rets de la Roumanie, et nos sympathies lui seront acquises..." [1])

Mare bucurie iarăşi la Constantinopol. Dimitrie Sturdza, trimis ca reprezentant al României la Poartă, stabileşte relaţii mai bune cu Turcii. De altfel Prinţul schiţase o apropiere de Poartă încă sub Brătianu, dar Turcii rămăseseră rezervaţi, n'aveau încredere în şeful roşilor. Acum, mai folosind şi „obiceiuri turceşti", cum spune Prinţul, adică bacşişuri, Poarta consimte să elibereze praful de puşcă pe care ni-l sechestrase şi pe urmă va lăsa să treacă şi puştile Peabody.

Aceiaşi satisfacţie la Londra şi la Berlin de unde Bismark dăduse lovitura decisivă lui Brătianu. Insfârşit Viena e mulţumită, ministerul roşu, visul rău al Cancelarului Beust, e la pământ.

România, tot în urma sfaturilor lui Bismark pe care trebue să subliniem că Prinţul Carol le urmărea cu o docilitate de elev, va începe să se apropie de Austria.

■

Dar abia se instalase cabinetul Ghica-Kogălniceanu, abia se stinsese ecoul cuvintelor rostite de Brătianu la 29 Noembrie, şi roşii trec la atac împotriva guvernului.

Pentru a înţelege mai bine acţiunea roşiilor, în toată epoca aceasta, să ne oprim o clipă asupra dualităţii Rosetti-Brătianu.

Brătianu era numai *unul* din conducătorii partidului, Rosetti era celălalt. Ba chiar în ochii lumii multă vreme Rosetti a trecut drept adevăratul şef. El era considerat ca doctrinarul, strategul, capul gânditor al partidului iar Brătianu executantul, tacticianul, reflexul lui C. A. Rosetti.

Această părere o împărtăşeşte chiar Domnitorul când vorbeşte în „Memoriile" sale de „Rosetti, adevăratul cap al liberalilor."

Rosetti mai era gazetarul partidului, agitatorul pratidului, organizatorul tuturor „comiţiilor şi comitetelor" din oraşele mari.

Şi dacă Brătianu, în fond, era un realist, gata să accepte împrejurările de neînlăturat, deci dispus să negocieze, să aştepte, să temporizeze, Rosetti era un doctrinar, un vizionar mai bine zis, intransigent până la fanatism, incapabil să se abată cu o iotă măcar de la drumul fixat.

---

1) N. Iorga „Correspondence diplomatique', pag. 36.

www.dacoromanica.ro

Aşadar când presiunea puterilor sileşte pe Domn să se despartă de el, Brătianu înţelege şi e gata să-şi aştepte din nou ceasul.

Rosetti însă nu înţelege. Pentru el „situaţia e imposibilă". Raţionamentul lui e simplu, clar: se bucură România de autonomie şi tinde spre independenţă? Au roşii majorităţi în Corpurile legiuitoare? Atunci demiterea ministerului roşu înseamnă totdeodată o sacrificare a drepturilor României şi o violare a suveranităţii naţionale. Ori aceste bunuri Rosetti le socoteşte esenţiale, pe tema lor nu înţelege nici tranzacţie, nici aşteptare. Iată dece Rosetti începe să atace cabinetul Ghica-Kogălniceanu în „Românul".

Insfârşit trebue să ne mai dăm seama că între Rosetti-Brătianu exista o prietenie strânsă, o adevărată frăţie, de mai bine de douăzeci de ani. Deci nu se putea ca intransigentul, pasionatul, total dezinteresatul Rosetti să nu aibă o influenţă mare asupra prietenului său, mai ales când îl îmboldea pe calea ambiţiei.

Ministerul Dimitrie Ghica se constituise la 16 Noembrie. Brătianu declarase că-l va susţine „fără rezervă" la 29 Noembrie; din primele zile ale lui Decembrie încep însă hârţuelile în Cameră. Pe de altă parte atacului roşiilor se raliază „Ţara" şi „Le Pays Roumain", grupul Blaremberg-Aristid Pascal-Carp care n'au încredere în Kogălniceanu, omul dela „2 Mai". Carp interpelează pe această temă în Cameră exprimându-şi nemulţumirea că Mihail Kogălniceanu a revenit pe banca ministerială. Rosetti găseşte un foarte bun teren de luptă, lovind pe deasupra capului guvernului, în Domnitor: „se prusianizează ţara".

Prezenţa lui Krensky şi plecarea misiunei militare franceze sunt un pretext admirabil.

Domnitorul se miră — în naivitatea lui — de aceste lovituri deoarece sub Brătianu s'a început organizarea armatei pe calapodul prusian, sub Brătianu a fost chemat Krensky.

Campania însă continuă din ce în ce mai înverşunată.

La 8 Ianuarie 1869 Rosetti organizează un mare banchet al „Cetăţenilor Capitalei" în cinstea lui Brătianu. Se rostesc discursuri care glorifică pe Brătianu şi înţeapă pe Prinţ pentrucă „şi-a sacrificat ministrul presiunilor străine".

Domnul începe să-şi piardă răbdarea. Cheamă la el pe şeful roşiilor şi-i face amare imputări. Brătianu îi răspunde că el a păs-

www.dacoromanica.ro

trat Suveranului său devotamentul întreg dar nu toţi partizanii săi au aceleaşi sentimente „şi că deci ar trebui menajaţi" [1]).

Evenimentele se precipită. După vacanţa Crăciunului atacurile în Cameră pe tema misiunei franceze devin atât de pătimaşe încât Dimitrie Ghica îşi dă demisia la 24 Ianuarie 1869. Domnitorul respinge demisia iar a doua zi Dimitrie Ghica cere Camerii: „....vă rog să bine-voiţi a ne declara dacă voiţi a înlesni mersul lucrărilor noastre.... Dacă D-voastră nu voiţi a ne da acest concurs, vă rugăm să bine-voiţi a ne declara într'un chip categoric că nu avem încrederea D-voastră".

Unde se mai pomeneşte un asemenea limbaj în zilele noastre când parlamentul „este o emanaţie a sufragiului universal ?"

Camera, adică roşii, nu vor să răstoarne ministerul deocamdată, şi-i acordă un vot de încredere.

Dar peste trei zile, guvernul rechemând în activitate pe generalul Macedonski fiindcă ameninţările roşiilor impuneau un om sigur la comanda garnizoanei Bucureşti, Camera se pronunţă ostil guvernului, cu 66 voturi contra 42, cerându-i a revoca pe Macedonski.

Acum situaţia e clară, Prinţul Carol ori recheamă pe roşii ori dizolvă Camera.

Brătianu se repede la Palat şi într'o lungă audienţă, ce durează cinci ore, încearcă a îndupleca pe Domnitor să nu dizolve Camera. Văzând că nu reuşeşte, şeful roşiilor trece la intimidări şi prezice o catastrofă. Lovitura n'a fost însă bine calculată. Prinţul Carol jicnit, insultat zilnic, ameninţat, are conştiinţa valorii sale şi mai ales mândria numelui pe care-l poartă, deaceia răspunde sec: „Nu mă tem de nimic. Un Hohenzollern nu se lasă aşa uşor răsturnat ca un Prinţ parvenit".

La 29 Ianuarie 1869 Camera e dizolvată. Războiul între Domnitor şi roşii e declarat.

■

Noile alegeri se desfăşoară la 22, 24, 26 şi 28 Martie. Rezultatul lor înseamnă o victorie categorică pentru guvern. Bine înţeles

1) „Memorii", Vol. V. pag. 16.

www.dacoromanica.ro

acum e rândul liberalilor să se plângă de excesele „reteveiştilor", de călcarea libertăţii alegerilor. Duşmanii roşiilor pornesc la rândul lor la un atac împotriva gestiunei financiare a lui Brătianu. Manolache Costache Epureanu, Cesar Boliac, Ion Heliade Rădulescu sunt cei mai înverşunaţi.

Senatul însă nu fusese dizolvat şi adăpostea o majoritate liberală. Spre a-l dizolva guvernul încurajează minoritatea să demi sioneze. Inceputul îl fac generalul Tell şi G. Costa-Foru, apoi mai demisionează alţi opt membrii ai minorităţii.

In ziua de 9 Iunie Senatul e dizolvat. Alegerile senatoriale dau o majoritate favorabilă cabinetului. Inverşunarea opoziţiei creşte. Eternii conspiratori se gândesc la o nouă răsturnare de Domn. Un candidat eventual ar fi Nicolae Bibescu, fiul fostului Domnitor. De altfel gânduri de răsturnare a Prinţului de Hohenzollern pornesc şi de la diplomaţii francezi. Ducele de Grammont, ambasador al Franţei la Viena, are o întrevedere cu fostul Domnitor, Cuza, şi-i spune făţiş, între altele: „nous en avons assez du Prince Charles, bien assez". Cuza îi răspunde însă: „Quoiqu'il puisse arriver, je ne consentirai jamais á rentrer en Roumanie par une intervention étrangère" [1]). Vom vedea că Grammont va repeta manevrele sale împotriva Prinţului Carol.

■

Totuşi Domnul socoteşte situaţia internă destul de sigură pentru a putea lipsi mai multă vreme din ţară. La 2/12 August 1869 pleacă spre Livadia, în Crimeea, spre a face o vizită Ţarului. Foarte bine primit de curtea imperială, Domnul se întoarce în Bucureşti la 13 August. Asistă la manevre de care — pentru prima oară — se declară mulţumit, şi la 26 August porneşte spre Occident.

Vizita în Rusia trebuia contrabalansată printr'una în Occident, căci altfel Parisul şi Viena ar fi socotit că se continuă linia politică din anul precedent. Dar nu numai motive politice îndemnau pe Prinţ să plece în străinătate, ci şi motive personale, dinastice.

Problema consolidării dinastiei se pusese de la începutul venirii lui în România. Prinţul voia să se căsătorească. De aproape doi

---

1) Vezi T. Maiorescu, introducerea la „Discursuri Parlamentare" şi N. Iorga „Politica externă a Regelui Carol I."

www.dacoromanica.ro

ani familia îi căuta o logodnică. Fusese vorba o clipă de o căsătorie cu o prinţesă rusă. Planul acesta fusese părăsit în urma concluziilor politice la care ar fi dat naştere. Acum vechiul său protector şi prieten, Prinţul moştenitor al Prusiei, i-a găsit o logodnică, pe Elisabeta de Wied. Viitorul Impărat al Germaniei descrie pe Elisabeta de Wied ca o femee excepţională, care ar putea ferici pe Domnitorul nostru şi care ar avea, ca şi el, conştiinţa unei mari misiuni de îndeplinit.

La 26 August Prinţul părăseşte Bucureştiul cu primul tren ce a circulat în România, pe linia Filaret-Giurgiu. De la Giurgiu se îmbarcă pe vaporul românesc „Ştefan cel Mare" şi porneşte pe Dunăre în sus spre Baziaş. O misiune sârbească îl salută la Baziaş cerându-i ca la întoarcere să se oprească în Serbia. A doua zi seara e la Viena. E primit prietenos şi cu toată deferenţa cuvenită de către Franz-Iosef. Are prilejul să vadă pe neîmpăcatul inamic al României Contele Beust şi să-i afirme că politica românească nu urmăreşte agitaţii în Transilvania. In ziua de 2 Septembrie părăseşte Viena pentruca prin Salzburg, München, să ajungă la Weinburg. Aci îşi revede părinţii, fraţii, prietenii. Tot aci are prilejul să cunoască pe Don Eusebio di Salazar venit să sondeze terenul în vederea alegerii lui Leopold de Hohenzollern ca Rege al Spaniei.

Peste două săptămâni, 16 Septembrie, pleacă din Weinburg la Bruxelles ca să-şi vadă sora căsătorită cu contele de Flandra. In-sfârşit la 22 Septembrie întâlneşte la Baden pe Kroprinţ, pe Regele şi pe Regina Prusiei. Aci se stabileşte definitiv proectul căsătoriei cu Elisabeta de Wied.

La 24 Septembrie Prinţul Carol e la Paris unde vede în mai multe rânduri pe Napoleon. Acesta îl primeşte cu vechea simpatie dar nu uită să-i atragă atenţia asupra pericolului rusesc. Bine înţeles la Paris, ca şi la Viena, trebue să asculte reclamaţiile unei delegaţii evreieşti în frunte cu Crémieux care se plânge de „persecutarea coreligionarilor săi".

Peste altă săptămână la Colonia, vorbeşte cu Elisabeta de Wied. Prinţul se hotăreşte imediat cu toate sfaturile de reflexiune mai lungă ce i-le dă Strat. „Pentruce să mai reflecteze şi să mai chibzuiască? Imaginea tinerei, drăguţei şi inteligentei prinţese a produs asupra lui o impresie atât de vie şi puternică încât nu mai

www.dacoromanica.ro

vrea s'audă nici o obiecţiune". [1]) In aceiaşi după amiază Prinţul, obişnuit cu tactica faptului împlinit, îi cere mâna. Peste o lună, la 3 Noembrie, se celebrează la Neuwied căsătoria. Intârzierea s'a datorat Papei care — nemulţumit că un Prinţ catolic se căsătoreşte cu o protestantă şi mai nemulţumit că potrivit Constituţiei Româneşti copii vor fi botezaţi în religia ortodoxă — n'a vrut să acorde cuvenita dispensă.

Până la urmă Prinţul s'a lipsit de dispensa papală iar un preot militar, Dr. Kaiser, i-a dat totuşi binecuvântarea catolică.

Toţi suveranii Europei au fost reprezentaţi la căsătorie iar Regina Augusta a Prusiei a participat personal.

La 6 Noembrie tânăra pereche pleacă spre ţară. Se opresc o zi la Viena şi o zi la Budapesta unde primirea e deosebit de prevenitoare. Acelaş drum pe la Baziaş apoi pe Dunăre în jos până la Giurgiu. Intrarea în Bucureşti se face la 12/24 Noembrie 1869. Entusiasm popular, aclamaţii, discursuri.

■

Prinţul lipsise două luni şi jumătate din ţară. Intre timp atacurile opoziţiei continuaseră furioase dar fără mare eficacitate. Ministerul stăpân pe parlament, având încrederea Prinţului, beneficiind de o atitudine binevoitoare din partea puterilor, putea fi liniştit.

Din nenorocire în sânul guvernului nu exista armonie. Kogălniceanu se ciocnea continuu cu Boerescu. Marele rol pe care-l jucase în viaţa publică, încrederea pe care o avea în el, siguranţa că dispune de majorităţi parlamentare îmboldeau pe Kogălniceanu să pretindă conducerea cabinetului.

Mai tânăr, fără meritele culturale şi politice ale lui Kogălniceanu, dar inteligent, cult, bun orator, foarte vioi, Boerescu socotea, dat fiindcă se bucura şi de simpatia vădită a palatului, că rolul de mentor al guvernului i-se cuvine.

Beizadea Mitică, şeful ministerului, cu greu putea stăpâni pornirile celor doi colaboratori.

---

1) „Memorii" Vol. V. pag. 48. Vezi în ceeace priveşte căsătoria şi Gen. Văcărescu „Căsătoria lui Vodă Carol" în „Convorbiri Literare.".

www.dacoromanica.ro

Trei săptămâni după întoarcerea Domnitorului, Kogălniceanu, voind să-şi întărească poziţia, se plânge că e singurul moldovean în minister. I-se acordă satisfacţia cerută oferindu-se un portofoliu lui Calimachi-Catargi. Kogălniceanu cere însă intrarea unui nou moldovean în minister. După frământări, cu toată opoziţia lui Boerescu, Gh. Mârzescu devine ministru al instrucţiunei publice în locul lui Al. Creţescu.

Vacanţa de Crăciun e urmată de o sesiune furtunoasă a Camerii. Gestiunea financiară a lui Brătianu fiind din nou pusă în discuţiune. Ion Brătianu împreună cu Anton Arion demisionează din Cameră. C. A. Rosetti, ales de colegiul al 3-lea din Brăila, refuză mandatul scriind celebra scrisoare cu „Forlimpopoli" de care am vorbit mai înainte.

Campania violent antidinastică a ziarelor „Românul", „Ţara", „Le Pays Roumain" continuă. In Ianuarie izbucneşte scandalul pe tema dotaţiunei Prinţesei. Din iniţiativă parlamentară se propune un proect de lege pentru votarea unei dotaţiuni de 300.000 lei pe an Prinţesei Elisabeta.

Proectul a fost scris însă de mâna lui Boerescu. Opoziţia prinde de veste. Presa ei pretinde că dotaţia Doamnei înseamnă un furt în averea statului, că „prusienii" au venit să se îmbogăţească jefuind poporul român.

La 21 Ianuarie Boerescu spre a linişti furtuna îşi dă demisia. A doua zi demisionează şi Kogălniceanu. El speră că descomplectând ministerul Ghica îl va sili să se retragă iar apoi, dispunând de majoritatea Camerii, va forma el noul cabinet. Peste patru zile Ghica hărţuit la Cameră — atunci are loc „chestia clopoţelului" de care ne-am mai ocupat — după demisia miniştrilor Al. Golescu, Calimachi-Catargi, Cantacuzino, se retrage.

La 28 Ianuarie, Brătianu vine iar la palat. Declară că nu mai e stăpân pe partid. Prevede iarăşi catastrofe. Prinţul îi răspunde că-l consideră totuşi răspunzător pentru faptele partizanilor săi.

Brătianu se convinge că toate încercările de intimidare a Domnitorului n'au reuşit.

Să aruncăm o privire înapoi spre a vedea cum a făcut faţă mai departe problemelor lăsate de guvernarea Brătianu, ministerul Ghica-Kogălniceanu.

www.dacoromanica.ro

In chestiunea evreiască, după presiunea puterilor, Kogălniceanu trebuise să dea înapoi. Imigrarea Evreilor din Galiţia şi Polonia Rusească devine foarte puternică.

Fracţioniştii interpelează în Cameră asupra năvalei evreieşti, Kogălniceanu recunoaşte că nu o poate împiedica.

Simpla interpelare a lui Codrescu pune în mişcare presa evreiască, iar se vorbeşte de perspectiva „progromurilor" în România. Strat raportează dela Paris că în urma interpelării lui Codrescu preşedintele „Alianţei Israelite" Crémieux „homme d'une éloquence entrainante" va interpela şi el în Camera franceză.

Toate sforţările fracţioniştilor şi a tuturor antisemiţilor până în zilele noastre vor fi însă zadarnice. Acţiuni de epurare — chiar inutile — ca acelea încercate de Brătianu, aliatul fracţioniştilor, în prima lui guvernare nu se vor mai repeta. Infiltraţia evreiască va fi considerată ca un rău inevitabil de care e periculos să te atingi.

■

In schimb construcţia căilor ferate continuă cu vigoare sub cabinetul Ghica-Kogălniceanu.

La sfârşitul lui Octombrie 1869 linia Bucureşti-Giurgiu — prima linie de cale ferată din România — e dată circulaţiei. La sfârşitul anului sunt gata, pe lângă cei 67 km. ai liniei Bucureşti-Giurgiu, cei 102 km. ai liniei Suceava-Roman şi cei 72 km. ai liniei Paşcani-Iaşi.

O operă într'adevăr imensă! Să ne gândim că în douăzeci de ani România Mare n'a fost în stare să construiască atâţia kilometri de cale ferată câţi s'au construit în România *dinainte de 1877* într'un *singur an.*

E drept că pe atunci domnea Carol I !

Tot în 1868—1869 s'au sfârşit 208 kilometri de şosea. Inzestrarea tehnică a ţării era aşadar în plin mers şi va continua, aproape în acelaş ritm, timp de jumătate de secol.

■

1) N. Iorga. „Correspondence diplomatique" pag. 53.

www.dacoromanica.ro

Armata continua şi ea a fi înzestrată şi instruită. După retragerea guvernului Brătianu, Poarta autorizase transitul celor 25.000 de puşti Peabody cumpărate în Statele-Unite; deasemenea ridicase sechestrul de pe o însemnată cantitate de pulbere ce ne venea din străinătate.

Instrucţia în cazărmi urma sistematică, uniformele simple fuseseră introduse şi dădeau trupei o ţinută militară, manevrele din toamna anului 1869 mulţumiseră pe Domnitor. Deaceia în Iulie 1870 când a fost vorba la un moment dat ca România să intre într'o coaliţie alături de Austria şi Franţa împotriva unui eventual bloc ruso-prusac, guvernul român a putut anunţa celui francez că „Putem dispune de 30 mii soldaţi bine înarmaţi".

Poate că în grija pe care Domnitorul o arăta oştirei intra şi o notă de politică personală. Bismark îi scrisese categoric: „Intărirea autorităţii princiare înlăuntru stă, în prima linie, în existenţa unei trupe de câteva mii de oameni, — trupă de o fidelitate pusă la grea încercare — şi care să fie în măsură a lucra cu energie pretutindeni unde va fi chemată să impună supunere". Vom vedea că şi de astădată Cancelarul de Fier avusese dreptate. In orice caz însă, pe lângă apărarea dinastiei, embrionul de oştire modernă ce începea să se formeze ne va da Griviţa, Plevna şi independenţa.

In politica externă cabinetul Ghica-Kogălniceanu nu urmase linia îndrăsneaţă a lui Brătianu. De altfel impulsul pentru o politică de prudenţă pornea tot de la Domnitor, care sub presiunea puterilor şi sub influenţa tatălui său, a Contelui Bismark şi a marchizului Pepoli, se convinsese că o politică de mare anvergură — aşa cum încercase s'o ducă împreună cu Brătianu — e prea riscată.

Deaceia noul guvern încearcă o dublă apropiere de Viena şi de Constantinopol sub oblăduirea Franţei. Prusia stăruise spre o orientare a politicei româneşti în aceiaşi direcţie şi arătase hotărât Prinţului că deşi îl sfătuise să fie în excelente relaţiuni cu Ţarul totuşi agitaţiile în Transilvania sunt neîngăduite.

1) „Memorii" Vol. V. pag. 22.

www.dacoromanica.ro

Motivele nouei atitudini prusiene sunt lesne de înţeles. Bismark, preocupat exclusiv de interesele Prusiei, pregătea războiul cu Franţa. Pentru această eventualitate avea firește nevoe de neutralitatea binevoitoare a Rusiei dar încerca să neutralizeze în acelaş timp Austria. Cum? Printr'o strânsă apropiere de Ungaria lui Andrassy. Dar Ungurii erau speriaţi de agitaţiile românești în Transilvania deci — spre a fi agreabil Budapestei — Bismark împinge Bucureştiul la o înţelegere cu Maghiarii.

Aşadar, printr'o paradoxală conjunctură, Parisul şi Berlinul ne împingeau în aceiaşi direcţie. Primul ca să câştige sprijinul Vienei, al doilea ca să obţină încrederea Budapestei.

Totuşi la început Domnitorul rezistă şi definește foarte clar, în răspunsul adresat marchizului Pepoli, poziţia lui faţă de problema Ardealului: „Nu atârnă de mine" — scrie Prinţul, — a înlătura simpatiile firești care există între populaţiile de aceiaşi limbă de dincoace şi de dincolo de munţi. Am aşadar dreptul de a aştepta ca guvernul unguresc să facă din parte-i tot ce se cuvine spre a satisface plângerile celor două până la trei milioane de români cari locuesc în Transilvania şi în Banat." [1]) Ungurii nu fac nici o concesie de fond dar contele Andrassy ştie să se poarte într'un fel prietenos care încântă chiar pe cei mai încercaţi bărbaţi de stat români. Kogălniceanu în călătoria de informaţii ce o face în străinătate (Iunie-Iulie 1869) consideră şi el pe Andrassy ca binevoitor României.

La aceiaşi destindere se ajunge şi cu Poarta unde Dimitrie Sturdza, elev al lui Ion Ghica, ştie să câştige încrederea guvernanţilor turci.

Cu toate acestea, bunele relaţii cu Rusia continuă.

Am arătat primirea de care s'a bucurat Prinţul cu ocazia călătoriei în Crimeea. Mai mult, Rusia consimte să-şi supună naţionalii jurisdicţiunei tribunalelor românești renunţând la tribunalele consulare.

Franţa se arată binevoitoare dar urmăreşte cu neîcredere faptele Prinţului de Hohenzollern. Insfârşit Prusia poate fi mulţumită de situaţia preponderentă pe care o deţine în politica României.

---

1) „Memorii" Vol. V. pag. 8.

www.dacoromanica.ro

Aşadar guvernul Ghica-Kogălniceanu, fără să urmărească nici un gând mare, ducând o politică de zi la zi, izbuteşte să se menţină în termeni buni cu toate puterile garante şi să pună capăt tensiunei lăsată de cabinetul Brătianu. Este un moment de pauză în politica noastră externă, pauză binevenită până la un anumit punct.

La 2 Februarie 1870 sub preşidenţia lui Alex. G. Golescu se formează următorul guvern. [1])

Alex. G. Golescu	Preşedinte al Consiliului
	Ministru de Interne
şi interim	Ministru de Externe.
Colonel Gheorghe Manu	Ministru de Răsboi.
Ion Cantacuzino	Ministru de Finanţe.
D. P. Vioreanu	Ministru de Justiţie.
Gh. Mârzescu	Ministru de Culte şi Instrucţie.
Dim. Cozadini	Ministru de Agricultură, Comerţ şi Lucrări Publice.

Noul cabinet nemulţumeşte pe toată lumea. Pe roşii care pretindeau că puterea li se cuvenea lor, pe Kogălniceanu care se aştepta să formeze el ministerul, grupul Blaremberg-Carp-Al. Lahovary etc.

Kogălniceanu care odinioară avusese cele mai bune păreri despre Prinţ [2]) declară acum: „Dinastia aceasta nu mai e de susţinut" şi, ceiace-i mai grav, fostul preşedinte de consiliu, Beizadea Mitică, atât de corect în raporturile sale cu Domnul, repetă spusele lui Kogălniceanu.

Ministerul se prezintă Camerii la 3 Februarie şi Senatului la 4. Al. Lahovary şi George Brătianu atacă guvernul; Boerescu, Dimitrie Ghica, generalul Ion Em. Florescu îl apără. Camera îi dă un vot de încredere cu 61 de voci contra 37. Situaţia nu-i însă deloc clarificată. Roşii duc o campanie de presă şi de întruniri ce se distinge prin nemaipomenite violenţe la adresa Coroanei.

1) Decret No. 171 şi 172 din 2 Febr. 1870. Monitor No. 25 din 4 Febr. 1870.

2) Vezi N. Iorga, Mihail Kogălniceanu pag. 177. Ed. Socec.

www.dacoromanica.ro

Intre timp, tot ca o demonstraţie împotriva Domnitorului, colegiul al IV-lea ţărănesc din Mehedinţi alesese pe Alexandru Ion Cuza ca deputat şi Camera validase alegerea.

La 7 Februarie, deputaţii liberali A. C. Golescu, George Chiţu, Anastase Stolojan, P. Opran, Al. Vilner, C. T. Grigorescu, S. Mihălescu, B. Radian şi Matache Nicolau îşi dau demisia din Cameră explicând-o astfel: „Reprezentanţi ai naţiunei, aleşi prin liberul vot al comitenţilor noştri, încă de la începutul sesiunilor acestei legislaturi, am suferit ca membrii ai partidei naţionale-liberale, cele mai aspre şi injuste atacuri din partea majorităţii Camerii". Apoi scrisoarea de demisie arată că nu mai pot suporta „insultele şi ofensele" şi lasă „Naţiunea" să judece între „atacaţi şi atăcători". [1])

La Ploeşti izbucnesc turburări în ziua de 26 Martie iar la 8/20 Aprilie fostul Domnitor Cuza, care-şi dăduse demisia după prima sa alegere, e reales de acelaş colegiu mehedinţean. Şi de astă dată — cu o eleganţă şi o lealitate demne de admirat — Cuza refuză mandatul şi nici nu se întoarce în ţară deşi Prinţul Carol — rivalizând în eleganţă — îi scrisese să revină în patrie.

Svonuri de atentate şi conspiraţii circulă prin ţară.

Domnitorul însuşi consideră situaţia serioasă şi caută un sprijin în armată. La 23 Februarie inspectează reg. 1 infanterie şi dejunează la cazarmă cu ofiţerii; la 27 Februarie scena se repetă la reg. 6 infanterie, la 11 Martie e la reg. 8 infanterie, la 12 Martie dejunează cu geniştii şi vânătorii, la 18 Martie e la vânătorii călări.

Ministerul Al. Golescu e însă cel mai slab din toate guvernele lui Carol I-ul. La 24 Martie o primă sincopă, Senatul respinge proectul pentru sporirea impozitului funciar. Urmează negocieri cu „leaderii" din Cameră şi Senat apoi cabinetul îşi prezintă demisia. Criza durează două săptămâni, până la 8 Aprilie, când — neputând găsi un preşedinte de consiliu care să corespundă conjucturei politice obţinând majoritatea în Cameră — Domnul însărcinează din nou pe Alexandru Golescu cu formarea ministerului. Dar Golescu nu poate alcătui un al doilea cabinet. La 20 Aprilie urmează demisia definitivă.

1) George D. Nicolescu. Parlamentul Român. 1866-1901, pag. 67.

www.dacoromanica.ro

Domnitorul s'ar fi putut adresa acum fie roşiilor, fie conservatorilor nuanţa Catargiu-Mavrogheni, fie uneia din personalităţile de centru, liberali moderaţi sau conservatori moderaţi.

Pe roşii Prinţul nu-i putea aduce atât din motive de politică internă, căci ar fi însemnat o capitulare, cât şi, se pare, din motive de politică externă. Războiul franco-prusian se prepară şi Hohenzollern-ul vrea un cabinet sigur care, să nu-l ducă în tabăra duşmană patriei sale.

Faţă de Catargiu-Mavrogheni, Domnitorul avea stimă dar îi socotea retrograzi şi fără popularitate.

Deaceea alegerea Prinţului se opreşte asupra lui Manolache Costache Epureanu.

La 20 Aprilie Manolache Epureanu alcătueşte următorul guvern : [1])

Manolache Costache Epureanu	Preşedinte al Consiliului şi Ministru de Interne.
Colonel Gheorghe Manu	Ministru de Războiu.
George Gr. Cantacuzino	Ministru de Lucrări Publice.
Const. Grădişteanu	Ministru de Finanţe.
Petre P. Carp	Ministru de Externe.
Al. Lahovary	Ministru de Justiţie.
Vasile Pogor	Ministru de Culte şi Instrucţie.

Vasile Pogor refuză Ministerul de Culte, al cărei titular fusese numit fără consimţământul său; Petre Carp este cel care ia interimatul acestui departament până la sfârşitul guvernului.

Noul cabinet botezat „cloşca cu pui" se caracteriza prin tinereţea membrilor săi. Mai toţi abia trecuseră pragul celor 30 de ani, singur Manolache Costache avea un mare trecut politic. Dar „puii" lui Manolache Costache vor stăpâni apoi, timp de aproa pe o jumătate de veac, viaţa politică a ţării. Dintre toţi să ne oprim puţin asupra lui Petre Carp.

Intrat din 1866 în politică, o clipă diplomat la Paris, se afirmase ca un „debatter" parlamentar periculos, fusese apoi co-redactor la „Ţara" şi la „Pays Roumain" ale lui N. Blaremberg şi dusese violente campanii antidinastice. Acum iată-l ministru.

1) Decret 665 şi 666 din 20 Aprilie 1870. Monitor No. 86 din 21 Aprilie, pag. 521.

www.dacoromanica.ro

Prinţul Carol Anton exprimă foarte bine sentimentul general într'o scrisoare adresată fiului său: „Trebue să te fi costat foarte mult văzând că i s'a dat lui Carp un loc în cabinet; dar, la urma urmelor, e poate foarte bine că partidul dela „Pays Roumain" a fost dezarmat....„

Decretul de dizolvare a Corpurilor Legiuitoare e citit la 1 Mai 1870 iar nouile alegeri s'au făcut la 25, 27, 29 şi 31 Mai pentru Cameră, la 2, 4 şi 6 Iunie pentru Senat. La 15 Iunie Camerile au fost convocate în sesiune extraordinară.

Guvernul obţine o foarte precară majoritate în Parlament. La Ploeşti s'au produs noui tulburări, la Piteşti o încăerare mai gravă în care trupa a făcut uz de armă. Dar acum agitaţia politică obişnuită trece pe al doilea plan în faţa evenimentelor ce se desfăşoară în Europa Occidentală.

Războiul franco-prusian se apropie cu paşi repezi şi repercursiunile lui vor fi foarte puternice în România.

Sentimentele hotărît filo-franceze ale opiniei publice vor fi exploatate de opoziţie împotriva Prinţului de Hohenzollern.

Pe de altă parte politica franceză ia poziţie hotărîtă împotriva Domnitorului. Ducele de Gramont, ministrul de externe francez, cel care fiind ambasador la Viena avusese cunoscuta conversaţie cu Al. I. Cuza, declară categoric agentului nostru la Paris, Strat: „Du moment que votre souverain conspire contre les intérets français, il est de bonne guerre que nous fassions notre possible pour le renverser, et que nous commencions même par là dans le cas d'un conflit avec la Prusse, afin de donner une certaine satisfaction a l'opinion publique, qui a maintes fois reproché à l'Empereur d'avoir mis un Hohenzollern sur le Danube."

La Bucureşti spiritele se înfierbântă din ce în ce mai mult. Domnul nu e numai prusian, nu e numai Hohenzollern, ci chiar fratele lui Leopold de Hohenzollern, a cărui candidatură la tronul Spaniei va deslănţui războiul.

In şedinţa Camerii dela 1 Iulie Blaremberg întreabă guvernul: „Dacă în eventualitatea unui conflict între Franţa şi Prusia, conflict care pare a se arăta deja la orizont, guvernul este hotărît, precum e şi dator, a urma o politică întemeiată pe simpatiile noas-

www.dacoromanica.ro

tre de gintă, sau din contră, o politică întemeiată exclusiv pe interese şi convenţiuni egoiste şi personale."

Preşedintele-de consiliu răspunde că simpatiile României merg către Franţa.

Nesimţindu-se stăpân pe majorităţi Manolache Costache vrea să se retragă pretextând că şi-a îndeplint misiunea, aceia de a prezida la alegera noilor corpuri legiuitoare. Domnitorul îi cere însă să rămână la postul său. Preşedintele Camerii, Costa-Foru explică situaţia Camerii şi arată că „Măria Sa a adăogat că e decis a nu se depărta cu o linie dela conduita ce i se va trage de către această Cameră".

Limbaj caracteristic al epocei de omnipotenţă parlamentară!

O nouă discuţie asupra politicei externe, provocată de interpelarea deputatului Al. Gheorghiu, discuţiune la care iau parte Fleva şi Ion Brătianu, prilejueşte lui Carp următoarea declaraţie: „Acolo unde sunt gintele latine, acolo va fi şi inima României".

Situaţia continuă să se complice. Strat depeşează de la Paris arătând că guvernul francez nu se mulţumeşte cu asigurări de simpatie ci vrea să ştie dacă România e dispusă să lupte alături de Franţa şi Austria împotriva Rusiei, în cazul când aceasta s'ar alipi Prusiei. [1])

Guvernul român autoriză pe Strat să închee tratatul la nevoe. Miniştrii stăruesc să se ajungă neîntârziat la o înţelegere cu Franţa în vederea complicaţiunilor posibile în Orient pe când Prinţul — sigur de victoria Prusiei — se opune.

■

La începutul lui August se produc pe frontul apusean primele ciocniri serioase. Toată lumea aşteaptă cu nerăbdare decisive victorii franceze.

Poziţia Domnitorului devine pe zi ce trece mai grea. Presa opoziţionistă îl atacă cu înverşunare, partidul roşu aşteaptă prima victorie franceză ca să-l răstoarne.

Ploeştiul, puternică citadelă roşie, dă semnalul în noaptea de 7—8 August 1870. Deputatul Candiano Popescu — fost militar — în capul roşiilor ploeşteni, pune stăpânire pe cazarma dorobanţilor şi pe edificiile publice, anunţă că Prinţul a fost detronat şi pro-

1) La Paris s'a sperat încontinuu în intervenţia Austriei. Bismark a ştiut însă să localizeze conflictul.

www.dacoromanica.ro

clamă pe generalul Golescu Locotenent Domnesc iar pe Ion Brătianu ministru de război. Dar vânătorii maiorului Gorjan trimişi din Bucureşti pun repede capăt răscoalei.

In 24 de ore totul reintră în ordine, capii răscoalei sunt arestaţi şi şefii partidului roşu, în frunte cu generalul Golescu şi Ion Brătianu, deasemenea.

Ce s'a întâmplat în realitate? De ce s'a răsculat Candiano-Popescu la 8 August? dintr'o greşită interpretare a unei telegrame? Dintr'o grabă neserioasă? E greu de spus. Documentele lipsesc. Dovada de neînlăturat a legăturilor dintre Candiano-Popescu şi şefii partidului roşu nu s'a putut face. Totuşi în urma luptei făţişe dintre Domnitor şi roşii, în urma campaniilor duse, judecând după trecut, pare neîndoios că deputatul roşu Candiano-Popescu n'a lucrat fără ştirea lui Rosetti-Brătianu.

Deşi nereuşită revolta Ploeştiului a izbutit totuşi să impresioneze profund pe Domnitor. Gândul abdicării, care-i venise de mai multe ori fugitiv în minte în urma violentelor campanii ale roşiilor, se înstăpâneşte definitiv în cugetul lui. Felul în care lumea politică şi opinia publică îşi manifestă sentimentele franco-file îl jicnesc până în adâncul sufletului. Prinţul Carol Anton îl sfătueşte să abdice căci „Convingerea că o izbândă a Franţei ar fi fost urmată de detronarea ta ar fi trebuit să te scârbească de mult de situaţia ta. Nu-i o chezăşie pentru viitor faptul de a fi susţinut de biruinţe germane, *căci rădăcinile guvernării tale trebue să se găsească în România.*"

Hotărîrea de a abdica e întărită de achitarea răsculaţilor ploeşteni de către juraţii din Târgovişte.

Domnitorul scrie în „Memoriile" sale că înainte de a abdica „...vrea s'aducă la cunoştinţa puterilor garante piedicele ce se opun la regenerarea României..." Deaceia concepe şi expediază o serie de scrisori adresate puterilor garante în care „îşi arată teama de a nu mai putea stăpâni patimile partidelor politice ce domnesc în România şi propune ca soarta ţării să fie regulată de congresul în perspectivă".

Aşadar crezând că va trebui să abdice Prinţul se adresează marilor puteri arătându-le greutatea situaţiei interne, imposibilitatea de a guverna cu aşezăminte atât de liberale şi cerându-le în

www.dacoromanica.ro

definitiv intervenţia lor pentru o modificare a Constituţiei în sens autoritar.

E greu de judecat dacă acest demers al Domnului era sau nu justificat. In orice caz el putea să îngădue puterilor garante un nou amestec în politica internă a Principatelor. Ca atare gestul Prinţului apare şi nepolitic şi lipsit de dragoste pentru ţara, bună sau rea, pe care o guverna încă. Din fericire demersul Prinţului va rămâne fără consecinţe. Pe de o parte pentrucă marile puteri preocupate de războiul franco-german nu se vor încurca în treburile româneşti şi vor fi foarte fericite ca abdicarea Domnitorului să devină fapt îndeplinit, pe de altă parte pentrucă abdicarea nu se va produce.

La începutul lui Decembrie 1870 Strusberg anunţă că nu va plăti cuponul obligaţiunilor căilor ferate ce scade la 1 Ianuarie 1871.

O adevărată lovitură de trăznet care va deslănţui „afacerea Strusberg" şi va hotărî pe Domnitor — moralmente atât de angajat în chestiunea căilor ferate — ca „până când nu va fi lămurit situaţia şi sfârşit toată această afacere" să nu abdice.

■

Se ştie că sub guvernarea liberală din 1867—1868 s'au votat concesiunile căilor ferate. Construirea căii ferate Suceava-Iaşi-Roman a fost atribuită consorţiului austriac Offenheim, porţiunea cea mai importantă Roman-Tecuci-Galaţi-Brăila-Buzău-Ploeşti-Bucureşti-Piteşti-Slatina-Craiova-Turnu-Severin a fost dată în construcţiune consorţiului Strusberg.

Preţul global pentru kilometrul de cale ferată era de 270.000 franci (art. 7), cu 20.000 franci de km. mai mult ca preţul plătit consorţiului Offenheim. Pentru finanţarea uriaşei întreprinderi — circa 400 miiloane lei — concesionarii puteau emite obligaţiuni ce purtau o dobândă de $7^1/_2$. (art. 8) Dobânda obligaţiunilor urma să fie plătită de concesionari, până la recepţionarea şi punerea în funcţiune a liniilor când statul român începea să plătească el dobânzile obligaţiunilor.

Concesionarii nu puteau însă emite obligaţiunile deodată, ci pe măsură ce construcţia înainta şi asta numai pe baza certifica-

www.dacoromanica.ro

telor de kilometrii construiţi, eliberate de inginerul şef al lucrărilor şi verificate la Berlin de un comisar al guvernului român, care apoi aproba sau nu emiterea obligaţiunilor. (art. 9)

Sumele rezultate din vânzarea obligaţiunilor formau un depozit şi nu se eliberau concesionarilor decât „numai cu permisiunea comisarului Statului şi sub aceleaşi condiţiuni sub care dispunea de obligaţiunile vândute". (art. 9)

Iată, sumar, economia generală a legii de concesiune. Să vedem acum ce s'a întâmplat.

Consorţiul Strusberg a început construirea liniilor. O primă serie de nemulţumiri au luat naştere de pe urma impertinenţei, brutalităţei, cinismului tehnicienilor şi inginerilor germani veniţi să execute lucrările. Bieţii ţărani şi muncitori români erau trataţi ca indigenii din colonii.

A doua serie de nemulţumiri s'a produs din cauza prostului material şi proastei executări a lucrărilor.

Al treilea aspect al „afacerii" constă în faptul că — spre a mări costul global al liniilor — concesionarii căutau, pretextând pe nedrept dificultăţile terenului, să scumpească traseul executând ocoluri sau lucrări de artă nejustificate.

In al patrulea rând s'a constatat că certificatele emise de inginerul şef al lucrărilor, un oarecare Brand, nu corespundeau realităţii. Când s'a făcut o verificare pe teren (Septembrie 1870) s'a constatat că lucrările efectuate fuseseră evaluate cu 7.409.000 franci mai mult.

Tot în Septembrie 1870, la o verificare făcută la Berlin, se constată că depozitul de circa 35 milioane franci rezultând din vânzarea obligaţiunilor fusese plasat de comisarul guvernului român Ambronn, fiind de convenienţă cu Strusberg, la banca Iosef Jacques care convertise depozitul în acţiuni fără valoare. Insfârşit în Decembrie 1870, în urma greutăţilor financiare prin care trecea, Strusberg — deşi construcţia liniilor nu fusese încă recepţionată de statul român — pretinde că nu mai e obligat să plătească cuponul scadent la 1 Ianuarie 1871 şi că această sarcină revine statului nostru.

Iată cele cinci aspecte ale „afacerii" Strusberg. Firește sus-

www.dacoromanica.ro

pendarea plăţii cuponului aruncă panică în rândurile detentorilor de obligaţiuni în majoritate germani.

Guvernul german ia în mână interesele supuşilor săi şi cere ca România să plătească cuponul.

In România, afacerea Strusberg complică şi mai mult o situaţie destul de grea.

România se vedea expusă presiunilor detentorilor de obligaţiuni susţinuţi de guvernele lor şi nici măcar n'avea la dispoziţie reţeaua de cale ferată.

Să trecem acum la considerarea chestiunei „în concret" la persoane şi la aspectele politice ale problemei.

Mai întâi cine era Strusberg ?

Unul din cei mai mari oameni de afaceri — excroci — aventurieri ai veacului al nouăsprezecelea. Bineînţeles jidan, pe adevăratul său nume *Baruch Hirsch Strausberg,* s'a născut la 21 Noembrie 1823 într'un ghetto din Prusia Orientală. La 12 ani Baruch Hirsch Strausberg ajunge la Londra lângă un unchiu al său care avea o afacere de cărbuni. Peste câţiva ani îl găsim reporter la „Times", apoi redactor la „The Merchants Magazine", pe urmă director la o întreprindere de construcţiuni. Trece la creştinism şi se transformă concomitent din Baruch Hirsch Strousberg în Bethel Henry Strousberg Esquire. Câtva timp îşi încearcă norocul şi în America dar revine curând la Londra. De astă dată norocul îi surâde căci e numit reprezentant general al societăţii de asigurare „Waterloo" la Berlin.

Aci obţine pentru un grup de capitalişti englezi concesiunea construirei căii ferate Tilsit-Iusterburg. Afacerea reuşeşte şi „Bethel Henry Strousberg" devine concesionar-constructor de căi ferate pe cont propriu. Construeşte liniile: Berlin-Görlitz, Warburg Marburg, Hanovra-Altenbeck, linia Oderului etc. E un fel de „rege al căilor ferate". [1]) Lui îi concesionează statul român construcţia celei mai mari părţi a căilor ferate şi exploatarea lor pe timp de 95 de ani.

1) Friedrich vom Rhein. „Enthüllungen über Dr. Strousberg."

www.dacoromanica.ro

Dar ca toţi marii speculatori într'o zi intră în dificultăţi financiare şi apoi urmează dezastrul.

Când afacerea Strusberg a izbucnit în presă şi în parlament s'au pus în evidenţă o sumă de lucruri curioase.

Concesiunea nu era însoţită de un caet de sarcini ci prevedea doar că „construcţia se va executa astfel precum este usitată la căile ferate din Prusia". (art. 4).

S'a constatat apoi că construcţia a început înainte chiar ca Senatul să fi ratificat concesiunea votată de Cameră şi aceasta în temeiul unui vot al Camerii dat la 4 Iunie 1868 motivând că :

„Considerând că concesiunea drumurilor de fier este votată de Camera deputaţilor;

Că acest act este obligatoriu pentru dânşii;

Că până la convocarea noului Senat poate trece un termen îndestul de lung . . . . . Adunarea deputaţilor . . . . . autorizâ pe minister a se înţelege cu concesionarii spre a se putea începe îndată lucrările pregătitoare pentru căile ferate concedate" [1].

Pe baza acestei rezoluţiuni a Camerei, guvernul încheie o convenţiune adiţională, secretă, prin care între altele în art. 3 spune :

„Guvernul se obligă a pune stăruinţă spre a se vota de Senat şi a se sancţiona de către M. S. Domnul concesiunea votată deja de Camera legiuitoare, precum şi a interpreta prin un act adiţional articolele care ar da loc la greşite interpretări". [2])

Firește această grabă, această procedare alăturea de spiritul Constituţiei, aceste angajamente inelegante — guvernul va stărui pentru a obţine votul Senatului şi sancţiunea Domnitorului — vor trezi suspiciuni.

Guvernul Golescu-Brătianu, sub care se votase şi semnase concesiunea, va fi aşadar violent atacat. Ion Brătianu va fi acuzat în ţară şi în străinătate, că s'a lăsat corupt de Strousberg.

---

1) V. Boerescu. Discursuri politice. Vol. I. Bucureşti. Socec 1910. pag. 353.

2) Ibidem. pag. 357.

www.dacoromanica.ro

Dar guvernării Golescu-Brătianu i-a urmat cabinetul Ghica-Kogălniceanu. Acesta a aplicat convenţiile. De aci alte atacuri şi acuzări împotriva lui Dimitrie Ghica, Kogălniceanu şi Donici — fost ministru al lucrărilor publice.

Cum în afară de vechii conservatori, de grupul Blaremberg şi de fracţionişti restul lumii politice — dela Ion Brătianu, la Kogălniceanu, Boerescu, Manolache Costache Epureanu, Carp — se succedase la guvern şi deci de aproape sau de departe fusese amestecat în „afacere", acuzările reciproce, ofensele, campaniile de presă se ţineau lanţ.

Dar fireşte cel mai atacat era Domnul. El stăruise pentru încheerea concesiunei Strusberg. El, la cererea lui Strusberg, numise pe Ambronn, consilier al familiei de Hohenzollern-Sigmaringen, comisar al statului român însărcinat cu supravegherea executării construcţiunilor, a emiterii obligaţiunilor, a păstrării depozitului şi Ambronn fusese de conivenţă cu Strusberg. El îşi asumase de mai multe ori, public, răspunderea pentru uriaşa operă a construirei reţelei de căi ferate. Era natural deci să fie bănuit, să nu fie cruţat, chiar în împrejurări normale. Cu atât mai mult n'a fost cruţat în clipa gravei tensiuni care opunea o mişcare dinamică, majoritatea presei, o bună parte a lumii politice şi a opiniei publice — dinastiei.

■

Au fost interesaţi Domnul, Ion Brătianu, Beizadea Mitică Ghica, Mihail Kogălniceanu, Vasile Boerescu şi ceilalţi ?

Pot fi ei oare bănuiţi că s'au lăsat corupţi ?

E greu de răspuns. Probele lipsesc şi pentru a-i apăra şi pentru a-i acuza.

De altfel aşa s'a întâmplat întotdeauna, în toate marile afaceri politico-financiare care s'au perindat de atâtea ori pe ecranul istoriei. Dela Cesar la Clémenceau, care om politic şi câţi conducători de popoare n'au fost acuzaţi de corupţiune? S'a dovedit în vre-un caz — alb pe negru — vinovăţia sau nevinovăţia? Nu!

Să ne gândim de pildă la afacerea Skoda, sau la afacerea Stavisky, vom şti noi oare vre-odată cine a fost mituit şi cine nu? Mituitul nu dă chitanţă şi mituitorul nu se trădează. Deaceia scanda-

www.dacoromanica.ro

lurile politico-financiare — extrem de frequente în decursul istoriei — lasă în urma lor bănueli şi noroi, probe nu.

Când însă punem în cumpănă vieţi exemplare ca a Regelui Carol, ca a lui Ion Brătianu, ca a lui Beizadea Mitică Ghica, cu bănueli, deducţiuni, presumţiuni — logice poate — dar niciodată dovedite alb pe negru, atunci par'că ne vine să credem mai mult în neglijenţe, greşeli, neprevederi decât în corupţiune.

De altfel aşa se apără Domnitorul în „Memoriile" sale (vol. VI, pag. 27) când vorbind de atacurile ce i-se aduceau în Cameră scrie:

„Nici unul dintre miniştri nu se încumetează să spue ce trebue spre a-l desvinovăţi: Prinţul însuşi e mai mişcat de cât oricine de trista situaţie în care nelealitatea şi neglijenţa au adus întreprinderea căilor ferate. Intr'adevăr, el nu putea avea cunoştinţele şi amănuntele cerute pentru astfel de convenţii. Unicul lucru ce i-se poate imputa pe drept, şi pentru care el e cel dintâi care îşi face aspre imputări, e că în lealitatea sa de tânăr a avut încredere prea mare în Strusberg şi Ambronn şi că a căutat numai să procure cât mai curând posibil ţării sale binefacerea căilor ferate".

Să reluăm acum firul expunerii cronologice.

In mijlocul frământărilor provocate de războiul franco-german şi de începutul chestiunei Strusberg viaţa cabinetului Epureanu se scurge de azi pe mâine, searbădă, firavă. Cea mai însemnată înfăptuire înregistrată sub· guvernul Epureanu, trebue socotită tot terminarea unei reţele de aproape 700 km. de cale ferată. Cu unele mici întreruperi şi liniile Iaşi-Bucureşti şi Brăila sunt gata.

Din punct de vedere extern, evenimentul anului — în ceeace priveşte chestiunea Orientului — îl constitue fără îndoială nota rusă din Noembrie 1870 prin care imperiul ţarist denunţa — profitând de războiul occidental — clauzele Tratatului dela Paris privitoare la neutralizarea Mării Negre. Rusia, refăcută după războiul Crimeii, arăta astfel că e gata să reia marşul spre Constantinopol. Pe noi lucrul ne interesa în primul rând dar firește n'aveam nici voinţa, nici puterea, nici dreptul de a ne spune cuvântul într'o chestiune pe care marile puteri o considerau de competinţa lor.

www.dacoromanica.ro

Indată după deschiderea Camerilor, dezbaterile iau o întorsătură gravă.

Domnul e încontinuu atacat. Adresa de răspuns la mesajul tronului e de o îndrăzneală neînchipuită. Vorbind de răscoala de la Ploeşti, Camera spune categoric:

„Evenimentele de la Ploeşti, nu au putut, Măria Ta, de cât să ne întristeze. Remediul însă este în satisfacerea legitimelor cerinţe ale poporului şi în aplicarea strictă a legilor şi în respectul lor". Iar cei ce înmânau adresa Prinţului sunt — capriciile sorţului — tocmai şefii răscoalei. Toată lumea simte că tensiunea dintre roşii şi Prinţ a ajuns la maximum de încordare şi că desnodământul, într'un fel sau într'altul, se apropie.

La 12 Decembrie, pe tema urgenţei legilor financiare, Camera dă vot de blam guvernului Manolache Costache Epureanu cu 62 voturi faţă de *49*.

Epureanu dă Prinţului sfatul de a se adresa majorităţii Camerei, majoritate evidenţiată cu ocazia răsturnării lui, spre a-i desemna un prim ministru.

Domnul, hotărât să abdice, acceptă sfatul, consultă Camera şi aceasta îi desemnează pe Ion Ghica, liberal moderat dar având relaţii prieteneşti cu Rosetti-Brătianu.

La 18 Decembrie 1870 fostul bey de Samos alcătueşte următorul minister:

Ion Ghica	Preşedinte al Consiliului şi Ministru de Interne.
Dimitrie Sturza	Ministru de Finanţe.
Dem. Cartagdi	Ministru de Justiţie.
N. Gr. Racoviţă	Ministru de Culte şi Instrucţie
N. Calimachi-Catargi	Ministru de Externe.
Dem. Berindei	Ministru de Lucrări Publice.
Colonel E. Pencovici	Ministru de Războiu.

Noul guvern are de la început o atitudine dubioasă. Numeşte în toate funcţiunile partizani ai roşiilor, dizolvă consiliul comunal bucureştean prilejuind prin nouile alegeri un succes complect roşiilor, depune pe biroul Camerii tot dosarul Strusberg dând astfel o imensă bază de atac împotriva Domnitorului.

www.dacoromanica.ro

Dar Domnul nu mai luptă decât cu intermitenţe; aşteaptă să lichideze cum o putea chestiunea Strusberg şi să plece.

Puterile garante îi răspunseseră toate, politicos, dar arătându-i clar că nu înţeleg să se amestece în treburile româneşti şi lăsându-l să se descurce singur.

La Viena, la Constantinopol, la Petrograd, se aştepta plecarea Prinţului, turburări şi desfacerea unirei.

Cu gândul la plecare, Prinţul încerca să pregătească opinia publică europeană; deaceea trimite unui destinatar fictiv, la 10 Decembrie 1870, următoarea scrisoare care trebuia să apară într'o mare gazetă germană.

Bucureşti, 10 (22) Decembrie 1870.

„PREA ONORATE PRIETEN,

„Am întârziat prea mult de a vă da din nou semn de viaţă. Dar aşi voi ca să fiţi numai un ceas în locul meu spre a vă încredinţa cât de mult mi-e timpul disputat şi absorbit de lucru, griji şi desamăgiri!

„Se vor împlini în curând cinci ani de când am îndrăznit să mă hotărăsc de a veni în capul acestei ţări, atât de bogat înzestrată de natură pe de o parte, şi totuşi atât de săracă pe de alta. Dacă arunc o privire asupra acestui răstimp, neînsemnat în viaţa unui popor, dar lung în viaţa unui om care luptă pururea, trebue să mărturisesc că n'am putut aduce decât puţine servicii acestei frumoase ţări! Mă întreb adesea a cuí e vina?

„A mea oare, că n'am cunoscut firea acestui popor, sau chiar a acestui popor care nu vrea să se lase a fi condus şi nu ştie să se călăuzească el însuşi?

„Prin numeroasele mele călătorii în toate păturile sociale, cred că am ajuns la neclintita convingere că imputarea nu mă poate atinge în deosebi nici pe mine, nici întregul popor, ci mai curând pe aceia cari s'au erijat ei înşişi ca diriguitorii acestei ţări în care s'au născut!

„Într'adevăr, aceşti oameni, cari cei mai mulţi s'au dus să-şi caute întreaga lor cultură intelectuală şi politică în străinătate, au uitat apoi prea mult lucrurile ţării şi n'au altă ţintă decât de a transplanta în patria lor, prezentate sub o formă utopică şi fără experienţă ideile ce domnesc acolo şi de care sunt înflăcăraţi. Astfel această nenorocită ţară, care a fost totdeauna sub jugul cel mai aspru, se pomeneşte trecând fără tranziţie de la un regim despotic la o Constituţie atât de liberală încât nici un popor din Europa n'are alta la fel.

„După experienţa făcută, ţin aceasta drept o nenorocire cu atât

www.dacoromanica.ro

mai mare cu cât Românii nu se pot măguli că au vreuna din virtuţile civice ce aparţin acestui fel de Constituţie a statelor quasi-republicane.

„Dacă n'aşi fi ţinut atât de mult la această măreaţă ţară, căreia în alte împrejurări i s'ar putea prooroci cel mai bogat viitor, mi-aşi fi pierdut de mult răbdarea. Dar am făcut acum o ultimă încercare, care în ochii partidelor şi a principalilor conducători politici români trebue să m'arate ca lipsit de orice iubire pentru ţară, pe când eu am lăsat dimpotrivă, la o parte orice gând ascuns şi mi-am jertfit poate cu totul popularitatea mea. Ar fi fost totuşi o lipsă neertată de la datoriile mele dacă aşi mai fi ascuns răul şi aşi fi lăsat fără voinţă viitorul ţărei agitaţiilor partidelor.

„In tot cazul„ aceluia care într'o situaţie dată are curajul să spue adevărul şi de a spune lucrurile pe numele lor, cele mai adesea ori nu i se dă dreptate şi tot aşa va fi şi cu mine; totuşi cu această deosebire, că admit cu recunoştinţă că mi-e îngăduit să mă întorc ca să trăesc liber de griji, independent în mijlocul fericirii casnice, în scumpa patrie al cărei puternic magnet n'a încetat o clipă să m'atragă din nou în orele grele ce am trebuit să le petrec!

„Regret doar din tot sufletul că buna mea voinţă a fost atât de mult nesocotită şi răsplătită cu nerecunoştinţă. Dar fiindcă această soartă o are cea mai mare parte din muritori, voiu şti să mă mângâi şi de aceasta şi să uit încetul cu încetul în raporturi intelectuale însufleţite, mai ales în mijlocul cercului dv. ceea ce am suferit odinioară.

„Primesc mâine adresa Camerei care e un capo-d'operă de viclenie fanariotă. O veţi găsi în ziare. Primirea unui astfel de document, în care Corpul legiuitor îndrăzneşte să vorbească suveranului său de devotament condiţional, nu se poate justifica din partea mea decât prin greaua situaţie financiară a ţării ameninţată de bancrută. După cum în viaţa obişnuită, odiosul unei fapte cade totdeauna asupra autorului ei, în cazul de faţă răspunderea recade asupra acelora cari nu ştiu să respecte pe prinţul lor liber ales. Te desonorezi pe tine însuţi când nu ştii să respecţi ceeace ai creat tu însuţi!

„Primiţi, etc.

C"

La 15/27 Ianuarie 1871 scrisoarea apare în „Augsburger Allgemeine Zeitung". Senzaţia în lumea noastră politică e imensă. Prinţul îşi spunea fără înconjur părerile şi arăta clar responsabilităţile în cazul abdicărei sale. O violentă discuţiune se încinge în Cameră la 30 Ianuarie 1871.[1]) N. Blaremberg întreabă guvernul

1) Vezi Monitorul Oficial No. 26 din 5 Februarie 1871.

www.dacoromanica.ro

de ce n'a declarat apocrifă scrisoarea Domnitorului şi într'o cuvântare foarte violentă spune între altele vorbind de intenţiunea abdicării: „...ar fi un act de desertare, un act de înaltă trădare..."

Ion Ghica apără foarte slab pe Prinţ spunând că scrisoarea pare a fi fost scrisă într'un moment de mare depresiune sufletească şi termină arătând că „astăzi, avem toate cuvintele a crede că, idei care ar putea să ne pue în nelinişte, nu există".

Intre timp, până la căderea cabinetului Ghica, afacerea Strusberg revine continuu în discuţiunea Camerii şi din ce în ce atacurile ce se aduc Domnitorului sunt mai violente.

Blaremberg e iarăşi de o îndrăzneală fără pereche, în discursul din 28 Februarie 1871 [1]) vorbeşte de *„protectorul lui Strusberg"*, de *„carta sau nota de plătit a regimului personal"*, de virusul *„care se cheamă prusianism şi absolutism"*. Camera-l aclamă.

Chiar Ion Brătianu, atât de amestecat în afacerea Strusberg, ţine un limbaj de o violenţă extremă: „...sper că Ilustrul şi puternicul Hohenzollern din Berlin, nu va permite guvernului său să *protege pe un escroc, ca să despoae statul român, pe câte vreme acesta are, în capul său, pe un alt Hohenzollern"*. „Dar dacă, domnilor, din nenorocire, puterea guvernului din Berlin va fi mai mare de cât aceia a Capului Statului şi ne va impune cu forţa să plătim cuponul, ei bine, atunci să se ştie că nu plătim o datorie, ci plătim... *plătim rechisiţiunea simpatiilor ce am avut şi avem pentru naţiunea franceză...* (aplauze)

Vom plăti, domnilor, însă, chiar în sărăcie, chiar în sdrenţe, chiar sdrobiţi, simpatiile noastre pentru Franţa nu vor slăbi, din contră ele vor creşte mai mult".

Iată pe ce plan perfid, foarte periculos pentru Domnitor, se punea în parlament chestiunea Strusberg.

Iar în ziua când armatele prusiene intră în Paris, la 17 Februarie—1 Martie 1871, „Românul" apare îndoliat fiindcă „ordele teutone calcă sacrul pământ adăpat cu sângele atâtor luptători ai libertăţii."

Dacă la toate acestea adăogăm că starea finanţelor — care niciodată, cum am văzut mai înainte, nu fusese bună — era dis-

---

1) Monitorul Oficial No. 55 din 1871.

www.dacoromanica.ro

perată, că toată viaţa economică era adânc tulburată de războiul occidental, că salariile erau neplătite, înţelegem gravitatea situaţiei.

Un desnodământ trebuia să se producă!

■

El se produce în noaptea de 10—11 Martie 1871. E vorba de celebrul incident dela sala Slătineanu. Wilhelm I. Impăratul Germaniei îşi sărbătorea ziua de naştere. Colonia germană şi consulul general von Radovitz au găsit cu cale, cu o lipsă de tact germanică, să sărbătorească acest eveniment, în încordarea ce domnea atunci, printr'un banchet în sala Slătineanu. (Capşa de astăzi). E drept că oamenii întrebaseră dacă banchetul „n'ar fi inoportun din cauza sentimentelor „ostile Germaniei" „dar prefectul poliţiei şi primul ministru au garantat păstrarea ordinei".

Totuşi abia se aşezaseră comesenii, în frunte cu reprezentantul noului imperiu, la masă şi o ploaie de pietre lovi geamurile sălii în care se desfăşura banchetul.

Sute de oameni se strânseseră în stradă huiduind şi svârlind cu pietre. Poliţia nu-i nicăeri, comesenii sunt blocaţi în sala Slătineanu şi bombardaţi cu pietre. La 8½ Prinţul află ce se petrece. Trimite după primul ministru, după prefectul poliţiei, dar nu pot fi găsiţi.

Tumultul se întinde, mii de oameni s'au strâns în stradă, felinarele au fost stinse, clopotele bisericilor sună, glasuri încep să strige „Trăiască Republica", „La Palat". Era evident că roşii doreau să forţeze pe Prinţ să abdice imediat. Prefectul poliţiei Simion Mihălescu şi probabil chiar Ion Ghica erau înţeleşi cu roşii, le înlesneau jocul. Totuşi complotul nu reuşeşte. Generalul Solomon, comandantul garnizoanei Bucureşti, scoate trupa. Acum apare şi Ion Ghica, dar numai ca să împiedice pe generalul Solomon de a ocupa străzile ce duc la Palat „ca să nu se producă vărsări de sânge". Generalul îi răspunde însă scurt: „Demoralizaţi trupa prin şovăirea d-voastră."

Armata ocupă străzile. La prima somaţie mulţimea se împrăştie. Prinţul a trimis după Dimitrie Ghica şi l-a însărcinat să formeze guvernul. Beizadea Mitică refuză pentrucă a fost prea atacat pe tema Strusberg.

www.dacoromanica.ro

Insfârşit la ora 1 noaptea apare la Palat şi Ion Ghica. Prinţul pretinde în „Memoriile" sale că şi-ar fi menţinut sângele rece, că s'ar fi convins că Ghica fusese numai slab şi că prefectul poliţiei singur era înţeles cu roşii, că i-ar fi cerut calm demisia. Alţii povestesc însă că scena ar fi fost mult mai dramatică. Ion Ghica şi-ar fi prezentat demisia iar Prinţul i-ar fi spus: „Je n'accepte pas votre demision. Je vous chasse". Fapt e că, cu tot trecutul său, cu toate calităţile sale, cu toată considerabila sa situaţie politică Ion Ghica n'a mai fost ministru sub Vodă Carol I-ul, căci **Vodă a rămas.**

■

Pe strade fierberea ţine toată noaptea. La palat Domnul e hotărît să abdice imediat. După toate cele ce pătimise, ofensa adusă vechii sale patrii, împăratului Wilhelm, numelui de Hohenzollern, ofensă calculată spre a-l jigni până'n fundul sufletului, îi sdrobise puterea de rezistenţă. A doua zi dimineaţa, la ora 10, „Prinţul trimite după D. Sturza şi-l însărcinează să convoace la palat locotenenţa princiară de la 1866". „La 11 şi jum. sunt anunţaţi Lascar Catargi şi N. Golescu. Al treilea membru al fostei locotenenţa, colonelul Haralamb, nu se află în Bucureşti".

O a doua scenă dramatică.

Domnul declară că vrea să abdice şi „să depue în mâinile lor guvernul ce l'a primit acum aproape cinci ani. Ei îl conjură să renunţe la această hotărîre. Catargi îi arată nenorocirile ce ar dezlănţui asupra României prin abdicarea sa".

După un ceas de discuţie Domnul se lasă convins să nu abdice imediat. Cere însă alcătuirea unui guvern tare, capabil să menţină ordinea şi să treacă bugetul.

Agitaţia pe străzi continuă dar armata stăpâneşte situaţia. Şedinţa Camerii se deschide la ora 1. Ion Ghica îşi anunţă demisia. Catargi şi Golescu sosesc la Cameră şi invită Camera să se întrunească în şedinţă secretă. Catargi comunică apoi convorbirea cu Domnul. Discuţiunea, cu obişnuitele grandiloquenţe verbale şi invective, durează patru ore. Nu se ajunge la nici un rezultat.

Catargi, Golescu şi Sturza se întorc pe la 7 seara la Palat,

www.dacoromanica.ro

comunică Prinţului surescitarea Camerii dar şi dorinţa ei de a vedea constituit un nou minister.

Fierberea pe străzi e din ce în ce mai mare; „reprezentanţii puterilor garante vin la palat spre a fi lângă prinţ în ceasul primejdiei." Dar la miezul nopţii, Lascăr Catargiu anunţă Domnitorului că a izbutit să formeze un guvern şi că preia prezidenţia lui.

„Enfin Malherbe vint!".

Boerul de la Golăşei va respinge atacul roşiilor, va guverna cinci ani, va lăsa dinastia consolidată şi va deschide o nouă eră în istoria modernă românească, era guvernelor de durată, a parlamentarismului disciplinat, a muncii constructive. Marile calităţi de ctitor ale lui Carol I se vor putea desfăşura în voe. La 11 Martie 1871 Lascăr Catargiu poate fi salutat ca deschizătorul de drum al istoriei contemporane româneşti.

www.dacoromanica.ro

Inseninarea

www.dacoromanica.ro

XXI

MARELE GUVERN LASCĂR CATARGIU

Formarea guvernului Lascăr Catargiu — Roşii încearcă un ultim asalt contra Dinastiei — Furtunoasele şedinţe ale Camerei — Atmosfera pre-revoluţionară din oraş — Dizolvarea Camerei — Liniştea se restabileşte — Călătoria Principilor în Moldova — Domnitorul renunţă definitiv la ideia abdicărei — Noile alegeri — Infrângerea roşilor — Greaua situaţie financiară — Imprumutul domenial — Noile impozite — Afacerea Strusberg — Consecinţele externe ale frământărilor interne — Relaţiile cu Poarta — Infiinţarea Creditului Funciar — Moartea Principesei Marioara — Guvernul oboseşte — Concentrarea opoziţiei — Coaliţia dela Mazar-Paşa — Alegerile — Convenţia comercială cu Austro-Ungaria — Votul de blam al Senatului — Dizolvarea lui — Infrângerea guvernului în alegerile senatoriale — Demisia Ministerului.

Prin hotărîrea de abdicare Principele se recunoştea învins. Nesfârşitele lupte politice, insultele aduse neamului şi familiei sale, insinuările făcute contra cinstei lui îi sdruncinaseră credinţa în misiunea sa. De multă vreme încă încolţise în mintea lui ideia plecărei. Avusese chiar timp să se obişnuiască cu ea şi să accepte cu seninătate consecinţele unei situaţii pe care se străduise din toate puterile s'o înlăture. Insinuaţiunile şi atacurile făţişe îi făcuseră situaţiunea imposibilă; dacă totuşi rezistase atâta vreme şi dacă acuma cedase insistenţelor lui Lascăr Catargiu, era pentrucă ar fi vrut ca înainte de plecare să fi clarificat chestiunea Strusberg şi să fi rezolvat criza financiară. Părăsirea tronului în asemenea clipe ar fi putut fi interpretată de rău voitori ca o dezertare. Principele, cu firea lui, cu educaţia care o primise şi cu caracterul ce-şi făurise, nu putea dezerta.

www.dacoromanica.ro

Deaceea acceptă să facă această ultimă încercare încredinţând lui Lascăr Catargiu formarea guvernului.

Boerul de la Golăşei, cu bunul lui simţ şi cu vechea lui experienţă, înţelesese din primul moment ce putea să însemne plecarea Principelui în acele momente şi în asemenea condiţiuni. Deaceea se străduise el, în dramatica întrevedere cu Domnitorul, să-l convingă să renunţe la planul lui de abdicare. Deaceea se străduise el, în turburătoarele şedinţe ale Adunării, să deschidă ochii celor ce se orbiseră singuri. Totul însă fusese zadarnic. Agitaţia era prea mare, spiritele erau prea înfierbântate şi patimile prea deslănţuite pentru a-i putea face să înţeleagă. Faţă de imposibilitatea de a lăsa pe Domnitor să plece şi în faţa inconştienţei — sau poate a răutăţei prea conştiente — a politicienilor, Lascăr Catargiu acceptă întreaga răspundere. Dânduşi seama că sentimentele poporului nu corespundeau cu patimile Adunării şi că interesul neamului nu era indentic cu interesele celor ce vorbeau în numele lui, formă guvernul.

Domnitorul avea nevoie de oameni hotărîţi cu care să poată lucra. El ceruse lui Lascăr Catargiu „să nu încredinţeze portofolii decât unor bărbaţi energici, fără a se opri la consideraţii insuflate de compoziţia Camerei sau a partidelor". [1]) In câteva ore Catargiu constitui guvernul. In miezul nopţii de 11 Martie Domnitorul acceptă formaţia propusă iar a doua zi la orele 11 dimineaţa noii miniştri depuseseră jurământul. Principele îşi exprimă speranţa „să ajungă, cu ajutorul unor bărbaţi atât de hotărâţi, a domina actuala situaţiune ale cărei greutăţi nu li le ascunde". Apoi încredinţează Primului Ministru decretul de dizolvare al Camerei pentru caz de nevoie.

Noul guvern avea următoarea formaţie:

Lascăr Catargiu	Preşedinte al Consîliului
şi	Ministru de Interne
General Christian Tell	Ministru de Războiu
Gheorghe G. Costa-Foru	Ministru de Externe
şi interim	Ministru de Culte şi Instrucţie
Petre Mavrogheni	Ministru de Finanţe
Niculae Kreţulescu	Ministru de Justiţie
şi interim	Ministru de Lucrări Publice

1) Memoriile Regelui Carol, Vol. 6 pag. 33.

www.dacoromanica.ro

5° D-r Balescu care esperiența a dobândit multe ștersuri de la Dumnevoastră de astă-dată trebuie o misiune forte importantă și forte periculoasă de unde va prevestesc că nu poate veni în nici unul din punctele unde ar putea să-și dea organisatorea

6° Pentru adunarea ta un punct a acelor fase persone ce ați ales și dă și unde să aibă luată și acea residență a lor trebue negresit ca trei sau patru dintre dânșii să călătorească, chestiune de două sau trei luni de galbeni și scriți că bani lipsesc cu totul și această amănunțată nu este de neglijat în timpă.

În împrejurările de astă-dă este de neapărată trebuință de a avea un cap care să poată vorbi și trata în numele românilor.

Am cinste Domnitor a me însemna al Dumnevoastră prea plecat

Ion Ghica

Fragment dintr'o scrisoare a lui Ion Ghica

www.dacoromanica.ro

Cu formarea noului guvern situaţia gravă prin care trecea Ţara nu se limpezise încă. Dacă primejdia plecării Domnitorului fusese ocolită — cel puţin pentru moment — mai rămâneau două probleme ce trebuiau rezolvate: liniştirea atmosferei — turburate până la anarhie — şi rânduirea finanţelor statului.

Noul guvern hotărâ să se prezinte Camerelor, încercând să obţie concursul lor. Ar fi fost mai simplu să înceapă cu imediata dizolvare a parlamentului, astfel cum se obişnuieşte în zilele noastre. Noul guvern socoti însă că acest fel de procedare ar fi fost interpretat ca o desconsiderare adusă reprezentanţilor „poporului suveran" şi ar fi constituit un nou motiv de aţâţare a spiritelor. Oamenii politici din acea vreme erau atât de geloşi de drepturile ce rezultau din situaţia lor de mandatari ai naţiunei încât nu ar fi suportat un atare procedeu. Situaţia era atât de gravă încât ministerul vroia să încerce toate mijloacele înainte de a recurge la măsuri definitive. In orice caz el vroia să arate, puţinilor de bună credinţă ce mai rămăseseră, că nu el era acela care refuza să colaboreze cu opoziţia.

Imediat deci după depunerea jurământului, noul guvern se înfăţişă Camerei. Aci el găsi atmosfera extrem de încărcată. Dis-de-dimineaţă trupele ocupaseră dealul Mitropoliei şi „poporul", răscolit de agitatorii cărora noul guvern nu le convenea, se văzuse împiedecat să pătrundă în curtea Adunărei. Ciocniri avură loc între trupa — care se străduia să păstreze ordinea — şi mulţimea — care încerca să pătrundă în localul Adunărei. Invălmăşelile produse dădeau aspectul revoluţiei în plină desfăşurare.

Nici înăuntru atmosfera nu era mai calmă. „Reprezentanţii poporului" veniţi şi ei la rândul lor să ocupe cealaltă înălţime — a conducerei statului — găsiseră trupele conservatoare, apărătoare ale ordinei şi a continuităţei Dinastiei, instalate.

In această atmosferă de dezordine, în afară, şi de turburare, înăuntru, se prezentă noul guvern Camerei, vestind formarea ministerului şi citind următoarea declaraţiune ministerială:

„Măria Sa Domnitorul a bine-voit a ne încredinţa cârma ţă-

www.dacoromanica.ro

rii. Cunoaşteţi situaţiunea în care ne-am găsit datori a primi asupră-ne această grea sarcină.

Suntem convinşi Domnilor Deputaţi, că ne veţi acorda tot concursul, fiind-că punem a noastră confienţă în amorul de patrie care ne inspiră pe toţi.

Vom aplica Constituţiunea cu toată sinceritatea, în litera şi spiritul ei.

Faptele noastre vor fi supuse controlului D-voastră şi nu ne vom abate un singur moment din calea legilor şi a libertăţii garantată prin buna ordine".

Această declaraţie era o adevărată profesiune de credinţă a celor ce-şi asumaseră o răspundere atât de grea în vremuri atât de turburi cu oameni atât de puţin înţelegători. Ministerul, luându-şi angajamentul de a aplica cu rigurozitate prevederile constituţionale şi de a respecta în totul prerogativele Parlamentului, cerea Adunării concursul necesar pentru a scoate ţara din impasul în care se găsea.

Inconjurarea Adunării cu armată, exasperase însă pe opoziţionişti care — după ce îşi văzuseră încurcate toate socotelile prin formarea noului guvern — aveau impresia că li se forţează mâna prin presiunea armatei de afară. Ca răspuns la cererea de colaborare opoziţia porni o serie de atacuri pe motivul neconstituţionalităţei constituirei guvernului şi a încălcărei prerogativelor Parlamentului prin aducerea armatei. Zadarnic Generalul Tell arată că, numit abea de o oră, nu avea nici o răspundere, deoarece nu el luase această măsură, declarându-se gata să ordone retragerea armatei. Zadarnic guvernul explică — prin glasul lui Lascăr Catargiu şi a lui Costa-Foru — că gravitatea momentelor prin care trecea ţara cerea să se lase la oparte neînţelegerile personale şi disensiunile constituţionale. Zadarnic ceru Lascăr Catargiu suspendarea şedinţei pentru ca guvernul să se poată prezenta Senatului.

Opoziţia vrea să discute. Şi discuţia începu; Nicolae Fleva fu cel ce deschise focul. El ceru continuarea şedinţei pentru ca să se explice cauzele care au pricinuit căderea guvernului Ion Ghica precum şi motivele care au dus la ocuparea dealului Mitropoliei de către forţa armată.

Pe această chestiune în special — a prezenţei trupelor — dis-

www.dacoromanica.ro

cursurile cele mai pătimaşe, acuzaţiunile cele mai violente şi incriminările cele mai grele, se rostiră de către fruntaşii opoziţiei spumegând de furie. Iată câteva mostre:

...„In interesul ordinei şi al desvoltării instituţiilor noastre liberale să nu discutaţi un moment măcar, cu un minister care, în momentul când a zis că va respecta Constituţiunea, a călcat-o în modul cel mai revoltător şi mai scandalos"... Sau:

...„Venirea d-lui Catargiu la minister are să se însemneze şi astă-zi prin ceeace s'a însemnat altădată, când d-sa în o epocă atât de gravă ca cea de astăzi, a vărsat sânge pe ulițele Iaşilor. Titlurile d-lui Catargiu sunt şi astă-zi pe zidurile Mitropoliei din Iaşi, stropite de sângele ce s'a vărsat. Domnule Preşedinte, eu văd un pericol pentru Constituţiunea noastră în cabinetul actual care nu-mi inspiră încredere, nici de bună ordine, nici de constituţionalism"...

Discuţiunea amenințând să nu se mai sfârşească, Lascăr Catargiu se văzu silit să ceară un răgaz de 24 de ore pentru ca guvernul să poată lua cunoştinţă de situaţia Ţărei. Cererea fu un nou prilej de discursuri şi teorii constituţionale; însfârşit după mai multe exerciţii oratorice Adunarea acordă — cu 59 de voturi contra 54 — răgazul cerut.

Astfel se termină prima zi a desbaterilor parlamentare.

A doua zi, 13 Martie, discuţiunile reîncepură. La cererea guvernului de a se lua în considerare legile financiare, opoziţia răspunde reluând chestiunea constituţională.

..."Nu se poate trece la legile financiare şi la toate celelalte chestiuni până nu se va rezolva chestia drepturilor parlamentului şi situaţiunea ministerului, în faţa împrejurărilor care au provocat căderea ministerului trecut. Prezenţa acestui minister este o violentă călcare a drepturilor Adunării şi a Constituţiunii noastre"...

Spunea iarăşi Fleva, care pare să fi fost în aceste şedinţe purtătorul de cuvânt a celor ce — sub masca excesivei griji faţă de practicele constituţionale — îşi ascundea furia înfrângerei.

Ion Codrescu, unul din deputaţii care vorbise cel mai mult în aceste zile spune că „nu este vorba de simpla schimbare a unui cabinet prin altul, de ducerea unor persoane şi venirea altora, ci

www.dacoromanica.ro

despre acele influenţe, despre acele presiuni, cari au adus această schimbare şi care o ridică la înălţimea unui fapt politic de cea mai mare gravitate pentru Statul nostru: răsturnarea unui minister parlamentar. D-sa întreabă pe miniştri, în mijlocul aplauzelor sgomotoase: de unde au luat portofoliurile, prin ce influenţă?" [1])

Discuţiunea continuă, luând parte la ea Lascăr Catargiu — care justifică formarea guvernului prin gravele împrejurări prin care trecea ţara — apoi Petre Grădişteanu şi Manolache Costache Epureanu. Un deputat declarând la un moment dat că lupta dintre guvern şi opoziţie „este lupta între ţară şi Strusberg, este lupta între ţară şi acei care au adus pe Strusberg", [2]) se naşte un astfel de tumult încât Preşedintele se vede nevoit să suspende şedinţa.

La redeschidere Fleva propune următoarea moţiune de neîncredere în guvern:

„Camera

In faţa retragerei ministerului din 18 Decembrie care avea încrederea adunărei;

In faţa noului minister, format sub presiunea exercitată de actualul Prim Ministru care în conferinţa secretă a adunărei din 11 curent în faţa ameninţării de abdicare a M. Sale Domnitorului pretinse de a se vota în câteva zile bugetele şi legile financiare.

Considerând că Adunarea în aceea conferinţă n'a ţinut seamă de acele condiţiuni ca contrarii demnităţei ei şi usurpătoare drepturilor constituţionale ale Adunărei;

Considerând că cu toate acestea, ministerul acela s'a format sub preşedinţia D-lui Lascăr Catargiu şi cuprinde în sine persoane, cari în Adunare, au propus votarea bugetelor în bloc pe doi ani, cea ce este în contra Constituţiunei, şi cari în desbaterea chestiunei Strusberg s'au pronunţat în favoarea pretenţiunilor exorbitante ale concesionarilor de a se plăti de Statul Român cuponul fără a avea drumuri de fer, cea ce este contrariu clauselor positive ale legii de

1) Parlamentul Român de Niculescu, pag.
2) Monitorul Oficial.

www.dacoromanica.ro

concesiune; Camera declară că nu se poate avea încredere în acest minister şi trece la ordinea zilei." [1])

Moţiunea nu era numai o ocazie de a-şi exprima neîncrederea în guvern dar şi un minunat prilej pentru a ataca direct pe Domnitor. In urma consfătuirilor ţinute în timpul suspendării şedinţei, Fleva acceptă să modifice moţiunea, ştergând pasagiile ce se refereau la Principe. Discuţiunile reîncepură, de data aceasta asupra moţiunei lui Fleva, ocupând restul şedinţei până la ora prevăzută de regulament pentru închiderea Adunărei. Discuţiunea se amână deci pentru 15 Martie.

Astfel se sfârşi a doua zi a luptei parlamentare.

A treia zi debută prin cuvântarea Preşedintelui consiliului care ceru cu stăruinţă să se sfârşească cu chestiunea constituţionalităţii ministerului, arătând că atât situaţia internă cât şi împrejurările externe sunt grave şi necesită măsuri grabnice şi hotărâte. Intr'adevăr incidentul din sala Slătineanu produsese o puternică emoţiune printre reprezentanţii puterilor garante aflători la Constantinopol. Raportul agentului român de pe lângă Poartă fu comunicat „Comisiunii parlamentare pentru cercetarea actelor diplomatice".

Nici aceste ştiri nu putură schimba atitudinea opoziţiei. Trecând cu uşurinţă peste raportul Comisiunei parlamentare, ea continuă discutarea moţiunei Fleva. Cerându-se de către o parte din membrii Adunărei închiderea discuţiei, Lascăr Catargiu — dându-şi seama că nu era nici un motiv ca să termine vreodată această zadarnică vorbărie — ceru să se procedeze la votarea acestei cereri, declarând că „nevotarea închiderei discuţiei o ia ca un vot de neîncredere".

Nou prilej de discuţiune pe chestia de regulament. Nouă ocazie de profesiune de credinţă. Nou pretext pentru turburarea apelor prin insinuări perfide şi atacuri pătimaşe. Nou motiv pentru declaraţiuni platonice făcute acestei divinităţi, oarbă, surdă şi mută a timpurilor noi: Constituţia.

1) Românul 14 III 1871.

www.dacoromanica.ro

Dar totul are un sfârşit. Şi astfel se ajunse la vot; închiderea discuţiei fu respinsă cu 66 de voturi contra 57. După trei zile de discursuri zadarnice lucrurile se clarificară. Adunarea refuza să lucreze cu noul minister.

Astfel se termină a treia zi a luptelor parlamentare.

In acest răstimp atmosfera din afara Camerei era tot atât de răsboinică. Agenţii roşilor cutreerau mahalalele agitând pleava care în fiecare zi se strângea pe dealul Mitropoliei, manifestând prin urlete şi sbierăte — pentru „Constituţia sacră şi inviolabilă".

„Românul", ziarul lui Rosetti şi Brătianu, întreţinea atmosfera prin atacuri piezişe şi alarme falşe asupra unor primejdii închipuite. Iată câteva extrase din articolele „Românului":

...., Capulû Statului cere ca adunarea se-i acorde bugetele, conformû propunerii D-lui Mavrogheni şi se-i dé unû ministeriû cu care se pótă avé elé personale încredere. Cu alte cuvinte Camera trebue s'acorde putere discreţionăria, să consfinţească ea însăşi la întronarea regimului personale. Sacrifica-va ea interesele ţărei, Regimele parlamentariu, libertăţile şi drepturile garantate de Constituţiune? Cu alte cuvinte trăda-va ea datoriile séle?" [1])

Iar în alt articol:

„Mâine Sâmbătă adunarea va avé se declare décă înţelege a se înclina ânaintea unei puteri care vré să ne silésca a satisface tóte cererile Stousbergilorû de orice gradû ce au jefuitû ţéra până deună di şi vorû a o jefui şi d'astă-di înainte". [2])

Cu astfel de mijloace întrebuinţate era natural ca atmosfera din oraş să fie turburată. Mahalalele, instigate prin agenţi provocatori şi zăpăcite prin articole alarmiste, ieşeau în stradă şi prelungeau prin discuţii nesfârşite agitaţiile din incinta parlamentului. Aceste câteva zile în care guvernul încercase o ultimă înţelegere cu opoziţia, fură adevărate momente pre-revoluţionare.

1) Românul din 12 — III — 1871.
2) Românul din 13 — III — 1871.

www.dacoromanica.ro

La distanţa de câteva decenii dela care privim frământările „idelor lui Mart" ele ni-se par inexplicabile. Este atât de curioasă această frământare, atât de bizară această orbire, atât de inexplicabilă această neînţelegere a situaţiei, încât deslănţuirea patimelor nu este suficientă pentru a justifica cele întâmplate.

Adevărul este că toate atacurile, toate manifestaţiile şi toate discursurile, nu aveau decât un singur ţel: exasperarea Domnitorului. Sperau roşii că prin atitudinea lor îl vor sili pe Principe să părăsească ţara. In urmărirea acestui scop toate armele fuseseră folosite; aluziunile străvezii se transformaseră în atacuri făţişe iar perfidele insinuaţiuni făcuseră loc afirmaţiunilor categorice. Divergenţele de principii erau simple pretexte iar controversele constituţionale erau paravanul în dosul cărora se urzeau intrigile menite să îndepărteze pe acela — care prin simpla lui prezenţă împiedica realizarea ambiţiilor şi oprea satisfacerea vanităţilor.

Intreaga atitudine a oamenilor politici — ce pretindeau că constituiesc clasa conducătoare şi a „uliţei" — ce vroia să dea impresia că reprezintă poporul — nu mai lăsau nici o îndoiala cu privire la sentimentele ce purtau Domnitorului.

In furia provocată de întorsătura lucrurilor, ei îşi trădaseră şi sentimentele şi intenţiile. Guvernul nu era decât „cel care primea palmele". Obiectivul era mai sus.

Atitudinea ostilă contra Domnitorului se trădase de altfel şi cu prilejul unei întâmplătoare întâlniri dintre Principe — care se plimba călare în oraş — şi un important grup de deputaţi ce ieşeau dela şedinţa Camerei, după votul de neîncredere ce-l dăduseră guvernului. Cea mai mare parte din ei, deşi se aflau la câţiva paşi numai de Domnitor nu-l salutară şi numai de ruşinea privirei ce le-o aruncă Prinţul şi a demonstraţiilor de simpatie ale mulţimei, ei se văzură siliţi — în contra voinţei lor — să-şi împlinească elementara datorie faţă de Capul Ţărei ai cărei deputaţi erau încă.

Dacă am insistat atât de mult asupra turburărilor din aceste câteva zile de început de primăvară, este pentrucă ele reprezentau momentul culminant al asaltului contra dinastiei.

Prin votul de neîncredere dat de Cameră situaţia se lămurise.

www.dacoromanica.ro

Domnitorul avea să aleagă între perfidia cuvintelor frumoase şi curajul realităţei. Alegerea o făcuse el chiar din momentul constituirii noului guvern; încercarea de conlucrare cu vechea Cameră nu fusese altceva decât epuizarea ultimului mijloc. Ambele adunări fură dizolvate în după amiaza zilei de Marţi 16 Martie în strigătele semnificative de: „Trăiască România, trăiască Constituţiunea".

Prin dizolvarea parlamentului agitaţiile se potoliră. Incet, încet spiritele se calmară, dovedind astfel că guvernul avea dreptate când susţinea că întreaga agitaţie nu era decât de suprafaţă şi că Principele nu trebuia să ţie seamă de ea.

Focarul de infecţie fusese distrus.

Acum când primejdia trecuse toţi cei care'şi pierduseră minţile aveau timpul şi liniştea necesară pentru a realiza ceeace era să se întâmple, pentru a-şi da seama de ceeace abdicarea Domnitorului Carol ar fi însemnat. Punerea în discuţiune de către puterile interesate a existenţei Unirei. Primejdia mişcărilor separatiste. Tribulaţiunile nesfârşite prin întreaga Europă în căutarea unui alt Principe care să rişte din nou experienţa ce o făcuse Domnitorul Carol. Pierderea definitivă a unei posibilităţi de sprijin din partea Germaniei şi certitudinea câştigărei unui nou duşman în dinastia de Hohenzollern, tocmai în momentul în care imperiul german se proclamase la Versailles şi avea să capete o mare influenţă în politica europeană. Lăsarea Ţărei fără nici un sprijin — Franţa învinsă fiind prea ocupată cu refacerea ei proprie, Anglia fiind prea departe şi Italia încă prea slabă — în viitorul conflict Ruso-Turc ce se desemna ca inevitabil încă depe acum. Pierderea oricărei continuităţi şi stabilităţi înăuntru ţărei, unde adolescenţa noastră constituţională şi înflăcărarea temperamentului latin aveau mai mult ca oricând nevoie de un punct fix în jurul căruia să se strângă înăuntru şi de un punct de reazem pe care să se sprijine în afară.

Iată ce ar fi însemnat pentru România abdicarea Domnitorului Carol în Martie 1871. Din fericire se mai găsiseră, în vârtejul acela de patimi care luaseră minţile tuturora, şi câţiva oameni al căror caracter să aibă curajul de a înfăptui ceeace experienţa lor

www.dacoromanica.ro

de oameni bătrâni şi dragostea lor de ţară le-o impunea ca o datorie de conştiinţă.

■

Pentru a-şi da seama de adevăratele sentimente ale Ţării Prinţul hotărî să viziteze ţinuturile moldoveneşti. Insoţită de suită şi de ministrul Costa-Foru, perechea princiară plecă în dimineaţa zilei de 8 Aprilie înspre Iaşi — ţinta finală a călătoriei. După o călduroasă manifestaţie făcută la gară, Principii se îmbarcară în trenul care-i va duce în seara aceleaşi zile la Buzău. Primirea făcută în tot lungul drumului — dar în special la Ploeşti şi Buzău — este o meritată reconfortare după săptămânile de griji ce i le pricinuiseră ultimele evenimente. A doua zi, 9 Aprilie, călătoria urmează prin Brăila până la Galaţi, unde perechea princiară se opreşte 24 de ore. Dela Galaţi la Bacău, trece — prin Roman — la Iaşi capătul călătoriei, unde perechea princiară ajunge la 12 Aprilie fiind primită sărbătoreşte. Aci Principii rămân timp de 9 zile; serbări, petreceri, recepţii şi picnicuri, ceaiuri, baluri se organizează în fiecare zi de către autorităţile şi societatea ieşeană, dornice să arate tocmai în aceste momente turburi dragostea şi credinţa lor în caracterul Principelui. Este cu atât mai semnificativă această călduroasă primire, când ne reamintim că Iaşii erau centrul mişcării separatiste şi fieful politic al „Fracţiunei libere şi independente", cea care votase în 1866 contra Domnitorului străin. După acest lung popas în capitala Moldovei Principii se reîntorc la Bucureşti. Călătoria de întoarcere se face cu trenul până la Mărăseşti, iar deaci prin Focşani până la Buzău, — în trăsura trasă de 8 cai şi escortată din sat în sat de ţărani călări, îmbrăcaţi în costum naţional.

Dela Buzău perechea princiară călătoreşte cu trenul până în Bucureşti, unde este organizată o primire solemnă, la care ia parte o mare mulţime.

Călduroasa primire făcută perechei princiare în tot timpul călătoriei şi sentimentele arătate de popor cu această ocaziune făcuseră un mare bine Prinţului schimbându-i ideile şi întărindu-i încrederea. [1])

1) Memoriile Regelui Carol, vol. 6 pag. 41-44.

www.dacoromanica.ro

Rezultatele binefăcătoare ale acestei călătorii se vor simți imediat.

In tragica noapte de 11 Martie când Prințul se lăsase convins de Lascăr Catargiu să mai facă o ultimă încercare, el nu renunțase definitiv la ideia abdicărei; amânase numai executarea ei până la o clarificare a situației. Incetul cu încetul Principele se convinse de realitatea sentimentelor ce poporul îi purta și renunță definitiv la orice gând de părăsire a tronului.

Incă dela 1 Aprilie el scrisese lui Ali Pașa:

„Dorința mea e să ajung a pune capăt agitațiilor sterpe în care se sbate România și a întemeia o stare de lucruri regulată pe temelii tari și trainice. Nu mă voiu retrage față de greutățile sarcinei mele de cât în cazul când, văzându-mă lipsit de concursul binevoitor al Sublimei Porți și al puterilor garante, ele mi se vor părea de neînvins!" [1])

Contactul direct cu poporul prin desele preumblări și vizite, precum și entuziasta primire făcută în tot timpul călătoriei sale prin Moldova îl făcură să spună la plecarea sa din Iași: „Primirea frumósă și căldurósă ce a doua capitală a României Ne-a făcut, precum și în tóată călêtoria Nóstră, M'a convins că Adunarea trecută n'a fost expresiunea sinceră a țêrii și că sentimentele națiunii sunt cu totul alt-fel. Am luat acum din noŭ curagiul a lucra cu inimă și energie la frumósa misiune care Mi-a încredințat națiunea". [2])

La întoarcerea sa Prințul declară miniștrilor că s'a lăsat de ideile de abdicare, fiindcă s'a putut încredința în timpul călătoriei sale prin Moldova că țara ține cu tărie la dinastia ei liber aleasă, că desaprobă agitațiile revoluționare și apreciază cum se cuvine sforțările Prințului pentru binele țării".[3])

Domnitorul înțelesese că și de data aceasta — ca aproape totdeauna — dealul Mitropoliei nu reprezenta adevăratele simți-

1) Memoriile Regelui Carol, Vol. 6 pag. 41.

2) 30 de ani de domnie ai Regelui Carol I. Cuvântări și acte. Vol. I pag. 245.

3) Memoriile Regelui Carol, Vol. 6 pag. 44.

www.dacoromanica.ro

minte ale neamului nostru. Cu această mare învățătură pe care o trăsese din evenimentele petrecute în ultimele luni, Domnitorul va schimba în curând principiul său de guvernare. Dându-și seama că în țară nu există decât două permanențe și două realități — poporul și dinastia — va trata deacum înainte pe cei ce se interpuneau între el și popor, ca pe adevărați intermediari de care se folosea rând pe rând.

Această nouă concepție a Prințului corespundea cu noul sistem de guvernare ce avea să-l inaugureze: guverne lungi care-și alegeau ele singure parlamentele și care — având garanția stabilității prin încrederea dinastică și liniștea necesară prin docilitatea parlamentului — puteau să lase la o parte controversele constituționale și discuțiunile regulamentare, și să se ocupe de gospodăria și treburile țării.

Primul minister care avea să se bucure de această stabilitate, era a lui Lascăr Catargiu. Remaniat între timp prin numirea generalului Florescu ca Ministru de răsboi și trecerea generalului Tell dela Ministerul de răsboi la cel al cultelor și instrucției publice, el se prezenta într'o formațiune ce merita cu prisosință încrederea princiară.

In momentul formărei ministerului Domnitorul ceruse un guvern hotărât și conștient cu care să poată lucra. Despre caracterul oamenilor care în momentele grele ale lunei Martie își asumaseră răspunderea, Prințul era convins. El știa că Lascăr Catargiu fusese acel care înăbușise în sânge mișcarea separatistă a Iașului în 1866, fiindcă așa cereau interesele țărei. Știa că generalul Tell era numit „omul de bronz" din cauza voinței sale neînduplecate și caracterului său inflexibil. Știa că generalul Florescu se remarcase prin credința și energia cu care servise pe Cuza. Știa tăria firei lui Neculae Kreţulescu și cunoștea capacitatea lui Mavrogheni. Aprecia talentul oratoric a lui Costa-Foru și cunoștințele lui de jurisconsult.

Mai toți acești oameni îi fuseseră arătați ca adepți ai lui Cuza și din această cauză, cu excepția lui Catargiu și a lui Mavrogheni,

www.dacoromanica.ro

fuseseră ţinuţi departe de răspunderi. Deabia acum îşi dădea Principele seama de valoarea elementelor pe cari, prin intrigile răuvoitorilor, le ţinuse departe de tron.

Dar să lăsăm pe Principe să vorbească:

„Cabinetul actual reuneşte elementele conservatoare ale celor două nuanţe, aceia cari eraŭ pentru şi aceia cari eraŭ contra lui 11 Februarie. Lascăr Catargiu şi Mavrogheni sunt bărbaţi foarte cinstiţi şi sinceri totdeodată, cari m'au povăţuit totdeauna bine în aceşti din urmă ani. Costaforu şi Tell aŭ ieşit din popor; cel din urmă a luat parte la mişcarea de la 1848 şi s'a pronunţat contra prinţului străin la 1866, fiindcă era de părere că acest prinţ n'ar învăţa nici odată să cunoască temeinic ţara şi n'ar avea nici limba, nici religia ei.

„Azi el e ministrul meu de culte şi când a intrat în minister mi-a declarat că nici un alt prinţ n'a cunoscut Ţara atât de aproape ca mine, nici n'a respectat mai mult Biserica. Dacă ai cunoaşte caracterul acestui bărbat, ai pune şi mai mare preţ pe declaraţia lui. Tell îşi spune totdeauna gândul pe faţă nu suferă nici o contrazicere şi are o voinţă de neînduplecat. Mă tem numai că nu va sta mult în minister, căci o simplă deosebire de păreri îl poate face să se retragă.

„N. Kreţulescu, actualul meu ministru de justiţie şi ad-interim de lucrări publice, e un bărbat foarte onorabil; el a fost arestat în noaptea de 11 Februarie 1866 ca prim-ministru al lui Cuza. De atunci s'a retras cu totul din viaţa politică; dar când a văzut totuşi că mă gândeam serios să abdic, a alergat la mine spre a mă ruga să mă las de aceste gânduri şi se puse cu totul la dispoziţia mea. El n'a primit un portofoliu decât pe atâta vreme cât va fi primejdie şi mi-a oferit demisia cum a fost îndepărtat acest pericol; dar, după cererea mea, a rămas provizoriu la minister.

„Actualul ministru de războiu, generalul I. Florescu, era încă de pe timpul lui Cuza şi mai ales după 11 Februarie ţinta partidului roşu, care l-a ponegrit în toate chipurile. In organizarea armatei, el a început prin greşala de a croi totul după modelul francez, dar azi s'a lăsat de această manie. Nu pot să spui altceva decât că sunt foarte mulţumit de el şi că sprijină toate dorinţele mele".

„Ce deosebire între acest minister şi acela din iarna trecută!

www.dacoromanica.ro

Azi am bărbaţi cari duc cu energie şi curaj cârma Statului; atunci aveam miniştrii pe cari'i zguduiau discursurile fiecărui deputat".

„Fiecare membru al ministerului meu e om cu greutate care a mai jucat rol în politică. Cu toţii sunt oameni de caracter care au dovedit în cazurile grele că pun adevăratele interese ale ţării mai presus de o popularitate deşartă. E vrednic de observat că majoritatea dintr'ânşii erau cei mai credincioşi partizani ai lui Cuza, ceeace mi-a fost arătat pe vremuri ca o crimă de către adversarii lor. Acum se dovedeşte că aceia, cari erau devotaţi predecesorului meu, îmi sunt devotaţi şi mie; ei dovedesc astfel că sunt luptătorii principiului monarhic şi că n'au voit să dea ajutor la răsturnarea mea printr'o revoluţie precum n'au aderat odinioară la căderea lui Cuza". [1])

Iată care erau părerile Prinţului despre guvernul său, păreri sincere şi adevărate, fiind împărtăşite, într'o scrisoare intimă, celui care îi era în acelaş timp şi părinte, şi prieten şi sfătuitor: Principele Carol Anton de Hohenzollern.

Şi avea dece să fie mulţumit Principele Carol de guvernul său. Trei puncte constituiau misiunea acestui minister: consolidarea Dinastiei şi liniştirea atmosferei din ţară, îndreptarea situaţiei financiare şi lichidarea afacerei Strusberg.

Consolidarea Dinastiei o realizase guvernul împiedecând pe Principe să părăsească ţara, arătându-i respectul cuvenit unui Domnitor şi făcându-l să simtă prin vizitele şi călătoriile din ţară adevăratele sentimente ale poporului. Reuşise astfel ca în numai câteva luni Principele să treacă dela o extremă la alta, fiind tot atât de hotărât să rămână acum pe cât era de hotărât să plece în Martie.

Liniştirea atmosferei din ţară o realizase guvernul prin hotărâta dizolvare a parlamentului şi prin energicele măsuri de ordine pe care le luase. Poporul urma guvernul în această atitudine, fapt ce se constată cu prilejul alegerilor.

Cei ce dădură semnalul fură tot bcuureştenii care la 19 Aprilie — cu prilejul alegerilor comunale — respinseră toate candida-

1) Memoriile Regelui Carol, Vol. 6 pag. 50-52.

www.dacoromanica.ro

turile roşilor. Decepţia fu atât de mare în rândurile celor cari — după ce se văzuseră îndepărtaţi dela putere de Tron, se vedeau respinşi acum în alegeri de popor — încât C. A. Rosetti anunţă prin „Românul" său că are de gând să părăsească ţara aceasta nerecunoscătoare şi să înfiinţeze un pensionat de băieţi în sudul Franţei. [1])

Dar alegerile comunale nu constituiseră decât un preludiu al alegerilor generale şi nu fuseseră decât un avertisment dat celor ce, prin intrigile şi ambiţiile lor, aduseseră ţara în pragul prăpastiei.

Alegerile pentru noul parlament avură loc la începutul lunei Mai şi constituiră un real succes pentru noul guvern, ce-şi vedea aprobată atitudinea sa politică prin majorităţi zdrobitoare. In Cameră nu intrară decât 10 opoziţionişti printre care Niculae Blaremberg, Aristid Pascal, G. Vernescu, Niculae Ionescu, Mihail Kogălniceanu şi Ştefan Golescu. Nici Rosetti şi nici Brătianu nu intrară în noua Adunare. Amândoi se vor retrage pentru câtăva vreme — unul la Paris şi altul la Florica — meditând asupra celor trecute şi făurind noui planuri pentru viitor.

Rezultatul alegerilor era semnificativ; oraşe ca Galaţi şi Focşani — care ani de zile aleseseră deputaţi anti-dinastici ce lucrau din răsputeri la căderea Domnitorului — trimeseseră de data aceasta în Cameră deputaţi cunoscuţi prin atitudinea lor dinastică şi prin sprijinul cel dăduseră Principelui Carol în cele mai grele momente.

Cu prilejul acestor alegeri se petrecu un fapt ale cărei repercursiuni se vor simţi deabia mai târziu: intrarea junimiştilor în politică.

Junimea era o societate literară constituită la Iaşi din necesitatea unui grup de intelectuali — ca Titu Maiorescu, Petre Carp, Theodor Rosetti, Iacob Negruzzi, Vasile Pogor — de a se întruni şi de a-şi creea un mediu propice formaţiunei lor spirituale, în mijlocul Iaşilor provinciali şi fracţionişti. Incetul cu încetul grupul se mărise şi strânsese în jurul acelui sâmbure tot ceeace Iaşul avea mai reprezentativ şi mai bun. Junimea nu făcea politică; discuţiu-

1) Memoriile Regelui Carol, Vol. 6 pag. 42.

www.dacoromanica.ro

nile pe această temă sfârşindu-se totdeauna cu certuri ce stricau unitatea grupului se hotărâse ca politica să fie interzisă la întrunirile societăţei. Ceeace nu însemna că nu erau junimişti care făceau politică; Petre Carp, Pogor şi Rosetti, erau militanţi. Carp fusese deja ministru şi în momentele actuale era agent diplomatic în străinătate. Pogor fusese deputat şi „ministru fără voie". De Maiorescu chiar fusese vorba la un moment dat să intre în ministerul Manolache-Costache-Epureanu. Fiecare din ei însă erau luaţi ca individualităţi strălucite de care ţara nu se putea lipsi. Pentru prima oară se adresa însă Junimei invitaţia de a intra în politică ca un grup. Propunerea fusese făcută de către Costa-Foru, ministru de externe al guvernului Lascăr Catargiu, care însoţea pe Domnitorul Carol în călătoria făcută de acesta în Moldova. In convorbirea avută cu Titu Maiorescu, socotit ca şeful nenumit dar de toţi recunoscut al acestei societăţi, Costa-Foru arată situaţiunea prin care trecea ţara şi datoria ce incumba fiecărui cetăţean de a nu se izola în turnul de fildeş al preocupărilor spirituale ci de a descinde în arena politică lăsată până acuma pradă tuturor nechemaţilor tocmai din cauza acestei izolări a celor mai bune elemente. Costa-Foru sfârşi lunga lui stăruinţă cu aceste cuvinte: „La ce folos literatura dacă prin pasivitatea oamenilor de ordine se periclitează tronul şi prin urmare ţara".

Propunerea lui Costa-Foru şi în special apelul lui la simţul de datorie cetăţenească al junimiştilor, îi făcu pe aceştia să analizeze situaţiunea politică a ţărei. Plecând dela consideraţia că politica românească trebuia îndreptată în sensul realizărei definitive şi efective a punctelor fundamentale formulate de către Divanurile Ad-Hoc în 1857, junimiştii cercetând situaţia din acel moment ajunseră la concluzia că realizările acelor puncte erau periclitate prin acţiunea roşilor şi că guvernul Catargiu era pe linia cea dreaptă. In consecinţă ei hotărâră să dea sprijinul lor guvernului şi acceptară candidaturile ce li-se propuseseră. Titu Maiorescu, Vasile Pogor, Iacob Negruzzi, Niculae Gane şi G. Racoviţă, se aleseră ca deputaţi guvernamentali. Mai târziu Petre Carp şi Theodor Rosetti — care erau trimeşi în străinătate ca agenţi ai guvernului — intrară şi ei în Cameră întregind astfel grupul junimist. [1])

1) Titu Maiorescu, Istoria contimporană a României pag. 38-47.

www.dacoromanica.ro

Intrarea junimiştilor în rândurile majorităţei guvernamentale nu însemna însă şi regimentarea lor în rândurile conservatorilor, care nu existau încă decât ca o grupare. Şi conservatorismul şi liberalismul nu reprezentau pe vremea aceea o concepţiune politică; nu putea fi deci vorba de o indentitate de idei care ar fi putut uni pe conservatori cu junimişti. Albii — cum erau numiţi conservatorii — şi roşii — cum erau numiţi liberalii — se diferenţiau prin atitudinea politică, iar atitudinea politică a conservatorilor era mai apropiată de sensul moral şi de concepţiile de viaţă pe care le practicau junimiştii.

Mai târziu se va vedea că atunci când se vor pune chestiuni de principii, junimiştii se vor separa şi de conservatori, o insulă izolată în marasmul politicei româneşti.

■

După ce consolidase Dinastia şi redase ţării liniştea şi încrederea în ea, guvernul Lascăr Cataargiu porni la împlinirea celei de a doua misiune a sa: asanarea finanţelor.

Petre Mavrogheni găsise la instalarea sa la Ministerul de finanţe o situaţie dezastruasă. In cassa statului nu era nici un ban. Lista civilă a Prinţului nu fusese plătită. Datoria flotantă de 57.431.589,30 lei. Anuităţile datoriei publice în sumă de lei 29.102.923. [1])

Proasta situaţie financiară se datora atât marilor cheltueli necesitate de progresele continuie ale ţării cât şi administraţiei ce lăsa de dorit. Cheltuielile făcute în special cu construirea căilor ferate, imperios necesare, încărcase bugetul.

Rezultatul se putea vedea în bilanţul bugetelor din aceşti cinci ani ai domniei Principelui Carol. Singurul buget care se soldase cu excedent fusese cel din 1867, care se închisese cu un plus de 4.649.640,13 lei. Toate celelalte bugete fuseseră deficitare. Bugetul din 1866 avea un deficit de 9.232.949,62 lei, cel din 1868 15.108.626,05, cel din 1869 — 9.324.817,23, cel din 1870 — 10.108.626,05. Bugetele celor cinci ani prezentau deci un minus total de 39.711.800.11 lei. [2])

---

1) Istoricul datoriei publice a României de G. Dobrovici pag. 133.

2) Finanţele României dela Regulamentul Organic până astăzi de Th. C. Aslan, pag. 147 .

www.dacoromanica.ro

Pentru lichidarea datoriilor statului Petre Mavrogheni realiză un împrumut numit „domenial" deoarece dădea ca garanție a plății sumelor împrumutate ipotecă asupra tuturor domeniilor statului. Imprumutul, în valoare nominală de 78.000.000 consta în 78.000 obligațiuni a câte 1.000 lei fiecare. Cursul la care s'a făcut subscrierea era de 75 suta, așa că suma realizată nu a fost decât de 58.500.000 lei, ce s'a întrebuințat pentru plata datoriei interne, realizându-se astfel o mare ușurare pe piață. Interesant este faptul că acest împrumut a fost lansat și realizat în întregime în țară; dovadă a încrederei ce începuse să domnească în puterile țării după schimbarea lucrurilor prin venirea noului guvern.

Cu acest împrumut însă nu se lichida decât trecutul; trebuiau găsite noui resurse care să mărească venitul statului, dându-i posibilitatea să facă față cheltuielilor tot mai mari pe care desvoltarea din ce în ce mai puternică a țării le cereau. Se începu cu mărirea impozitului funciar care fu ridicat dela 4 la 6%. Se înființară apoi trei noui impozite: monopolul tutunului, timbrul și înregistrarea și licența băuturilor spirtoase. Se spera ca aceste noui impozite să aducă statului un spor de venituri de 24.000.000 lei anual.

Acestea fură primele măsuri financiare luate care avură drept efect lichidarea vechilor datorii și creearea de noi venituri, îmbunătățind astfel simțitor situația financiară.

Mai rămânea guvernului cea de a treia misiune de îndeplinit: lichidarea afacerei Strusberg. Cititorii își reamintesc care era situațiunea acestei triste chestiuni la preluarea puterei de către guvernul Lascăr Catargiu. Construcțiunea căilor ferate nu fusese încă terminată iar Strusberg nu mai avea fondurile necesare. Depozitul, care constituia garanția statului român, fusese transformat în acțiuni fără valoare, nemai dând statului posibilitatea să se despăgubească. Strusberg declara că nu mai poate plăti cuponul obligațiunilor emise. Puterile străine, profitând de situația în care ne aflam, vroiau să oblige statul să plătească el în locul lui Strusberg cupoanele ajunse la scadență. Statul român se vedea deci silit să plătească integral prețul total ce ar fi trebuit să coste construcția căilor ferate, fără ca acestea să fi fost terminate și fără să aibă posibilitatea de a se despăgubi.

www.dacoromanica.ro

Cum această chestiune ne creia serioase dificultăţi externe — prin ameninţările şi intervenţiile pe lângă Poartă ale Germaniei — precum şi grave turburări interne — prin aluziile contra Domnitorului şi atacurile dintre oamenii politici — era absolut necesar ca guvernul să găsească o soluţie pentru lichidarea cât mai grabnică a acestei triste chestiuni.

In vederea acestei lichidări guvernul propuse la 1 Iulie 1871 un proect de lege în care se propunea următoarea tranzacţiune cu concesionarii :

Concesionarii se obligau să termine în mod complect liniile de la Roman la Piteşti, adică 646 de kilometri;

Ei renunţau la toate drepturile acordate lor prin concesiune;

Concesionarii se mai obligau la plata sumei de 4.000.000 taleri, în curs de trei ani, reprezentând plata cupoanelor pe anul curent;

Căile ferate deveneau imediat proprietatea statului;

Obligaţiunile emise de concesionari se converteau, statul român luându-şi angajamentul de a plăti, în privinţa liniilor ce primea, detentorilor de obligaţiuni un procent de 5% în loc de 7½%, care cu un amortisment de ½%, urma a se stinge în 49 de ani;

Mai erau deasemenea prevăzute prin acest proiect de convenţiune şi garanţiile, date în ipoteci şi poliţe, pe care concesionarii le ofereau pentru îndeplinirea noilor angajamente ce-şi luau.

Camera ceru în afară de toate aceste condiţiuni, garanţia unei case străine serioase, pentru suma de 8.000.000 lei necesari pentru terminarea lucrărilor, garanţie pe care nu voia s'o ia nici o casă serioasă.

Un număr de 62 de deputaţi, în frunte cu Ştefan Golescu, Gheorghe Vernescu, N. Blarenberg, G. Brătianu, Aristid Pascal, Niculae Ionescu, A. Stolojan, propuseră însă o altă soluţie cu următorul cuprins:

Respingerea convenţiunei cu Strusberg;

Rezilierea concesiunei, se va calcula valoarea materialului şi a lucrărilor executate, iar statul se va recunoaşte dator către deţinătorii de obligaţiuni cu această sumă pe care o va plăti, atât în ceeace priveşte dobânda cât şi capitalul, în condiţiunile cuprinse în vechea concesiune;

www.dacoromanica.ro

Deţinătorii de obligaţiuni vor putea să se constitue într'o societate pe acţiuni pentru a continua lucrările, intrând în toate drepturile şi îndatoririle concesionarilor;

Rezervarea, pentru stat, a dreptului de a urmări pe cale civilă şi penală pe Strusberg şi tovarăşii săi pentru toate pagubele pricinuite precum şi pentru cele ce eventual ar mai putea surveni din cauza violărei concesiunei.

In urma discuţiunilor făcute în jurul acestei propuneri se votează de către parlament următoarea lege:

Art. I. Guvernul va urmări resilierea concesiunei din 21 Noembrie (3 Desembrie) 1868, acordată ducilor de Ujest şi de Ratibor, comitetului Lehndorff şi doctorului Strusberg, înaintea tribunalului arbitral, prevăzut prin aceeaşi concesiune, fără a întrerupe cursul acţiunilor civilă şi penală, deja deschise la Berlin.

Art. II. După resilierea concesiunei, guvernul, ca măsură conservatoare, va îngriji de calea ferată neexploatabilă şi va exploata calea ferată în părţile exploatabile, punându-o sub direcţiunea unui Consiliu de administraţiune, şi fără ca aceasta să angajeze ast-fel responsabilitatea Statului.

Art. III. Aceste măsuri este autorisat guvernul a le lua şi în casul când, în timpul duratei procesului de resiliare, doctorul Strusberg şi consortium vor abandona exploatarea căilor ferate.

Art. IV Posesorii de obligaţiuni vor fi încunoştiinţaţi, prin toate mijloacele de publicitate că sunt imediat puşi în intârziere (mis en demeure) de a se constitui în Societate de acţionari îndată după resilirea concesiunei, conform art. 14 din această concesiune.

Această Societate din momentul constituirii sale şi luării drumului ferat în exploatare, îşi ia asupra-i printr'aceasta chiar toate drepturile ca şi toate îndatoririle concesionarilor primitivi.

Art. V. După resilierea acestei concesiuni şi în cas când posesorii de obligaţiuni nu se vor constitui în Societate de acţionari în interval de 30 zile după sentinţa de resiliere a concesiunei primitive, cărei sentinţe se va da cea mai întinsă publicitate, atunci guvernul va proceda în modul prevăzut de articolul următor.

Art. VI. Guvernul, îndată după resilierea concesiunei, făcând o justă şi largă estimaţiune a lucrărilor şi a materialului existent în

www.dacoromanica.ro

ţară, va despăgubi pe toţi detentorii de obligaţiuni cu suma ce va eşi din această estimaţiune.

Art. VII. Guvernul, după resilierea concesiunei sau în timpul abandonării liniei ferate de către doctorul Strusberg şi compania, este autorisat să facă toate cheltuielile necesare pentru conservarea şi întreţinerea liniei până la ţifra de 5 milioane lei, pe cari îi va lua prin compt curent din ţifra de 9 milioane de la Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni.

Proectul votat de ambele adunări la 7 Iulie n'a putut însă fi sancţionat din cauza refuzului Domnitorului. Aflând însă că Principele Bismark s'a adresat Porţei, pentru a interveni în această chestiune în calitate de putere suzerană, Principele Carol sancţionează la 17 Iulie această lege, ca un răspuns la intervenţiunea germană.

Constituindu-se societatea detentorilor de obligaţiuni, în conformitate cu dispoziţiunile legei de mai sus trebuia găsită formula unui aranjament între stat şi noua societate. Guvernul prezentă în Decembrie 1871 un proect prin care noua societate era substituită în toate drepturile şi îndatoririle concesionarilor căilor ferate. După mai multe discuţiuni care durară mai multe zile se ajunse la următoarea formulă tranzacţională:

Societatea aciţonarilor formată pe baza legii din 17 Iulie 1871, va construi şi termina liniile ferate prevăzute prin concesiunea acordată în 1868 consorţiului reprezentat prin D-nul Strusberg în terminele şi condiţiunile anume specificate prin lege;

Societatea este datoare a converti în acţiuni noii obligaţiunile emise de vechii concesionari în valoare de lei 244.170.000 şi a înapoia statului aceste obligaţiuni;

Societatea are dreptul de a face orice operaţiune financiară va găsi de cuviinţă, însă numai în numele, pe riscul şi pericolul său;

Garanţia datorată de statul român pentru linia Roman-Vârciorova şi ramurile sale nu va întrece suma de 18.609.750 lei;

Guvernul garantează, conform concesiunei, o dobândă netă de 20.250 lei pe kilometru pătrat;

Drepturile statului român contra vechilor concesionari, rezul-

www.dacoromanica.ro

tând din legea dela 17 Iulie 1871 se trec nouei societăţi cu toate îndatoririle ce rezultă ;

Reşedinţa consiliului de administraţie şi a direcţiunei de exploatare va fi la Bucureşti ;

Guvernul îşi rezervă dreptul de control asupra lucrărilor.

Acesta este proectul care soluţiona în chip provizoriu afacerea Strusberg. Vom mai reveni mai târziu asupra discuţiunilor şi frământărilor la care a dat loc această chestiune.

Dar afacerea Strusberg şi incidentul de la sala Slătineanu nu au avut numai consecinţe interne; repercusiunile externe ale acestor incidente au îngreunat la rândul lor poziţiunea atât de şubredă a României.

Cele petrecute în noaptea de 10 Martie, cu ocazia banchetului coloniei germane, au jignit cu drept cuvânt noul imperiu proclamat la Versailles, care ceru guvernului român satisfacţie — ce de altfel îi fu imediat acordată, Lascăr Catargiu exprimându-şi în chip oficial regretu-i pentru cele petrecute.

Aceste regrete oficiale nu puteau însă şterge nici faptul petrecut, nici mai ales sentimentele vădite cu această ocazie faţă de poporul german, producând o puternică răceală între relaţiile dintre cele două state.

Afacerea Strusberg fu şi ea un nou prilej de înveninare a relaţiilor dintre cele două ţări. Germania, apărând interesele supuşilor ei, cerea — în momentul falimentului lui Strusberg — ca statul român, ce se constituise garant al obligaţiunilor emise, să plătească în locul concesionarului falit, cuponul şi valoarea obligaţiunilor. România, care se văzuse frustată de către Strusberg, găsindu-se în situaţiunea de-a fi obligată să plătească în întregime costul lucrărei, — fără a fi avut decât o mică parte din ea — înţelegea să plătească contra valoarea lucrărilor efectuate, iar nu costul întreg al lucrărilor neexecutate.

Din această luptă noi fricţiuni se produseră, slăbind aproape complect legăturile dintre cele două state.

Ceea ce înveninase însă cel mai mult relaţiunile politice româno-germane, fusese faptul că imperiul ameninţase în mod cate-

www.dacoromanica.ro

goric în amândouă cazurile, că dacă nu îi se vor satisface cererile se va adresa Porţei pentru a lua măsuri în calitatea ei de putere suzerană.

Această ameninţare, executată de altfel, fusese lucrul ce enervase cel mai mult pe Români şi jignise profund pe Domnitor. El în special nu putea uita această atingere adusă demnităţii sale de Principe şi mândriei lui de Hohenzollern, tocmai de către guvernul ţării lui de origină. Iată cauzele pentru care câtăva vreme vom avea în situaţia internaţională a României acest spectacol curios: ţara de origine a Principelui şi omul care-l îndemnase să accepte tronul, îngreunând situaţia ţărei şi prin aceasta poziţia chiar a Domnitorului.

Puterea care a profitat de această schimbare a situaţiei a fost imperiul Austro-ungar. Inlocuirea Cancelarului Beust prin Andrassy aduse o complectă schimbare în politica imperiului faţă de România.

Andrassy era partizan al unei politici de înţelegere cu noi, pentrucă România reprezenta o poartă de intrare în Balcani iar apropierea noastră de ei era în acelaşi timp condiţionată de abandonarea iridentismului românesc asupra Transilvaniei. Deci dublu folos pentru monarhie. El luă deci în nenorocita afacere Strusberg rolul de împăciuitor, căutând să găsească o soluţie satisfăcătoare pentru toată lumea, şi nu scăpă nici un prilej pentru a-şi manifesta dorinţa sa de apropiere cu statul Român. Era natural ca România — lipsită dintr'odată de slabul sprijin pe care până atunci il acordase Germania să accepte cu bucurie noua atitudine a Vienei. Incercările de apropiere vor fi din ce în ce mai numeroase din ambele părţi şi vor aduce o strânsă legătură între cele două ţări.

Franţa, care-şi vedea influenţa, atât de puternică altădată, scăzând cu fie care zi care trecea şi care nu vedea cu ochi buni sentimentele româneşti de recunoştinţă către Napoleon al III-lea de curând detronat, devenea din ce în ce mai indiferentă faţă de fosta ei pupilă. De altfel frământările interne prin care trecea şi dezastrul militar din care abia ieşise, făcuse ca importanţa ei europeană şi influenţa ei internaţională să slăbească.

Faţă de Anglia, situaţia noastră era şi mai critică. Profunda ei simpatie şi marile interese pe care le avea în imperiul turcesc,

www.dacoromanica.ro

precum şi influenţa cercurilor evreeşti schimbară atitudinea Angliei faţă de noi până la ostilitate. Ea mersese în această simpatie pentru Evrei până a propune puterilor garante un demers colectiv contra României spre a sili guvernul Român să execute articolul 47 din tratatul dela Paris şi să dea drepturi politice Evreilor.

Rusia căuta prin atitudinea ei să se apropie cât mai mult de România. Planurile ei în peninsula Balcanică şi în Orientul apropiat — pentru care căpătase complectă deslegare din partea Germaniei — indicau necesitatea unei politici de înţelegere cu România. Ea va sprijini deci statul român apropiindu-se tot mai mult de el.

Relaţiunile cele mai încordate le avea România cu Poarta, care nu scăpa nici un prilej pentru a se amesteca în afacerile interne ale ţării, rănind astfel susceptibilitatea neamului nostru. Cu ocazia evenimentelor din Martie 1871, Turcia făcuse cunoscut că trupele sale vor năvăli în România în caz de turburări, iar Ali Paşa telegrafiase la 21 Martie:

„Sublima Poartă a aflat cu mare părere de rău incidentul de la 21 Martie; M. S. Sultanul, direct interesat să vadă domnind ordinea şi liniştea în Principatele Unite mă însărcinează să rog pe A. V. I. să nu se mai repete astfel de scene, pe care Poarta le dezaprobă, şi ea nu va privi cu nepăsare orice fapt ce tinde să compromită pacea şi siguranţa publică; ea va fi deci silită să recurgă la mijloacele ce i-le rezervă tratatele pentru astfel de cazuri".

Evident această situaţiune nu putea conveni nici guvernului şi nici Domnitorului; ei căutau prin toate mijloacele să-şi manifeste tendinţa lor de independenţă. Principele în special era foarte preocupat de această chestiune; rând pe rând el căuta să convingă oamenii politici despre necesitatea lichidărei acestei situaţiuni penibile atât pentru stat cât şi pentru el personal.

Imprejurările nefiind încă prielnice, membrii guvernului sfătuiră pe Prinţ să întârzie ori şi ce hotărâre în aşteptarea unui moment favorabil.

Ceea ce făcea situaţia mai grea era însă faptul că puterile străine profitau de această poziţie specială a Ţării pentru a ame-

www.dacoromanica.ro

ninţa guvernul că vor cere intervenţia puterii Suzerane, ori de câte ori ele nu erau satisfăcute.

Astfel procedă Germania în afacerea Strusberg; la fel se comportă Anglia cu ocazia incidentelor evreeşti; o atitudine identică avu Franţa cu prilejul unor neînţelegeri cu un supus francez.

Fără îndoială situaţia nu era uşor de suportat. Riscurile însă prea mari cereau multă prudenţă şi deosebită dibăcie. Deaceea, în imposibilitatea unui gest făţiş, se adoptă tactica evoluţiei lente, cu mai mulţi sorţi de reuşită în acele momente.

Se trimit agenţi diplomatici pe lângă mai toate puterile străine, căutându-se ca încetul cu încetul ei să fie recunoscuţi şi admişi ca reprezentanţi ai statului român în chip oficial.

Se refuză de către Domnitor scrisorile oficiale ce i le trimetea marele vizir, care prin acest sistem avea aerul că lucrează în calitate de şef al guvernului puterei suzerane direct cu Principele — pus pe picior de egalitate cu ori ce alt guvernator al unei provincii turceşti. Domnitorul înapoie, prin agentul său la Constantinopol, o asemenea scrisoare, declarând că nu va mai primi de la Poartă nici un fel de comunicare; dacă guvernul turcesc are de făcut vre-o comunicare statului român, nu are decât să se adreseze fie agentului român la Constantinopol, fie direct primului ministru.

Se profită de ori şi ce ocazie pentru a se face deosebirea dintre imperiul otoman şi statul român.

Comunicările curţilor străine sunt un minunat prilej folosit de Prinţ în acest scop; de fiecare dată Domnitorul primeşte pe trimişii speciali, însărcinaţi cu prezentarea acestor notificări, cu o solemnitate deosebită, menită să facă în mod clar demarcaţia între statul român şi imperiul otoman.

Se încearcă încheerea de tratate comerciale cu statele europene, prin care — cu neajunsul unor desavantaje economice — se urmăreşte consfinţirea unei independenţe politice.

Fie care ocazie şi ori şi ce mijloc sunt folosite pentru ca încetul cu încetul legăturile de suzeranitate să slăbească şi idea existenţei separate a statului român să prindă tot mai mult teren.

Printre operele înfăptuite de guvern era şi înfiinţarea Creditului Funciar, care mai târziu avea să capete o deosebită impor-

www.dacoromanica.ro

tanță în politica românească. Inființarea acestei instituțiuni a dat loc la un șir nesfârșit de discuțiuni; proectul inițial prevedea înfăptuirea creditului cu ajutorul capitalului străin. Ion Brătianu, care își dădea seama că forței economice și sociale a conservatorilor mari latifundiari, trebuia să-i opue o altă forță economică — făurise deja planul înjghebărei unei burghezii pe care să-și sprijine acțiunea sa politică. Creditul funciar era prima instituțiune de care Ion Brătianu voia să se folosească în planurile sale.

Crearea Creditului funciar cu capital străin era de natură să-i zădărnicească planul. Deaceia, sub masca ideei naționale, el se opusese ori de câte ori se făcuseră asemenea încercări. De data aceasta Brătianu nu se mulțumi să împiedice înființarea Creditului cu ajutorul capitalului străin; manevră în așa fel în cât se înființă Creditul Funciar cu capital românesc. Pentru moment importanța acestui institut scapă mai tuturor oamenilor politici. Mai târziu însă când Creditul Funciar va fi întrebuințat împreună cu toate celelalte instituțiuni financiare de către liberali, ca un mijloc de creere a unei noi clase sociale și de sprijin al partidului, își vor da seama ceilalți de ceace le scăpase din mâini.

Este de asemeni semnificativă opoziția făcută de către Ion Brătianu proectului lui Mavrogheni pentru înființarea unei Bănci Naționale. Crearea unei asemenea bănci cu un guvern conservator la putere ar fi însemnat pierderea acestei instituțiuni din mâinile liberale. De aceia campanii violente de presă, și atacuri puternice în parlament izbucniră, reușind să împiedice votarea proectului de lege.

Pentru prima oară Ion Brătianu și partidul liberal își schițează planul economic grație căruia aveau să cucerească și să stăpânească țara timp de câteva decenii.

Deaceia am și relevat faptul; pentru a semnala tendința care curând va schimba întreaga înfățișare politică și socială.

In mijlocul frământărilor și grijilor politice perechea princiară primi o puternică lovitură: pierderea unicului lor copil, Principesa Marioara încetată din viață la 28 Martie 1874. Tânăra Principesă avea 3 ani și 9 luni, fiind născută la 25 Iunie 1870. Durerea pă-

www.dacoromanica.ro

rinţilor fu mare. Pierderea suferită atât de Domnitor cât şi de Principesa Elisabeta nu poate fi descrisă. In aceste împrejurări triste pentru părinţii îndureraţi, Românii din toate clasele sociale şi din toate colţurile ţării fură alături de ei încercând să-i consoleze.

Tristul eveniment fu o nouă ocazie pentru Domnitor ca să-şi dea seama de sentimentele poporului său.

„Dacă am mai fi avut nevoe de-o nouă dovadă de dragoste din partea Ţării, această dragoste n'ar fi putut să se înfăţişeze în alt chip, în aceste zile pline de durere, zile în care simţimântul sincerei participări a celorlalţi la suferinţa noastră ne-a fost singura mângăiere. In aceste triste împrejurări simt nevoia de a spune Ţării mele că, precum ea m'a sprijinit cu afecţiune-ai în clipele cele mai grele ale vieţei mele, mă voi sili ca şi eu să înapoiez cu dărnicie această bună voinţă." spunea Domnitorul în scrisoarea-i de mulţumire către Ţară.

Intre timp situaţia guvernului se schimbase. Remaniat încontinuu el nu mai conţinea dintre primii lui membri decât pe Lascăr Catargiu şi pe generalul Florescu.

Manolache-Costache-Epureanu demisionase dela 31 Martie 1873 dela Ministerul Justiţiei, fiind înlocuit — după un lung interimat al generalului Tell — la 25 Octombrie 1873 de către Alexandru Lahovary. Gheorghe Costa-Foru demisionează la 27 Aprilie 1873 dela ministerul de externe, fiind înlocuit de Vasile Boerescu care la rândul lui demisionă la 7 Noembrie 1875 fiind înlocuit prin Ion Bălăceanu la 30 Ianuarie 1876. Nicolae Kreţulescu demisionează la 16 Decembrie 1873 fiind înlocuit de Gheorghe Gr. Cantacuzino, care trecând la 7 Ianuarie 1875 la departamentul finanţelor este înlocuit la rândul lui cu Theodor Rosetti. Generalul Christian Tell demisionează la 9 Ianuarie 1874 dela ministerul de culte şi instrucţie publică, fiind înlocuit la 7 Aprilie 1874 — după interimatul lui Vasile Boerescu — cu Titu Maiorescu; acesta la rândul lui demisionează la 30 Ianuarie 1876, în urma unui vot de blam al Senatului, fiind înlocuit cu bunul lui prieten Petre Carp. Petre Mavrogheni demisionează la 7 Ianuarie 1875, din cauza amestecului său în afacerea Openheim, fiind în-

www.dacoromanica.ro

locuit de Gheorghe Gr. Cantacuzino; la 30 Ianuarie 1876 demisionând şi Nababul, căci el era, este înlocuit cu Ion Strat.

Fiecare din aceştia demisionaseră pentru motive diferite. Manolache Costache Epureanu se retrage din guvern pe tema creditului rural; sprijinitor al participării covârşitoare a capitalului străin şi al concesionării Creditului unui consorţiu de financiari apuseni, el trase consecinţele, în momentul înfrângerei punctului său de vedere şi părăsi guvernul.

Gheorghe Costa-Foru demisionează din cauza sănătăţii sale şubrede, continându-şi însă rodnica-i activitate, în calitate de agent diplomatic al României la Viena, unde contribui prin inteligenţa şi talentul lui la strângerea legăturilor dintre poporul român şi conglomeratul vecin.

Niculae Kreţulescu, care vroia să se retragă demult, socotind că prezenţa lui nu mai era necesară după liniştirea atmosferei de la începutul anului 1871, părăseşte guvernul fiind numit agent diplomatic la Berlin.

Generalul Tell demisionează fiindcă nu putuse să impue interdicţia pentru profesori de a face politică; consecvent ideilor sale, el preferă să plece decât să renunţe la proectul lui.

Petre Mavrogheni părăseşte guvernul din cauza amestecării numelui său în procesul Concesiunei Openheim, pentru a-şi putea apăra mai bine cinstea personală.

Vasile Boerescu renunţă la situaţia de ministru pentru a putea înfiinţa o bancă; colegii săi din guvern fiind de părere că un ministru nu poate să accepte un loc în consiliul de administraţie al unei bănci, el părăsi ministerul.

Titu Maiorescu fu silit să demisioneze în urma interpelărilor adresate în Senat în privinţa suprimării catedrelor dela Universitatea din Iaşi şi în urma moţiunei de neîncredere a Senatului, adoptată cu 31 de voturi contra 21 şi primită cu aplauze sgomotoase şi cu strigăte de „bravo, bravo".

Gheorghe Cantacuzino (Nababul) părăseşte ministerul de finanţe „ne-mai aflându-se la înălţimea situaţiei".

Multele şi desele schimbări petrecute în sânul cabinetului, schimbaseră complect fizionomia guvernului Lascăr Catargiu; de unde la început el era compus din bătrânii reprezentanţi ai conser-

www.dacoromanica.ro

vatorismului el va sfârşi prin a se sprijini, în ultimele sale zile pe „tânăra dreaptă" care acuma începe să-şi facă dovezile de capacitate şi devotament.

■

Deşi toate aceste demisiuni şi transformări ministeriale au fost adesea ori rezultatul unei chestiuni personale, ele trădau însă şi o stare de spirit, uşor explicabilă cu mentalitatea din acea vreme. Partidul conservator obosise de prea lungă guvernare. Pericolul care-l adusese la guvern dispăruse cu totul, dinastia fiind complect şi definitiv consolidată. Primejdia trecând, boala de care au suferit totdeauna conservatorii — aceea a luptelor intestine între personalităţile care făceau gloria partidului dar constituiau şi cauzele slăbiciunei sale — reapăru. Şi astfel înainte ca opoziţia să fi avut timp să se refacă de lovitura primită în 1871 şi să recâştige terenul pierdut, partidul dădea semne de descompunere. Foştii membri ai ministerului atacau acum guvernul; membrii majorităţei îi făceau dificultăţi. Semnele oboselii erau din ce în ce mai puternice.

■

Dacă cei ce guvernau se plictisiseră, se poate uşor înţelege starea sufletească a celor ce se găseau în opoziţie de atâţia ani de zile. Faptul existenţei unui guvern de o aşa lungă durată, era unic în istoria românească. Guvernul Lascăr Catargiu stăpânise frânele ţărei mai mult decât toate celelalte guverne ale Domnitorului Carol la un loc. Incet încet fruntaşii opoziţiei, dându-şi seama că atâta timp cât vor fi separaţi nu vor putea doborâ guvernul, se uniră cu toţii într'o coaliţie — numită dela „Mazar Paşa" după locul unde se constituise. [1]) Făceau parte din această coaliţie aproape toate nuanţele politice dela ultra albi până la infra roşii; Manolache-Costache-Epureanu, Gheorghe Vernescu, Mihail Kogălniceanu, Ion Ghica, Dimitrie Sturdza, fraţii Brătianu, Gheorghe Mârzescu, C. A. Rosetti, Golescu, Niculae Fleva, erau în fruntea

1) Coalizaţii se întruneau într'o casă pe strada Biserica Enei care aparţinea englezului Lackeman ce servise în armata turcă cu titlul de „Mazar Paşa".

www.dacoromanica.ro

ei. Campania înăuntru şi în afara parlamentului atinse violenţe neobişnuite încă. Toate ocaziile fură întrebuinţate de către opoziţia coalizată pentru cucerirea puterei. Se scriseră articole violente în „Românul" şi „Alegătorul Român"; se rostiră discursuri aţâţătoare; se întrebuinţă demisia magistraţilor „îndignaţi de fără de legile regimului"; se recurse la părăsirea parlamentului; se înjghebară „manifestaţiuni" populare; în sfârşit, ca ultim şi suprem mijloc, se folosi vechiul sistem al atacurilor contra dinastiei.

Mandatul Camerei se terminase; la 16 Martie 1875 parlamentul fu închis şi corpul electoral convocat pentru noi alegeri. ce avură loc la sfârşitul lunei Aprilie şi începutul lunei Mai a anului 1875. Era pentru prima oară când Adunarea Deputaţilor ajunsese la capătul mandatului ei.

Faptul însă că Domnitorul în loc să considere încheiată şi misiunea guvernului Lascăr Catargiu, odată cu sfârşitul mandatului Camerei, îi dădu o nouă dovadă de încredere acordându-i dreptul de a face noile alegeri, exasperă opoziţia coalizată.

Atmosfera era extrem de încordată. Guvernul se simţea slab şi din această cauză vroia să apară cât mai tare; opoziţia se credea nedreptăţită şi recurgea la acţiuni violente.

Alegerile desfăşurate în primăvara anului 1875 fură din aceste motive de o violenţă fără pereche. Alegerile durau două zile; era deci posibil pentru cei ce constituiau biroul electoral — care era compus din alegători iar nu din magistraţi ca astăzi — să „aranjeze urnele" în noaptea dintre cele două zile de vot. Pentru ocuparea birourilor electorale se dădură lupte ce lăsară morţi şi răniţi. Agenţii electorali ca Popa Tache, Ilie Geambaşul şi Temelie Trancă fură stăpânii capitalei timp de câteva zile. Ciomegele, boxurile şi aruncarea ardeiului în ochii adversarilor, erau armele întrebuinţate.

In special în Bucureşti alegerile depăşiră tot ceeace se văzuse până atunci. Acţiunea bandelor de bătăuşi ţinu sub teroare capitala câteva zile. Oraşul părea în plin război civil iar localurile de vot erau asediate ca nişte adevărate cetăţi.

In încăerările ce avură loc cu ocazia alegerilor, faimoşii Ilie

www.dacoromanica.ro

Gembaşul şi Temelie Trancă, agenţi electorali cu o faimă bine stabilită, fură asaltaţi într'o cârciumă din culoarea de roşu loviţi, călcaţi în picioare şi omorâţi, în strigătele de bucurie ale mulţimei. Pentru lămurirea unor asemenea gesturi trebue să se ştie că pe vremea aceea agenţii electorali erau constituiţi în bande ce terorizau mahalalele nu numai cu ocazia alegerilor dar în tot timpul anului. Nu exista dorinţă pe care un asemenea şef de bandă să nu şi-o fi satisfăcut. Casele erau devastate, femeile necinstite, fetele răpite, oamenii schingiuiţi şi omorâţi. Impunitatea de care se bucurau îi făcea să se considere ca adevăraţi stăpâni ai cartierului respectiv iar neputinţa de a se apăra acumula în sufletul celor ce sufereau, ura — ce din când în când răbufnea.

Guvernul învinge în alegeri; turburările pricinuite însă şi atmosfera rezultată fură de natură a-i pierde şi restul de autoritate ce mai păstrase încă.

O serie întreagă de magistraţi, în frunte cu Ciru Economu, C. Nacu, Anton Carp, I. Creţeanu, I. Procop Dumitrescu, demisionară din magistratură. Opoziţia le organiză banchete şi sărbătoriri, noi prilejuri de a ataca guvernul şi de a intreţine agitaţia.

Este semnificativă motivarea acestor demisii; deaceea o dăm în întregime:

Domnule ministru,

Faptele petrecute în ziua de eri 27 Aprilie 1875 cu ocazia alegerilor, bătăile, presiunile şi violenţele de tot felul comise asupra celor ce veniau să exercite drepturile lor de cetăţeni şi la care am asistat ca martori oculari, fiind nu numai întristătoare pentru orice om care mai conservă în sufletul său un respect pentru legalitate dar încă şi înjositoare pentru magistraţii însărcinaţi cu apărarea şi aplicarea legei, vă rugăm domnule ministru, să primiţi demisiunea noastră din posturile ce ocupăm.

■

Convenţia încheiată de guvern cu Austro-Ungaria fu un minunat prilej pentru opoziţie de a înteţi atacurile. Prin această convenţie, ce se trata de câţiva ani de zile, se făcea un aranjament comercial cu Austro-Ungaria, ce în mod firesc era avantajos puterei vecine. Marele interes al României de a încheia o asemenea

www.dacoromanica.ro

convenţie consta în consecinţele politice ale ei. Se recunoştea prin încheierea convenţiei în mod implicit dreptul României la asemenea acte; importanţa politică a încheierii unei asemenea convenţiuni era atât de mare încât Domnitorul — care urmărea cu discreţie şi tenacitate ideia sa de realizare a neatârnărei — era susţinătorul ei cel mai convins.

Opoziţia însă, făcându-se că nu înţelege ţelurile Domnitorului, deslănţui campania. Deputaţii părăsiră parlamentul prin următoarea scrisoare de demisie:

„Domnule Preşedinte,

In faţa celor urmate cu ocaziunea ultimelor alegeri ale Camerei legiuitoare;

In faţa celor urmate cu ocaziunea votărei concesiunei pentru construirea liniei ferate Ploeşti-Predeal şi Adjud-Tg.-Ocna:

In faţa celor urmate cu ocaziunea discutărei şi a votărei convenţiunei de comerţ şi navigaţiune, încheiată cu guvernul imperial al Austro-Ungariei, subscrişii, deputaţi ai opoziţiunei, avem onoare să v'aducem la cunoştinţă că conştiinţa noastră de mandatari ai naţiunei nu ne permite de a mai lua parte la lucrările Onor. Adunări. Depunem dară, o dată cu aceasta, mandatele noastre.

Primiţi, D-le Preşedinte, expresiunea osebitei noastre considerări."

Manolache Costache, Kogălniceanu, Vernescu, Ion Brătianu, Stolojan, Chiţu, Candiano, A. G. Golescu, C. Fusea, Furculescu.[1])

Cu toate acesfe demisii — respinse şi reînoite — convenţia fu votată de ambele adunări.

„Românul" scoate un număr îndoliat în capul căruia se poate citi pe întâia coloană următoarele:

„Eri 29 Iunie s'a înfipt cuţitul până în mâner în pântecele României: corpul ei palpitând încă fu îmbrâncit la picioarele contelui Andrassy.

In ziua de 29 Iulie 1866 Camera a făcut cel mai mare act de autonomie: a dat ţărei Constituţiunea.

In ziua de 25 Iunie 1875 Camera a votat actul prin care se dă domnului Andrassy în posesiune comerţul ţărei şi industria

1) Parlamentul Român de G. Nicolescu pag. 179.

www.dacoromanica.ro

ţărei, Dunărea cu ţărmurile ei, oraşele cu satele ţărei, vămile şi chiar dreptul ţărei de'a legifera.

In zilele de la 29 la 30 Iunie 1866, naţiunea toată s'a învesmântat în haine de serbare şi din inimă a strigat:

Trăiască Carol I, Domnul constituţional al liberei şi autonomei Românii.

In zilele de 29 şi 30 Iunie 1875 toţi Românii creştini şi chiar israiliţi pământeni, dacă au simţiminte româneşti trebuie să puie vesminte de doliu şi să suspine.

Contele Andrassy este domn suveran absolut al robitei Românii".[1])

Ceeace nu va împiedica pe Roşii ca, odată veniţi la guvern să ratifice convenţia cu Austria.

Aşa sunt luptele politice; aplici totdeauna când eşti la guvern ceeace ai considerat o crimă şi o nenorocire pe când te aflai pe băncile opoziţiei.

Toate aceste sisteme ne aducând rezultatul dorit de către opoziţia unită se recurse la vechea metodă: atacurile contra dinastiei.

„Românul" reîncepu însinuările şi aluziunile în contra Domnitorului. „Alegătorul liber" şi „Ghimpele" îi ţineau isonul. Nemulţumiţi cu atâta coalizaţii publicară chiar broşuri. Dimitrie Sturdza îşi strânse subt titlul „Germania, România, şi Principele Carol de Hohenzollern" o serie de articole, pe care le publicase, în „Politik" din Praga, subt pseudonimul Erdmann von Hahn.

Gheorghe Mârzescu publică şi el subt pseudominul Iordache Vulpescu, o broşură intitulată „Spionul Prusian sau Principele Carol de Hohenzollern Domn al României".

Iată câte-va fragmente din aceste broşuri şi publicaţii : „Principele Carol îmbrânceşte România în prada lacomului vultur german".

. . . . . .

„De s'ar imputa Românilor cât de mult pe drept sau nedrept, trebue să li se recunoască că nu ei singuri sunt vinovaţi de trista lor situaţie, ci mai mult sunt responsabile relele apucături ale Principelui Carol în prima linie".

. . . . . .

1) C. Bacalbaşa, Bucureştiul, de altă dată pag. 151-152.

www.dacoromanica.ro

„Lipsa aceasta de caracter, neomeniea acestui Principe au adus în desperare până şi pe oamenii cei mai pacienţi şi îndelung răbdători. Nu este om de inimă, de inteligentiă şi de valoare care să nu-şi fi dat mâna contra violărei ce să face sistematiceste drepturilor cetătienesti. Mariea Sa Carol are aerul de a sfida Tieara. Bizuindu-sé pe evenimentele esterioare şi pe sprijinul tierei sale natale, el crede că România îl va suferi pînă în sfârsit sa facă din ea tot ce el vroeste. *Uită că nu tunul tiene pe regi în scaunul Domniei, ci afectiunea poporului*". [1])

, ... ,

Iată şi concluzia:

„Iatâ pentru ce oameni Domniea paminteană va reveni pe tapet. Cât pentru Principele Carol, dacă a mai ramas în el vreo umbră cât de imperceptibilă din nobletia sângelui sau princiariu, dacă tiene sâ nu i se ducă numai ciolanele şi oasele în pâmêntul seu natal, atunce ar face bine şi pentru dênsul si pentru Tieara care din nenorocire l'a fost adoptat sâ-si iee socia si sâ plece, zicând României mâcar în ultimul seu adieu, urmâtoarele:

„Recunosc bunii mei români binefăcători că nu m-a fâcut „D-zeu vrednic de o Domnie în care au strălucit un Mihai Bravul „şi un Ştefan cel Mare".

„Multiemesc cu venerare Tierei Voastre, acăriea pâine şi sare „le-am mâncat timp de noue ani şi acăriea galbanaşi i-am luat şi „i-am pus în siguranţia la Bancile din streinătate. Rămâneţi sănă„toşi bravi români bine-cuventaţi de D-zeu. Bună şi mănoasâ vî „mai este Tieara! Câutati se ve servească de lectiune esperientia „ce ati fâcut cu mine, strâin de sângele, şi religiunea şi neamul „vostru. Nu ve mai încredeţi pe viitoriu în străini! Alegeti dintre „voi pe unul carele se domnească. Iar, Eu, acum la plecare, plin de „mustrare de cuget pentru sperjurul ce am comis, şi recunoscând „gresialele si câlcârile de lege ce am făcut, vê cer iertare ca de la „niste buni si adiverati crestini".

Facià cu o asemine mărturisire şi declarare sinceră şi leală, noi îţi vom respunde :

---

1) Spionul Prussian sau Principele Carol de Hohenzollern Domn al României de Iordache Vulpescu, pag. 32—33.

www.dacoromanica.ro

„Mergi sănătos, Principe, în Ţieara ta. Bucurê-te acolo şi te „veseleşte. Ţieneţi cu mândrie rangul naşterei tale, căci banii ti-am „dat în deajuns spre aceasta. D-zeu se te aibă în a sa santă pază, „şi se fii fericit, tu, socia ta, dimpreună cu tot neamul şi familia de „Hohenzollern. Pleacă liniştit, Măria Ta, căci copii copiilor noştri „şi neam de neamul nostru, vor pomeni de când Domnia lui Carol „de Hohenzollern, şi vor mulţiemi zi şi noapte Dumnezeului părinţilor noştrii că, în fine te-a luminat de-ai părăsit România, lepădând la cea din urmă podoabele strălucite, vrem să zicem, *tripla haină de ipocrit, de sperjur şi de spion prusian cu care ai domnit în ea !"* 2)

Se pare de alt fel că opoziţia nu se mulţumise cu această atitudine critică; ea se preocupase şi de idea răsturnărei Domnitorului şi găsise chiar înlocuitorul în colonelul Dabija, faţă de care Dimitrie Sturdza — acela care mai târziu va împinge dinasticismul său până a săruta mâna Regelui Carol — se comporta ca un supus înaintea Suveranului, adresându-i-se cu formula: „Măria Ta" chiar în faţa străinilor.

Domnitorul însă nu se sperie de această reînoire a atacurilor în contra sa. El se obişnuise deja cu ele şi acuma, după experienţa ce-o căpătase, ştia că fiecare pe rând, sau cu toţi la olaltă, se vor lepăda din nou de asemenea gânduri şi se vor lua la întrecere pentru ca să „servească Tronul şi Ţara".

In mijlocul atmosferei de descompunere a guvernului, realizată prin intrigă şi oboseală, de exasperare a opoziţiei, exteriorizată prin întruniri şi manifeste, şi de nelinişte a poporului, exprimată prin violenţe şi scandaluri, era necesară o bombă pentru ca totul să exploadeze.

Acea bombă o procură Senatul.

De multă vreme încă Senatul luase o atitudine ostilă faţă de ministrul cultelor, Titu Maiorescu. Interpelarea adresată de Ion Deşliu, asupra activităţii ministeriale a lui Titu Maiorescu, fu un nou prilej pentru Senat, de a-şi arăta sentimentele sale faţă de ministru.

2) Idem pag. 41—42.

www.dacoromanica.ro

Deşliu fu foarte violent în interpelarea sa; dar ceeace agravă situaţia fu faptul că doi vice-preşedinţi ai maturului corp, C. Bozianu şi Al. Orăscu, luară şi ei cuvântul pentru a ataca activitatea ministrului. Alexandru Orăscu propuse chiar moţiunea de neîncredere care avea următorul cuprins:

„Senatul, ascultând pe domnul ministru, şi având în vedere abaterile şi călcarea legei instrucţiunei publice declară neîncrederea sa în d-l ministru al Instrucţiunei publice şi trece la ordinea zilei".

Atmosfera era atât de ostilă ministrului încât intervenţia publică a lui Lascăr Catargiu, preşedintele Consiliului, pe lângă Alexandru Orăscu, vice-preşedinte al Senatului, de a-şi retrage moţiunea fu zadarnică. Mai mult chiar cu tot apelul făcut de către Lascăr Catargiu pe lângă membrii majorităţii din Senat de a nu vota această moţiune, ea fu primită cu 31 de voturi contra 21, în aplauze sgomotoase şi cu strigăte de bravo.

In aceeaşi seară guvernul îşi prezintă demisia. In criza ce se deschide prin această soluţie dată de Lascăr Catargiu situaţiunei provocată de votul Senatului, maturul corp revine şi precizând că votul nu era îndreptat decât contra lui Titu Maiorescu personal votează, cu unanimitatea de 33 voturi, următoarea moţiune:

„Senatul dând votul de eri după interpelarea d-lui Deşliu, adresată domnului ministru de Instrucţiune publică, a înţeles că nu aduce nici un blam celorlalţi membri ai cabinetului actual de sub preşedinţia d-lui Catargiu, precum nici d-lui preşedinte al cabinetului".

Totuşi Lascăr Catargiu persistând în demisia sa recomandă Coroanei pe Dimitrie Ghica, preşedintele Camerei pentru formarea noului guvern. Acesta, neputând obţine concursul lui Petre Mavrogheni, declină însărcinarea şi Domnitorul apelează din nou la Lascăr Catargiu.

Inainte de a accepta noua însărcinare, boerul dela Golăşei convoacă o consfătuire intimă a majorităţii conservatoare din Adunarea deputaţilor, care reînoeşte încrederea cu 66 de voturi contra 11.

In urma acestui vot Lascăr Catargiu acceptă sarcina noului guvern; cum însă demisiunea vechiului guvern nu fusese înregistrată oficial, această criză ministerială se rezolvă numai sub aparenţa

www.dacoromanica.ro

unor schimbări de miniştri. Titu Maiorescu, în urma votului de blam al Senatului şi Gheorghe Cantacuzino în urma insuficienţei sale de a face faţă grelei situaţii financiare, sunt înlocuiţi. Ion Strat este numit ministru de finanţe, Ion Bălăceanu ministru de externe şi Petre Carp ministru de culte şi instrucţie. La 31 Ianuarie 1876 guvernul se prezintă Camerei în noua sa formaţie şi ia parte la discuţia provocată de schimbarea ministerială.

■

Noua dovadă de încredere pe care Domnitorul o acordase lui Lascăr Catargiu însărcinându-l să formeze noul guvern, după atâtea alte mari dovezi pe care i le dăduse până atunci, nu fu însă de natură să consolideze situaţia guvernului.

Dificultăţile şi atacurile reîncepură. Ceeace caracterizează momentul este faptul că toate aceste atacuri, în Parlament, veneau din partea majorităţii parlamentare, căci opoziţia demisionase de mult pe tema convenţiunei cu Austro-Ungaria.

După o nouă serie de interpelări şi propuneri de moţiuni de neîncredere, de data aceasta respinse, o nouă bombă isbucni.

Dimitrie Ghica, preşedintele Camerei, înspăimântat de cererea unui împrumut de 30.000.000, necesar acoperirei dificitelor bugetare ce până atunci fuseseră ascunse cu grije, îşi dă demisia de la preşidenţia Adunărei „pentru a degaja persoana sa de actele guvernului". Apelul adresat de Lascăr Catargiu lui Dimitrie Ghica de a reveni asupra demisiei sale, rămâne fără rezultat, şi în urma reînoirei demisiei, Camera o primeşte.

Fiind totuşi un puternic curent pentru realegerea lui Dimitrie Ghica ca preşedinte al Camerei, Lascăr Catargiu se vede silit în şedinţa din 18 Februarie, să facă cunoscut adunărei că în cazul realegerei lui Dimitrie Ghica, care a declarat că nu mai dă concursul său guvernului, ministerul se va retrage. Cu toată această declaraţie Dimitrie Ghica întruneşte 37 de voturi faţă de cele 68 obţinute de C. N. Brăiloiu, candidatul guvernului. Aceste 37 de voturi erau conservatoare şi dovedeau şubreda poziţie a guvernului. In acelaş timp Vasile Boerescu îşi dă demisia din calitatea de vice-preşedinte al Camerei iar Alexandru Orăscu din aceea de vice-preşedinte al Senatului.

www.dacoromanica.ro

Este interesantă în special motivarea demisiei lui Alexandru Orăscu:

„Motivul este că în urma blamului ce onor. Senat a dat ministrului cultelor şi instrucţiei publice, înlocuirea sa este continuarea sistemului. Blamul nu s'a dat persoanei ci sistemului. Prin biserică ne-am salvat naţionalitatea, prin instrucţiune ne vom conserva libertăţile publice.

Aceasta fiind nesocotită, eu, ca reprezentant în acest Corp, din partea instrucţiunei, protestez şi rog pe onor. Senat a-mi primi demisiunea".

Dar ceeace este mai interesant este respingerea acestei demisii de către Senat, ceeace implica oarecum o aprobare din partea maturului corp a motivelor demisiei.

■

Dar frământările nu se vor termina încă.

Proectele financiare, prin care se căuta să se echilibreze prin un nou împrumut bugetele deficitare, dădură loc la o serie de aprige discuţiuni.

După cinci zile de dezbateri Camera sfârşi totuşi prin a vota proectele depuse.

Senatul însă se arătă din nou rebel. In şedinţa de la 1 Martie 1867 Ion Strat, ministrul de finanţe, înfăţişă proectele votate de Cameră cerând urgenţa. Viu combătută de către fruntaşii adunărei, urgenţa fu respinsă cu 29 de voturi contra 25.

Pentru a doua oară Senatul da un vot de blam ministerului. Se dovedea de data aceasta spiritul de opoziţie de care era stăpânit maturul corp.

In faţa acestei situaţii Lascăr Catargiu ceru Domnitorului dizolvarea Senatului. Iată motivele pe care se baza preşedintele Consiliului pentru a cere dizolvarea :

„Guvernul Măriei Tale nu fuge niciodată de controlul Corpurilor Legiuitoare, nici de ori ce discuţiune menită a lumina pe mandatarii naţiunei şi a-i pune în posiţiunea de a vota sau a respinge în cunoştiinţă de cauză, tot ce li se supune de Puterea Executivă; nu este mai puţin adevărat însă, că sunt situaţiuni, unde un spirit manifest de ostilitate se ascunde subt aparenţele unui control

www.dacoromanica.ro

constituţional, şi în asemenea împrejurări nu este în interesul ţerei de a prelungi o poziţiune falşe în care raporturile între guvern şi între un Corp Legiuitor nu sunt destul de tranşate pentru a provoca un vot de neîncredere, dar nici destul de armonice pentru a face posibilă acea unitate de vederi şi de acţiune, care singură poate înlesni mersul regulat al unui guvern.

In ori-ce alte împrejurări de cât cele actuale, guvernul Măriei Tale nu ar fi esitat un moment de a lăsa ca Senatul să se rostească prin un vot public asupra proectelor financiare, ce-i sunt supuse şi să avizeze în urmă la ceace ar fi de făcut: în momentul de faţă însă, Miniştrii Măriei Tale sunt de părere că Ţara nu trebuie expusă eventualităţei unei respingeri a mijloacelor ce i-a dat Camera pentru a face faţă situaţiunei, şi din acest punct de vedere, ei respectuos supun Măriei Tale părerea lor, care este de a face un nou apel la Ţară şi a'i cere, prin noui alegeri de Senatori, verdictul sincer şi definitiv asupra legilor de cari guvernul are trebuinţă, şi pe care Camera le-a votat după o discuţiune, care a probat până la evidenţă atît utilitatea, cât şi oportunitatea lor".

Dizolvarea fu acordată şi noile alegeri fixate pentru 26, 28 şi 30 Martie. Şi de data aceasta alegerile fură destul de violente. Nu însă din cauza teroarei exercitată de guvern sau a reacţiunei opoziţiei.

Spre deosebire de alegerile generale făcute cu un an înainte guvernul nu mai lupta cu aceiaşi hotărâtă voinţă de a învinge, ştiind că în orice caz nu va mai avea mult de trăit; el provocase lupta tocmai în vederea soluţionării mai grabnice a acestei chestiuni.

Opoziţia, nici ea nu mai avea motive să se sbată prea tare; victoria se apropia chiar fără acest ultim efort.

Violenţa însă în care s'au desfăşurat alegerile era în aer; spiritele erau prea înflăcărate şi nervii prea încordaţi în această atmosferă de luptă care dura de doi ani de zile.

Rezultatul alegerilor fu cel aşteptat de toată lumea, şi poate, dorit de toţi factorii politici. Opoziţia învinse obţinând majoritatea viitorului Senat.

De îndată ce rezultatul fu cunoscut, guvernul îşi prezentă de-

www.dacoromanica.ro

misia. Domnitorul se văzu silit „cu mare părere de reu" să se despartă de credinciosul şi energicul său colaborator, căruia îi datora prezenţa sa pe Tronul Ţării.

■

Căderea guvernului era de atâta vreme aşteptată de toată lumea în cât ea nu surprinse pe nimeni.

Motivele acestei căderi sunt multiple: oboseala miniştrilor ce guvernaseră prea mult; exasperarea opoziţiei, ce aştepta de prea multă vreme; nevoia de a se calma spiritele mult prea agitate; necesitatea de a avea forţe noi şi odihnite în momentele grele ce se anunţau. Dar mai ales nevoia schimbării pe care o simţea toată lumea: şi guvernanţi şi opoziţionişti, şi pasionaţi şi indiferenţi. Toate acestea se pot rezuma într'o singură cauză: guvernul Lascăr Catargiu guvernase prea mult, şi faţă de mentalitatea din acele vremuri, şi faţă de posibilităţile oamenilor de pe atunci.

Insfârşit trebue să mai menţionăm — deşi Domnul n'o spune în „Memoriile" sale — că pe tema politicei externe par să fi existat divergenţe de păreri între guvern şi Suveran. Criza Orientului declanşată în 1875 punea acut problema atitudinei României. Suveranul voia o politică intervenţionistă care să ducă la dobândirea neatârnării noastre pe când cabinetul conservator preconiza neutralitatea absolută.

▩

Atmosfera turbure a sfârşitului regimului Lascăr Catargiu nu trebueşte să ne inducă în eroare. Este adevărat că guvernul Lascăr Catargiu guvernase prea mult; este adevărat că guvernul Lascăr Catargiu se arătase insuficient în faţa acţiunei concertate a opoziţiei unite; este adevărat că guvernul Lascăr Catargiu făcuse greşeli spre sfârşitul lui. Dar nu trebuie să uităm nici o clipă marile servicii aduse ţării de acest minister. Consolidarea dinastiei, normalizarea vieţii politice, aranjarea afacerei Strusberg, organizarea armatei şi aparatului de stat, erau titlurile de glorie cu cari bărbaţi ca Generalul Florescu, Petre Mavrogheni, Gheorghe Costa Foru, Generalul Tell, Niculae Kreţulescu, Vasile Boerescu şi alţii, în frunte cu bătrânul Lascăr Catargiu se prezentau înaintea imparţialităţei istoriei. Ei se puteau înfăţişa cu conştiinţa împăcată de a fi consolidat dinastia şi de a fi salvat ţara.

www.dacoromanica.ro

Amicului meu Costache Tell

la 6/18 Mai 1858 Stefan Golescu

Onorabilei Sale Domnișoare Tereza Tell. Cu sinceră amicițiă
L. Catargi 1895. Ianuarie 5. Bucuresci

Generalului Tell
Recunoștința mea pentru
viața, ce mi-a dat, pentru
serviciile ce mi-a făcut
când mi-a mulțămit cu
a sa fiică prin căsătorie.
a sa rudă

Tegani

Câteva autografe

Ștefan Golescu *Lascar Catargiu* *M. Kogălniceanu*

www.dacoromanica.ro

In preziua Războiului de Neatârnare

www.dacoromanica.ro

XXII

MINISTERELE FLORESCU ŞI EPUREANU

După retragerea lui Lascăr Catargiu — Vernescu nu reuşeşte să alcătuiască un guvern — Domnul rezistă opoziţiei unite — Cabinetul general Florescu — Demisia lui Florescu şi formarea guvernului Manolache Costache Epureanu — Manevre în sânul coaliţiei guvernamentale — Noile alegeri şi triumful roşiilor — Adresa de răspuns la mesajul tronului — Punerea sub acuzare a foştilor miniştri conservatori — Epureanu demisionează — Politica externă dusă de Mihail Kogălniceanu şi ratificarea tratatului de comerţ cu Austria

Am cercetat în capitolul precedent împrejurările care constrânseseră pe Lascăr Catargiu să se retragă dela cârma statului. Coaliţia de la Mazar-Paşa era gata să preia puterea. Prinţul, după ce se sfătueşte cu generalul Florescu, cu preşedintele Camerei Brăiloiu şi cu Petre Mavrogheni — pe a cărui părere arată în „Memoriile" sale că pune mare preţ — chiamă pe Gh. Vernescu şi-l însărcinează — la 31 Martie — să formeze noul guvern. Vernescu arată că nu poate accepta misiunea înainte de a se consfătui cu ceilalţi fruntaşi ai coaliţiei.

La 2 Aprilie Vernescu revine la palat declarând că e gata să alcătuiască ministerul şi prezentând Domnului următoarea listă ministerială : Vernescu, prezident şi interne; Ion Brătianu, război; Ion Ghica, justiţie; Dimitrie Sturdza, finanţe; Epureanu, lucrări publice ; Mihail Kogălniceanu, externe ; Eugen Stătescu, instrucţiune.

Se întâmplă însă un incident caracteristic care dovedeşte cât de mult crescuse influenţa Domnului şi cât de stăpân pe situaţie se simţea. Prinţul nu acceptă lista ministerială prezentată. Vrea un militar la război, propune deci trecerea lui Brătianu la finanţe şi —

www.dacoromanica.ro

deşi n'o spune în „Memoriile" sale — se pare că nu e încântat nici de Ghica, nici de Sturdza. Primul din cauza atitudinei sale la 11 Martie 1871, cel de al doilea pentrucă atacase cu înverşunare Coroana în cursul ultimilor ani.

După ce ia cunoştinţă de dorinţele Domnului, Vernescu se retrage spre a le supune colegilor săi din opoziţia-unită. Coalizaţii se simt însă tari şi nu vor să cedeze. Vernescu aduce în cursul după amiezii acest răspuns Domnului.

Atunci se întâmplă un lucru la care coaliţia nu se aştepta. Prinţul nu se supune, rupe negocierile cu Vernescu şi însărcinează pe generalul Florescu să formeze un nou cabinet conservator.

■

La 4 Aprilie generalul Florescu îi-şi formează astfel ministerul:

General I. Em. Florescu	Preşedinte al Consiliului. Ministru de Răsboi şi Ministru de Interne.
General Christian Tell	Ministru de Finanţe.
D. P. Vioreanu	Ministru de Justiţie.
Alex. Orăscu	Ministru de Instrucţie.
D. Cornea	Ministru de Externe.
General T. Gherghel	Ministru de Lucrări Publice.

Opoziţia primeşte cu indignare „cabinetul de generali" pe care „Deutsche Zeitung" îl porecleşte spiritual „Säbel Ministerium".

Chiar conservatorii sunt nemulţumiţi. Ei nu vor ca ideia conservatoare să fie reprezentată la guvern în afară de cadrele partidului.

In dezbaterea ce se încinge la Cameră, în ziua 19 Aprilie după vacanţa de Paşte, asupra cabinetului Florescu, Carp spunea categoric: „... guvernul actual nu reprezintă nici unul din partide care se numesc dreapta sau stânga şi care sunt stâlpii pe care se reazămă întregul edificiu constituţional".[2]) Generalul Manu şi Alexandru Lahovari, fără a fi atât de ostili guvernului ca Petre Carp, nu-i sunt totuşi favorabili. Numai Vasile Boerescu şi Cesar Boliac apără ministerul care obţine încrederea cu 58 de voturi con-

---

1) Decret No. 578, 579 din 4 Aprilie 1876. Monitor No. 77 din 5 Aprilie 1876 pag. 2049.

2) C. Gane. „P. P. Carp". Vol. I. pag. 189.

www.dacoromanica.ro

tra 27. Dar partida cea grea urma să se joace la Senat care era în majoritate opoziţionist. La 20 Aprilie Senatul îşi alege ca vicepreşedinţi pe Gheorghe Vernescu cu 34 de voturi şi pe Manolache Costache Epureanu cu 33 de voturi din 58 de votanţi. Astfel Senatul îşi definea categoric caracterul său opoziţionist.

Generalul Florescu cere Domnului dizolvarea Senatului. Cererea nu i-se admite şi la 24 Aprilie cabinetul Flroescu demisionează.

In aceiaşi seară apare Manolache Costache Epureanu la Palat şi prezintă o listă care cuprinde „numele unor persoane ce nu s'au sfiit de a ataca personal pe prinţ în chipul cel mai violent" („Memorii").

Domnul nu aprobă lista. Epureanu declară că nu poate alcătui o altă listă. Prinţul răspunde că în acest caz va acorda lui Florescu dizolvarea Senatului. In faţa acestei ameninţări Epureanu se retrage să se consulte cu ceilalţi fruntaşi ai coaliţiunei. In aceiaşi seară Epureanu întorcându-se la Cotroceni se declară gata să accepte modificările propuse de Prinţ. Ca atare i-se încredinţează sarcina de a forma guvernul.

Manevra cu generalul Florescu reuşise pe deplin. Cu toate frazele ei pompoase opoziţia fusese intimidată. Ea primea acum condiţiile monarhului căci ştia că nu-l mai poate nici speria, nici răsturna.

Prinţul de altfel mai cunoştea şi rivalităţile din coaliţia dela Mazar Paşa, rivalităţi care vor da mult de lucru lui Manolache Costache. Abea peste două zile Epureanu constitue următorul minister :

M. Costache Epureanu	Preşedinte al Consiliului şi Ministru de Lucrări Publice.
Mihaĭl Kogălniceanu	Ministru de Externe.
Gh. Vernescu	Ministru de Interne.
Ion Brătianu	Ministru de Finanţe.
Mihail Pherekide	Ministru de Justiţie.
Gh. Chiţu	Ministru de Instrucţie.
Colonel Gh. Slăniceanu	Ministru de Războiu.

1) Decret No. 714 şi 715 din 27 Aprilie 1876. Monit. No. 93 din 20 Apr. 176, pag. 23 37.

www.dacoromanica.ro

Aşadar coaliţia de la Mazar Paşa fusese silită să accepte condiţiile Domnitorului. Ion Ghica şi Mitiţă Sturdza nu intraseră în minister. Vor lua în schimb locul lui Vernescu şi Epureanu ca vicepreşedinţi ai Senatului, preşedinte fiind Mitropolitul Primat.

Moderaţia la care era ţinut noul cabinet se vede şi din declaraţia ministerială citită Camerii la 28 Aprilie. Subliniem acest semnificativ pasagiu: „Venim la guvern fără recriminaţiuni, fără spirit de răzbunare...". La 30 Aprilie, majoritatea — conservatoare — a Camerii a răspuns guvernului în acelaş ton primind — la cererea preşedintelui consiliului şi după discursurile pline de curtenie ale lui Dimitre Ghica, Alexandru Lahovari, V. Boerescu, Aristid Pascal — să-şi amâne şedinţele pentru a da timp Senatului să termine cu discuţia legilor financiare. La 3 Mai Camera a fost dizolvată fixându-se noile alegeri pentru 3, 5, 7 şi 9 Iunie.

Intre timp combinaţiile şi lucrăturile în sânul coaliţiei guvernamentale se ţineau lanţ. Rosetti, stăpân pe singurul partid închegat în sânul coaliţiei, lucra cu pasiunea şi îndemnarea cunoscută spre aşi crea majorităţi absolute în Cameră. Peste tot roşii formează comitete electorale şi desfăşoară o vie propagandă electorală.

Cel care încearcă să le ţină piept e ministrul de interne Gh. Vernescu. Prefecţii, funcţionarii, poliţiştii sunt pretutindeni înlocuiţi cu oameni ce-i sunt devotaţi. Pake Protopopescu, mâna lui dreaptă, e numit prefect al poliţiei Capitalei.

Dar toate savantele combinaţii vernescane nu duc la nimic. Partidul roşu obţine o sdrobitoare majoritate în alegeri. „Timpul" — oficios conservator — scrie la 15 Iunie că noua Cameră va număra circa 65—67 roşii, 36 partizani ai lui Kogălniceanu, 26 fracţionişti, 7 partizani ai lui Manolache Costake Epureanu, 5 partizani ai lui Ion Ghica, 3 vernescani şi 6-7 conservatori.[1]) In realitate majoritatea roşie era mai tare. Epureanu n'avea decât 2 partizani în Cameră.

Camerile sunt convocate la 20 Iunie în sesiune extraordinară. Operaţiunile de validare începute la 22 Iunie s'au sfârşit la 24 iar în ziua de 25 s'a purces la alegerea preşedintelui. Moderaţii

1) Ion C. Brătianu. Discursuri, scrieri, acte şi documente, pag. 48.

www.dacoromanica.ro

şi-au dat voturile lui Dumitru Brătianu sperând astfel să mai rupă şi din roşii. Însă din 111 voturi C. A. Rosetti obţine 70 de voturi iar Dumitru Brătianu numai 41.

Dovada s'a făcut. Majoritatea Camerii e în mâna roşiilor.

■

Acum se schimbă şi tonul dezbaterilor parlamentare şi atmosfera politică. Stăpân pe majoritatea Camerei Rosetti devine intransigent, dârz, violent la nevoe.

Schimbarea situaţiei se vădeşte imediat cu ocazia discuţiilor la adresă. Raportorul comisiunei ce avea să redacteze răspunsul la mesaj fusese numit eternul Nicolae Blaremberg. Deşi nu făcea parte din grupul roşiilor fusese ales de ei tocmai pentru limbajul nestăpânit şi îndrăzneala-i cunoscută. Răspunsul redactat de Blaremberg e lung, pretenţios, plin de violente atacuri la adresa fostului guvern şi dă lecţii de constituţionalism Domnitorului. Preşedintele consiliului făcând unele observaţiuni cu privire la modul polemic, neobişnuit, în care a fost redactată adresa de răspuns îşi atrage o lungă replică din partea lui Blaremberg. Camera votează apoi adresa în unanimitate, miniştrii abţinându-se dela vot.[1])

Actul al doilea e însă mai semnificativ. La 10 Iulie Nicolae Fleva depusese pe biroul Camerii următoarea propunere semnată de 60 de deputaţi.

„Pentru satisfacerea imediată a legilor, a justiţiei şi a moralităţii publice,

Propunem :

Punerea în acuzaţiune :

1) Pentru violarea Constituţiunei şi a libertăţilor publice ; 2) pentru risipă de bani publici; 3) pentru abuz de putere, a următoarelor persoane, cari au luat parte în ministerul trecut şi anume:

D.D. Lascar Catargi, Petru Mavrogheni, General Ion Florescu, Titu Maiorescu, G. Costa-Foru, A. Lahovari, G. Cantacuzino, B. Boerescu, Teodor Rosetti, P. P. Carp, Christian Tell, Nicolae Kreţulescu".

Propunerea e trimisă imediat în secţiuni, discutată şi primită de toate secţiunile. Raportul comitetului delegaţilor e luat apoi în

1) Monit. Of. No. 156 din 16/28 Iulie 1876, pag. 3825 şi 3828.

www.dacoromanica.ro

considerare — în şedinţa din 19 Iulie — cu 98 de voturi contra 1 şi 6 abţineri. Se abţinuseră de la vot Manolache Costache Epureanu, George Vernescu, Mihail Ferechide, Colonel Slăniceanu. Aşadar preşedintele consiliului şi alţi trei miniştri, din cei mai importanţi, erau contra procedeului roşiilor. Prinţul era furios. Voise destinderea în politica internă pentruca toate forţele naţiunii să fie încordate în vederea hotătâtoarelor evenimente externe. Ori propunerea de dare în judecată împingea pe conservatori la o duşmănie ireductibilă faţă de noul regim.

Preşedintele consiliului încearcă să atenueze pasiunile dar nu izbuteşte. Camera — în care după expresia lui e „ca un copil orfan" — îl ascultă cu deferenţă dar nu-i urmează sfaturile.

Domnitorul e atât de îngrijorat de atitudinea roşilor încât acordă lui Manolache Costache disolvarea Camerei. Dar Epureanu, înţelept, nu primeşte. Ii e teamă că roşii ar fi împinşi la o luptă pe viaţă şi pe moarte. Deaceea preferă să se retragă. La 23 Iulie îşi citeşte demisia în faţa Camerei. A doua zi Ion Brătianu preia guvernarea ţării pe care, cu o intermitenţă, n'o va mai lăsa din mână doisprezece ani.

■

Evenimentele politice interne vor trece însă curând pe al doilea plan faţă de complicaţiile problemei Orientului şi de războiul care bătea la uşă.

Am văzut în capitolul precedent că poziţia guvernului conservator era aceea a neutralităţii absolute în cazul unei conflagraţiuni în peninsula balcanică. Cum putea fi păstrată neutralitatea absolută dacă Rusia intra în războiu când România constituia poarta de intrare în Balcani, iată ceeace nu s'a lămurit pe deplin nici până astăzi. Totuşi, pe nesimţite, chiar sub guvernul conservator, începuse să se facă tranziţie dela neutralitatea absolută spre o neutralitate armată, mai favorabilă răsculaţilor creştini decât Turciei. In acest sens nota lui Boerescu din 4/16 Ianuarie 1876 e revelatoare. Căderea guvernului Catargiu coincide cu agravarea situaţiei. Din zi în zi se aşteaptă ca Serbia şi Muntenegrul să deslănţue războiul împotriva Turciei. Cabinetul Florescu reînoieşte, în declaraţia sa ministerială, asigurarea că

www.dacoromanica.ro

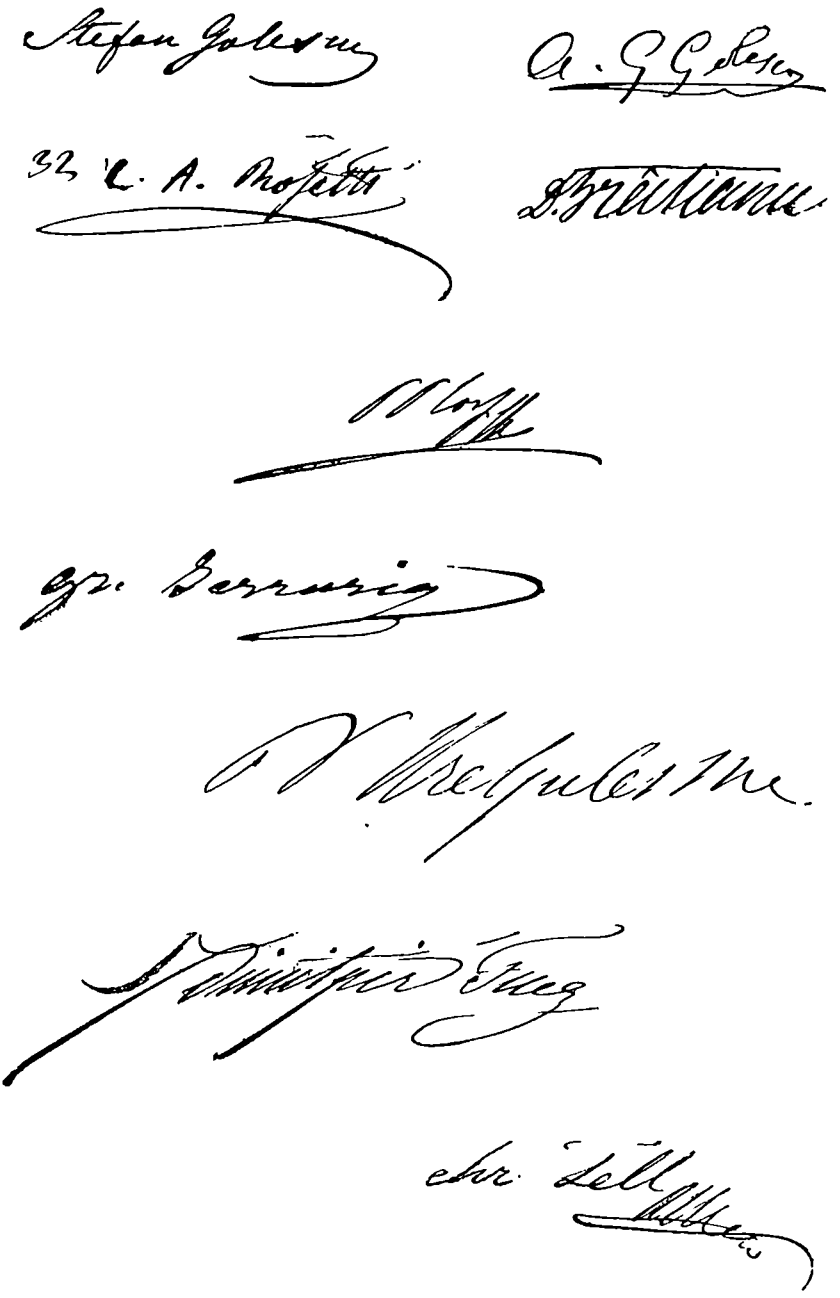

Ștefan Golescu — *Al. G. Golescu*

C. A. Rosetti — *D. Brătianu*

P. P. Carp

Gr. Serurie — *N. Kretzulescu*

Dimitrie Ghica — *Chr. Tell*

www.dacoromanica.ro

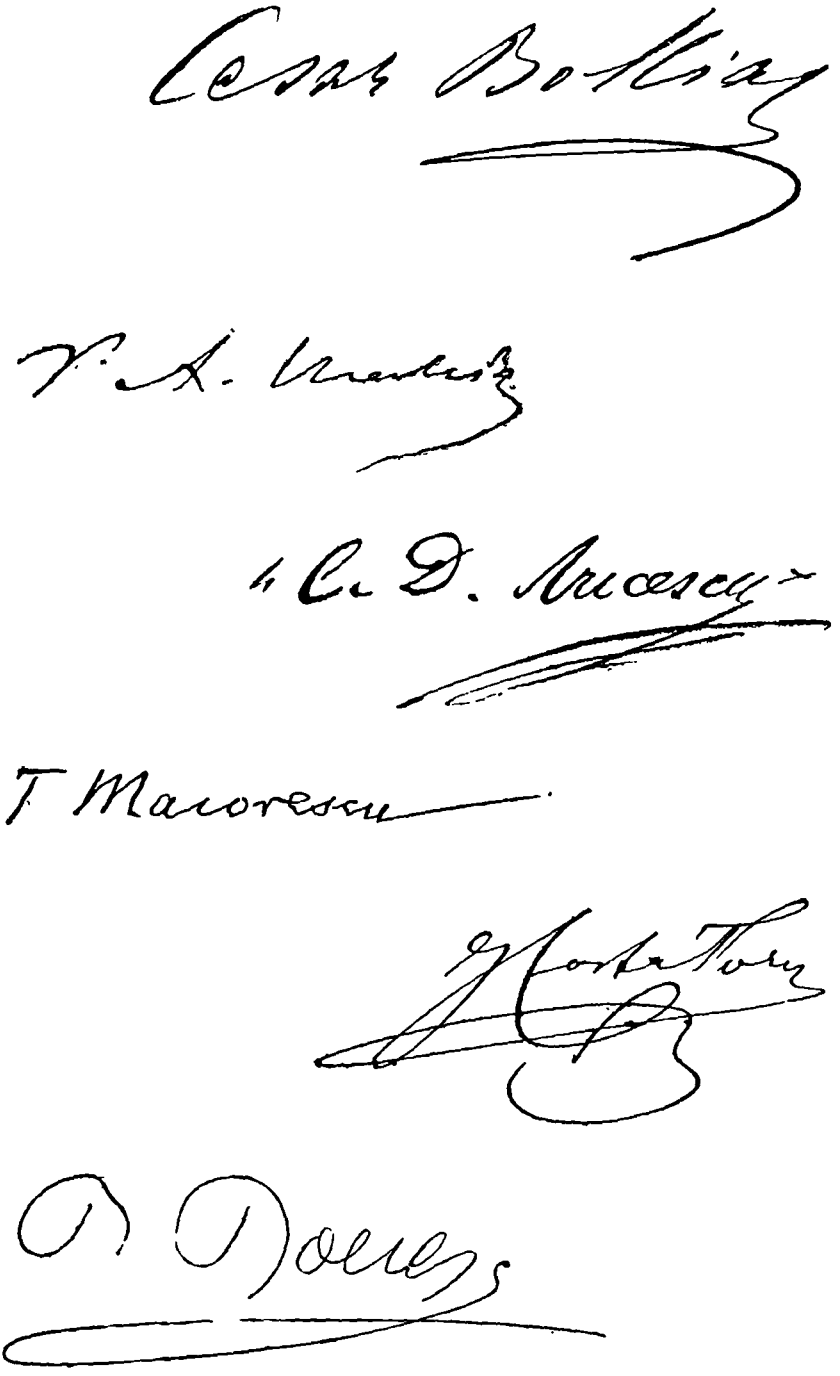

V. A. Ureche — *C. Boliac*

T. Maiorescu — *C. D. Aricescu*

B. Boerescu — *G. Costatoru*

www.dacoromanica.ro

va urma o politică de neutralitate. Aceleaşi declaraţii de neutralitate le repetă atât în faţa Camerii conservatoare cât şi în faţa Camerii roşii noui alese, cabinetul Epureanu.

Ministru de externe e acum Mihai Kogălniceanu. Marele om de stat — nu rămâne însă multă vreme la această poziţie. In vederea războiului sârbo-turc România intervine la Constantinopol pentru neutralizarea Dunării de sus. Cererea noastră e sprijinită de toate Puterile garante. Turcia admite ca monitoarele ei să nu urce pe Dunăre în sus spre a ataca pe Sârbi, ne cere însă în schimb să aprovizionăm garnizoana turcească de pe insula Adakale.

La sfârşitul lui Iunie într'o notă adresată lui Savfet-Paşa, Kogălniceanu formulează cu îndrăzneală pretenţiunile României în şapte puncte:

1) Recunoaşterea individualităţii statului român şi a numelui său istoric România; 2) Admiterea reprezentanţilor României în corpul diplomatic; 3) Regularea condiţiunei supuşilor români care trăesc în Turcia şi admiterea jurisdicţiei consulare româneşti asupra lor; 4) recunoaşterea inviolabilităţii teritoriului român şi delimitarea graniţei cu privire la insulele dunărene; 5) încheerea de tratate de extrădare şi comerţ, de convenţiuni poştale şi telegrafice între Turcia şi România; 6) recunoaşterea paşapoartelor noastre; 7) fixarea talvegului ca hotar între România şi Turcia la gurile Dunării.

Aceste cereri, prezentate Turciei într'un moment greu pentru ea, însemnau că România pretindea, pe cale paşnică, admiterea în fapt a independenţei ei. Şi nota adăoga că în cazul neadmiterii acestor cereri, bunele noastre raporturi cu Turcia ar putea să sufere.

Marile puteri primesc cu neplăcere nota. Ele o consideră ca fiind în măsură să complice şi mai mult situaţia balcanică şi apoi tonul de independenţă le displace. Savfet-Paşa răspunde târziu; „găseşte demersul nostru cu totul intempestiv şi nu crede că Poarta va putea să se ocupe de el înainte de sfârşitul războiului".[1])

1) N. Iorga. Politica Externă a Regelui Carol I., pag. 146.

www.dacoromanica.ro

Demersul lui Kogălniceanu contribue la tranziţia dela neutralitatea absolută la o atitudine uşor ostilă Turciei.

La începutul lui Iulie războiul se deslănţue. Serbia şi Muntenegrul intră în luptă. Situaţia noastră e din ce în ce mai grea. Simpatiile sunt pentru fraţii noştri creştini care luptă împotriva semilunei, neutralitatea noastră rămâne însă relativ corectă. Oprim, pe cât se poate, tranzitul de arme şi de muniţiuni spre Serbia; în schimb lăsăm liberă trecerea voluntarilor Ruşi.

Dar faţă de atitudinea Turciei, de acord cu Domnitorul, Kogălniceanu prepară o nouă circulară, pe care o expediază la 20 Iulie. Acest ultim act diplomatic — căci peste trei zile va cădea împreună cu Manolache Costache — e nu numai frumos şi impresionant, ci înseamnă o dată în preparaţia psihologică şi politică a viitoarei intervenţii româneşti.

După ce începe prin a arăta „că România nu înţelege să joace un rol provocator" [1]) continuă:

„Tout en n'ayant aucune intention hostile à l'égard de la Turquie.., il nous est, néanmoins, impossible de rester indifférents aux cris de douleur qui partent dela rive droite du Danube. En vous comuniquent les impressions douloureuses qui nous dominent tous en Roumanie, gouvernement et opinion publique, il nous serait impossible de ne pas nous faire la douloureuse demande: Eh quoi, l'Europe civilisée et chrétienne n'a-t-elle une voix à élever qu'en faveur des Juifs? En effet, rappelez-vous les colères de l'Europe, qui tombèrent sur la Roumanie en 1867, lorsque quelques Juifs, qui avaient été condamnés par nos tribunaux comme vagabonds et qui, n'ayant pas appelé de leur sentence avaient été dirigés sur Galatz, pour étre exportés en Turquie, ayant été transférés de l'autre coté du Danube, ces Juifs ont été repoussés par les Turcs, jetés dans la fleuve et sauvés par les agents roumains, sauf deux qui se sont noyés. Ces mêmes colères ne nous ont pas été épargnées, il y à quelques années, parce que dans un coin isolé de notre pays la population roumaine s'était portée à des voies de fait sur trois ou quatres Israélites qui avaient commis un sacrilège dans la cathédrale d'Ismaïl, sacri-

---

N. Iorga. Politica Externă a Regelui Carol I. pag. 148.

www.dacoromanica.ro

lège dûment constaté par les autorités compétentens, et aujourd'hui lorsque des milliers de Bulgares et même de Roumains, lorsque des milliers de chrétiens sont tués, lorsque les atrocités les plus grandes se commetent en Bulgarie au grand jour, l'Europe chrétienne ne trouve dans sa force, dans les règles de la civilisation, dans les lois de l'humanité, d'autres moyens pour venir en aide à ces malheureuses populations qu'un insultent silence ?"

Şi-apoi, după ce arată agitaţia opiniei publice, agitaţia armatei române însăşi, conchide cerând ca Europa să pună capăt cu un ceas mai de vreme atrocităţilor turceşti.

Iată situaţia politică, diplomatică şi psihologică lăsată de Kogălniceanu când părăsea ministerul de externe, pe care-l condusese timp de trei luni.

Insfârşit trebue să mai menţionăm că noul parlament ratificase tratatul de comerţ cu Austria. Era un act inevitabil şi Brătianu isbutind să-l treacă prin Cameră îşi câştiga noi merite în ochii Domnitorului.

www.dacoromanica.ro

XXIII

POLITICA INTERNA
DE LA 24 IULIE 1876 LA 30 APRILIE 1877

Guvernul Ion C. Brătianu — Tensiunea internă — Instrucţia făcută de comisiunea Camerei — Raportul comisiunei — Trimiterea în judecată a foştilor miniştri conservatori — Situaţiunea financiară — Remanieri ministerale — Dizolvarea Senatului — Raporturile dintre Domn şi Ion Brătianu

Intâiul guvern condus nu numai efectiv ci şi nominal de Ion Brătianu se alcătueşte astfel:

Ion C. Brătianu [1]	preşedinte al consiliului şi ministru de finanţe
Dim. A. Sturdza	ministrul lucrărilor publice.
Col. Gh. Slăniceanu	ministru de război.
Gh. Chiţu	ministrul cultelor şi instrucţiunei
Nic. Ionescu	ministru de externe
Eugen Stătescu	ministru de justiţie.
Gh. Vernescu	ministru de interne.

Din vechea coaliţie de la Mazar Paşa nu rămăsese — în afară de roşii — decât Gh. Vernescu. Alt viitor orfan, ca Manolache Costache.

In schimb dintre partizanii sectari ai grupului Rosetti-Brătianu intrase în guvern Eugen Stătescu. Fusese unul din cei

1) Decret No. 1426 şi 1427 din 24 Iulie 1876. Monitor No. 163 din 25 Iulie 1876.

www.dacoromanica.ro

ce luptaseră aprig pentru darea în judecată a miniştrilor conservatori. Prezenţa lui la justiţie, în locul lui Mihail Ferechide ce părăsise guvernul tocmai pentrucă nu aprobase procedura Camerei, era semnificativă. Ea dovedea că roşii înţelegeau să ducă energic acuzarea împotriva conservatorilor. Tensiunea politică internă trebuia deci să crească.

După împăcarea cu Domnul, împăcare ce prilejuise explicaţii neplăcute pentru Conu Mitiţă, Dimitrie Sturdza intra în minister la lucrări publice.

Antidinasticismul său se va topi total iar Conu Mitiţă va deveni în viitor un prea plecat adulator al Regelui Carol.

Insfârşit, la externe fusese adus şeful fracţioniştilor moldoveni, Nicolae Ionescu.

Era o alegere ce se putea explica prin necesitatea guvernului de a avea reprezentanţi populari din Moldova dar care, date fiind însuşirile omului, părea foarte puţin nemerită în momentul gravelor complicaţiuni externe. Dar în fapt conducătorii politicei externe româneşti, peste capul bietului N. Ionescu, sunt Domnul şi cu Ion Brătianu.

■

De la constituirea guvernului Brătianu (24 Iulie 1876) şi până la declararea războiului între Turcia şi România, faptul politic dominant în situaţiunea internă este urmărirea pornită împotriva guvernului conservator.

Am văzut că parlamentul, Camera, prin voturile date în şedinţele de la 20, 21, 22 Iulie, trimisese în judecată pe 11 foşti miniştrii şi anume: Lascăr Catargiu, Petre Mavrogheni, I. Em. Florescu, B. Boerescu, P. Carp, Al. Lahovari, N. Kretzulescu, G. Costaforu, Titu Maiorescu, G. Gr. Cantacuzino şi Teodor Rosetti.

In şedinţele din 24 şi 25 Iulie, Camera alege o comisiune parlamentară prezidată de Dumitru Brătianu şi având drept membrii pe N. Voinov, Anastase Stolojan, Niculae Fleva, D. Giani, Em. Costinescu şi G. Misail.

Acestei comisiuni i se dă nu numai o competinţă politică ci şi una judiciară. Ea capătă dreptul de a face instrucţia judiciară, de a face descinderi, a emite mandate de aducere, a ordona arestări, a califica delictele.

www.dacoromanica.ro

Pe această temă se naşte o mare discuţie de principii. Ferechide, Kogălniceanu, Manolache Costache Epureanu, pretind că — în lipsa legii responsabilităţii ministeriale promulgată abia la 2 Mai 1879 — conform art. 101 şi 102 din Constituţie, Curtea de Casaţie urmând să judece pe miniştrii, tot ea trebue să facă instrucţia judiciară. Comisia parlamentară are numai menirea — susţineau ei — să strângă material informativ, să stabilească elementele politice şi materiale ale culpei, să concretizeze toate acestea într'un raport pe care să-l predea apoi Casaţiei spre a sluji ca piesă de acuzare.

Camera neadmiţând acest punct de vedere, Ferechide şi Kogălniceanu îşi dau demisia iar Manolache Costache plecând împreună cu ei, se produce criza de guvern.

Acesta-i stadiul chestiunei în momentul formării cabinetului Brătianu.

Comisiunea Camerii, căreia Eugen Stătescu îi subordonează aparatul judiciar, se pune serios pe lucru. Descinderi, percheziţii, studieri de dosare, audieri de martori, se succed în toată ţara. Dar acuzaţii, citaţi în faţa Comisiunei, se retranşează în spatele principiilor şi refuză să se prezinte înaintea unui for neconstituţional iar când sunt aduşi prin mandate de aducere, refuză orice răspuns. E uşor de înţeles cât de mult a înveninat atmosfera, ce campanii de presă, ce încordare au produs lucrările acestei comisiuni care au durat opt luni. Căci, cu toate complicaţiile externe, cu toate intervenţiile Domnitorului, care-şi manifestă permanent nemulţumirea pentru urmărirea întreprinsă împotriva foştilor săi sfetnici, cu toate că Prinţul invită pe generalul Florescu şi pe Boerescu la un dejun de gală la palat, aşezându-i — ca mai bătrâni — [1]) înaintea miniştrilor în funcţiune, ceiace produce indignare în rândurile roşilor. Comisiunea de acuzare îşi continuă opera.

La 10 Martie se depun primele 3 volume din enormul raport al Comisiunei de acuzare iar la 15 Martie, al 4-lea. Raportul conchide la scoaterea de sub acuzare al lui Costaforu, mort între timp, P.

1) „Memorii".

www.dacoromanica.ro

Carp şi N. Kretzulescu, fiindcă n'au nici o vină. In ceeace priveşte pe G. Gr. Cantacuzino, Teodor Rosetti şi Vasile Boerescu, comisiunea deşi le aruncă în sarcină o sumă de acuzaţiuni „ingerinţe în alegeri, călcarea Constituţiunei, falsificarea bugetului" — lasă trimiterea lor în judecată la aprecierea Camerii. Camera printre acuzaţi, reţine însă pe Boerescu. Impotriva lui Catargiu, Mavrogheni, I. Em. Golescu, Al. Lahovari şi Maiorescu, se menţin toate acuzările şi se cere trimiterea lor în judecată. Cu aceasta faza serioasă a urmărirei a luat sfârşit. Camera se mărgineşte să voteze afişarea acuzărilor în toate comunele din ţară — lovitură politică menită să discrediteze pe conservatori — şi... atât.

Lipsa de temeinicie a învinuirilor, evenimentele externe, intrarea României în războiu, fac ca acuzarea să fie părăsită tacit.

Comisiunea de acuzare se descomplectează prin demisiunea lui Dumitru Brătianu, Fleva, E. Costinescu, Misail. Camera alege în locul lor, pe Eugen Stătescu, G. Vernescu — ieşiţi din guvern — Danielopolu şi realege pe Fleva şi Misail. Acuzatorii declară din nou că nu mai primesc mandatul. Camera îi realege dar realegerea rămâne o simplă formalitate. Acuzarea nu se mai susţine. Războiul aduce pe primul plan, preocupări mult mai grave iar la 26 Ianuarie 1878, Brătianu cere Camerii „să sfârşească odată cu această nenorocită chestiune". Cu *55* de voturi contra *6*, Camera votează retragerea acuzării împotriva foştilor membrii ai guvernului conservator.

Să aruncăm acum o clipă ochii asupra situaţiunei financiare. Necesitatea finanţărei căilor ferate şi a înzestrării armatei produseseră mari goluri în ultimele bugete. Cu toate reformele şi abilitatea lui Mavrogheni, veniturile nu puteau acoperi cheltuelile. După retragerea lui din cabinetul conservator, 1875, fireşte că mediocrii succesori vor fi mult mai puţin în măsură să domine situaţia financiară.

Revoltele din Bosnia şi Herţegovina, războiul ce ameninţă să izbucnească în Orient, războiu ce nu se ştia dacă nu va deveni european, stânjenesc afacerile, seamănă neîncredere, duc la o serioasă criză economică în întreg continentul. Exportul nostru de cereale e paralizat şi cu el toată viaţa economică a ţării.

www.dacoromanica.ro

Repercursiunile asupra tezaurului sunt, firește, dezastroase. Ion Brătianu luând ministerul de finanțe, pornește, conform rețetei clasice, la o serie de economii drastice. Totuși cheltuelile pentru armată continuă să crească. Pe de altă parte, tensiunea politică internă și războiul care bate la ușă, împiedică parlamentul să se ocupe la timp de noul buget.

Timp de trei săptămâni — 27 Ianuarie—21 Februarie 1877 — trece și „Conul Mitiță" la Finanțe și vrea să facă reduceri masive chiar în bugetul armatei. Din fericire, se opun Domnul și Brătianu. Abia în Februarie 1877 bugetul e gata, cu *81.004.284* la venituri și *87.666.905* la cheltueli, deci un deficit recunoscut de *6.662.621* lei.

Greaua situație a trezoreriei va pricinui firește imense dificultăți tot timpul crizei externe și mai ales în momentul războiului. Deaceia, în Aprilie 1877, pentru a face față situației, vom fi siliți să cerem un împrumut de 5 milioane Rusiei.

■

Guvernarea roșiilor se consolidează pe zi ce trece. Majoritatea compactă pe care o are în Cameră, încrederea Domnitorului, dă posibilitatea lui Brătianu să lucreze netulburat.

Senatul însă îi face dificultăți. Ne amintim că fusese ales sub Lascăr Catargiu și că majoritatea liberală era destul de redusă.

Opoziția Senatului se manifestă atât la cererea de ridicare a imunității parlamentare a foștilor miniștrii conservatori, membrii ai Maturului Corp, cât și în toate dezbaterile cu privire la politica externă și mai ales în dezbaterile financiare.

Firește, guvernul obține totuși voturi favorabile dar după lungi dezbateri, care îngreunează imens guvernarea într'un timp când se cereau mai ales măsuri repezi.

Deaceia Brătianu cere în mai multe rânduri, încă din Februarie 1877, Domnitorului, decretul de dizolvare a Senatului. Prințul e de acord în principiu, pretinde însă să fie votate mai întâi legile financiare. Dizolvarea — cerută bine înțeles și din motive de partid spre a consolida guvernarea liberală — se acordă abia la 23 Martie 1877, în urma unui raport motivat pe larg, care, între altele, spune :

www.dacoromanica.ro

„Din 150 zile împlinite dela deschiderea Corpurilor Legiuitoare, Senatul n'a ţinut decât 62 de şedinţe.

Din aceste 62 şedinţe, 35 au fost mai în întregul lor consumate în interpelări, în cari pasiunile personale au jucat un rol atât de mare încât chiar cestiunile de politică exterioară au fost agitate numai ca o armă contra guvernului..."

Dizolvarea Senatului loveşte serios opoziţia, îi ia o platformă de luptă. Manolache Costache, Kogălniceanu, Beizadea Mitică Ghica încearcă să determine pe Domnitor să nu acorde dizolvarea. Hotărârea Prinţului, acordând decretul de dizolvare, ne apare totuşi astăzi nouă ca justificată deoarece războiul ce se pregătea trebuia să găsească un guvern deplin stăpân pe situaţie, nestânjenit în acţiunea lui de o opoziţie puternică.

Alegerile pentru Senat se fixează pentru 21, 23 şi 25 Aprilie 1877.

Alt fenomen politic demn de relevat este remanierea cabinetului. La 27 Ianuarie 1877 demisionează Gh. Vernescu — ultimul „leader" din coaliţia de la Mazar Paşa — şi Eugen Stătescu. Astfel partidul roşu ştiuse să monopolizeze roadele victoriei dobândite de coaliţie. Faptul e demn de reţinut pentrucă se va mai repeta în istoria partidului liberal.

Eugen Stătescu reintra în umbră, datorită poate influenţei moderatoare a Prinţului care voia o slăbire a tensiunei politice. Ori Stătescu era prea amestecat în urmărirea miniştrilor conservatori ca să mai poată da înapoi.

Locul lui Stătescu [1]) îl ia Ion Câmpineanu — vehement orator antidinastic de la 1871 — iar locul lui Vernescu la justiţie îl ia Ion Brătianu. Dimitrie Sturdza, care demisionase din guvern la 5 Ianuarie, reintră la finanţe iar Ion Docar devine ministru al lucrărilor publice.

Colonelul Slăniceanu, N. Ionescu şi Gh. Chiţu îşi menţin portofoliile.

1) Decret No. 164 din 27 Ianuarie 1877. Monitor No. 21 din 28 Ianuarie 1877 pag. 653.

www.dacoromanica.ro

Insfârşit, înainte de a termina acest capitol, se cuvine să ne oprim o clipă asupra raporturilor dintre Domn şi Ion C. Brătianu.

Am văzut câtă stimă avea Prinţul Carol pentru calităţile de om politic ale lui Brătianu. Imprejurările, pasiunea de partid, unele scăderi ale lui Brătianu, influenţa lui Rosetti, împinseseră pe aceşti doi oameni, între anii 1869—1876, la un antagonism ce părea ireductibil. După câteva succese răsunătoare, repurtate de Brătianu, ce culminaseră cu incidentele din sala Slătineanu şi cu pregătirile de abdicare, Lascăr Catargiu, paladin al dinastiei, silise pe Brătianu să bată în retragere.

In Aprilie 1876 Brătianu, ce e drept, revenise învingător la cârma statului dar biruinţa lui era numai aparentă.

Domnul avea acum o poziţie de nesdruncinat şi silise coaliţia de la Mazar Paşa să-i accepte condiţiunile.

Guvernarea apropie din nou pe cei doi oameni. Identitatea de vederi ce o au în materie de politică externă îi solidarizează. Prinţul Carol şi Ion Brătianu se regăsesc.

Vor colabora de acum înainte doisprezece ani, vor înfăptui împreună lucruri mari, vor da României independenţa şi regatul.

Inscăunarea definitivă a dinastiei Hohenzolern, realizată de Lascăr Catargiu, va sta la temelia României moderne.

Domnitorul putea să vestească plin de o legitimă mândrie părintelui său, în Martie 1877, „Intre fruntaşii politici nu mai am acum nici un adversar de principii, ceeace e un rezultat bun după o domnie de 11 ani".

Cu o dinastie consolidată, cu un guvern tare, se poate spune că România era bine pregătită politiceşte spre a înfrunta încercarea războiului, grava criză de la Congresul din Berlin şi răpirea Basarabiei.

www.dacoromanica.ro

XXIV

POLITICA EXTERNĂ DE LA 24 IULIE 1876 LA 30 APRILIE 1877

Problema Orientului după războiul Crimeii — Revoltele din Bosnia şi Herţegovina — Poziţia puterilor — Politica Austriei şi Rusiei — Turcia nouă — Războiul sârbo-turc şi atrocităţile din Bulgaria — Acordul austro-rus — Starea de spirit din Rusia — Desfăşurarea crizei din toamna 1876 până la intrarea Rusiei în război — Neutralitatea românească şi greutăţile ei — Ce gândeau Vodă şi Brătianu — Dela Sibiu la Livadia — România cere să i se garanteze neutralitatea — Concentrările de trupe — Atitudinea opoziţiei şi dezbaterile parlamentare — Constituţia otomană — Ce face România? — Tratativele cu Rusia — Trecerea Ruşilor pe la noi — Sfaturile lui Bismark şi asigurările lui Andrassy — Colaborarea militară ruso-română — Conflictul ruso-turc e inevitabil — Consiliul de Coroană — Kogălniceanu ministru de externe — Tratatul cu Ruşii — Trupele ruse intră în România — Proclamaţia mareluí Duce — Notele turceşti — Supărarea lui Andrassy — Desbaterile Corpurilor legiuitoare — Primele lovituri de tun — Europa nu ne e favorabilă — Cooperarea ruso-română — România se consideră în răsboi cu Turcia

De la Caterina II-a, de când reluase politica de expansiune înspre Constantinopol, Rusia cunoscuse numai succese până la războiul Crimeii. Unind abilitatea forţei, politica rusească ajunsese să capete cuvânt hotărâtor în Principate, în Peninsula Balcanică şi chiar la Stambul.

Intervenţia marilor puteri occidentale, războiul Crimeii, răpesc Rusiei rezultatele sforţărilor unei jumătăţi de veac. Imperiul ţari-

www.dacoromanica.ro

lor pierde nu numai cele trei judeţe din sudul Basarabiei, ci şi protectoratul asupra României, dreptul de a avea flotă în Marea Neagră, influenţa hotărîtoare la Constantinopol şi în Balcani.

Paralizia Rusiei îngădue Principatelor să înfăptuiască Unirea şi să-şi realizeze aspiraţiile.

Dar firește că Rusia nu putea accepta pentru eternitate situaţia creată prin războiul Crimeii. Oameni politici, diplomaţi, militari pregătesc revanşa. Gorceacov începe încă din 1860 să prepare terenul în vederea reluării expansiunei rusești. Sprijinind pe Napoleon al III-lea în chestiunea Savoiei, Gorceacov reaminteşte Franţei pierderile suferite prin Tratatul dela Paris şi vorbeşte de cele trei judeţe basarabene [1]).

Imprejurările sunt favorabile Rusiei. Austria învinsă în două războaie (1859 şi 1866) pierde din puterea ei, Franţa bătută în 1870 trece printr'o lungă eclipsă. Bismark e arbitrul Europei; expansiunea rusă în Orient nu-l supără. Chiar are anumite angajamente în această privinţă faţă de Ruşi care l-au sprijinit şi în 1866 şi în 1870—71.

Ca atare influenţa şi mâna Rusiei reapar în Balcani încă din 1866. Ambasadorul ei la Constantinopol, contele Ignatiev, dobândeşte iarăşi o poziţie dominantă.

Profitând de războiul din 1870 Rusia denunţă clauzele Tratatului din Paris privitoare la neutralizarea Mării Negre şi printre motivele pe care le dă spre aşi dovedi temeinicia susţinerilor sale sunt şi unele care se referă la „seria de revoluţii", contravenind Tratatului de la Paris, ce le înfăptuiseră, Moldova şi Muntenia.

După războiul franco-german geniul lui Bismark reuşeşte să încheie celebra înţelegere a celor trei Impăraţi.

In Austria, Beust e înlocuit cu Andrassy, asta însemna că Viena părăsea veleităţile de rezistenţă anti-prusiană în Germania şi primea sugestiile bismarkiene de a se despăgubi în Balcani.

Rusia şi Austria trebuiau aşadar să-şi împartă sferele de influenţă şi eventuală expansiune în Balcani sub privegherea părintească a noului imperiu german.

---

1) G. I. Brătianu: „Le problème des frontières russo-roumaines" pag. 7.

www.dacoromanica.ro

Față de blocul „Puterilor Nordului" — așa erau numite pe vremea aceia, Rusia, Germania și Austria — celelalte mari puteri sunt dezorientate. Franța nu s'a recules încă după dezastrul dela 1870, Italia e un fel de cenușăreasă în concertul european iar Anglia e și ea stânjenită în mișcările ei de forța blocului germano-austro-rus.

■

Aceasta-i situația politică a Europei când răscoalele din Bosnia și Herțegovina redeschid, violent, problema Orientului.

Deja din 1866 popoarele balcanice supuse încă semilunei erau în fierbere. Răscoale în Creta, în Bulgaria, tensiune în Serbia, în Muntenegru. Era în întreg Balcanul un sbucium, un clocot, o nemulțumire ce trebuia să ia sfârșit printr'o izbucnire.

Incă de la începutul anului 1875 se produseseră mici răscoale în Herțegovina. In Iulie izbucnește însă o mișcare de revoltă generală; la 31 Iulie 1871 răsculații cer tuturor creștinilor, printr'o proclamație, să ia armele. Revolta se propagă în Bosnia. In August, ambele provincii sunt în flăcări. Turcii răspund cu masacre, cu barbarii înfiorătoare.

Fierberea se transmite în Serbia și Muntenegru, cele două mici state creștine nu pot privi impasibile la măcelărirea fraților din provinciile subjugate.

Acum intervin puterile. Cea mai activă e Austro-Ungaria. Andrassy în politica lui balcanică socotea că trebue să apară popoarelor creștine tot atât de bine voitor ca Rusia, pentru a putea domina Balcanul apusean. De aci o întrecere între cei doi aliați. De altfel s'a spus, pe drept cuvânt, că în bună parte revolta bosniacă se datorește atâtărilor austriace. Dl. Iorga în pagini elocvente din cartea sa „Politica externă a Regelui Carol I" documentează această teză.

„Nota Andrassy" remisă Porții de contele Zichy la 31 Ianuarie 1876 — e sprijinită de toate puterile. Se cereau Porții reforme în favoarea creștinilor, Reșid-Pașa răspunde în numele Imperiului Otoman la 20 Februarie cu obișnuitele făgăduieli, niciodată urmate de fapte. Dar nici răsculații nu erau mulțumiți cu nota Andrassy; ei pretindeau independența și adresau un nou apel popoa-

www.dacoromanica.ro

relor creştine şi mai ales Rusiei „această mare şi glorioasă naţiune".

Acum intră în joc Bulgarii. Răpirea unei fete dă loc la turburări sângeroase. Consulii Franţei şi ai Germaniei la Salonic — Molins şi Abbot — intervenind în favoarea creştinilor sunt asasinaţi în palatul guvernatorului. Emoţia e generală în toată Europa. Germania şi Franţa trimit escadre la Salonic, revolta se întinde în întreaga Bulgarie.

Faţă de agravarea situaţiei „Puterile Nordului" se întrunesc la Berlin. Impăratul Alexandru al Rusiei vine însoţit de Gorceacov, Andrassy reprezintă Austria. Se ia hotărâre să se trimită Porţii o nouă notă — „Memorandum-ul de la Berlin" — pretinzând satisfacerea imediată a cererilor din nota Andrassy şi ameninţând cu „măsuri eficace". Nota, redactată de Gorceacov, e aprobată de Franţa şi Italia dar Disraeli o respinge categoric (19 Mai 1876) obiectând că Turcia n'a avut când să aducă la îndeplinire nota Andrassy. Anglia concentrează flota în Mediterană, întăreşte Malta, ia o atitudine provocator anti-rusă.

Turcii, siguri pe atotputernicul sprijin britanic, pornesc la o represiune înspăimântătoare în Bulgaria. Sute de sate sunt rase de pe suprafaţa pământului, bătrâni, femei, copii, măcelăriţi după torturi îngrozitoare.

Intre timp exaltarea războinică în Serbia creşte pe fiece zi. Prinţul Milan e silit să cedeze voinţei populare, Ristici revine la putere (Aprilie 1876) şi pregăteşte războiul

Se încheie alianţă cu Muntenegrul iar generalul rus Cernaief e numit comandant al armatei sârbe. Războiul sârbo-turc izbucneşte în Iulie.

Bine înţeles că toate aceste evenimente avuseseră un larg răsunet în Rusia.

Panslavismul născut la Praga era acum în floare la Moscova. Acsacof şi Katcof aveau o imensă înrâurire asupra opiniei publice ruse. Ceea ce reţinea încă Rusia era faptul că pregătirea militară nu era gata şi dorinţa diplomaţiei ruseşti de a avea mâinile libere din partea Europei.

Imperiul slav caută să se înţeleagă direct cu Austria. De aci întrevederea de la Reichstadt (26 Iunie 1876 — 8 Iulie st. n.) în-

www.dacoromanica.ro

tre Franz-Iosef şi Alexandru al II-lea. La Reichstadt s'a ajuns la o înţelegere, firește pe spinarea popoarelor creştine: Austria capătă din partea Rusiei dreptul de a ocupa Bosnia iar Rusia îşi rezerva dreptul de a ne răpi cele trei judeţe din Basarabia.

Războiul e dezastruos pentru Sârbi. Milan cere puterilor să intervină. Dar Turcii pun condiţii inacceptabile.

Războiul reîncepe. Sârbii sunt iarăş bătuţi cu toată intervenţia masivă a banilor, voluntarilor şi armelor ruseşti. Cucerirea Alexinaţului de către Turci şi perspectiva ca Serbia să fie nimicită de puhoiul Başibuzucilor determină Rusia la o atitudine energică. Un ultimatum porneşte de la Livadia (18 Octombrie st. n.) cerând Porţii un armistiţiu imediat şi ameninţând cu ruperea relaţiilor diplomatice. Speriată Poarta se supune (21 Octombrie st. n.)

Ţarul vorbeşte deschis cu lord Loftus — ambasadorul britanic la Petersburg — despre probabilitatea unui conflict iar în Sudul Rusiei şase corpuri de armată sunt mobilizate. [1])

Acum intervine Anglia şi de teama unui conflict, propune întrunirea unei conferinţe la Constantinopol.

La 11/23 Decembrie conferinţa se întruneşte sub preşidenţia lui Savfet-Paşa. Puterile erau astfel reprezentate: Anglia prin lord Salisbury şi Sir Henry Elliot, Franţa prin de Chaudordy şi Bourgoing, Austria prin contele Zichy şi baronul Calice, Rusia prin contele Ignatiev, Italia prin contele Corti şi Germania prin baronul Werther. [2])

In aceiaşi zi Poarta promulgă noua sa constituţie, foarte liberală pentru Turcia, sperând că astfel va putea manevra puterile, exhibând noua sa dovadă de „liberalism".

Proectele puterilor — pace cu Serbia acordându-i chiar noi teritorii, deasemeni cu Muntenegru, autonomia Bosniei şi Herţegovinei şi a Bulgariei, garanţii acordate creştinilor, — sunt respinse de Poartă.

■

Pe ce se bizuia Poarta când respingea propunerile Europei? Fără îndoială în primul rând pe speranţa că Anglia nu va permite Rusiei desmembrarea Imperiului Otoman.

---

1) N. Iorga. „Politica externă a Regelui Carol I. pag. 171.

2) A. Potel: „Aperçu historique des affaires d'Orient", pag. 133.

www.dacoromanica.ro

Firește atitudinea guvernului Disraeli putea să îngădue asemenea speranțe. Totuși guvernul conservator nu era deplin liber pe mișcările sale. Atrocitățile din Bulgaria revoltaseră opinia publică britanică. Gladstone dusese o foarte populară campanie — prin presă și întruniri — în favoarea victimelor barbariei turcești.

Deaceia la sfârșit Disraeli va lăsa Turcia să se bată singură.

Dar în afară de speranțe diplomatice erau și cauze interne care determinau atitudinea Turciei.

Mai întâi gândurile și sentimentele conducătorilor ei, a „pașoptiștilor" ei, căci „pașoptismul" n'a fost numai un fenomen românesc. Vântul reformelor suflase și în Turcia. „Oamenii Tanzimatului" (N. Iorga) voiau să transforme Imperiul Otoman într'un stat modern. [1])

(„Tanzimat" înseamnă în arăbește „orânduiri" și se referă la hatișeriful Sultanului Abdul Meșid (1844) prin care se introduceau anumite reforme).

O întreagă pleiadă de pașale crescute în acest spirit — Aali, Fuad, Reșid — încercaseră să transforme Imperiul Otoman dintr'un amalgam de provincii într'un stat modern.

Generația care le succeda era și mai hotărâtă ca ei să facă din Turcia un stat puternic menținându-i, bine înțeles, toate posesiunile. Șeful acestei generații și șeful mișcărei „Tânăra Turcie", Midhat-Pașa, care guvernase cu atâta strășnicie vilaietul Dunării și spânzurase atâția Bulgari, era acum stăpânul Turciei.

Revolta Softalelor [1]) îl impusese la Vizirat și curând (Mai 1876) detronase pe Abdul-Asis și pusese în locul lui pe Murad. Apoi (August 1876) detronase și pe Murad înlocuindu-l cu Abdul-Hamid.

Așadar stăpânii Turciei nu erau dispuși să cedeze. Armata turcă era bună, mai bună decât își închipuia Europa.

Insfârșit, abstracție făcând de conducători, revoltele creștinilor și biruințele Turcilor ațâțaseră la culme fanatismul musulman. Dacă cedau cerințelor Europei, probabil că miniștrii ar fi fost masacrați.

---

1) N. Iorga: „Geschichte des osmanischen Reiches".

1) *Softa* era numele ce se dădea studenților musulmani în teologie și în drept.

www.dacoromanica.ro

Iată complexul de cauze ce determinau pe Midhat şi pe Savfet să reziste Europei.

■

Refuzul Porţii permite lui Ignatiev să-i azvârle de la început responsabilitatea „nenorocirilor eventuale".

Diplomaţia însă intră în funcţiune. La 1 Februarie 1877 Gorceacov trimite o circulară tuturor ambasadorilor săi arătând că „refuzul guvernului turc atinge demnitatea Europei" şi cerând măsuri coercitive, Ignatiev pleacă pe urmele circulării la Viena, Berlin şi Londra sperând să capete pentru Rusia dacă nu un mandat european cel puţin o dezlegare europeană. Dar nici Londra şi nici Viena nu sunt dispuse să dea mână liberă Rusiei.

Anglia propune o nouă conferinţă a puterilor, la Londra. La 19/31 Martie 1877 se ajunge la încheerea unui protocol. Dar Turcia respinge iarăşi sugestiile Europei, pe motiv că nefiind invitată la Londra nu poate accepta hotărârile unei conferinţe unde nu şi-a putut apăra interesele. Savfet declară chiar protocolul „un procédé d'intimidation" şi răspunde puterilor „La Turquie sait qu'elle lutte aujour d'hui pour son existence. Elle est decidée á conserver dans le monde la place que la Providence lui à destinée".

Războiul ruso-turc devenea inevitabil.

■

Să analizăm acum poziţia României în această nouă criză a Orientului. Războiul ruso-turc bătea la uşă. El prezenta pentru noi o nesfârşită serie de primejdii. Pericolul ca ţara noastră să devină teatrul războiului, ca oraşele şi satele noastre să încapă pe mâna cazacilor sau a başibuzucilor, ca tot ce se clădise în ultimii douăzeci de ani de pace să fie distrus. Pe de altă parte, rezultatele războiului puteau fi iarăşi foarte primejdioase. In caz de victorie a Turcilor — la care nimeni nu se gândea deşi desfăşurarea războiului a dovedit că o asemenea eventualitate n'ar fi fost imposibilă — am fi avut de suportat o nouă avalanşă de umiliri, noui încercări de ştirbire a autonomiei noastre, cât despre independenţă ea ar fi fost întârziată cu ani sau decenii. Ce se întâmpla în ipoteza că Rusia era biruitoare? Pierdeam probabil cele trei judeţe basarabene

www.dacoromanica.ro

şi — ceeace era mai grav — riscam ca Rusia redevenind stăpânitoare în Balcani, înconjurându-ne cu state slave supuse directivelor ei, să voiască a relua la Bucureşti rolul de „protectoare" jucat înainte de războiul Crimeii.

Ei bine ce trebuia să facă România? Cum putea să se strecoare mai bine printre greutăţile ce se îngrămădeau în calea ei? Părerile erau împărţite. Aproape unanimitatea lumii politice voia neutralitatea, neutralitatea absolută. Lascăr Catargiu, Vasile Boerescu, Petre Carp, Manolache Costache Epureanu, Ion Ghica, Dimitrie Sturdza, Dimitrie Ghica, cu deosebiri de nuanţe, voiau neutralitatea.

Argumentarea lor era următoarea : n'avem forţa necesară de a rezista Turciei sau Rusiei, conflictul de altfel nu ne priveşte, victoria Rusiei ameninţă fiinţa noastră naţională, deci să proclamăm sus şi tare neutralitatea noastră, să lăsăm pe Turci sau pe Ruşi să treacă pe teritoriul nostru, să nu ne legăm de nimeni, însfârşit să ne bizuim pe Tratatul din Paris şi pe garanţia puterilor.

Era o politică în litera tratatelòr, întemeiată pe Europa şi pe neîncrederea în propriile forţe. Ba chiar unii din „neutralişti" credeau că ar fi bine să cerem ca Austriacii să ne ocupe ţara spre a împiedeca trecerea Turcilor sau Ruşilor. (Dimitrie Ghica şi Alexandru Golescu). Alţii (N. Blaremberg), pretindeau, tot spre a îndeplini stipulaţiunile Tratatului de la Paris, să cerem ajutorul Turciei, luptând alături de ea împotriva Ruşilor, în cazul când aceştia ne-ar viola teritoriul. [1])

Europa, garanţia colectivă a puterilor, Tratatul de la Paris vor fi „leitmotivele" argumentării neutraliste.

Dar puterile nu ne garantau de loc iar Tratatul de la Paris — acelaş fetişism al tratatelor domina spiritele atunci ca şi astăzi — era în multe din clauzele lui caduc. Noi îl violasem în repetate rânduri iar Rusia denunţase încă din 1870 neutralitatea Mării Negre.

Din fericire altele erau părerile Domnului, de acord cu Brătianu. Amândoi credeau în superioritatea acţiunii asupra neutralităţii iar acţiunea nu se putea desfăşura decât pentru a ne dobândi independenţa. Independenţa trebuia dobândită cu armele în mâ-

1) Cristodul I. Suliotis: „Nicolae Blaremberg", pag. 628, discurs pronunţat în Cameră la 25 Noembrie 1876.

www.dacoromanica.ro

nă, spre a dovedi Europei vitalitatea nouei Românii şi a da poporului nostru încrederea în viitorul său, făcându-l să treacă prin supremul examen al istoriei, proba focului.

Pe cale de consecinţă trebuia să ne înţelegem cu Rușii şi dat fiind că nu ne puteam opune trecerii lor, era mai bine să avem un tratat cu ei prin care să ni se garanteze solemn, de la stat la stat, integritatea teritoriului.

Iată poziţia României, sentimentele, gândurile, intenţiile conducătorilor ei.

Să reluăm acum firul expunerii cronologice .Ne amintim că înainte de a pleca de la externe, Kogălniceanu trimisese faimoasa circulară pe tema atrocităţilor turceşti, arătând revolta ce clocotea până şi în rândurile armatei româneşti şi cerând grabnica intervenţie a Europei.

Noul ministru de externe, N. Ionescu, găseşte circulara prea îndrăzneaţă, Manolache Costache deasemenea se leapădă de ea, declarând în scris că Mihail Kogălniceanu a trimis-o fără să-l întrebe. Toată lumea e speriată că am părăsit atât de neaşteptat poziţia strict neutrală.

La 29 Iulie, N. Ionescu retrage circulara. Declaraţia ministerului Brătianu, citită la 25 Iulie în Adunarea Deputaţilor, reînoia de altfel asigurarea de neutralitate: „In cât priveşte relaţiunile noastre exterioare, o strictă neutralitate menţinută prin vegherea neadormită asupra securităţei publice şi a fruntariilor, va fi obiectul constantei noastre preocupări". [1])

Pe deasupra capului lui N. Ionescu, politica externă o duc însă Domnul şi Brătianu. La 28 August, Brătianu şi cu Eugen Stătescu sunt trimişi la Sibiu pentru a saluta pe Franz-Iosef care venise la marginea împărăţiei sale. Era un act de curtoazie, dar şi un act politic. In ultimii ani, mai ales după 1871 de la venirea lui Andrassy la cârma dublei monarhii, România se orientase permanent după indicaţiile austriace. Brătianu se ducea aşadar la Sibiu să ca-

1) Ion C. Brătianu: Discursuri, scrieri, acte şi documente. Vol. I, pag. 170.

www.dacoromanica.ro

pete informaţiuni mai exacte asupra atitudinei Austro-Ungariei în criza Orientului, mai ales că veniseră la urechile noastre unele ecouri, foarte vagi, asupra hotărârilor de la Reichstadt.

Delegaţii noştrii nu află mare lucru. Franz-Iosef se mărgineşte să-şi exprime mulţumirea pentru atitudinea României în criza Orientală. Totuşi Ion Brătianu se întoarce de la Sibiu cu impresia justă că Austro-Ungaria nu se va pune în calea Rusiei. De altfel cam în acelaş timp Bălăceanu telegrafiază de la Viena că părerea lui Andrassy e să închidem ochii asupra voluntarilor ruşi care trec spre Serbia. Cu multă abilitate, Brătianu cere avizul întregului corp diplomatic asupra acestei probleme şi chiar Anglia îi recomandă să nu bage de seamă.

Tot în Septembrie Ruşii sondează terenul la Bucureşti spre a vedea care ar fi atitudinea României în cazul unui conflict ruso-turc.

Răspunsul evasiv al României irită Petersburgul. [1])

In acelaş timp însă guvernul folosind pretextul manevrelor concentrează rezervele.

Brătianu e încă în faza informativă. Trimite pe Rosetti la Paris, pe Ghica la Londra, spre a căpăta informaţii cât mai exacte asupra atitudinei puterilor occidentale iar el, împreună cu ministrul de război Colonelul Slăniceanu, pleacă la Livadia unde sosise Ţarul cu Gorceacov, Ingatiev şi ministrul de război, Miliutin. Delegaţii noştrii, plecaţi la 25 Septembrie din Bucureşti, ajung în seara de Marţi 28 Septembrie la Ialta. A doua zi Gorceacov primeşte pe Brătianu.

Intrevederea e dramatică. Conversaţia începe calm, Gorceacov anunţă că e probabil un război ruso-turc în toamnă sau la primăvară şi arată că se aşteaptă la o atitudine amicală din partea României. Brătianu îi răspunde asigurându-l că simpatiile noastre sunt pentru cauza creştinătăţii, că vrem să ne înţelegem cu Rusia în privinţa trecerii trupelor ruseşti şi să încheem un tratat formal cu ea. Dar Gorceacov, enervat, respinge ideia tratatului. El vrea o convenţie militară pentru trecerea trupelor, atât şi nimic mai mult, şi ameninţă că, în virtutea tratatelor, va considera România ca un

1) Cartea Verde pag. 36.

www.dacoromanica.ro

stat vasal Turciei şi va trece Prutul fără nici o formalitate. Brătianu răspunzându-i că în acest caz oştirea noastră va rezista invaziei, Gorceacov, enervat la culme, strigă: „...vă vom sdrobi!" [1]) Se pare că delegatul român nu şi-a pierdut cumpătul deoarece i-a răspuns „că un război întreprins pentru eliberarea fraţilor creştini de sub jugul necredincioşilor nu ar începe în condiţiuni favorabile prin sdrobirea unei alte armate creştine.." Era o replică bine chibzuită căci într'adevăr Rusia s'ar fi pus, în faţa Europei, într'o lumină oribilă procedând cu brutalitate împotriva României. După acest mic duel, Gorceacov întrerupe convorbirea.

Ion Brătianu se plânge lui Ignatiev de cuvintele cancelarului dar contele îl sfătueşte cinic să nu-l ia în serios şi stărue pentru o înţelegere.

Impăratul e amabil, binevoitor, dar distant. O nouă întrevedere cu Gorceacov e mai puţin furtunoasă. Brătianu expune cererile României: 1) Tratat de la stat la stat, deci recunoaşterea implicită a independenţei româneşti; 2) convenţiune precisă cu privire la modalitatea trecerii trupelor ruseşti prin România; 3) garantarea teritoriului României.

Chestiunea Basarabiei se discută făţiş.

Brătianu cere cancelarului să-i lămurească intenţiile cu privire la cele trei judeţe. Gorceacov declară însă că Basarabia e consacrată prin tratate şi-şi exprimă mirarea că România crede că nu se vor respecta tratatele.

Convorbirea se termină cu vorbele lui Gorceacov „de va fi război, vom şti să ne înţelegem, România nu va avea decât să câştige".

La 30 Septembrie, delegaţii români plecau spre Bucureşti.

Intrevederile dela Livadia arătaseră clar şi intenţiile suspecte ale lui Gorceacov dar şi dorinţa Rusiei de a ajunge la un aranjament cu România.

Probabil că nici Domnul, nici Brătianu nu se aşteptau la mai mult. Totuşi o uşoară deziluzie stărue şi la palat şi la preşidenţia consiliului. Atitudinea lui Gorceacov ne lăsa să înţelegem că vom înregistra multe surprize. România n'avea însă altă politică de fă-

1) Ion I. C. Brătianu „România şi chestiunea Orientului" în volumul „Războiul neatârnării".

www.dacoromanica.ro

cut. Trebuia să se înțeleagă cu Rusia căci altfel, vorba lui Gorceacov, ar fi fost sdrobită.

Urmează acum, între Septembrie și Ianuarie, o nouă fază a politicei românești caracterizată prin trei elemente: concentrări de trupe, cereri repetate adresate tuturor puterilor de a ni se garanta neutralitatea, negocieri secrete cu Rusia.

Pregătirile militare continuă febril. Corpurile Legiuitoare se deschid la 21 Octombrie, peste două zile li se cere un credit de 4 milioane pentru armament, 400.000 lei pentru concentrări și autorizarea de a menține rezervele sub arme peste termen. Era o sforțare considerabilă, mai ales din punct de vedere financiar.

La 26 Noembrie se înființează 8 noui regimente de dorobanți. Armamentul de care dispuneam era însă puțin. Aveam abia 25.000 puști Peabody și puține puști cu ac, cele aduse în perioada 1867—1868. Deaceia Eugeniu Carada fusese trimis la Paris să trateze un împrumut și să cumpere arme. In Decembrie telegrafiază că „i se oferă 12 milioane lei cu 10 la sută dobândă, 5 la sută comision, cu garanția monopolului tutunului, rambursabile în 9—12 luni. A găsit și puști Chassepots, tunuri de oțel ghintuite 4 livre" [1]).

Diplomaticește, ne menținem, oficial, pe terenul neutralității. Mesagiul domnesc citit Camerii și Senatului la 21 Octombrie afirmă din nou :

„Din partea tuturor Puterilor Garante suntem încurajați întru menținerea atitudinei noastre neutrale, pe care guvernul Meu a adoptat-o încă dela începutul luptelor ce se urmează în Peninsula Balcanică." și apoi „așa, mulțumită direcțiunei prudente și ferme ce reprezentanții națiunei au imprimat guvernului Meu, avem temei de a spera că atunci când pericole mai presus de forțele noastre ar amenința Statul Român, puternicul scut al Europei garante

1) I. C. Brătianu: Discursuri, scrieri, acte și documente Vol. II. pag. 247.

www.dacoromanica.ro

nu ne va lipsi întru apărarea integrității teritoriului și a drepturilor noastre naționale".

România desfășoară o intensă acțiune diplomatică pentru a obține garantarea neutralității sale.

La 22 Octombrie pleacă de la ministerul nostru de externe o circulară către toți agenții noștrii, cerându-le să sondeze puterile asupra „sancțiunei de garanție" și a unei garanții speciale, acordată printr'un act internațional, în cazul unui război rusoturc. Dumitru Brătianu, trimis în misiune specială la Constantinopol, cu ocazia conferinței puterilor, primește aceleași instrucțiuni să ceară „o garanție specială pentru respectarea drepturilor, a neutralității și a integrității teritoriului României".

Dar puterile nu sunt dispuse să ne satisfacă cererile. Salisbury răspunde categoric că „singura garanție eficace ar fi ca puterile să facă un *casus belli*" din orice atingere a neutralității românești ceea ce nu se poate. Cam același limbaj l-au ținut și celelalte puteri. Singure, Franța și Italia ni s'au arătat favorabile dar fără consecințe. Neutralitatea Românească nici n'a fost discutată la conferință.

Totuși această acțiune diplomatică era foarte abilă. Pe de o parte, punea Europa în situația ca refuzându-ne garanția să audă din partea noastră argumentarea „am fost *siliți* să ne înțelegem cu Rușii deoarece nu ne-ați garantat, lăsându-ne la cheiemul lor" iar pe de alta, închidea gura neutraliștilor, cu orice preț dovedindu-le că nu ne puteam bizui pe „Europa" și pe „Tractatul dela Paris".

■

Intre timp însă, Brătianu trata în secret cu d. de Nelidov, consilier de ambasadă la Constantinopol. Nelidov sosise în București la 15 Noembrie însoțit de Colonelul prinț Cantacuzino [1]), din statul major al Marelui Duce Nicolae..

Nelidov venise cu o simplă scrisoare a contelui Ignatiev către Brătianu. „Se ascundea sub numele de Alexandrescu, proprietar din Basarabia".

1) Există și o ramură rusă a celebrei familii bizantine.

www.dacoromanica.ro

Intrevederile cu Brătianu aveau loc la ministerul de finanțe și într'o casă la șosea [2]).

Bine înțeles Brătianu a ridicat imediat chestiunea plenipotenței, pe care Nelidov n'o avea, declarând reprezentantului rus că înțelege un tratat, de la stat la stat.

Discuțiile au continuat apoi și au fost foarte vii în legătură cu problema basarabeană. Brătianu cerea ca Rusia să garanteze integritatea teritorială a României. Nelidov încerca să se eschiveze dar până la urmă, față de cererile categorice ale lui Brătianu care refuza să închee altfel vreo convențiune, Nelidov a fost silit să cedeze. S'a ajuns așadar la un acord general. România accepta să lase liberă trecerea armatelor rusești în condițiuni precis determinate iar Rusia garanta integritatea teritorială a țării noastre. S'a redactat și proectul de convențiune care însă n'a fost semnat, nici parafat fiindcă Nelidov n'avea plenipotența necesară.

România, spre ași menține libertatea de acțiune, va tărăgăni semnarea până la 4 Aprilie 1877.

In orice caz, principial, eram deja angajați cu Rusia.

■

Cam odată cu Nelidov sosise la București și un reprezentant al Turciei, Ali Bey, ca să trateze o înțelegere turco-română în cazul în care Rușii ar trece Prutul. Bineînțeles, nimeni nu se gândește la un acord militar cu Turcia. Solul turc e dus cu vorba.

Intre timp, la 11/23 Decembrie 1876 se promulga Constituția turcă. Art. 1 din această constituție are următorul cuprins: „Imperiul Otoman cuprinde regiunile și posesiunile actuale precum și provinciile privilegiate..." iar prin art. 7 se declară că Sultanul dă investitura capilor provinciilor privilegiate. Guvernul român cere imediat explicații asupra sensului acestor articole. Savfet răspunde liniștit că și România e cuprinsă printre „provinciile privilegiate".

Indignarea Prințului, a guvernului și a opiniei publice e firească în fața jicnirei ce ni se aducea. Inainte de a răspunde cum se cuvine, ministerul convoacă Senatul și Camera la 21 Decembrie

---

2) T. Nelidov: „Souvenirs d'avant et d'après la guerre de 1877-78" în „Revue des Deux Mondes" 1915.

www.dacoromanica.ro

în şedinţe secrete, separate, iar la 22 Decembrie în şedinţă secretă comună.

La Cameră, şedinţa începe printr'o interpelare al lui G. Misail — membru al majorităţii — asupra art. 7 şi 8 din Constituţia Otomană.

Răspunde N. Ionescu, ministrul de externe, apoi iau cuvântul deputaţii Poenaru Bordea şi N. Blaremberg care aduce învinuiri guvernului fiindcă a cerut lămuriri la Constantinopol cu privire la Constituţia turcă, deşi „tratatele" arătau clar că noi nu puteam fi consideraţi ca o provincie privilegiată. Urmează un răspuns magistral din partea lui Ion Brătianu spunând între altele... „nici sabia lungă a lui Baiazet şi Mohamet n'a putut pătrunde până în Munţii României, unde cutează să străbată Midhat Paşa cu constituţiunea lui..." Mai vorbeşte Manolache Costache Epureanu, susţinând că trebuesc duse discuţii calme cu Turcia deoarece Constituţiunea otomană nu poate produce efecte reale asupra noastră.

Insfârşit, după un nou răspuns al lui Brătianu, se votează cu 79 de voturi şi 9 abţineri, următoarea moţiune: „In urma răspunsului dat de guvern prin care explică linia sa de conduită în faţa promulgărei Constituţiunei sublimei porţi: Camera pe deplin satisfăcută şi convinsă că guvernul va protesta cu energie către puterile garante şi către Inalta Poartă, contra călcărilor drepturilor incontestabile ale României, trece la ordinea zilei".

In Senat dezbaterile sunt mai grele. Aci majoritatea nu e compactă ca la Cameră.

O moţiune propusă de Bozianu cere ca guvernul, să aibă o „procedare demnă şi neprovocătoare".

Ion Ghica şi Lascăr Catargiu sprijină moţiunea lui Bozianu.

Brătianu se opune la această propunere care-i stânjeneşte mişcările şi aruncă un blam asupra politicei dusă până atunci. Insfârşit, moţiunea lui Bozianu e modificată prin ştergerea cuvântului „neprovocatoare" şi votată cu 27 de bile albe contra 12 negre.

Protestul energic al guvernului român e susţinut la Constantinopol de toate puterile. Singură Anglia se abţine.

Savfet dă oarecum înapoi declarând că: „Poarta n'a avut intenţia nici direct nici indirect să atingă situaţia Principatelor-Unite, astfel cum reiese din tratate. Constituţia nu este un act interna-

www.dacoromanica.ro

țional care să modifice tratatele, nici să modifice condițiile de existență politică a vreunei țări care face parte integrantă din Imperiul Otoman." [1]) Lui Dumitru Brătianu, Savfet îi arată că ar fi dispus să declare că România nu-i atinsă de Constituția Otomană dar numai dacă ne-am retrage protestul și menținând expresia de „parte integrantă din Imperiul Otoman".

La 29 Decembrie (stil vechi) România răspunzând notei lui Savfet, cere „o declarație formală că România nu este cuprinsă între provinciile otomane, de cari vorbește Constituția, și că legăturile ce unesc România cu Turcia țin de vechile capitulații încheiate de prinții români cu Sultanii și consacrate de tratatele de curând făcute între Turcia și puteri, cari au luat sub garanția lor colectivă, statul politic român".

Deși Poarta nu ne-a dat satisfacție totuși chestiunea Constituției turcești fusese binevenită.

Ea ne oferise prilejul de a afirma răspicat drepturile noastre de stat suveran, afirmare aprobată de toate marile puteri.

Pe de altă parte, prin indignarea ce o trezise, meșteșugit exploatată de „Românul" lui Rosetti, partizanii obedienței răbdătoare față de Turcia erau puși în inferioritate iar opinia publică începea să se desmeticească.

Astăzi războiul pentru independență ne apare ca ceva firesc. Pe atunci nu era așa. In afară de Domn, de Brătianu și de Rosetti, toți oamenii politici cu autoritate erau împotriva unei politici „de aventură". Lascar Catargiu, Carp, Manolache Costache Epureanu, C. Bozianu, Vasile Boerescu, Ion Ghica, Dimitrie Sturdza, Dimitrie Ghica, N. Blaremberg, N. Ionescu — ministrul de externe în funcțiune — și chiar Mihail Kogălniceanu care nu va fi convertit de cât mai târziu.

Prin urmare nu numai conservatorii ci și liberalii moderați — Ion Ghica, Sturdza — nu voiau să audă de o ruptură cu Turcia urmată de o înțelegere cu Rușii.

Deaceia situația guvernului era grea. El trebuia să se strecoare nu numai prin imense dificultăți externe ci să țină piept neînțelegerii, opoziției, criticilor din lăuntrul țării.

■

1) „Cartea Verde" pag. 65.

www.dacoromanica.ro

Pe măsură ce riscurile de război sporeau, problema raporturilor româno-ruse devenea mai acută.

Trupele ruseşti erau concentrate în Basarabia. Comandantul lor, Marele Duce Nicolae, se instalase la Chişinău, aşteptând ordinul de a trece Prutul. De la Chişinău va sosi înainte de Crăciun un ofiţer de stat major, colonelul Bobrikov, cu misiunea de a discuta modalităţile trecerii trupelor ruseşti. Lui Bobrikov i s'a recomandat să trateze direct cu Prinţul. Dar Domnul evită orice intrare în amănunte, aşteptând rezultatele conferinţei de la Constantinopol.

La 16/28 Ianuarie Prinţul Carol primeşte din partea Marelui Duce Nicolae o scrisoare în care, după făgăduiala că trupele de sub comanda sa vor respecta independenţa, autoritatea şi buna stare a României, propune „o învoire practică din punct de vedere pur militar, fără nici un caracter politic". Era tocmai teza contrară celei româneşti care voia *tratat politic* întâi.

Deaceia Domnul răspunde foarte prietenos dar accentuând necesitatea unui tratat politic încheiat între „guvernul rus şi cel român". Se adaugă apoi că o asemenea convenţiune nu se poate încheia de cât după ce Rusia va notifica puterilor intenţiunea ei căci altfel Ruşii ar viola neutralitatea. Aceasta de altfel era şi părerea lui Bismark, oracolul politic al Europei, pe care Domnul îl consulta întotdeauna, în ocaziile mari. Cancelarul de Fier, înţelegând perfect situaţia României, declarase că e mai bine ca trupele ruseşti să intre în ţară în virtutea unui tratat.

Ideile Prinţului Carol erau încă de la începutul lui Ianuarie 1877 foarte clare. El scria tatălui său: „Bărbaţii politici de aci sunt mult mai îngrijaţi de cât mine asupra urmărilor unui conflict rusoturc şi asupra viitorului României, pe care eu mi l'am schiţat de la început: A încheia o convenţiune militară cu Rusia şi, de va fi nevoe, a ne bate cu Ruşii contra Turcilor".

Totuşi se cunoşteau riscurile alianţei cu Rusia. Intenţiile ruseşti asupra Basarabiei sunt presimţite. Kogălniceanu avusese informaţii, necomplecte, asupra acordului dela Reichstadt, Brătianu ghicise la Livadia gândurile lui Gorceacov. Necesitatea ne împin-

www.dacoromanica.ro

gea la o înţelegere cu Rusia dar în acelaş timp căutam contra asigurări.

Austria lui Andrassy avusese influenţă precumpănitoare la Bucureşti în ultimii ani. La ea căutam sprijin, socotind că Viena nu poate tolera o aşezare a Ruşilor la Dunăre.

I. Bălăceanu, cel mai destoinic, mai fin, mai cu greutate diplomat român pe vremea aceia, întrebând pe Andrassy ce atitudine va lua Austro-Ungaria, primea la 20 Martie, vechiul răspuns că nu se va opune la trecerea Ruşilor prin România dar nu va tolera ca Rusia să se atingă de o porţiune, oricât de mică, din teritoriul român.

Andrassy mintea conştient, fiindcă la Reichstadt, Franz-Iosef acceptase anexarea de către Rusia a celor trei judeţe din Basarabia.

■

Intre timp, pe la 20 Martie, Bobrikov revenise şi de astă dată Prinţul discută mai în amănunt cu el. Se cere Ruşilor să aşeze torpile pe Dunăre şi Siret pentru a împiedeca bombardarea podului de la Barboşi de către monitoarele turceşti. Odată cu Bobrikov sosise şi generalul Katalef ca să studieze situaţia căilor ferate şi să se înţeleagă cu administraţia lor în vederea marilor transporturi de trupe şi muniţiuni ce urmau să se efectueze. Dar toate tratativele erau stânjenite de lipsa convenţiunei politice. Acum Rusia stăruia să se semneze. Consulul rus, baronul Stuart, presa în fiecare zi cabinetul român în acest sens. Noi însă voiam să întârziem până la ultimul minut semnarea convenţiunei spre a vedea cum se întorc lucrurile şi a putea susţine că am cedat necesităţii.

Discuţiile cu Bobrikov şi cu căpitanul Popov, aghiotant al Marelui Duce Nicolae, continuă. Ei expun Prinţului, liniile mari ale planului de marş rusesc prin România şi *stărue pentru cooperarea armatei române cu cea rusească.* [1]) Domnul, deşi e partizan al acestei colaborări, nu se angajează. Insărcinează numai pe ofiţerii ruşi să comunice Marelui Duce dorinţa sa ca armata română „să ia poziţiuni dincolo de Olt, aşa ca ea să formeze întrucâtva, aripa dreaptă a armatei ruseşti" [2]). Arată deasemeni lui Bobrikov şi Popov

1) Memoriile Regelui Vol. IX pag. 46.
2) Ibidem.

www.dacoromanica.ro

măsurile luate la Barboşi, Olteniţa, Giurgiu şi Calafat. Pentru a menţine contactul cu cartierul general rusesc, Prinţul trimite la Chişinău pe colonelul Barozzi.

■

Dar şi Turcii se pregăteau de război. Oraşele bulgăreşti de pe malul Dunării sunt fortificate, trupele turceşti se concentrează în Bulgaria, numărul lor e evaluat la 140.000 de oameni cu 170 de tunuri. Extrema dreaptă din Dobrogea e slabă; în schimb extrema stângă, la Vidin, e foarte puternică. Evaluările variază între 40.000 şi 75.000 de oameni. Acest dispozitiv pare a indica intenţia de a ocupa Calafatul şi a năvăli în Oltenia. Situaţia militară a Turciei se mai îmbunătăţise prin scoaterea definitivă din joc a Serbiei. In Februarie, Belgradul fusese silit să încheie pace, mulţumit că Stambulul îi acordă statu-quo ante. Cu Muntenegrul ostilităţile încetaseră de mult dar micul principat nu căzuse încă la pace.

In situaţia politică internă interveniseră mari schimbări. Midhat-Paşa dispăruse brusc de pe scenă. Atotputernicul Vizir, om cu autoritate, prestigiu şi capacitate, fusese arestat (Ianuarie 1877) în palatul Sultanului şi demis din funcţiunile sale. Abdul-Hamid începea să-şi arate ghiarele. Edhem-Paşa luase locul lui Midhat.

■

Războiul se apropia. România lua şi ea măsurile necesare. Criza financiară ne pricinuia imense dificultăţi. Oamenii concentraţi în toamnă fuseseră trimişi la vatră. Batalioanele noastre aveau efective de 300 de oameni. Cerusem deaceia la Petersburg să fim anunţaţi cu minimum 14 zile înainte de începerea ostilităţilor spre a putea proceda la mobilizare. Intărim Calafatul şi concentrăm trupe acolo deoarece voim să ne opunem năvălirei turceşti. La 31 Martie, Consiliul de miniştri hotăreşte mobilizarea armatei. In acelaş timp însă cerem Vienei să intervină la Constantinopol pentru ca Turcii să nu treacă Dunărea.

Cu Stuart se mai discută problema monedei cu care Ruşii vor face plăţile. Brătianu pretinde ca toate plăţile să se facă în aur. După unele tărăgăneli Petersburgul admite. Acum venea momentul semnării acordului cu Rusia.

www.dacoromanica.ro

Ministrul de externe, N. Ionescu, demisionează din minister pentrucă e în contra lui. Interimatul externelor îl deţine câteva zile Ion Câmpineanu.

La 1 Aprilie, Vodă convoacă un consiliu de Coroană. Fireşte Catargiu, Mavrogheni, Carp, Boerescu, încă sub acuzare, nu pot asista. Sunt însă de faţă pe lângă membrii ministerului: C. Bozianu, Manolache Costache Epureanu, D. Ghica, Kogălniceanu, Ion Ghica, Alexandru G. Golescu, toţi foşti preşedinţi de consiliu, C. A. Rosetti.

Părerile exprimate sunt confuze şi contradictorii.

Bozianu, întrebat primul, e pentru neutralitate absolută. E de părere ca Ruşii şi Turcii să poată trece liberi prin România. La întrebarea dacă nu e mai bine ca Ruşii să intre, în virtutea unui tratat, se declară de acord.

Manolache Costache admite o înţelegere cu Ruşii dar e contra oricărei cooperări militare sau a rezistenţei împotriva Turcilor.

Dimitrie Ghica regretă că guvernul n'a cerut Austro-Ungariei, la nevoe *n'a pretins*, să ocupe România pentru a opri astfel intrarea oricărei armate străine. Admite să se închee o convenţie de trecere cu Ruşii.

Mihail Kogălniceanu arată că Rusia va lua Basarabia în caz de victorie. E contra alianţei sau a cooperării militare cu Ruşii dar în cazul în care Turcii ar voi să strămute teatrul războiului la noi atunci n'avem de ales. Admite şi el necesitatea tratatului cu Rusia.

Ion Ghica nu se sperie de intrarea Turcilor în ţară. Vrea neutralitate absolută.

Alexandru Golescu e de părere că o convenţie cu Rusia ar fi contra tratatelor desfiinţând „baza noastră politică". Se raliază la opinia lui D. Ghica de a cere Austriei să împiedice intrarea atât a Turcilor cât şi a Ruşilor.

C. A. Rosetti, preşedinte al Camerii, arată necesitatea de a ne opune unei năvăliri turceşti. De vreme ce Ruşii garantează integritatea teritorială a României, e pentru semnarea convenţiei de trecere.

Insfârşit se mai discută despre necesitatea schimbării termenului, prea îndepărtat, al alegerilor senatoriale.

www.dacoromanica.ro

La 2 Aprilie Colonelul Slăniceanu părăsind ministerul de război trece în fruntea marelui stat major. Generalul Cernat îi ia locul. La 3 Aprilie, după insistenţele Domnului şi a lui Brătianu, Mihail Kogălniceanu consimte să preia conducerea ministerului de externe. Marele om de stat va juca alături de Brătianu un rol hotărâtor în evenimentele ce vor urma.

In vederea războiului alegerile senatoriale sunt fixate la 9 şi 13 Aprilie.

Insfârşit, la 4 Aprilie se semnează convenţia cu Rusia, convenţie având următorul conţinut:

„Lucrând de acord cu celelalte mari puteri, pentru a ameliora condiţiunile de existenţă ale creştinilor, supuşi dominaţiunei Sultanului, guvernul imperial al Rusiei a atras atenţiunea cabinetelor garante asupra necesităţei de a asigura, în mod eficace, executarea reformelor cerute de la Poartă.

Pentrucă excitarea musulmanilor şi slăbiciunea învederată a guvernului otoman nu lasă a se spera măsuri serioase de executare din partea autorităţilor turce, o intervenţiune militară din afară poate deveni necesară. In cazul când dezvoltarea ulterioară a afacerilor politice în Orient ar sili pe Rusia a asuma această sarcină şi a dirige armata sa în partea Turciei din Europa, guvernul imperial, dorind a respecta inviolabilitatea teritorială a statului român, a convenit a încheia cu guvernul Alteţei Sale, Domnului Carol I, o convenţiune specială relativă la trecerea trupelor ruse prin România.

Prin urmare, au fost desemnaţi ca plenipotenţiari, din partea Majestăţei Sale Imperatorului tuturor Ruşilor, Baronul Dimitri Stuart, consilier de stat, agent diplomatic şi consul general al Rusiei în România, cavaler al ordinului St. Vladimir clasa III, al St. Anei clasa II şi al ordinelor străine: Leul şi soarele, clasa II cu placă, Medgidie clasa III, Muntenegru clasa II cu placă şi al Crucei de ofiţer al Mântuitorului.

Din partea alteţei Sale Domnul României, d. M. Kogălniceanu, ministrul său al afacerilor străine, mare Cruce al ordinului St. Ana clasa I, al Coroanei de fer clasa I, al Vulturului Roşiu clasa I, al Medgidiei clasa I, etc., cari, după ce şi-au preschimbat deplinele lor puteri, găsite în bună şi regulată formă, s'au învoit asupra articolelor următoare:

www.dacoromanica.ro

Art. 1. Guvernul Alteţei Sale Domnului României Carol I asigură armatei ruse care va fi chemată a merge în Turcia, libera trecere prin teritoriul român şi tratamentul reservat armatelor amice. Toate cheltuelile cari ar putea fi ocazionate de trebuinţele armatei ruse, de transportul său precum şi pentru satisfacerea tuturor trebuinţelor sale, cad naturalmente în sarcina guvernului imperial.

Art. 2. — Pentru ca nici un inconvenient sau pericol să nu rezulte pentru România din faptul trecerei trupelor ruse pe teritoriul său, guvernul M. S. Imperatorul tuturor Ruşilor se obligă a menţine şi a face a se respecta drepturile politice ale Statului Român, astfel cum resultă din legile interioare şi tratatele existente, precum şi a apăra integritatea actuală a României.

Toate detaliurile relative la trecerea trupelor ruse, la relaţiunile lor cu autorităţile locale, precum şi toate învoelile cari ar trebui să fie luate pentru acest sfârşit, vor fi consemnate într'o convenţiune specială, care va fi încheiată de delegaţii ambelor guverne şi ratificată în acelaşi timp ca şi cea de faţă şi va intra în lucrare de odată.

Art. 4. — Guvernul Alteţei Sale Domnului României se obligă a obţine pentru convenţiunea de faţă precum şi pentru cea menţionată la art. precedent ratificarea cerută de legile române şi a face imediat executorii stipulaţiunile coprinse într'însa.

Drept aceea, plenipotenţiarii respectivi au pus pe convenţiunea de faţă semnăturile lor şi sigiliul armelor lor.

Făcut în Bucureşti, la 4 (16) Aprilie, anul graţiei una mie opt sute şeapte zeci şi şeapte.

Baron D. Stuart
Agent diplomatic şi consul general al Rusiei
în România

M. Kogălniceanu
Ministrul afacerilor străine al României

Urmează apoi convenţiunea tehnică, care determină modul în care se va efectua trecerea trupelor ruse. Prin art. 18 al acestei convenţiuni se stipulează expres, că în Bucureşti „nu vor fi trupe ruse".

www.dacoromanica.ro

Semnarea tratatului cu Rusia înseamnă o dată în istoria modernă românească.

Diplomaţia românească îşi atinsese scopul. Imperiul ţarilor, ale cărui trupe năvăliseră de atâtea ori fără nici o formă în oropsita noastră ţară, încheia cu mica Românie un acord de la stat la stat. Era o recunoaştere implicită a independenţii noastre. Şi acest acord nu-l cerşisem. Dimpotrivă Brătianu vorbise cu demnitate, la Livadia iar apoi, din Noembrie până în Aprilie, refuzasem să ne angajăm definitiv. Firește, convenţiunea de trecere avea să ne ducă departe, la intervenţie militară, la fapte de arme glorioase dar şi la pierderea Basarabiei.

Puteam face altfel? Nu! Acordul cu Turcia însemna transformarea automată a României în teatru al războiului. Ocuparea României de către Austriaci era nu numai o imposibilitate dar şi o nedemnitate. Iar cum Ruşii tot ar fi trecut pe teritoriul nostru, atunci era mai bine să treacă în virtutea unui tratat — şi am văzut mai sus ce avantagii ne aducea acest tratat — de cât în virtutea bunului lor plac, într'o ţară vasală Turciei.

Tratatul nu era perfect? Avea anumite stângăcii? „Cuprindea pericolul unei *reservatio mentalis*" cum spune Maiorescu?

Firește convenţiunea nu era perfectă din punct de vedere al redactării. Dar trebue să ţinem seama că oricât ar fi fost Rusia de dornică să aibă raporturi amicale cu noi, în momentul acela, n'ar fi admis niciodată o clauză în care să se vorbească de garantarea Basarabiei. S'a văzut cât de tenace rezistase Nelidov cererilor lui Brătianu. Mai mult nu se putea obţine. Puteam noi întinde prea tare coarda cu Rusia? Insfârşit crede cineva că un tratat constitue vreodată o garanţie inatacabilă şi că reaua credinţă unită forţei se împiedecă în argumente juridice?

Iată dece nu putem aduce imputări lui Brătianu. Lucrând mână în mână cu Suveranul său „nu a primejduit nici o posibilitate prin nerăbdare şi n'a pierdut nici un prilej prin nehotărâre" aşa îi caracteriza acţiunea, peste o jumătate de veac, fiul său Ionel Brătianu. [1])

■

1) Ion I. C. Brătianu „România şi chestiunea Orientului" pag. 8 din volumul „Războiul Neatârnării".

www.dacoromanica.ro

Semnarea convenţiunei cu Rusia nu face totuşi ca acţiunea diplomatică a României să stagneze. Kogălniceanu trimite circulări peste circulări, căutând să dovedească perfecta neutralitate a ţării. Toată diplomaţia noastră încearcă acum să obţină asigurări din partea Turcilor că nu vor trece Dunărea. Se fac demersuri continue, stăruitoare la Viena, pentruca Andrassy să capete de la Turci această făgăduială. Austro-Ungaria se arată binevoitoare, noi suntem doar „protejaţii" ei, dar Poarta refuză să se angajeze.

Marele Vizir şi Savfet-Paşa declară că această chestiune depinde exclusiv de comandamentul militar.

Ştiri alarmante vin de pretutindeni. Se pretinde că Turcii vor debarca la Calafat, vor distruge Giurgiu, Oltenița şi podul de la Barboşi.

Populaţia de pe malurile Dunării fuge din sate de teama incursiunilor turceşti. Domnul ne destăinuieşte în „Memoriile" sale că panica e mare şi la Bucureşti.

Singur Bălăceanu dă veşti liniştitoare. Turcii n'ar avea pe Dunăre de cât 100.000 de oameni trupe regulate şi 30.000 neregulate. Organizarea lor ar fi defectuoasă, moralul slab. Osman Paşa va dovedi la Plevna că informaţiile lui Bălăceanu nu erau tocmai juste.

Guvernul nu ştie sigur ce atitudine să ia până la venirea Ruşilor. Ba ar vrea să apere ţara de incurisunile turceşti, ba se gândeşte să nu se opună şi evacuează Calafatul.

Kogălniceanu telegrafiază această ştire lui Bălăceanu care răspunde furios lui Brătianu: „In numele sângelui românesc care ne-a mai rămas în vine şi pentru consideraţiunea faţă de celelalte popoare, încercaţi de a inspira niţel sânge rece lui Kogălniceanu, căruia frica de Cerchezi a atins proporţii îngrijitoare. Dacă acest sentiment este împărtăşit de întreaga ţară, dezarmaţi imediat şi puneţi-vă sub protecţia Ruşilor, dacă nu, perseveraţi bărbăteşte în calea pe care noi am ales-o liber. De ceeace trebue să ne temem mai mult decât de Cerchezi, este: *ridicolul*". [1])

Această drastică chemare la ordine, aruncă o vie lumină asu-

1) Ion C. Brătianu Discursuri, Scrieri, Acte şi Documente. Vol. II pag. 590.

www.dacoromanica.ro

pra nehotărârei ce domnea — în ceiace privește măsurile practice imediate — în cercurile conducătoare.

In fond, în afară de Domn, de Brătianu, de Rosetti, nici un om politic, nici chiar marele Kogălniceanu, n'avea încredere în puterile noastre, în armata noastră.

De la Constantinopol ne vine injoncțiunea, telegrafiată de Marele Vizir *direct* Domnitorului, ca unui „șef de provincie privilegiată", ca, în baza tratatelor și ținând seama de concentrarea trupelor ruseşti pe Prut, să ne înțelegem cu Poarta în vederea măsurilor militare de luat.

Kogălniceanu răspunde Marelui Vizir Edhem-Pașa a doua zi, 11/23 Aprilie 1877, că numai parlamentul, convocat în sesiune extraordinară la 14/26 Aprilie, poate decide asupra atitudinei României. Minteam și noi ca toată lumea!

In mijlocul acestor preocupări cade ca un trăznet, la 11 noaptea în seara de 11 April, vestea că Rușii au trecut Prutul. Guvernul nostru nu fusese anunțat că trupele ruseşti vor intra în țară iar *convenția nu era încă ratificată de parlament.*

Cabinetul publică în „Monitorul Oficial" a doua zi, 12 Aprilie, un comunicat prin care arată că trecerea Prutului s'a efectuat înainte ca parlamentul românesc să se fi pronunțat asupra atitudinei României. In fața acestei situațiuni ministerul declară că: 1) a ordonat trupelor române de la fruntarii să se retragă în interiorul țării (Domnul se opusese zadarnic acestei măsuri) 2) prefecții nu vor lua contact cu trupele ruseşti în calitate politică ci „ca simpli funcționari polițienești" 3) „populațiunile de-alungul Dunărei au fost deșteptate de aşi retrage familiile și averea în comune mai depărtate de fruntarie".

Nu era însă singura surpriză dezagreabilă ce ne-o făceau de la început Rușii. Marele Duce Nicolae adresează o proclamație *directă* poporului. Incepe cu „Locuitori ai României" și sfârșește: „„Români! Strămoșii noștri și-au vărsat sângele pentru libertatea voastră; cred deci că avem dreptul de a vă cere concursul vostru pentru armata care traversează țara voastră, cu singurul scop de a proteja pe nenorociții creștini ai Turciei..."

Nici un cuvânt de Domnul României, de guvernul ei, de convenția încheiată „de la stat la stat".

www.dacoromanica.ro

Era nu numai o impertinenţă, o ofensă, era ceva mai grav. Rusia afecta acum să ne trateze ca vasali ai Porţei, ca o ţară semicolonială cu ai cărui locuitori vorbeşti direct în limba lor, fără intermediul Domnului şi guvernului ei, consideraţi ca simple autorităţi poliţieneşti.

Domnul a protestat, baronul Stuart a dat explicaţii absolut insuficiente, cu care a trebuit să ne mulţumim căci n'aveam ce face.

Bine înţeles, în aceiaşi zi, Marele Vizir telegrafia, tot direct, Domnului, anunţându-l că Rusia a declarat război Turciei şi că speră să poată conta că guvernul princiar va lucra în conformitate cu obligaţiile ce decurg din legăturile unind România cu Poarta.

■

Intre timp, de la 9—13 Aprilie, aveau loc alegerile senatoriale. Ministerul dobândea majorităţi puternice dar fruntaşii conservatori Lascăr Catargiu, Petre Carp, Vasile Boerescu, G. Gr. Cantacuzino pătrundeau în maturul Corp!

La 14 Aprilie Corpurile Legiuitoare se deschid prin următorul mesaj domnesc :

Domnilor Senatori,
Domnilor Deputaţi,

Grelele împrejurări prin care trece Ţara noastră M'au făcut să vă convoc în sesiune extra-ordinară. Războiul a izbucnit: stăruinţele Noastre pe lângă Inalta Poartă şi Puterile Garante, ca neutralitatea noastră, pentru a căreia menţinere ,în decurs de un an, am făcut atâtea sacrificii, şi care de către însăşi cabinetele străine Ni se cere ca o datorie, stăruinţele Noastre, ca această neutralitate să ni se recunoască şi ca un drept, au rămas fără succes. Inalta Poartă a refuzat chiar de a introduce această cerere în sânul Conferinţei din Constantinopol. Intr'o asemenea situaţiune, România abandonată de sprijinul altora, nu mai are să compteze de cât pe sine.

Vom invoca dar ocrotirea Dumnezeului părinţilor noştri care în ora pericolului nu ne-a lipsit nici odată.

Consultând interesele naţiunei, povăţuindu-ne de tradiţiunile

www.dacoromanica.ro

strămoşeşti, ne vom răzima pe patriotismul tuturor Românilor, şi la caz de nevoie vom recurge chiar la braţul fiilor ţărei.

Domnilor mei, dacă astăzi nu mai putem a ne bucura de neutralitatea pământului nostru, ca nerecunoscută de nimeni, datoria noastră este ca, cu orice preţ, cu orice sacrificiu, să ferim ca România să devie teatrul războiului, ca oraşele şi satele noastre să fie prefăcute în cenuşe, ca populaţiunile noastre să fie masacrate, ca avuţiile noastre, fructul muncei în timp de douăzeci de ani de pace, să se nimicească în mijlocul unui război pe care nu l-am voit, pe care nu l-am provocat prin vina noastră".

După această foarte exactă caracterizare a poziţiei României, mesagiul continuă prin a arăta că „Intrarea armatelor ruse este un eveniment european, în contra căruia nu ştim ca Puterile Garante să fi protestat". Insfârşit, se expunea că Ruşii nu se vor atinge de instituţiunile noastre.

Dezbaterea asupra convenţiunei cu Rusia începe la Cameră în ziua de 16 Aprilie. Eternul N. Blaremberg deschide focul printr'un violent rechizitoriu împotriva Convenţiunei şi a politicei guvernului. Răspunde magistral Mihail Kogălniceanu, făcând apel la patriotismul Camerii. După o intervenţie a lui G. Misail şi una a lui Danielopol, care argumentează juridiceşte, arătând că prin tratatul cu Rusia am substituit garanţiei colective a celor 7 puteri garanţia uneia singure, ia cuvântul, ultimul, Brătianu. Preşedintele Consiliului îşi începe discursul printr'o declaraţie categorică: „...eu sunt răspunzător de acest act" şi cere votarea convenţiunei. Cu *85* de bile albe contra *26* negre, Camera votează Convenţia.

La Senat, unde sunt concentraţi toţi fruntaşii opoziţiei, atacul e pornit de Dimitrie Sturdza care dezvoltă perspectivele grave pentru ţară ce vor decurge din convenţiune. Dimpotrivă, Beizadea Mitică arată că România n'avea de ales. Ii urmează la tribună Petre Carp, tăios ca întotdeauna. Ţine un scurt discurs împotriva tratatului cu Rusia din care desprindem următorul pasagiu, sinteză a argumentelor ce se aduceau contra politicei guvernului: „Să vedem, D-lor, ce obţinem noi prin neaşteptarea noastră, când noi, înainte de vreme, am părăsit singurul tărîm pe care puteam să ne punem, şi am zis: „Ne lepădăm de Tratatul de Paris şi cerem ca Rusia să înlocuiască ea singură garanţia care ne-o da până azi

www.dacoromanica.ro

şapte putari?" Cine vă garantează însă în contra Rusiei? Absolut nimeni! Şi nu înţeleg ce speranţă poate întemeia cineva pe această convenţiune, când disproporţiunea de putere este aşa de mare, în cît ori cîte s'ar zice, nici odată nu am fi pe un picior de egalitate" [1])

Intervine Kogălniceanu invocând tradiţia politică a ţării şi dovedind că România n'a renunţat la garanţia Europei când necesitatea i-a impus apropierea de Rusia.

Manolache Costache Epureanu e şi el contra politicei „aventuroase" a cabinetului. Intr'un lung discurs, în care obişnuita-i vervă şi luciditate pare întunecată, B. Boerescu propune o soluţie ce ne pare azi puerilă: „Vă îndemnăm dar, D-lor, încăodată, ca să declarăm cu toţii menţinerea neutralităţii noastre mai înainte de a se vota convenţiunile. Cu modul acesta vom conserva lucrurile prezentului, vom feri statul nostru de imensul pericol la care poate să fie supus prin o hotărîre precipitată şi necugetată" [2])

Brătianu, vorbind ultimul, termină astfel:

„Ei d-lor, când Impăratul Alexandru vine printr'un act solemn înaintea Europei şi zice că va respecta instituţiunile ţării, că va asigura integritatea teritoriului nostru, ar fi ca Impăratul Alexandru să desmintă toată viaţa sa, ca să nu respecte angajamentul pe care l-a luat."

Şi apoi, într'o exprimare naivă: „Dacă odată am parola Impăratului Alexandru, dacă odată Statul este asigurat, vom putea mai bine să trecem prin acele situaţiuni nerorocite prin care am trecut de mai multe ori" [3])

Senatul votează convenţia cu *41* bile albe contra *10* negre.

Rusia ratifică şi ea convenţia, la 24 Aprilie. In instrumentele de ratificare se pot citi sub semnătura Ţarului Alexandru al II-lea însuşi, următoarele categorice cuvinte: „Ayant agréé et confirmé, *après mur examen,* les conventions et articles susmentionnés, nous avons autorisé Son Altesse Sérénissime le Prince Alexandre Gort-

1) P. P. Carp. Discursuri. Vol. I. 1868—1888. pag. 131. Ed. Socec 1907.

2) Ion C. Brătianu; Discursuri, Scrieri, Acte şi Documente Vol. II pag. 622.

3) B. Boerescu „Discursuri Politice" Vol. II. 1874—1883 pag. 685, Ed. Socec. 1910.

www.dacoromanica.ro

chakow, Notre Chancelier de l'Empire, a signer la déclaration *concernant l'inviolable observation et éxecution des stipulations* consignées dans ces conventions et articles additionels". [1])

■

Indată ce tratatul cu Rusia a fost votat de parlament, Savfet Paşa trimite, la 20 Aprilie, o lungă circulară de protest puterilor în care arată că „Principatele" n'au respectat tratatul de la Paris şi continuă astfel:

„La Sublime Porte à la conscience d'avoir scrupuleusement rempli ses devoirs de gouvernement suzerain envers les Principautés-Unies. Il apartient maintenant aux grandes puissances amies d'aprécier si en présence des entreprises de la Russie, contre lesquelles la Sublime Porte proteste les armes à la main, l'attitude que le gouvernement du prince Charles a gardée dans ces circonstances est vraiement conforme aux obligations qui lui incombaient. Tandis que la Sublime Porte offrait à ce gouvernement les moyens de défendre le pays contre l'invasion de l'ennemi, les ministres de Bucarest traitaient secrètement avec la Russie, et concluaient, dès le 4/16 Avril, la convention qui vient d'être communiquée aux chambres et par laquelle toutes les ressources du pays étaient mises d'avance à la disposition de l'envahisseur. La publication de cette convention a révélé une situation que la Sublime Porte était loin de sonpçonner, et qui fait peser la plus lourde responsabilité sur un gouvernement qui, oublieux de tous ses devoirs, n'a pas hésité à contracter avec l'étranger des arrangements inavouables, ayant pour but de faciliter l'envahissment de l'empire, trahissant en même temps les intérêts du pays, la confiance du gouvernement suzerain et les éspérances que toute l'Europe avait fondées sur les institutions des Principautés-Unies"[2])

■

---

1) „Acte şi documente din corespondenţa diplomatică a lui Mihail Kogălniceanu" Vol. II. Fasc. I pag. 22.

2) Documentele Kogălniceanu Vol. II fasc. I. pag. 56—58.

www.dacoromanica.ro

Kogălniceanu căutase să preîntâmpine imputările turceşti printr'o circulară trimisă cu trei zile înainte de cea a lui Savfet, imediat după ce Camera votase convenţiunea, la 17 Aprilie.

Kogălniceanu susţinea privitor la convenţiune: „Ces conventions n'ont aucun autre caractère politique que celui de nous faire garantir, pendant la guerre notre *statu quo* politique actuel. Il n'y a ni indépendence vis-avis de la Turquie, ni résiliation d'aucun des liens actuels avec cette Puissance; aucune coopération de l'armée roumaine avec les armées russes; aucune alliance contre la Turquie" [1])

Am văzut că Turcii nu luaseră lucrurile chiar aşa de uşoţ şi nici celelalte puteri.

La Londra era nemulţumire şi la Viena indignare. Andrassy ne acuza de duplicitate. Ungurii fierbeau. Se credea că avem şi o convenţie militară cu Rusia şi că vom trece împreună cu armatele ei, Dunărea. Cu tot acordul de la Reichstadt, Austro-Ungaria privea cu duşmănie intrarea Ruşilor în România şi marşul — ce părea că va fi triumfal — spre Constantinopol. Fără tutela lui Bismark nu se ştie dacă Viena nu intra în conflict făţiş cu Petersburgul.

Intre timp armata rusă înainta spre Dunăre. Prima coloană luase drumul Ungheni, Iaşi, Roman, Bacău, Focşani, Buzău, Ploeşti spre a ajunge la Copăceni pe Argeş. A doua urma ruta Ungheni, Iaşi, Vaslui, Bârlad, Tecuci, Focşani, Buzău, Ploeşti spre Băneasa-Bucureşti. (Trupele nu vor intra însă în Bucureşti). A treia coloană pătrunzând pe la Bestimac în Basarabia coborî Prutul apoi trecu pe ruta Galaţi, Brăila spre Slobozia Ialomiţa.

Dar înainte ca oştile Ţarului să ajungă pe Dunăre, Turcii deschid ostilităţile.

Poarta comunică agentului nostru la Constantinopole că, consideră funcţiunile ca „suspendate". A doua zi, după nota lui Savfet, la 21 Aprilie, monitoarele turceşti bombardează Brăila. La 24 şi 26 Aprilie, Brăila, Galaţii şi Reni sunt iarăşi bombardate.

Tot de la 20 Aprilie au început incursiunile peste Dunăre ale bandelor de Cerchezi şi Başibuzuci. La Şoimu, la Chiselet, la Văreşti, la Socariciu bandele prădaseră, masacraseră şi dăduseră foc.

---

1) „Documente Kogălniceanu" Vol. II. Fasc. I. pag. 70—71.

www.dacoromanica.ro

Insfârşit la Gura Jiului, la Bechet, la Corabia, la Zimnicea, la Giurgiu, şlepuri şi vase sub pavilion românesc fuseseră luate şi duse în porturile de peste Dunăre sau incendiate.

Faţă de această situaţie problema apărării noastre devenea acută.

Mobilizarea armatei române, hotărâtă în consiliul de miniştrii, fusese decretată de Domn la 6/18 Aprilie şi va fi terminată la 25 Aprilie. [1])

Armata număra peste *50.000* oameni cu *180* tunuri şi era împărţită în două corpuri de armată.

Domnul ordonase trupelor la 25 Aprilie să ocupe următoarele poziţiuni: Corpul I de armată de la Calafat la Bechet, cu misiunea de a împiedeca trecerea Dunării de către Turci.

Corpul II aşezat pe linia Giurgiu-Olteniţa avea misiunea de a acoperi Capitala. Insfârşit ca rezervă, în Bucureşti, rămâneau regimentele: 13 şi 14 de dorobanţi şi 2 de roşiori.

La Calafat oastea noastră are prilejul să sufere botezul focului în ziua de 26 Aprilie la ora $2^1/_4$ după amiază.

Bateriile turceşti deschid focul asupra Calafatului. Bateriile româneşti ridică drapelul tricolor, lasă pe Turci să tragă 6 lovituri, spre a fi deplin constatat că ei sunt agresorii şi la a 7-a lovitură, tunurile româneşti din bateria *Ştefan cel Mare* — ce nume predestinat — răspund.

Pentru prima oară de două secole auzea lumea glasul tunului românesc.

Ziua de 27 Aprilie 1877 este adevărata *zi* a neatârnărei şi a mândriei româneşti. Puterea războinică, puterea sufletului şi a braţului înarmat stă la temelia statelor. Afirmarea armatei româneşti pe câmpul de luptă şi biruinţa ei vor însemna mai mult pentru neamul acesta decât toate suferinţele, de cât toate lacrimile, decât toată sfânta lui dreptate.

La 26 Aprilie 1877 România reintra prin uşa cea largă a istoriei ca factor de sine stătător pe scena europeană.

---

1) *In acest volum nu dăm decât date sumare asupra problemelor militare ele urmând a fi expuse pe larg în volumul II.*

www.dacoromanica.ro

Pornit pe calea războiului, guvernul, îndemnat şi de Domnitor, nu mai poate da înapoi. Agresiunea turcească, mai ales mărginită la jafuri şi bombardări de oraşe deschise, ne slujea de minune. Ea îngăduia să ne înfăţişăm ca victimă în faţa puterilor şi să preparăm astfel proclamarea independenţei noastre.

In acest scop, Brătianu şi Kogălniceanu socotesc necesar să provoace o dezbatere în parlament, menită a ne permite să punem problema în tot complexul ei. In şedinţa din 30 Aprilie 1877 Anastase Stolojan e pus să interpeleze guvernul asupra actelor de duşmănie turceşti.

Ii răspunde, într'un lung discurs, Mihail Kogălniceanu. Ministrul nostru de externe începe prin a zugrăvi toată seria de greutăţi, de umilinţe, de şicane ce ne-a făcut-o Turcia în ultimii ani. Arată apoi atitudinea corectă a României în criza Orientului, deşi trebuia să-şi calce pe inimă rămânând impasibilă în faţa ororilor fără nume, ce le sufereau fraţii ei creştini din Balcani. Pe urmă face istoricul sforţărilor spre a ni se garanta neutralitatea. Dovedeşte apoi că — părăsiţi de toată lumea — a trebuit să ne înţelegem cu Rusia fără ca prin aceasta să fi părăsit atitudinea corectă faţă de Turcia. Insfârşit enumeră şi protestează împotriva agresiunilor turceşti din ultimele zile.

Lui Kogălniceanu îi urmează la tribună Ion Ghica. El e contra ruperii relaţiilor cu Turcia. N. Ionescu, fostul ministru de externe, e împotriva amestecului României într'un război între „giganţi".

Tuturor le răspunde Ion Brătianu.

Apoi, cu *59* bile albe, *29* negre şi *5* abţineri, Camera votează următoarea moţiune:

„Adunările pe deplin satisfăcute de explicările d-lui ministru de externe, considerând că Turcia prin declaraţiunile şi actele sale de agresiune în contra României, a rupt singură vechile legături ce ne uneau cu dânsa şi s'a pus în stare de război cu statul român.

Luând act de declaraţiunile guvernului, că tunul românesc a răspuns deja la declararea de războiu făcută de Turcia. Adunarea naţională recunoaşte starea de războiu ce este creată României prin însuşi guvernul otoman.

Aprobă atitudinea guvernului faţă de agresiunea străină, se

www.dacoromanica.ro

reazimă pe sentimentul de dreptate al marilor puteri garante, care dela tratatul de la Paris au luat sub scutul lor desvoltarea individualităţii politice româneşti.

Având deplină încredere în energia şi patriotismul guvernului, îi dă autorizarea ca, cu toate greutăţile să puie toată stăruinţa şi să ia toate măsurile spre a apăra şi asigura existenţa Statului Român, astfel ca la viitoarea pace, România să iasă cu o poziţiune politică bine definită şi naţiunea de sine stătătoare să poată împlini misiunea sa istorică."

Aşadar se constată în faţa Europei existenţa stării de război, între România şi Turcia.

■

De-acum înainte lucrurile se vor înlănţui repede. Peste zece zile România se va proclama independentă, peste patru luni oştile române vor lupta la Griviţa.

Ţara noastră va cunoaşte războiul. Beţia lui, gloria lui, greutăţile lui, durerile lui, bucuria biruinţei şi amărăciunile înfrângerii. Un popor întreg va trăi luni de zile cu gândul şi cu tot sufletul lui la Plevna. Şi dincolo de graniţele micei Românii de atunci, întreaga românime împrăştiată sub stăpâniri străine, va simţi şi ea că la Plevna i se făureşte un nou viitor. Apoi vor veni deziluziile păcii. Congresul dela Berlin. Răpirea Basarabiei.

Domnia lui Carol I îşi va depăna mai departe lungul şir de zile, unele mai bune, altele mai rele, dar toate întărind legătura dintre *Domn* şi *Ţară*.

(Sfârşitul volumului I.)

www.dacoromanica.ro

INDEX BIBLIOGRAFIC

C. D. ARICESCU :

Politica D-lui Ion Ghica Ex-bey de Samosu.
București, Tip. Ioan Weiss, 1870.

TH. ASLAN :

Finanțele României dela Regulamentul organic până astăzi 1831—1905.
Bucurști, Tip. Carol Göbl, 1905.

C. BACALBAȘA :

Bucureștii de altă dată.
București, Ed. Universul, 1927.

C. I. BAICOIANU ;

Istoria politicei noastre monetare și a Băncii Naționale.
București, Tip. Cartea Românească, 1927.

R. BALCEANU :

Cine a fost Ion Brătianu.
București, Tip. „Patria", 1916.

GRIGORE A. BASARABEANU :

Proprietatea rurală în România.
București, Tip. Universala, 1904.

G. BENGESCU :

Alexandri patriot.
București, Ed. Socec, 1910.

BERNHARDI, VON :

Die ersten Regierungsjohre König Wiehelms I
Leipzig, 1895.

B. BOERESCU :

Discursuri politice 1874—1883.
București, Ed. Socec, 1910.

CONSTANTIN BOERESCU :

Discursuri politice 1866—1891.
București, Ed. Socec, 1903.

VASILE BOERESCU :

Codicele Române.
București, 1865.
Aplicarea convențiunei relativ la organizarea Principatelor.
Bucurști, 1858.
La Roumanie après le traité de Paris.
Paris, 1856.

www.dacoromanica.ro

ION B. BOBESCU (Wangi) :

Din viața lui Mihail Kogălniceanu.
In revista „Literatură și artă Română".

G. BOGDAN-DUICA :

Românii și Ovreii.
București, Tip. Românească, 1913.
Vasile Alexandri.
București, Cultura Națională, 1926.

N. A. BOGDAN :

Orașul Iași.
Monografie istorică și socială.
Iași, 1913—1915.

RAOUL BOSSY :

Politica externă în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza.
In volumul „Alexandru Ioan Cuza".
București, Cartea Românească, 1932.
Politica externă a României între anii 1873—1880
București, Tip. Cultura Națională, 1928.

ION I. C. BRATIANU :

România și chestiunea orientului.
In volumul „Războiul neatârnărei".
București, Cartea Românească, 1932.

ION C. BRATIANU :

Scrieri și cuvântări, 1821—1891 (6 volume).
București.

G. I. BRATIANU :

La probleme des frontieres Russo-Roumaines.

VINTILA BATIANU :

Situația internă în care se desfășoară războiul neatârnărei.
In volumul „Războiul neatârnărei".
București, Cartea Românească, 1927.

RADU BUDIȘTEANU :

P. P. Carp.
București, Ed. Socec, 1933.

ION N. BUJOREANU :

Colecțiune de legiuirile României vechi și noi câte s'au promulgat până la finele anului 1870.
București, Tip. Laboratorilor Români, 1873.

SABINA CANTACUZINO :

Din viața familiei I. C. Brătianu.
București, Tip. Universul, 1933.

www.dacoromanica.ro

CAROL I :

Notes sur la vie du roi Charles de Roumanie par un temoin oculaire.
Bucureşti, Impr. L'Independance Roumaine, 1894. [1]).
Memoriile Regelui Carol (traducere).
Bucureşti, Universul.
Cuvântări şi scrisori (3 volume).
Bucureşti, Tip. C. Göbl, 1909.

P. P. CARP :

Discursuri.
Bucureşti, Ed. Socec, 1907.

ION CHIRIAC :

Plângerea răzeşilor de Văreşti către Inalta Locotenenţă Domnească.
Bucureşti, Tip. Lucrătorilor asociaţi 1866.

GEORGE CHIŢU :

Discursuri parlamentare.
Bucureşti, Tip. Universală, 1904.

LILIO CIALDEA :

La politica estera della Romania.
Bologna, Ed. I. Cappelli. 1932.

LOCOT. COMANDOR C. CIUCHI :

Istoria marinei Române în curs de 18 secole.
Constanţa, Tip. „Ovidiu", 1906.

G. LE CLER :

La Moldo-Valachie.
Paris, Ed. E. Dentu, 1866.

L. C. CORDESCU :

Cotropirea jidovească în România.
Bucureşti, Noua Tip. a Laboratorilor români, 1870.

THEODOR CORNEL :

Figuri contimporane din România.
Dicţionar biografic.
Bucureşti.

MIHAIL COSTEA :

Ion C. Brătianu şi Franţa.
Bucureşti, Tip. „Răsăritul" 1927.

AL. CRETINESCU :

Comentariu al legii electorale.
Bucureşti, Impr. Statului, 1866.

1) Deşi studiul s'a făcut după originalul german şi după traducerea franceză, toate trimeterile se referă la textul român mai uşor accesibil cititorului.

www.dacoromanica.ro

AL. CRETZIANU :

Din arhiva lui Dumitru Brătianu. (2 volume).
Bucureşti, Impr. Independenţa, 1933.

A. C. CUZA :

Studii economice — politice.
Bucureşti, 1930.

FRÉDÉRIC DAMÉ :

Histoire dela Roumanie contemporaine.
Paris, Ed. Felix Alcan, 1900.

ERNEST DESJARDINS :

Les Juifs de Moldavie.
Paris, Ed. E. Dentu 1867.

C. D. DIMITRIU :

Pentru reforma electorală.
Bucureşti, Impr. „Independenţa", 1912.

MAIOR N. DINULESCU :

Evoluţia organizării infanteriei române dela 1830—1930.
In „Revista Infanteriei" Aprilie 1935.

C. DOBROGEANU-GHEREA ;

Neoiobăgia.
Bucureşti, Ed. Socec, 1910.

GH. M. DOBROVICI :

Istoricul datoriei publice a României.
Bucureşti, Tip. Albert Baer, 1913.

RADU DRAGNEA :

Mihail Kogălniceanu.
Bucureşti, 1926.

M. COSTAKI EPUREANU :

Despre pretinsa răscumpărare a căilor ferate.
Bucureşti, Tip. Thiel şi Weiss, 1879.

ALBERT FERME :

Brătianu conspirator.
Bucureşti, Cartea Medicală.

IOAN C. FILITTI :

Domniile Române sub Regulamentul Organic 1834—1848.
Bucureşti, Academia Română, 1915.
Isvoarele Constituţiei de la 1866.
Bucureşti, Tip. Universul, 1934.

N. FLEVA :

Apărarea făcută celor 41 de acuzaţi în procesul lui 8 August 1870.
Bucureşti, Tip. Curţii, 1871.

www.dacoromanica.ro

C. GANE :

P. P. Carp (2 volume).
Bucureşti, Ed. Universul, 1936.

MARIA DR. GAVRILESCU :

Marelui Mihail Kogălniceanu pioase amintiri.
Iaşi, Tip. Naţională, 1911.

MAIOR D. I. GEORGESCU :

Istoria armatei Române şi a războaielor poporului românesc.
Bucureşti, Tip. Geniului, 1929.

N. GEORGESCU-TISTU :

Ion Ghica, scriitorul.
Bucureşti, Impr. Naţională, 1935.

ION GHICA : :

Opere complecte (4 volume).
Bucureşti, Ed. Minerva, 1914.

C. HAMANGIU :

Codul general al României.
Bucureşti, Alcalay.

PAUL HENRY :

L'abdication du Prince Cuza et l'avenement de la dynastie de Hohenzollern au trone de Roumanie.
Paris, Alcan, 1930.

N. N. HERJEU :

Istoria partidului naţional liberal. Dela origine până în zilele noastre.
Bucureşti, Speranţa, 1915.

EMIL IOACHIMOVICI :

O pagină din istoria politică a României: Manolache Costache Epureanu.
Bucureşti, Tip. Profesională, 1913.

GRIGORE N. IONESCU :

Mişcarea separatistă din Iaşi.
Brăila, Tip. Pestemalgioglu, 1911.

N. IORGA : :

Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er. 1866—1880.
Paris, Ed. Gamber, 1923.

Mihail Kogălniceanu, Scriitorul, omul politic şi Românul.
Bucureşti, Ed. Fundaţiei, I. V. Socec.

Politica externă a Regelui Carol I.
Bucureşti, Ed. Carol Göbl, 1916.

www.dacoromanica.ro

N. IORGA :

Războiul pentru independența României.
București, Ed. Cultura, Națională 1927.
Geschichte des osmanicher Reiches.
Istoria comerțului Românesc. (2 volume).
București.
Istoria armatei Românești, (2 volume).
București, 1929—1930.
Activitatea politică și literară a lui Ion C. Brătianu.
București, Academia Română, 1922.
Dumitru Brătianu și opera lui.
București, 1934.
Despre Mihail Kogălniceanu.
București, Cartea Românească, 1922.
Istoria presei românești.
București, 1922.
Relations latines de la famille royale roumaine.
Iassy, 1917.
La Russie en Orient de 1875 à 1878.
Bucarest, 1916.

DR. CONSTANTIN I. ISTRATI :

Activitatea științifică a lui Ion Ghica.
București, Tip. Carol Gobl., 1902.

I. KALINDERU :

Memoriu asupra transferării scaunului societății acționarilor căilor ferate Române din Berlin în București, 1881.

VASILE M. KOGALNICEANU :

Chestiunea țărănească.
București, Tip. Gutenberg, 1906.
Acte și documente din corespondența diplomatică a lui Mihail Kogălniceanu.

EMMANUEL KREZZULESCO :

Les Israelites en Roumanie.
Paris, Ed. Dentu, 1879.

N. KREȚULESCU :

Capacitățile Țării.
București, 1867.

MITE KREMNITZ :

Regele Carol al României.
București, Tip. Cărților bisericești, 1904.

ALEXANDRU LAHOVARY :

Discursuri parlamentare 1868—1872.
București, Tip. Dor P. Cucu.

www.dacoromanica.ro

GEORGES EM. LAHOVARY :

Histoire d'une fiction. Le gouvernement des partis.
Bucarest, Tip. L'Independance Roumaine, 1897.

AL. LEPĂDATU :

Viața politică internă în timpul domniei lui Cuza.
In volumul „Alexandru Ioan Cuza".
București, Cartea Românească, 1930.
Antecedentele istorice ale independenței Române.
In volumul „Războiului neatârnării".
București, Cartea Românească, 1927.

GH. N. LEON :

Politica economică a partidului național liberal.
București, Cartea Românească, 1932.

PAUL LINDENBERG :

Charles I-er. roi de Roumaine.
Paris, LibrarieLa Soudier, 1913.

E. LOVINESCU :

Istoria civilizației române moderne. 3 vol.
Ancara.

DR. GEORGE MAIOR :

Politica agrară la Români.
București, Tip. Carol Göbl, 1906.

T. MAIORESCU :

Istoria contimporană a României 1866-1900.
Bucureşti, Ed. Socec, 1935.
Discursuri parlamentare, (volumul I 1866-1876).
București, Ed. Socec, 7897.

CONSTANTIN MANESCU :

Istoricul Căilor fierate din România, (2 volume).
București, Socec, 1906.

EMANOIL AL. MANOLIU :

O privire retrospectivă asupra Teatrului Moldovenesc. Din primele începuturi și până în anul 1924.
Iași, Tip. Goldner, 1926.

GENERAL GHEORGHE MANU :

Discursuri, 1871-1906.
București, 1906.

C. S. MARCOVICI :

Disa rescuperare a Căilor ferate Române.
București, Tip. Modernă, 1879.

G. MARINESCU :

Desvoltarea culturală între 1848-1866.
In volumul „Alexandru Ioan Cuza".
București, Cartea Românească, 1930.

www.dacoromanica.ro

MINISTERUL AFACERILOR STRAINE ;

Documente Oficiale.
Bucureşti Impr. Statului, 1876.
Documente oficiale din corespondenţa diplomatică.
Bucureşti, Tip. Naţională, 1880.

MINISTERE DE L'INSTRUCTION PUBLIQUE ET DES CULTES :

L'Enseignement publique en Roumanie.
Bucarest, 1900.

P. A. MORUZI :

Progres et liberté.
Comerce-Finance-Agricalture, dans les Principautes Unites.
Galaţi, Tip. Frederic Thiel, 1861.
Encore quelques mots sur la question rurale dans les Principautes-Unies-Roumaines.
Galaţi, Tip. Frederic Theil, 1864.

G. G. MEITANI :

Studii asupra Constituţiunii Românilor.
Bucureşti, Tip. Miulescu.

LT. COLONEL V. NADEJDE :

Centenarul renaşterei armatei Române.
Iaşi, Tip. „Cultura Românească", 1930.

MAIOR C. NEGREANU :

Majestatea Sa Regele Carol I.
Focşani, Tip. Modernă, 1900.

T. NELIDOV ;

Souvenirs d'avant et d'après la guerre de 1877-78-778. In Revue des deux mondes 1915.

GEORGE D. NICOLESCU :

Parlamentul Român 1866-1901.
Bucureşti, Ed. Socec, 1903.

ILIE NICOLESCU :

Originea impozitului Patentă. O pagină din Istoricul legislaţiunii fiscale în Ţara Românească.
In revista „Literatură şi artă Română".

D. ONCIUL :

Alegerea Regelui Carol I al României.
Bucureşti, Ed. Socec, 1906.
Mihail Kogălniceanu.
Bucureşti, Tip. Carol Göbl, 1918.

D. OLANESCU :

Teatrul la Români.
Academia Română Bucureşti, 1897-98.

www.dacoromanica.ro

G. PANU :

Portrete și tipuri parlamentare.
București, Tip. „Lupta", 1893.
Cercetări asupra stării țăranilor în veacurile trecute, (2 volume).
București, Tip. Eminescu, 1910.
Amintiri dela „Junimea" din Iași.
București, Ed. Adevărul, 1908.

ALEXANDRU PENCOVICI :

Desbaterile adunării constituante din anul 1866 asupra Constituțiunei și legei electorale din România.
București, Tip. Cartea Șerban-Vodă, 1883.

N. PETRESCU :

Vasile Alexandri.
București, Tip. Bucovina.

ION PETROVICI :

Titu Maiorescu.
București, Tip. Bucovina.

PROF. I. POPA-BURCA :

România 1866-1906.
București, Tip. Socec, 1907.

MARIN POPESCU-SPINENI :

Contribuțiuni la istoria învățământului superior.
București, Tip. Cultura Națională, 1928.

A. POTEL :

Aperçu historique des affaires d'Orient.

CONSTANTIN PRODAN :

Constantin Bozianu.
In gazeta Tribunalelor, din 20 Ianuarie, 1936.
Petre Grădișteanu.
In gazeta Tribunalelor, din 20 Iulie, 1936.
Vasile Boerescu.
In gazeta Tribunalelor, din 20 Maiu, 1936.
George Vernescu.
In gazeta Tribunalelor, din 20 Martie, 1936.
Aristide Pascal.
In gazeta Tribunalelor, din 20 Noembrie, 1935.
Trecutul Baroului Românesc
1934.

DUMITRU PRUNCU ;

Studiu asupra convențiunei încheiate între statul Român și societatea acționarilor Căilor ferate Române.
București, F. Göbl, 1879.

www.dacoromanica.ro

MAIOR ION POPOVICI :

Organizarea Armatei Române.

EMANOIL QUINEZU :

Adevărulu asupra căderei ministerului Brătianu sau liberalismulu și historia lui în România.
București.

ANDREI RADULESCU :

Organizarea statului în timpul domniei lui Cuza.
In volumul „Alexandru Ioan Cuza".
București, Cartea Românească, 1930.
Cultura juridică Românească în ultimul secol.
București, Academia Română, 1923.

PETRE RAȘCANU :

Istoricul învățământului secundar.
Iași, Tip. Națională, 1906.

N. RERMERIȚA :

Essai d'economie roumaine moderne 1831-1931.
Paris, 1932.

AL. REZMERIȚA :

Acum 40 de ani; povestiri despre sosirea Regelui Carol pe pământul României.
București, Minerva, 1906.

DIMITRIE R. ROSETTI :

Dicționarul contimporanilor din România 1800-1898.
București, Tip. „Populara", 1898.

RADU ROSETTI :

Amintiri.
Iași, Tip. „Viața Românească".

RADU ROSETTI :

Acte și legiuiri privitoare la legea țărănească sub domnia Regelui Carol (8 volume).

D. ROSETTI TEZCANO :

La Roumanie et le juif devant l'Europe.
Bacău, Impr. L'Independance, 1878.

FREDERICH VON REIN :

Enthüllungen uber Dr. Stousberg und sein Rumänisches Eisenbahn Unternehmen.
Berlin, Tip. Eugen Groffer, 1871.

INGINERUL EDUARD SAVA :

Economia industriei transporturilor și evoluția agriculturii, industriei și comerțului în România.
București, Tip. Lăzăreanu, 1904.

www.dacoromanica.ro

GABRIEL SCHÄFFER :

Istoricul problemei evreești din România.
Bucureşti, Cultura Românească.

DR. E. SCHWARTZFELD :

Din istoria evreilor, Impopularea, reimpopularea şi întemeierea târgurilor şi târguşoarelor în Moldova.
Bncureşti, Ed. Uniunii Evreilor pământeni, 1914.

SILVER :

Alexandru Lahovary.
In revista, „Literatură şi artă Română".

SOVEJA :

Titu Maiorescu.
Bucureşti, Cartea Românească.

NICOLAE SOUTZO :

Memoires.
Vienne, Gerold, 1899.

DIMITRIE A. STURDZA :

Zece Maiu. Cuvântare rostită la 12 Maiu 1900.
Bucureşti, Tip. Carol Gobl, 1900.
Insemnătatea Europeană a realizărei definitive a dorinţelor rostite de Divanurile Ad-Hoc în 7/19 şi 9/21 Octombrie 1857 şi autoritatea faptului îndeplinit executat în 1866 de cei îndreptăţiţi.
Bucureşti, Academia Română, Tip. Carol Göbl, 1912.
Trei zeci de ani de domnie ai Regelui Carol I. 1866-1896 (2 volume).
Bucureşti, Ed. Carol Göbl, 1897.
Serbare la împlinirea vârstei de 70 de ani.
Bucureşti, Tip. Carol Göbl, 1903.
10 Maiu 1866.
Academia Română Bucureşti, 1899.
Acte şi documente relative la istoria renaşterei României (11 volume).
Academia Română Bucureşti, Carol Göbl, 1899.

D. C. STURDZA-SCHEIANU :

Acte şi legiuiri privitoare la chestia ţărănească până la 1866.
Bucureşti, Ed. Socec 1907, (3 volume).

CHRISTODUL I. SULIOTIS ;

Nicolae Blaremberg (2 volume).
Brăila, Tip. Pericles M. Pestemalgioglu, 1894.

www.dacoromanica.ro

CONSTANTIN TANASESCU
și
ȘTEFAN GRIGORESCU :
Tocmelile agricole sub diferite legiuiri înainte și după Regulamentul Organic.
București, Tip. „Clemența", 1905.
D. TELEOR :
Eugeniu Carada, (1836-1910).
București, Tip. G. Ionescu, 1910.
M. THEODORIAN-CARADA :
Efemeridele.
București, Tip. Capitalei, 1930.
Eugeniu Carada.
București, Tip. Gutenberg, 1922.
V. A. URECHE :
Anuarul general al Instrucțiunei publice pe 1863-1864 și 1864-1865.
București.
VERAX :
La Roumanie et les Juifs.
Bucarest, Tip. Socec, 1903.
GENERAL TEODOR VACARESCU:
Memorii.
In revista, „Convorbiri Literare", 1914-1916.
DR. ALEXANDRU N. VITZU :
Studiu asupra învățământului secundar din România.
București, Tip. Curții Regale, 1888.
BARON JEHAN DE WITTE :
Quinze ans d'histoire, 1866-1881.
Paris, Plon 1905.
A. D. XENOPOL :
Istoria partidelor politice în România.
București, Albert Baer Tip., 1910.
Domnia lui Cuza-Vodă, Vol. I-II.
Iași, Ed. „Dacia", 1903.
Nicolae Kretzulescu, 1812-1900-1912.
București, Ed. Socec, 1912.
Michail Kogălniceanu.
București, Tip. Carol Göbl, 1895.
Nicolae Kretzulescu, Viața și faptele lui. 1812-1900.
București, Ed. Socec, 1915.
Discursurile generalului G. Manu.
In revista „Literatură și artă română".

www.dacoromanica.ro

N. ZAHARIA :

Vasile Alexandri, Viața și opera lui. București, Ed. Al. Stănciulescu, 1919.

ST. ZELETIN :

Burghezia Română.

K. TH. ZINGELER :

Principele Carol Anton de Hohenzolern Sigmaringen, tatăl Regelui Carol al României. București, Universul 1912.

CARȚI FARA AUTOR, REVISTE ȘI ZIARE :

Analele statistice și economice ale României pe anii 1860—1866.

Bilanțul anului dela 11 Februarie 1866 până la 11 Februarie 1867. Reproducțiune dupe ziarul Trompetta Carpaților. București, Tip. Theodoru Michaescu, 1867.

Biografia marelui om de stat al României Ion C. Brătianu. București, Tip. Carol Göbl, 1902.

Cestiunea neasimilărei ovreilor. București, Tip. „Tiparul", 1900.

Cestiunea Israeliților tratată înaintea Curței de Apelu din Iași, secțiunea II. Iași, Tip. Junimea, 1867.

Comentariu asupra legii electorale din 1866. București, Ed. Socec, 1878.

Concesiunea Căiloru ferate depe Valeu Siretului. București, Impr. Statului, 1864.

Concesiunea căilor ferate concedate companiei Strusberg. București, Impr. Statului, 1870.

Condica contribuțiuniloru coprenzând legea contribuțiunei personale, legea contribuțiunei pentru șossele și poduri, legea contribuțiunei fonciare, legea taxei de transmitere și reglementele pentru aplicarea acestoru legi. București, Impr. Statului, 1863.

Constituțiunea și legea electorală. București, Impr. Statului, 1866.

Convențiunile încheiate între Rusia și România. Buc., Impr. Statului, 1877.

Convențiunea comercială cu Austro-Ungaria. București, Tip. Laboratorilor Români, 1875.

Convențiunea încheiată între Statul Român și Societatea Acționarilor Căilor ferate române, 1879.

Cuza-Vodă și Mihail Kogălniceanu, in chestia evreiască. București, Tip. Horia Carp.

Desbaterile parlamentare pe anii 1860—1914.

Din lucrările statistice ale Moldovei.

Din scrierile și cuvântările lui Ion C. Brătianu. Lupta pentru redeșteptarea națională.

Pagini de istorie Contimporană. București, Impr. „Independența", 1921.

Drepturile țeranilor, 1864.

Drumuri de fer în România.

www.dacoromanica.ro

Expunerea situației României dela închiderea corpurilor legiuitoare a anului 1866. București, Impr. Statului, 1866.

Istoricul partidului național liberal dela 1848 și până astăzi. București, Tip. Independența, 1923.

Jurisdicțiunea căilor ferate ale României, cu ale Ungariei și Transilvaniei. București-Brașov, Tip. I. Gött, 1871.

La question des israelites en Roumanie. Paris, Franck, 1869.

Lege asupra instrucțiunei a Principateloru Unite Române. București, Impr. Statului, 1865.

Lettre d'un paysan du Danube, adresée au redacteur du jurnal. București, Impr. de la cour, 1876.

Lucrările relative la affacerea Strusberg. Buc., Tip. Statului 1871.

Mesajul de deschidere al Adunării elective din 28 Aprilie 1866, prezentat de Locotenența Domnească și guvernul Ion Ghica. București, Impr. Statului, 1866.

Note de M. le Ministre de l'interieur de Roumanie, adressée a son Collègue, M. le Ministre des Affaires étrangeres en reponse a la Note du Juin, de M. l'Agent et Consul général de France, a Bucarest

Procesul de la Ismail înaintea juraților din Buzău. București, Tip. Thiel și Weiss, 1872.

Programele partidului național liberal dela 1848 până astăzi. Publicate în „Buletinul cercului de studii al partidului național liberal Nr. 2 din Octombrie 1911.

Reunion en faveur des israelites de l'orient. Paris, Tip. Marechal, 1876.

Rumänische Eisenbahn-Actien-Gesellschaft und die Retrocessiosfrage. Berlin, 1880 Tip. Herman Petêrs.

Schiță istorică a transformărilor în organizarea armatei dela 1866 până la 1906 în „România militară", Maiu 1906.

Tages-Ordnung der neunten (ordentlichen) General-Versammlung der Actionare der Lemberg-Czernouwitz-Iassy Eisenbahn-Gesellschaft am 29 April 1872. Viena, Druck und papier von L. Sommer 1872...

Tocmelile agricole în România. București, Tip. Carol Göbl, 1907.

Ziarul „Românul".

www.dacoromanica.ro

EXPLICAȚIA PLANȘELOR

Planșa I. Locotenența Domnească și guvernul care a condus România dela 11 Februarie — la 10 Mai 1866.

Planșa II. Portretele lui Dimitrie Ghica și C. A. Rosetti.

Planșa III. Depunerea jurământului, de către Principele Carol la 10 Mai 1866. (Desen de Theodor Aman).

Planșa IV. Textul jurământului, împreună cu iscălitura Domnitorului Carol și a membrilor guvernului.

Planșa V. Trei fotografii din copilăria Prințului Carol. (1840-1845-1854).

Planșa VI. Familia Principelui Carol; Principesa Antoaneta de Hohenzollern, Marea ducesă Stefania din Baden, Principele Carol Anton de Hohenzollern și Principesa Iosefina de Hohenzollern.

Planșa VII. Intrarea Domnitorului Carol în noua lui Capitală. Colecția Adrian Corbu.

Planșa VIII. Portretele lui Dimitrie Sturdza și Dimitrie Brătianu.

Planșa IX. Trecerea Buzăului. (Gravură după un desen de Raffet).

Planșa X. Stație de poștă. (Gravură după un desen de Raffet).

Planșa XI. Harta României la sosirea Principelui Carol. (Cu cele trei județe din Basarabia).

Planșa XII. Palatul Domnesc la sosirea Domnitorului Carol. Teatrul Național la 1866. Două gravuri din colecția Academiei Române extrase din: Bucureștii vechi, documente iconografice strânse și reproduse de Adrian Corbu.

Planșa XIII. Cum călătorea Domnitorul Carol. Colecția Adrian Corbu.

Planșa XIV. Principele Carol în primii ani ai domniei sale. (Trei fotografii din anii 1866—1867).

Planșa VX. Domnitorul Carol în noua-i uniformă de ofițer român.

Planșa XVI. Portretele lui Theodor Rosetti și a lui Petre P. Carp.

Planșa XVII. Extras dintr'un proect de înființare a Academiei Române în 1860 întocmit de o comisiune compusă din: A. T. Laurian, Ion Maiorescu, Aron Florian, G. Sion, P. Cernătescu, I C. Brătianu, Al. Odobescu. Proectul de buget al societății. (Inedit).

Planșa XVIII. Portretele lui Niculae Fleva și Constantin Bozianu.

www.dacoromanica.ro

Planșa XIX. Infanteria la 1873. (Uniforme de maior, capel maistru, sapeur, tambur major și toboșar). Extras din Albumul Armatei Române 1873.

Planșa XX. Jandarmii pedeștri în 1873. (Uniforme de căpitan, sublocotenent, sergent și soldat). Extras din Albumul Armatei Române 1873.

Planșa XXI. Cavaleria în 1873. (Uniforme de colonel, maior, sergent și brigadier). Extras din Albumul Armatei Române 1873.

Planșa XXII. Portretele lui Ștefan și Niculae Golescu.

Planșa XXIII. Prima fotografie a Domnitorului Carol făcută în țară. Trimisă în Iulie 1866 Doamnei Zinca Golescu în amintirea primei nopți petrecute pe teritoriul românesc la Golești.
Fotografie ce aparține prin moștenire D-nei Elena Perticari-Davila.

Planșa XXIV. Două caricaturi ale timpului reprezentând pe Ion C. Brătianu și C. A. Rosetti. (Extras din calendarul Scrânciobului pe anul 1869).

Planșa XXV. Portretul lui Ion Ghica cu semnătura lui.

Planșa XXVI. Portretul și următorul autograf inedit a lui B. Boerescu: „Spre suvenire și stimă amicului meu General Chr. Tell. B. Boerescu".

Planșa XXVII. Portretul lui Carol I „Domnu allu Româniloru".

Planșa XXVIII. Portretele lui Gheorghe Mârzescu și Niculae Ionescu.

Planșa XXIX. Fotografia Principelui Carol și a Principesei Elisabeta, curând după căsătoria lor.

Planșa XXX. Două fotografii ale Principesei Elisabeta: la sosire și ca mamă împreună cu Principesa Maria.

Planșa XXXI. Guvernul Ion Ghica (11 Februarie — 10 Mai 1866).

Planșa XXXI. Portretele lui Alexandru Lahovary și Lascăr Catarigu.

Planșa XXXIII. Portretul generalului Ion Emanoil Florescu și al generalului Christian Tell.

Planșa XXXIV. Fragment dintr'o scrisoare inedită a lui Ion Ghica.

Planșa XXXV. Caricaturi ale timpului: „Fericirea României progres național". (Aluzie la afacerea Strusberg). „Visul miniștrilor de resbel fie chiar ad-interim". (Aluzie la sentimentele republicane ale lui Brătianu și Rosetti. C. A. Rosetti este reprezentat ca diavol ce îl îndeamnă pe Brătianu să viseze la republică). Extras din calendarul Scrânciobului pe anul 1869.

Planșa XXXVI. Caricaturi ale timpului: „O trupă de saltimbanci" (reprezentând pe liberali: Ion Brătianu jonglând cu „bandele bulgare" chestia evreilor și conspirația Austro-Maghiară, iar C. A. Rosetti făcând echilibristică și cumpănind căile ferate și pe evrei). „O poticnire politică externă" (reprezentând pe Ion Brătianu ce *vrea să călărească și care este ținut cu sfori de Germani și de Ruși).* Extrase din Calendarul Scrânciobului 1869).

www.dacoromanica.ro

Planșa XXXVII. Trei autografe inedite: „Amicului Cristo Tell la 6/18 Mai 1858, Ștefan Golescu". „Onorabilei Doamne Tarsița Tell ca semn de amiciție. 1895 Fevruar 5 București. L. Catargiu". „Generalului Tell, neînțelegerile mici se uită; cele din tinerețe revin la bătrânețe când în mijlocul în aceleaș principii și aceaș scop. M. Kogălniceanu."

Planșa XXXVIII. Portretele lui Gheorghe Costa Foru și Petre Mavrogheni.

Planșa XXXIX. Iscălituri de oameni politici: Ștefan Golescu, C. A. Rosetti, Gr. Serurie, Dimitrie Ghica, Al. G. Golescu, D. Brătianu, P. P. Carp, N. Kreţulescu, Chr. Tell.

Planșa XL. Iscălituri de oameni politici: V. A. Ureche, T. Măiorescu, B. Boerescu, C. Boliac, C. D. Aricescu, G. Costaforu.

Planșa XLI. Portretul lui Mihail Kogălniceanu.

Planșa XLII. Portretele lui Titu Maiorescu și Manolache-Costache-Epureanu.

Planșa XLIII. Portretul și iscălitura lui Ion C. Brătianu.

Planșa XLIV. Portretul lui N. Kretzulescu. Caricatură reprezentând pe I. C. Brătianu, Dimitrie Ghica și C. A. Rosetti. (Extras din Calendarul Scrânciobului pe 1869.

Toate fotografiile, desenurile, scrisorile și caricaturile, a căror proprietate nu a fost indicată mai sus, aparțin D-lui Alexandru Christian Tell, făcând parte din colecțiunea D-sale.

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL

Cuvânt înainte — — — — — — — — — — — — 3

DESCALECAREA.

I. Dela 11 Februarie la 10 Mai — — — — — — — — — 7
II. Cine era Carol de Hohenzollern ? — — — — — — — — 3

CE A GASIT CAROL I IN ROMANIA.

III. Consideraţiuni asupra Perioadei 1829—1866 — — — — 37
IV. Teritoriul şi populaţia — — — — — — — — — — 49
V. Viaţa în Principate — — — — — — — — — — 59
VI. Mijloace de comunicaţie — — — — — — — — — 67
VII. Organizaţia Statului — — — — — — — — — 73
VIII. Justiţia — — — — — — — — — — — 93
IX. Armata — — — — — — — — — — — — 101
X. Cultura — — — — — — — — — — — — 113
XI. Finanţele Statului — — — — — — — — — — 127
XII. Situaţia economică — — — — — — — — — 135
XIII. Problema naţională — — — — — — — — — 149
XIV. Viaţa politică — — — — — — — — — — 159
XV. ...Şi câţiva oameni — — — — — — — — — 167

ANII TURBURI.

XVI. Privire generală asupra epocei 1866—1871 — — — — 181
XVII. Puterile recunosc faptul îndeplinit — — — — — — 189
XVIII. Guvernele Lascar Catargiu şi Ion Ghica — — — — 201
XIX. Intâia guvernare a lui Ion Brătianu — — — — — — 217
XX. Asaltul împotriva dinastiei — — — — — — — — 237

INSENINAREA.

XXI. Marele guvern Lascar Catargiu — — — — — — 271

IN PREAJMA RASBOIULUI DE NEATARNARE.

XXII. Ministerele Florescu şi Epureanu — — — — — — 315
XXIII. Politica internă dela 24 Iulie 1876 la 30 Aprilie 1877 — 325
XXIV. Politica externă dela 24 Iulie 1876 la 30 Aprilie 1877 — 333
Index bibliografic — — — — — — — — — — — 366
Explicaţia planşelor — — — — — — — — — — — 380

www.dacoromanica.ro

1253

www.dacoromanica.ro